1998

31 Ocak

"... Mecal vermeyub bogdirasin ki gayet muhimdir..." Zaman Gazetesi, Yorum

29 Ocak

Bayramin obur cehresi Zaman Gazetesi

24 Ocak

N'olacak bu Fener'in hali? Zaman Gazetesi

22 Ocak

Vicik vicik bir kabus Zaman Gazetesi

17 Ocak

Ders: Tarih, Konu: Aynı şeyler Zaman Gazetesi

17 Ocak

"Mum bacaklı şiş göbekli" medyamız Aksiyon Dergisi

15 Ocak

Sehir mahkumlari Zaman Gazetesi

10 Ocak

Hata sende değil Jerry; bizdedir bizde! Zaman Gazetesi

08 Ocak

Anavarza Kalesi'ndeki bulaşık makinesi Zaman Gazetesi

03 Ocak

Tarihe dair bir "Kültür ve Usul" meselesi Aksiyon Dergisi

03 Ocak

Şu hakikati adam gibi telaffuz etseniz... Zaman Gazetesi

01 Ocak

Bir ödlekliğin hikayesi Zaman Gazetesi

Bir ödlekliğin hikayesi

"Taşralı" olmanın bedeli bu defa ağırdı; büyük bir iştiyak ve sevinçle katılacağımı vaat etmeme rağmen geçen haftanın son iki gününde rahmetli Cemil Meriç'in hatırasını taziz için yapılan faaliyete iştirak edemedim. Yola çıkacağım günün sabahı, şehiriçi caddelerinde otomobillere kaba patinaj figürleri yaptıran kar salvosu gözümü yıldırdı; "Sivas nire, İstanbul nire"ydi. Halbuki Dersaadet yaranı ile ağız ağıza verip iki günlük kabataslak bir İstanbul programı yapmıştık bile: Evvela gülden nazik ve fikr-i muhalden ince bir mektupla gönül hanemi onurlandıran kıymetli sanatkarımız Cinuçen Tanrıkorur Beyefendi'yi -eğer mümkünse- evinde ziyaret edip gıyabi hayranlığımı "vicahen" tescile yeltenecektim. Sonra sevgili ahbabım Ömer Faruk'la kafa kafaya verip Beyoğlu'ndaki kitapçı dükkanlarını tavaf edecek, Ötüken'e uğrayıp Nurhan ve Erol beylerin hatırını sualden ba'de, efsanevi "İspir'de alabalık avı" hikayeleri refakatinde an'anevi fıstıklı kadayıf ağırlamalarına muhatap olacaktık. Ardından ver elini "Türk Edebiyatı Vakfı"; Kabaklı Hoca'ya hürmetlerimizi arzettikten sonra sevgili Gazi Altun Bey'i manevi müzayaka altına alıp kendimizi Sultanahmet Köftecisi'nde ağırlattırmak da vardı hesapta. O günün akşamı galib ihtimalle sevgili Beşir Ayvazoğlu'nun nazik eşi Handan hanımefendiden vaki olması muhtemel yemek davetine icabet edip, "Çengelköy'deki patlıcan kebabı" menkıbesini bir kere daha yad edecektik. İstanbul Belediyesi'nin Cemil Bey'in hatırası için tertiplediği toplantıda çoğunu bir ömürde bir veya birkaç defa görebildiğim nice kıymetli dostla merhabalaşıp sohbet etmenin zevkini de unutmamalı. Ve nihayet, İstanbul'a gelip de Zaman'a uğramamak olmazdı elbette; hele Aksiyon'un "aksiyoner" delikanlılarıyla oturup kahve höpürdetmeden hiç olmazdı.

Bunlar muhtemel bir İstanbul ziyaretinin leziz tabloları; benim için İstanbul'u ilk ziyaretimde mutlaka ödenmesi gereken bir borcun tediyesini de programa katmak gerekecekti; neredeyse bir sene evvel Akra FM radyosunun yapımcılarından Coşkun Bey'in nazik program teklifini, dışardan bakılınca "kalleşçe" görünebilecek bir soğukkanlılıkla askıda bırakmış ve radyoda bulunmam gereken saatte çoktan Sivas'a doğru koşturan bir otobüste memleket türküleri mırıldanmaya başlamıştım bile. Coşkun Bey sağolsun, efendi haliyle sitemini iletti; ama günün birinde mutlaka Akra FM'de "Divana Gelenler" programının sohbetçisi olmak borcunu da boynuma iliştirdi. Ne diyelim; inşallah o bayıldığım "Gülücük" hanım, gelinlik çağına gelmeden Akra'yı ziyaret etmek nasib olur bir gün.

Üç yıl önce bir yere, "Metropolü dehşete düşüren sıradan tabiat hadiseleri; o şirin kar savruntuları, rahmetten haber getiren yağmur sağanakları ve gök gürlemeleri, taşralı şairlerde hala 'fikrimin ince gülleri'ni fidelemekte ve 'meyhane' taşradan hiç de mukassi

görünmemekte" diye yazmışım, büyük söylemişim; henüz afyonu patlamamış rüya işçilerinin bir bardak suda boğulmak endişesiyle allak-bullak olmaları gibi taşranın sıradan ahengine bir avuç kar lapalayan gökyüzü ödümü koparıverdi de onca muhtemel lezzetten mahrum kalıverdim. Hususen Cemil Meriç adına düzenlenen toplantıya katılamamak; ama intibaları gazete sütunlarından izlemek vicdan azabından da öteydi.

Geçenlerde İlber Ortaylı Hoca'mızın sade üslubu içine şaşırtıcı zenginlikler gömdüğü "İstanbul'dan Sayfalar" isimli eserini karıştırırken, "Başka İstanbul Yok" başlıklı yazıyı yeniden okudum; evet, başka İstanbul yok, o hepimizin ait olduğu bir iklim ve bir manada sadece İstanbulluların temellüküne bırakılamayacak kadar anonim bir gazel. Evliya Çelebi'nin "Şefaat ya Resulallah" niyetini sehven "Seyahat ya Resulallah" biçiminde telaffuz etmesi gibi bu fakir de galiba bir eşref vakitte "hareket" dilenirken dil sürçmesine uğrayıp "ikamet" kekelemiş olmalı ki bir avuç kar serpintisinin tehdidiyle İstanbul'a uzaktan bakakaldım.

Her ne ise, nasib olursa yine vasıl oluruz; İstanbul'u mesken tutmuş dostların şahsında bu sütunun bütün müdavimlerine hayırlı Ramazanlar ve mesud yıllar temenni ediyorum efendim.

Şu hakikati adam gibi telaffuz etseniz...

Bir hanım şarkıcının "dünyada ölümden başkası yalan" sözlerini nakarat edinen şarkısı hemen her kesimde var oluş probleminin en çetrefil sualini yeniden hatırlattığı için dikkat çekti. Sıradan insanların sıradan gerçeklerin arasında yaşaması doğrusu medyatik değerler bakımından çok can sıkıcı bir durum; eğer birilerine ölümün insanlar arasındaki bütün farklılıkları eşitleyen ve ardında ne gizlediği bilinmeyen bir vakıa olduğu haber verilecekse bunun en azından medyatik kaidelere uygun tarzda yapılması gerekiyor. Önceleri sadece haber vermek, sonra eğlendirmekle yetinen medya şimdi öğretmeye başladı. Eğlendirmek ve haberdar etmekle insanları etkilemek mümkün; ama öğretmek daha kalıcı bir usul diye düşünüyor olmalılar.

George Orwell'ın 1984 isimli romanındaki kehanet galiba böyle tahakkuk ediyor; medya bize hayatı öğretiyor; yemeyi, içmeyi, oturup kalkmayı, düşünmeyi, tepki göstermeyi, kabullenmeyi, neye niçin inanacağımızı, birbirimize nasıl davranacağımızı, ne giyeceğimizi, neyi beğeneceğimizi... Okumaya, düşünmeye, tartışmaya, tahsile gerek yok; onlar bizim adımıza geziyor, düşünüyor, tartışıyor ve ne yapmamız gerektiğini öğretiyorlar. Tabii bu arada etrafta olup biteni yadırgatmayacak kadar törpülenip ehlileştirilmiş bir dünya görüşüne de ihtiyaç var; ye, iç, eğlen, gül, oyna; ama işin hastalık gibi, zulüm gibi, kıtlık, yokluk, açlık gibi, ölüm gibi sevimsiz cihetleri de var.

İnsanlar aptala döndü; yıllarca makarnanın, karbonhidratlı yiyeceklerin zararları hakkında devasa korkular inşa ettiler, hayvani yağ yasaktı, nebati yağ yasaktı, yağ yasaktı, kırmızı et iğrençti, şeker zehirden farksızdı; geçenlerde okudum yağlı yemeğin faziletinden dem

vuruyorlar. İnsanlar şaşkın; kırkından sonra spora düşenler mi ararsınız, kendini en zalim perhizlerin prangasına hapsedenler mi; derken bir başka haber: "Fazla spor (atıyorum; ama aslında onlar da aynı şeyi yapıyorlar) kalbin büyümesine, karaciğerin yorulmasına, midenin küçülmesine yol açıyor!" İşin garibi tıp adamları bile bu ritmik paradigma değişikliklerinin dolmuşuna binmeye başladılar.

"Ölümden başkası yalan" şarkısı, bu aptallaştırıcı ve sersemletici eğitim sürecinin karaya vurduğu yerde tekneden çıkan gıcırtıdır aslında. Medya otomobilden tencereye, bardaktan masa örtüsüne, ümitten inanca, korkudan heyecana, sempatiden nefrete, yazlıktan tatile kadar hemen her şeyi veriyor; ama bu dünyaya nasıl diş (tırnak veya pençe de diyebilirdik) geçirileceği konusunda çok zavallı ve çaresiz; sırça saraylarda, iyi korunan kulelerde bodyguardlarla çevrilmiş güvenli yerlerde yaşamanın, nezle endişesinde bile Avrupalara, Amerikalara gidip muayenelerden geçmenin, uykuya, gıdaya, beden terbiyesine haddinden fazla önem atfetmenin bir yerde hiçbir kıymet taşımadığı anlaşılıyor ve onca "yatırım" hiç beklenmeyen bir anda batabiliyor; hayat teknesinin omurgası, ölümün soğuk kayalıklarına sürtündüğünde hep aynı gıcırtı işitiliyor: "Ölümden başkası yalan!"

Hiçbir ilmi tecessüs, teknik ekipman, servet ve güç bu sıradan; ama değiştirilemez gerçeğin karşısında kar etmiyor; ölümden kaçılmıyor ve ölüm insanları ilahlık iddiasından ve nefsine zulmetmekten koruyor. En nadide ve ulaşılmaz güzellikleri bile çürüten, dünyanın en muktedir kuvvet sahiplerini sansar görmüş tavuk gibi titreten, en muhkem kaşaneleri un ufak eden ve herkese mutlak bir eşitlikle uğrayan ölüm olmasaydı dünyanın nasıl feci bir cehennem haline geleceğini tasavvur edebiliyor musunuz?

Ne var ki dünyaya pençe geçirmek dileyenlerin virdi haline gelen ölümsüzlük davası, sıradan insanlar nezdinde sıradan, makul ve munis bir hakikatin önünde edeple ellerini kavuşturuverir; ölüm haktır ve her nefis ölümü tadacaktır. İşte dünyayı her şeye rağmen yaşanılır kılan ve güzelleştiren, bu basit; ama doğru muhakemeyle amel eden sıradan insanların ekseriyetidir. Hayat teknesinin narin omurgası ölümün keskin dişleriyle temas ettiği zaman "dünyada ölümden başkası yalan" diye haykırmak son tahlilde pek büyük bir kıymet taşımıyor. Şarkıcı hanım kızımızı tenzih ederek söylüyorum Firavun da Hazreti Musa ve kavmini ordusu ile takib ederken Kızıldeniz'in tam ortasında sudan duvarlar üstüne kapanmaya başladığında çok makul şeyler söylemişti; ama bu kabulün diğer ismi "Firavun İmanı" olduğu için son tahlilde imandan sayılmıyor.

Ölümden başkası yalan anladık; peki, hakikat ne; şunu da medyatik bir dille besteleseniz de öğrensek!

Tarihe dair bir "Kültür ve Usul" meselesi

Yılmaz Karakoyunlu, Türk siyâsetine zenginlik ve seviye katan entellektüel milletvekillerinden biri;

Sabah gazetesindeki yazıları, kalemin ardındaki kafa hamûlesine işaret ediyor. Geçen pazar günü Yılmaz Karakoyunlu Birlik Vakfı'nın düzenlediği II. Abdülhamid dönemini tartışan sempozyum vesilesiyle Midhat Paşa'nın yeniden neşredilen hâtıratına işâret ederek mezkûr devirdeki adalet uygulamasının ve yönetim keyfiliğinin ciddiyetle tartışılmadığından bahsediyordu.

Sayın Karakoyunlu, zannımca Midhat Paşa'nın hâtıratının verdiği taze tedâilerle, tarihimizde "Yıldız Mahkemesi" olarak bilinen yargılamanın adâletine istifham işâretleri koymuş; fikrine saygı göstermeliyiz ancak "Abdülhamid seminerinde adalet ahlakı..." başlıklı yazısı, modern değerlerin baskısıyla tarihî hadiseleri değerlendirmenin ne türlü hüküm hatâlarına yol açabileceğini göstermesi bakımından tarih usûlü derslerinde örnek metin olarak okutulacak derecede dikkat çekiciydi.

Yıldız Mahkemesi'nin, Sultan Abdülaziz'in katline yol açan siyâsî kumpası sorgulayan bir heyet olarak "adlî" olmaktan ziyâde "siyâsî" ciheti ağır basan bir yargı sürecine sahne olması tabii görünür; buna rağmen mahkemede verilen idam kararlarının Abdülhamid tarafından müebbed hapse çevrilmesi ilginçtir. Daha da ilginç olan cihet, mahkeme tahkikatı esnasında İzmir Valiliğine gönderilen sâbık sadrazam Midhat Paşa'nın, mahkemeye davet kararını öğrenmesi üzerine İzmir'deki Fransız Konsoloshanesi'ne sığınarak oradan "İstanbul'a giderim ammâ ecnebî bayrağı altında giderim" tarzında şartlar dikte etmeğe kalkışmasıdır. Bu sözü, o esnada Adliye Nâzırı olan Ahmed Cevdet Paşa, İzmir vali vekilinin resmî telgrafına binaen naklediyor.

II. Meşrutiyet'ten sonra köpürtülen "büyük devlet adamı Midhat Paşa" edebiyatını anlarız, bu edebiyatın Midhat Paşa sempatisine dönüşmesi de anlaşılabilir bir şeydir ama böylesi siyâsî ciheti çok su götürür bir duruşmayı sadece mahkûmun nokta—i nazarından mütalâa etmenin anlaşılır yanı yoktur. Esasen Midhat Paşa'yı efsâneleştiren, onun Taif'te talihsiz ve trajik bir şekilde boğulması olmuştur; biz siyâsî şehitleri daima sempatiyle karşılarız. Buna mukabil siyâsî şehit sıfatına bürünemeden tabii bir vefat ile göçen meşhur Jöntürk lideri ve Meclis—i Âyan Reisi Ahmed Rıza Bey bir mânâda unutulup gitmiştir.

Sayın Karakoyunlu, "Abdülhamid'in böylesine geniş kapsamlı olarak yeniden gündeme getirilmek istendiği günlerde Mithat Paşa hatıralarının yeniden yayınlanmasını bir ilahi tesadüf olarak görüyorum" derken, duruşmayı aydınlatacak sürpriz bir şehâdetten bahsedercesine yine nevi şahsına mahsus bir istinbatta bulunuyor; halbuki bu mesele erbâbı mâbeyninde enine—boyuna tartışılmış ve tarih hükmünü vermiştir. Keşke sayın Karakoyunlu

makalesini kaleme alırken Yıldız Mahkemesi ile neşriyata şöyle kısa bir bakış atfedebilmek fırsatını bulsaydı.

"Yeni yüzyıl hiç kuşku yok ki Abdülhamid uygulamasından çok büyük ilhamlar alacak değildir" cümlesini ise kritik etmekten özellikle kaçınıyorum; esasen tarih ulemâsının ve amme efkârının II. Abdülhamid hakkındaki kanaati hiç de şaşırtıcı olmayan bir tetâbuk gösteriyor.

Anavarza Kalesi'ndeki bulaşık makinesi

Beyaz eşya üreten büyük firmalardan birisi altı yapraklı bir duvar takvimi çıkarmış; ismini zikretmekte hiçbir mahzur görmüyorum; ama yaptıkları işin niteliğini tasvib etmediğim için özellikle firma adını yazmayacağım. Çok merak edenler için birkaç ipucu verebilirim; söz konusu firma beyaz eşya deyince Türkiye'de akla gelen ilk birkaç isimden birisi; bağlı olduğu holding ve bu holdingin efsanevi şöhrete sahip sahibi (ki geçen yıl rahmetli olmuştu) aynı ismi taşıyorlar. Süleyman Demirel'in başbakanlık yıllarında "ithal ikamesi" siyaseti sayesinde iç pazarı en az yirmi yıl boyunca tek başına kontrol eden bir firma bu.

Takvime gelelim; ocak-şubat aylarına tahsis edilen ilk sayfasında Doğubeyazıt'taki tarihi İshakpaşa Sarayı'nın çok güzel bir fotoğrafı yer alıyor. Karşıdan bakılınca, "aşkolsun ... firmasına, nihayet güzel bir takvim yapmışlar" dedirtecek kadar güzel bir fotoğraf, biraz yakından bakınca fotoğrafın hiç de sanat tarihi aşkıyla oraya konulmadığını fark ediyorsunuz: İshakpaşa Sarayı'nı çevreleyen yüksek ve muhkem duvarlardan birisi Photoshop isimli bir bilgisayar tekniği marifetiyle boşaltılmış ve o duvardan açılan boşluğun yerine gıcır gıcır bir mutfak fırını yerleştirilmiş. İlk bakışta çok parlak bir fikir gibi görünüyor; herhalde bu müthiş keşfi yapan reklam grafikeri, en azından bir hafta boyunca Selahattin Duman gibi kendi kendini tebrik ederek mest olmuştur. Derken şaşkınlık yerini tuhaf bir yadırgama hissine, ardından öfkeye terk ediyor: Hemen fark ediyorsunuz ki bir reklam metaı, hatta reklamcı tabiriyle devasa bir bilboard gibi kullanılan o tarihi eser, mülkiyeti bütün millete ait bir değerdir. Bir bakkal dükkanının vitrinine sattığı ürünün logusunu yapıştırmak için bile belirli bir bedel ödeyen "reklam veren", İshak Paşa Sarayı'nın dış duvarlarını ve eserin bütün imajını, eserin sahiplerine hiçbir bedel ödemeden "tüketmek"te beis görmemiştir.

İkinci sayfada Anavarza Kalesi'nin heybetli surları arasına montajlanmış bir bulaşık makinesi arz-ı endam ediyor. Dahası var: Üçüncü sayfada aynı aklıevvel espri, bu defa Adıyaman'ın Nemrut Dağı'ndaki Antiyokhos devrinden kalma dev heykellerin arasına aynı boyutta buzdolabı yerleştirerek tekrarlanmış. Dördüncü sayfadaki resimde esprinin dozu ve tadı iyice kaçmış: Trabzon'un Maçka İlçesi'ndeki Sumela Manastırı'nın hemen üstündeki kayalığa yine dev boyutlarda bir klima cihazı konulmuş. İçinde ibadet yapılmasa bile Sumela bir mabet ve Ortodoks dünyasının itibar ettiği sayılı manastırlardan biri. Böyle bir mekanı reklam aracı olarak kullanmanın en hafif tabiri olsa olsa "görmemiş"tir.

Beşinci sayfada Efes harabelerinin orta yerinde sütun boyunda bir çamaşır makinesi görüyoruz, müteakip sayfada Aspendos dekorunun orta yerinde bir televizyon cihazı.

Ne reklam ne reklam; çok etkilendik doğrusu!

Türkiye'de reklam objelerini ve reklamcılık kurallarını düzenleyen bir yönetmelik olsa gerektir; ama o yönetmelikten daha evvel işlemesi gereken bir Rekabet Kurulu'nun varlığını hatırlıyorum. Belki bu abartmalı ve çirkin kampanya söz konusu yönetmeliğin bir açığından istifade ile başlatıldı; ama öyle münasebetsiz bir gedik açılmış ki ardından çok sakıncalı kampanyalar da sökün edebilir. Mesela bir firma yarın Ayasofya'nın minareleri arasına çekilmiş virtuel bir mahyada iç çamaşırı, bir diğeri Augustus Mabedi'nin duvarlarında salam reklamı yapmaya kalkıştığında böyle densizlikleri emsal gösterebilir.

Aslına bakılırsa bu çığır çoktan açıldı bile: Atatürk'ü bir bankanın reklamında aktör olarak canlandıran reklam filmi, daha dün denilecek kadar yakın tarihlerde defalarca gösterilmişti. Söz konusu bankanın kurucuları arasında yer almış olsa bile bir millete timsal olmuş milli bir şahsiyetin banka reklamında "tüketilmesi" bana göre saygısızlıktan başka, diğer bankaların rekabet imkanlarını zedeleyen bir davranıştı; ama nedense tenkid edilmedi ve basınımızda ancak Atatürk'ü canlandıran aktörün başarılı mimikleri bakımından ilgi gördü. Halbuki sert dille tenkid edilmeli ve bu tarz reklam kampanyalarının yol açabileceği sakıncaların önü peşinen alınmalıydı. Eğri oturup doğru konuşalım; yarın aynı mantıkla Orman Çiftliği içinde üretim yapan Tekel bira fabrikası, "kuruluşumuzda Atatürk'ün de hissesi ve desteği var" gerekçesiyle aynı mealde bir bira reklamı yapmaya kalkışırsa böyle bir davranışı hazmedebilir miyiz?

"......." firmasının reklam kampanyasını iş bu gerekçelerde kınıyorum; sırf bu yüzden muhtemelen ilk beyaz eşya ihtiyacımda başka bir firmayı tercih edeceğim.

Hata sende değil Jerry; bizdedir bizde!

Yolsuzluk ve suiistimalin kendisi değil, üslubundaki pervasızlık çok tahriş edici ve yaralayıcı; "Be revani sana neler demişler / Bal tutan parmağın yalar demişler" hükmü de zımnen gösterir ki bu kabilden cürümlerin işlenmediği zaman ve zemin yoktur; ama cürmün üslubu zaman ve zemine göre değişir ve bu çok mühim bir göstergedir. Bana öyle geliyor ki bir göz açıp kapama müddetince denetim boşluğu yakalayan, gözünü kırpmadan ve soğukkanlılıkla suç işliyor. Kedinin önüne ciğer doğrayıp sonra da zavallı hayvan anlarmış gibi, "sakın ciğere dokunma Toraman, aksi halde fena olur" cinsinden bir hadise değil bu; Toraman ilk fırsatta ciğeri mideye indirmekte fıtraten haklıdır; "arsız kedi, hırsız kedi" suçlaması fıtraten yanlıştır ve öyle olduğu için kedilerin veya emsali mahlukatın bu kabil cürümleri, cürümden ziyade tatlı yaramazlıklar olarak kabul edilir. Şimdiki suiistimal üslubunda kedilerin arsızlığı, köpeklerin yaramazlığına benzeyen fıtri bir alışkanlık, adeta tabii bir insiyak seziliyor;

hayvanda tabii görünen; ama insanın üstünde çok trajik görünen bir fıtrat bu; insanı diğer memelilerden farklılaştıran bir hassa söz konusu burada; insanın kanını donduran da bu; bir sırtlanda çok tabii görünen arsızlık ve tufeylilik insanda gayrı tabii duruyor. Kan dondurucu, trajik, gayrı tabii gibi tasvirler bir yerde toplandığında "gülünç" de görünebiliyor.

Türkiye'de son zamanlarda bir kısım kamu görevlisinin fırsatını bulduğu anda bir kedinin ciğere uzanmasını andırır bir suhuletle asla tasvip edilemeyecek işleri yapması aslında bulunduğumuz yerden komik görünüyor; çizgi film kahramanı Tom ve Jerry'nin yaşadıkları evde eşyaları kırıp dökmelerini, buzdolabından peynir, pasta veya sucuk yürütmelerini, camı pencereyi aşağı indirmelerini nasıl gülerek seyrediyorsak, kendine kamu malı (veya yetkisi) emanet edilen kişilerin de ilk müsait fırsatta suiistimale yeltenmesi de aynı derecede mizah unsurları taşıyor. Çizgi filmlerdeki olaylara gülebiliyoruz; çünkü çizgi filmlerde boya, fırça ve kalemle inşa edilen gerçeklik ortamının aslında sahte olduğunun farkındayız; bu bilinç bize çizgi film atmosferine yabancılaşarak seyirci kalmak avantajını bahşediyor; buzdolabından çalınan kaşar peynirinin veya sucuğun başına gelenlere gülüyoruz; çünkü virtüel bir gerçeklik içinde olup-biteni kendi gerçekliğimizden dışlamayı başarabiliyoruz; çalınan peynir, kırılan vazo, infilak eden fırında hissemiz yok çünkü. Başkalarının felaketine gülebilmek galiba hakikate yabancılaşmanın son kertesi olsa gerek.

Kamu mekanizmasını işleten "software"imiz (yani sistemimiz) galiba onu bizzat inşa edenler tarafından bir çizgi film mentalitesi esas tutularak programlanmışa benziyor. Sistem kendi ahengi içinde ve normal şartlar altında işlediğinde suiistimalciler ve mücrimler birer çizgi film kahramanı gibi hala gözümüze sevimli görünmeyi başarabiliyorlar. Bunu başarabiliyorlar; çünkü sistem, bizim, yani milletin olup-bitene seyirci kalması ve hoşça temaşa etmesi şartı üzerine inşa edilmiş bulunuyor. İlk münasip fırsatta şimşek hızıyla ve hiç tereddüt geçirmeksizin mutfak dolabından pasta yürüten "Jerry"ler, varlık sebebi evi farelerden korumaktan ibaret olduğu halde uygun şartlar altında Jerry'lerle işbirliğine girişen "Tom"lar işte bu yüzden hala yaşadığımız virtüel gerçeklik içinde varlıklarını sürdürebiliyorlar; çalınan pastalar, arsız ve hırsız iştihalara sunulan sucuklar aslında bize ait değil. Bu eğlenceli çizgi filmde "millet malı, tüyü bitmemiş yetimin hissesi, kul hakkı" gibi tatsız kavramlar peşinen mantık dışı ilan edilmiştir. Ekranda kırılıp dökülen şeyler, mülkiyeti anonimleştirilmiş ve hiç tükenmeyeceği varsayılan bir Kırk Harami hazinesine veya Keloğlan'ın sihirli sofrasına aittir sanki. İsraf edilen şeylerin ardından üzülmemiz abestir; çünkü aslında bize ait olmadıkları gibi gerçek dünyada maddi bir karşılığa da tekabül etmezler.

Biz bu oyunda ancak seyirci olarak mevcuduz; malik sıfatıyla oyuna müdahil olmaya kalkıştığımızda başımıza gelmeyen kalmıyor. Artık şüpheniz kaldı mı; bütün bu dayatmacılıklar, "suyumu kirletiyorsun" tehditleri, uzaktan parmak sallamalar aslında soygun illüzyonuna itiraz etmememiz için sahneye konulmaktadır.

Şimdi "Jerry" kendini mağdur hissetmekte haksız mıdır yani?

Sehir mahkumlari

Ufacik bir lapalamanin bile Turkiye'nin haber gundeminde bayagi muhimce bir yer bulmasi zihnimizde yerlesik duran kis tedailerini orseler oldu. Ikindinin aksama vasil oldugu dar saatlerde ciselemeye baslayan kar yagisinin Balkanlar'dan veya Kafkaslar uzerinde yogunlasan yuksek basincin eseri oldugunu bilmek, ukalaligimiza nafile katlar ilave etmenin haricinde kis mevsiminin tabiatini bozdu. Gittikce daha ziyade mekanik armoniye bagimli kalan sehir hayati, bizde "mevsim normalleri" kavramina karsi ustu ortulu bir tepki gelistirdi; beklenmeyen yagmur saganaklarini "rahmet" nitelemesiyle munislestiren algilama gelenegimiz ofke ve huzursuzluga endekslendi. Tabiat hadiseleri zihnimizde siradisi ve anormal bir mevkiye yerlesti. Sehir hayatinin iklim cilvelerini kabullenen ve tabiilestiren eski ahengi zedelendi. Elektrik veya su kesintileri, trafik duzenindeki aksama, gundelik hayati kolaylastiran elektronik veya mekanik aksamli cihazlardan birinin arizalanmasi, bizi kolay kolay ikame edilemez bir mahrumiyetin mahpesine itiyor. Iklim hadiselerini uydu fotograflariyla dunya haritasi uzerinde titizlikle izlemek, iste bu gerekceyle her evde dikkatle takip edilen bir malumat turu halini aldi ve neticede tabiata ve tabiatimiza karsi yabancilastik.

Eski hayat tarzi, gundelik ihtiyaclarin asgari derecede ikame edilebilirligi uzerine bina edilmisti; bir sehrin butun nirengileri, pekala yurunebilecek makul bir buyuklugun hudutlari icinde kaliyordu; bir cift yun corapla bir kisinin butun bir kisi gecirmesi pekala mumkundu; yun corap gibi bir sehri ve bir evi ayakta tutan butun unsurlar, aletler, esyalar, kavramlar, yiyecekler ve ihtiyaclar onarilabilir ve pekala bir baska alternatife muracaatla ikame edilebilir bir esneklik hassasina sahipti. Kar yollari kapadigi zaman sehirler ve evler pek nazenin ve alingan teknolojik dimbirtilar gibi insanlara kusup kendini battal etmez, diger carelere goz kirparak insanlari yardima cagirirdi. Yesillik namina manav tezgahlarina benzi sararmis ve biyiklari buz tutmus pirasadan ve yapraklari porsumus ispanaktan gayri nevalenin iltifat etmedigi uzun kis aylarinda patates, kurufasulye, salgam, bakliyat, lahana, bulgur gibi her mutfagin belkemigini teskil etmek serefini gururla tasiyan ikame gidalar aninda birbirinden leziz careler haline geliverirdi. Her evde tek soba yanardi ve cogu aile ancak tek sobanin karnini doyuracak kadar odun-komur istifine takat yetirebilirdi; ama bu soba mutlaka tutusturulur ve onun etrafinda aile, sadece kendi emek ve inisiyatifiyle kisin zorluklarini gogusleyebilecek bir birlik suurunu elle tutulur halde bulurdu. Duz bacalarin sirtina en azindan yetmis bes santim kalinliginda ve kim bilir kac ton tutarinda ilave yuk bindiren kar yagisinin, vaktiyle Balkanlar'dan kopup gelen bir tabii fitne dalgasi olup olmadigini bilmek kimseyi rahatsiz etmezdi; kureklerle bacaya cikilir, kar atilir, baca loglanir, girisi bahce kapisina baglayan yol kurelenir ve kriz ikame edilirdi.

Yoksul bir dunyaydi bu; tahta kasigin, gaz ocaginin, idare lambasinin, kilimin, bir kat pamuk yatagin, ikinci "selanik" fanilasinin veya yun corabin, su sizdirmaz bir lastik sosonun, hatta

siradan bir cam bardagin bile nimetten sayildigi, ustu pik dokumlu kalin sacdan mamul bir "kuzine" icin aile reislerinin aylarca kurus hesabi yapip para denklestirmek icin didindigi, cat ayaz zemheri gecelerinde misafirlikten donmek icin bir fayton kiralamanin refah isareti addedildigi, en variyetli evlerde bile demlige kuru cay koymak icin kucuk kasiklarla muktesit olcumler yapildigi yoksul bir dunya; ama tabiatla ve kendi tabiatiyla kedi-kopek hirlasmasina girmeden barisik yasayan, yoksulluk ve buhran demlerini bugun asla riza gostermeyecegimiz basit ve sade cozumlerle gogusleyen kanaatkar bir dunya.

Her sey yolunda gittiginde icinde yasadigimiz sehirler, sundugu pahali saadetlerle gundelik hayati ikame edebilme imkanlarimizi koreltiyor; bir seyler aksamaya basladiginda ise kendi ellerimizle kurup islettigimiz hayat tarzini ve sehri sorgulamak yerine tabiata ve tabii kendi tabiatimiza ofkelenmekten baska care bulamiyoruz. En az siyasi bagimsizlik kadar uzerinde titizlenmek gereken bir hassasiyet noktasinda, sasirtici ve gafil bir kayitsizlikla gundelik hayatimizi kendi inisiyatifimizle surdurebilmek bagimsizligini teknolojiye kurban ettik.

Simdi sehirler, icinde evcil, dayaniksiz ve rahatlik bagimlisi bir tuhaf cinsi barindiran dev kus kafeslerine benziyor.

"Mum bacaklı şiş göbekli" medyamız

Bundan onbeş gün kadar önce Hürriyet'teki köşesinde Ertuğrul Özkök, Türk Basın Tarihi'nde en azından "çerçeve yazı" şeklinde yer alması gereken çok önemli bir yazı neşretti.

Bu yazıda artık iyiden iyiye aşağılayıcı bir muhtevâ kazanan "bir kısım medya" kapsamına giren yayın organlarının müdafaası yapılıyor ve meâlen, "en çok biz satıyoruz, en çok bizim kanallarımız seyrediliyor; buna mukabil bizi eleştirenler aynı yayın imkânlarına sahip olmasına rağmen bizim başarımıza erişemiyorlar, öyleyse niçin sızlanıyorlar?" tarzında bir müdafaa stratejisi geliştiriliyordu. Sayın Özkök'e kendi nokta—i nazarından hakkı teslim etmek gerekir ve kendi mantığı içinde bu savunma anlamlıdır. Vâkıa bu yazıdan takriben bir hafta sonra Devlet Bakanı Güneş Taner'in Meclis kürsüsünden bir suale cevap verirken "sehven" açıkladığı bilgilere göre "bir kısım medya" içinde mütalaa edilen iki büyük basın kuruluşu, bugüne kadar basına verilen teşviklerin yüzde doksanını almış bulunmaktaydılar; bu noktada tavuğa mı, yumurtaya mı evveliyat verilmesi hususu tartışılabilir: Çok teşvik almakla çok tiraj yapmak arasında mânidar bir bağıntı olup olmadığı hayli su götürür bir meseledir. Benim Ertuğrul Özkök'ün çok târif edici ve anlamlı bulduğum yazısından çıkardığım netice, "halkın taleplerini en iyi biz okuyor ve bu talepleri en iyi biz karşılıyoruz" mânâsıdır.

Esasen neredeyse elli kişiye bir gazetenin düştüğü bir haberleşme ikliminde halkın neyi, ne kadar talep ettiği de meşkûktür ama yine de mevcut tiraj ve rating rakamlarının temsil kabiliyeti üzerinde müttefikiz. Toplam gazete tirajları tehlike sınırının altına düşmüş olsa bile

televizyon iletişiminin çok yaygın bir seyirci kitlesi var ve bu kitle, mevcut rakamlara göre daha ziyade "bir kısım medya"yı tercih ediyor.

Bu tesbitten hareketle "bu millet adam olmaz azizim" faslından ucuz felsefe döktürmenin âlemi yoktur; seviyesizliğin her yerde mühim miktara baliğ olan "asgari" seviyede bir müşteri kitlesi vardır ve bir kısım medya, yayın siyâsetini neredeyse "kitch" değerler sınırına yaslayarak günü kurtarmayı kâr saymaktadır; Ertuğrul Özkök'ün mantığınca "başarı" çizgisinin ardında işte bu hakikat yatıyor. Onlar da verebileceklerinin en zahmetsiz olanını, tercih ettiklerinin farkındalar ve şüphesiz "bir kısım medya" içinde bu durumdan alenî derecede rahatsız olan insaf sahipleri mevcuttur. En iyi filmleri gecenin köründen sonra yayına koymak, incir çekirdeğini doldurmayacak, bir kaynak esere müracaat edilmekle en hurde teferruatına kadar aydınlatılabilecek konulardan en az üç saatlik "saçsaça—başbaşa" tartışmaları körüklemek, haber kuşağında haberleşme hukuk ve etiğine yaraşmayacak kepazelikleri tekrar be tekrar yayınlamak, haberden ziyade dedikodu ve skandal ayrıntılarına spot düşürmek en azından o camiada da mesleğine saygı duyan bazı insanları vicdânen tahriş ediyor olsa gerektir. Buna rağmen skandalın, dedikodunun, kalitesizliğin, harcıâlemliğin ve son tahlilde millete rağmen millete cephe almanın nasıl revaç bulduğunu sual etmek gerekir; cevabı muhtemelen vicdânî iç kanamalara sebep olacak en vahim sual işte bu.

"Bir kısım medya"nın müşterisi uzaydan ithal edilmedi; onlar da bu ülkenin vatandaşı. Sadece daha iyi örneklerle tanışma fırsatı bulamadan kendilerine seviyesizliğin alt sınırlarından yayın yapmayı tercih eden medya vâsıtalarının bombardımanından henüz kurtulamamış bir kitle bu. Dünya tarihinde en hızlı sosyal değişmeye mâruz bırakılmış bir kitleden bahsediyoruz; çöp bacaklı altyapılar üzerinde güçbelâ durabilen iri göbekli ve hantal yapılar karşısında bu kitlenin evvelâ ilk tepki cümlesinden olmak üzere âlelâdeliğe tevessül etmesinde şaşılacak bir hâl yok. Tabii gönül isterdi ki, medya kuruluşları kâr ve tiraj hırsıyla günü kurtarmak yerine daha temkinli ve vakur, daha eğitici ve dengeli bir yayın siyâseti takib edebilsinler; henüz bu noktadan uzaktayız ama günün birinde hiç şüphe etmiyorum ki "kitle haberleşmesinin çocukluk devri" sayılabilecek bu "mum bacaklı şiş göbekli" medya yapılanması tabii dengelere rücû edecektir. "Nereden bildin" diye sual ederseniz cevabı hâzır: Batı tarihi, bizim gibi periferide tutunan ülkeler için istikbâlden haberler veren sahih bir bilgi kaynağı durumundadır; bu kaynaktan güvenilir kehânetler çıkarmak için sadece şu anda "sosyal zaman" cinsinden batı tarihinin hangi devrinde çile doldurduğumuzu kestirmek kâfi.

Ne de olsa aynı trenin yolcuları, zaman farkıyla da olsa kompartıman penceresinden aynı manzaraları seyrederler.

"KÜÇÜK"LERİ RAHAT BIRAKIN; AYIPTIR YAHU!

Aslında adının başına "küçük" sıfatı yerleştirilerek bayıra salınan bızdık sanatçı makûlesinin bizden başka hangi iklimde neşv ü nemâ bulabildiğinden sual edecektim ama izah edici bir giriş yapayım derken sözü uzattık gitti.

"Sübyân" kelimesinin lugâtteki imlâsı "sıbyan" diye yazılıyor ve bu çoğul kelime "çocuklar" mânâsına geliyor; tekili ise şimdilerde gündelik lugâtimizden çekilmiş bulunan "sâbi" sözüdür. Vâkıa lugâte göre sâbi'nin mânâsı henüz memeden kesilme çağına gelmiş üç yaşından küçük bebeler demek ise de biz "sâbi—sıbyân" tâbirini, frenklerin "teenage" (tin'eyc) dedikleri 13 ilâ 19 yaş arası gençler için istimâl ederiz. Bu çağ çocukları için eğitim, öğretim ve şahsiyeti inşâ mevsimidir. Tarihin kaydettiği nâdir istisnâlar dışında hiçbir cemiyette bu çağdaki çocukların san'at vâdisinde muvaffak olabildiği görülmemiştir; istidatlı çocuk, sanata mütemayil çocuk vardır da "sanatçı çocuk" olsa olsa tabiat ârızası cinsinden bir hârikulâdeliktir. Batı musikisi tarihinde Beethoven ve Mozart gibi çok erken çağda icrâ ve kompozisyonda şaşırtıcı kabiliyetlerin zuhuru, herhalde bizim "küçük" Onurlara, İbolara, Ceylanların iç paralayıcı çığlıklarla yanık arabesk havaları çığırmalarına emsâl teşkil etmez.

Musikişinaslar daha iyi bilir ki insan sesinin sanat icrâsında ekmel bir safhaya erişmesi bünyenin gelişmesi ile bağlantılıdır. Çocuk sesinden musiki dinlemek, ancak yakın aile çevresinde katlanılır bir mecburiyettir ve aslında bir çocuk, ne kadar güzel sesli olursa olsun bir musiki eserini ehliyetle icrâ etmeye fıtraten müsait değildir. Böyle bir sesten zevk almak alenen "patoloji"dir; meyvenin koruğa, evin inşaata, güzelliğin iskelete icrâ edilmesine benzer; tabii değildir. El kadar "sâbi—sıbyân"a büyük sanatkâr muamelesi yapıp konserlerden dizi filmlere, açık oturumlardan röportajlara varana kadar her platformda onların henüz olgunlaşmamış kabiliyetlerini sömürmek, kanunda yeri olsun olmasın yanlıştır, tuhaflıktır, garâbettir ve ne var ki bu tuhaflığın ve garâbetin bütün prodüksiyon şerefi maalesef bizim meşhur "bir kısım medya"mıza ait bulunuyor.

Tez elden herkes kendini bu vâkıa karşısında elden geçirsin; çocuk sesinden hazetmek, sanatla alâkalı olmadığı gibi sağlık alâmeti de değildir ve "bir kısım medya"cılığın lüzumu yoktur.

Bu zevk patolojisinin tam adı rahmetli Ferit Devellioğlu'nun "Türk Argo Sözlüğü"nde yazıyor ama şuracıkta tekrar etmeye çekiniyorum; âgâh olunuz, ayıptır!

Ders: Tarih, Konu: Aynı şeyler

Zaman icinde butun gostergelerin eskiye gore mutlaka daha iyi, guzel, verimli ve yuksek bir kaliteye dogru seyrettigini ongoren iyimser bakis acisi (yani "ilerlemecilik"), insanligin gordugu en mutlu ruyalardan biriydi. On dokuzuncu yuzyil Avrupa'sinin ilmi ve siyasi mahfillerini kendine esir eden bu ruyanin, yirminci yuzyilda ancak "sirtimizin acikta kaldigi" tarzinda yorumlanmasi dogrusu buyuk bir hayal kirikligi idi. Komurlu utuye gore buharli ve elektrikli utunun, at arabasina gore otomobilin, abakus yerine dijital hesap makinesinin

sundugu inkar edilmez konfor "ilerleme" taraftarlarinda hala, ruyanin devam ettigi kanaatini yasatsa da artik hepimiz bir asir once "rahmetlinin vadesi yetti" cumlesiyle aciklanan olum raporuyla, enfarktusun kirk sekiz varyantindan biriyle izah edilen cagdas olumler arasinda nisbi olarak esasli bir ilerlemenin olmadigini biliyoruz.

"Guzel gunler gorecegiz cocuklar..." misrainin telkin ettigi umid, dunyanin en eski beklentilerinden biri, belki de baslicasi. Antik dunyayi dehsetiyle titreten veba felaketinin kurban sayisi, cevre kirlenmesi ve trafik terorune yenik dusen felaketzede sayisindan asla yuksek degildi. Cagdas tarih felsefesi metinlerinin kalite itibariyle hala Hazreti Isa'nin dogumundan on iki asir once yaziya gecen Beni Israil kissalarinin ayak topuguna yetisememesi, ilerlemecilerin butun keyfini buz gibi sogutan ironik bir nukte degil mi? Sakyamuni (Gauthama Buddha)nin hikayesi takriben 2600 yasinda; Konfucyus ve Lao Tze 2500, Brahmanizm ise baslangici belirsiz olmakla birlikte tahminen 4 bin senedir insanlarin son derece ciddiye aldigi ogretiler olarak modern niteliklerini koruyorlar. Milad oncesinin karanlik zamanlarindan suzulup gelen ilkel ask siirlerinin hala yurek hoplatacak kadar taze itirlar nesretmesine ne demeli? Dunyanin en kidemli medeniyetine asirlarca tas tasiyarak omur curuten eski Misirli Lumpen proleterlerin kirbac molasi esnasinda bir an soluklanarak birbirine, "yahu farkinda misiniz ahlak ne kadar bozuldu; colugumuz, cocugumuz ne olacak?" diye sizlanmalari ise coktandir tarihi belgeler arasindaki yerini almis bulunuyor. On besinci asirda Kur'an, her neslin nasibine ve talebine gore beyan ettigi mana kivrimlariyla hala insanligin gundeminde yer tutarak mucizesini gosteriyor ve yuz milyonlarca insan icin "Efendimizin cizdigi karakter portresi, milyonlarca defa taklide ve tekrara can atilan bir numune teskil ediyor. Buna mukabil son asirda kaydedilen ilmi ve teknolojik mesafe paradigma ve model degisiklikleri ile kendini tekzib ede dursun daha munis ve barisci bir dunya icin bir degerler silsilesi ortaya koymaktaki ehliyetsizligini defalarca ibraz etti.

Bundan tahminen elli bin yil once yasadigi varsayilan "Pekin adami" ile simdiki insan neslinin kafatasi hacmi arasindaki birkac santimetrekupluk kapasite artisina gelince, onu pekala teknolojik platformda kazandigimiz dudak ucuklatici icatlara tahsis edebiliriz; geriye, yine tahminen 50 bin yildan beri standart agirligini koruyan 1100 gramlik beyaz renkli organik kutle kaliyor.

Elli bin yilda birkac santimetrekupe tekabul eden bir zihni kapasite artisi icin boburlenip durmak ne kadar manidardir bilinmez.

Vicik vicik bir kabus

Girdigimiz berzahin ne kadar netameli oldugunu fark etmek icin 1996 sonbaharini hatirlamali ve kendimize sormaliyiz: Bir kahin, camkuresine bakarak bize 1998 Ocak'inin son gunlerindeki siyasi ve fikri atmosferi tasvir etseydi onu ne kadar inandirici bulurduk? Akla ziyan ihtimallerin birbirine bagli zincir halkalari gibi manidar bir sirayla tahakkuk edisini

istirapla seyrediyoruz; "yok canim, bu kadari da olmaz" diye feveran edebilecegimiz pek az muhal ihtimal kaldi.

Begenelim-begenmeyelim, Turkiye'nin en buyuk siyasi partisini kapatan davayi acan kamu gorevlisinin daha gerekceli karar aciklanmadan verdigi mutalaayi butun Turkiye dinledi ve bu mutalaanin satir aralarini okuyabilenler urperdi; cunku bu mutalaa, karar sonrasinda kapatilan partiyle ilgili teknik seviyedeki problemler hakkinda yol gosterici bir gorusten daha fazlasini ima ediyordu; mutalaa, kapatilan partinin temsil ettigi siyaset anlayisinin "butlan"ini ve aslinda "olmamasi" gerektigini ileri suruyor, Turk halkini adeta siyasi kanaatlerini yeniden gozden gecirmeye davet ediyordu. Sayin kamu gorevlisine gore o parti olmamasi gereken bir partiydi; bir kaza eseri vucud bulmustu ve simdi mahkeme karariyla yanlistan geri donulmustu; bundan sonra yapilmasi gereken, vaktiyle bu partiye oy veren her vatandasin bundan boyle siyasi tercihini temelden degistirerek kendisine siyasi yelpazede baska bir parti secmesi ve bir manada islah-i nefs etmesiydi. Eger kapatilan partinin siyaset felsefesinden renk, koku veya tat ilham eden ve o partinin misyonunu ustlenen yeni bir parti husule getirilirse, o partinin de kapatilmasi icin harekete gecmekten katiyyen cekinmeyecekti.

Gectigimiz pazar gunu Sabah gazetesinin mansetinde yer alan bu ifadeden ben bu manayi cikardim ve urperdim. Bu mutalaanin ardindaki mentalite, sezildigi kadariyla muhakeme sahibi her insanda ayni duyguyu uyandiriyor: Urperti!

Bizim nesil yirmiye yakin parti kapatma hadisesi gordu; sikiyonetimli, olaganustu halli ara rejimler yasadik. Bu gorgu bize, kapatilan partiye gonul vermis bir mufrit sempatizandan cok daha fazla vukuf ve itidal ile hadiseleri degerlendirebilme basireti veriyor: Bir partinin kapatilmasini anlayabiliriz, uyelerinin tamamini veya bir kismini siyaset haricine iten kanuni hukumlere candan istirak etmesek bile hurmetkar durmayi biliriz; keza, kapatilan mezkur partiyi sayin kamu gorevlisi ile cok farkli nokta-i nazardan alenen ve tahriren tenkid etmisligimiz de vardir; lakin secmen sayisinin beste birinden fazlasinin bir mutalaa eseriyle de olsa yok sayilmasini anlayamiyoruz. Bildigimiz kadariyla yuksek mahkeme bir tuzel kisiligi yargilamis ve hukuken devamina son vermistir; hukum giyen bir tuzel kisiliktir, o tuzel kisiligi oylariyla destekleyen secmenler degil.

Evet, netice itibariyle bu basina aciklanmis bir mutalaadir ve henuz yargi karari haline gelmemistir; gelmesi de beklenemez; ama bu tavir yine de insanin etini, kemiklerini ve ruhunu usutmeye kafi geliyor. Biz bu mentaliteyi taniyoruz; cok olmasa da yakin tarihte ornekleri var cunku.

Simdi netameli bir berzahtayiz ve bir bucuk yil once "hadi canim sen de, bu kadari da olmaz" diyebilecegimiz muhal ihtimaller gayet olagan bir tempo ile tahakkuk etmeye basladi; belki bu kadarina bile raziyiz; ama soz konusu mentalite tarzi, bize, "bitmedi, dahasi var..." diye fisildiyor; urperisimiz bu yuzden. Bu mentalite, "kizi gonlune birakirsan ya davulcuya varir,

ya zurnaciya" mentalitesi cunku; "sayin halkimiz yine yanlis dusunuyor, bunlara dogru dusunmeyi mutlaka ogretecegiz" zihniyetidir ki demokrasinin en basit lazimesi olan "milli hakimiyet" prensibini, yine halkin iyiligi icin cignemeyi goze alabiliyor.

Gunlerimiz kaybettigimiz semeri bir daha bulamamak endisesiyle geciyor; tesaduf eseri buldugumuzda sanki kar etmis gibi sevinmemiz ne kadar aldatici. Gundemimize hakim degiliz; gundemimiz kaybedilmis semerlerin yakici hatiralariyla isgali altinda. Su yakinlarda secim sandigi ile karsi karsiya gelsek belki cocuk gibi sevinecek ve bu arada neler kaybettigimizi bile hatirlamayacagiz.

Halimize bakiniz; tepki ile inkisar arasinda sikisip kalmisiz; soz fersude, fikir yalama, itiraz beyhude: Ne kadar vicik vicik bir kabus bu?

N'olacak bu Fener'in hali?

Bu sayfanin okuyuculari icin futbol anafikirli yazilarin pek de matah bir mevzu sayilmayacagini tahmin ederim; dogrusu boyle dusunenler pek de haksiz degiller: Taraftarligin fanatizme, sportmenligin "bu maci alacagiz baska yolu yok" sovenligine, centilmenligin ucuz kabadayiliga, kural bilgisi ve spor kulturunun lumpenlige kurban verildigi bir vasatta futboldan soz acmak, en azindan bazi cevrelerde belirgin bir kucumseme edasi ile karsilaniyor.

Bu kabil istihzalari goguslemek pahasina (diger kuluplerde durumun henuz bu kadar net gozlenemedigi gerekcesiyle) kisa bir sure icin dikkatinizi Fenerbahce kulubune cevirmenizi isteyecegim: Bu kulupte nice zamandir cok ilginc gelismeler cereyan ediyor ve ben Fenerbahce'de olup biten hadiselerin, Turkiye'yi egemenligi altinda tutan zihin iklimiyle yakin paralellikler gosterdigi zannindayim. Fenerbahce'nin yonetimi uzaktan bakildiginda (ayni Turkiye gibi) kongre, yonetim kurulu, baskanlik divani gibi mesru ve demokratik uzuvlar tarafindan tesekkul ediyormus gibi gorunuyorsa da fiiliyatta Fenerbahce, Weber'in karizmatik lider tarifine eldiven gibi uyan "efsanevi" Ali Sen tarafindan yonetiliyor. Elbette Fenerbahce'nin mevcut mevzuat hukumlerine gore kurulmus yargi, yurutme ve yasama organlari var ve kisa vadede cok etkili kurnazligini uzun vadede isadamliginin gerektirdigi zeka ile harmanlayarak gucunun sinirlarini istedigi gibi belirleyen Ali Sen, zahirde bu kurullarin islerligini gozetmeyi ihmal etmiyor. Fenerbahce'nin yonetimi, uzmanlik gerektiren islerde profesyonelligi tartisilmaz mutehassislar istihdam etmek konusunda (tipki hukumetlerin ihtisas gerektiren alanlarda bakanlik ve mustesarlik tesis etmesine benzer sekilde) gerekeni yerine getiriyor; ama kriz aninda karizmatik liderlik, ihtisas bilgisine ve onceden yazilmis kurallara galebe ederek yonetime el koyuveriyor! Ayni Turkiye'de oldugu gibi Fenerbahce'de de taraftar kitlesi ile yonetim arasinda bilgi akisini yonlendiren bir medyatik katman mevcut. Fenerbahce medyasi, kimi agizlarin nes'eli ve cakirkeyif zamanlarda 30 milyona kadar cikarilan taraftar kitlesini ibda ve insa eden bir gorev ustlenmis

durumda. Onlar gercekte su kadar milyonluk bir taraftar kitlesinin ne dusundugunu merak etmek yerine, nasil dusunmesi gerektigini duzenliyor ve o "mevhum" kitle adina gucu, Fenerbahce yonetimi ile paylasiyorlar.

Isin ilginc tarafi, ayni Turkiye'de oldugu gibi Fenerbahce'de de isler iyi gittigi muddetce -su kadar milyonluk- taraftar kitlesi, olup-biteni onaylayarak Fenerbahce renkleriyle kurduklari ayniyet psikolojisi ile yonetimi alkisliyorlar. Isler kotuye gittiginde karizma harekete gecerek yumrugunu masaya vuruyor ve mizildanmaya hazirlanan mevhum taraftar kitlesiyle birlikte kulupici muhalefeti de sindiriveriyor; ulkeyi veya kulubu yuksek riskli borclarin altina sokmak, en feci basarisizliklari bile dramatik bir gensoru atmosferine burundurerek rest cekmek, gozden cikarilmis unsurlari bir anda istiskal ederek pabucunu eline vermek, gercekte zerre kadar kaale almadigi halde mevhum kitleyi onore eden buyuk ve yuvarlak laflarla kendi karizmasini pekistirmek gibi nice unsur, aslinda Turkiye ile Fenerbahce yonetiminin sasilacak olcude birbirine benzedigini hatirlatiyor. Bu noktada ici bosaltilmis "vatandaslik" kavramiyla "taraftarlik"in neredeyse ust uste cakismasi tesaduf degil. Turkiye gibi Fenerbahce de, vatandaslarin ve taraftarlarin aidiyet hislerini abartarak denetimden cikaran birer "zoom" faktoru olarak ise yariyor. Sizin son tahlilde Fenerbahce veya Turkiye icin caninizi feda etmeniz, yukarisi icin mana tasimiyor; yonetime fiilen katilma arzusu izhar etmedikce sahip oldugunuz vatandaslik veya taraftarlik onuru teorik planda yuceltiliyor. Kestirme ifade ile basariyi alkislamak ve yenilgiye kahrolmak gibi "epik" haklariniz yonetim tarafindan sonuna kadar korunmaktadir; ama sadakatinizin sinirlarini "yonetime katilmak" gibi tehlikeli alanlara tasirmaniz asla hos karsilanmayacaktir.

Fenerbahce fanatiklerinin cok sevdikleri ve benimsedikleri bir kavram var: "Fenerbahce Cumhuriyeti." Tesaduf bu ya, ulkemiz de Cumhuriyetle yonetiliyor. Simdi anafikri iyice kavradiginizdan emin olmak icin metin sonundaki sorular faslina gecebiliriz:

Her iki "cumhuri" idarede taraftarligin veya vatandasligin yonetimden kesinlikle yalitilmis mevhum bir alanda tutulmasi, tesadufi bir benzerlik olabilir mi? Futbol kuluplerinde "amigoluk" sektoru araciligi ile yurutulen "gozle gorunur" taraftar desteginin cumhuri idarelerdeki karsiligi nedir ve netice itibariyle "n'olacak bu Fener'in hali" veya "N'olacak bu Turkiye'nin hali" gibi beylik sualler nicin sasilacak olcude birbirine benzemektedir? Gunun birinde butun Fenerbahce taraftarlarinin Fenerbahce plajinda denize girmek istemesiyle "Halk plajlara hucum etti; vatandas denize giremiyor" sizlanmasi arasinda bir keyfiyet farki var midir?

Bayramin obur cehresi

Her bayramin iki cehresi var; ikincisi huzun.

Cocuklar bayramin ilk cehresini tanirlar; evin gundelik ahengine cekilen siradisilik biraz da aile buyuklerinin feragat ve gayretinin eseridir. Her zamandan daha itinali utulenen gundelik pantolon, arife eyyaminda tamir ettirilip boyanan pabuc, belki isporta tezgahindan "en son ikraminiz bu mu?" pazarligiyla satin alinmis bir kazak, bir cift yeni corap, bayramin ebeveyn eliyle cocuklara ulastirdigi kucuk bahsislerdir. Huzun, yokluk, hasret, endise, gonul darligi ve dert bir bayram sabahinda cocuklarin gonlune ilismek icin, ebeveynin cesedini cignemek zorundadir.

Bayramin ikinci cehresi aslinda hayatin mutad akisidir; bayram namaziyla birlikte biz hayatin mesakkatini bayram dekorunun ardina itmeye, siliklestirmeye veya tahammul edilebilir hale getirmeye muvazzaf kiliniriz. Hayatin mesakkatleri bayram hurmetine yakamizi birakip, bizi uc gunlugune olsun cocuksu nes'elere iade etmezler, bayram o suurdur ki erdigi andan itibaren biz onlara karsi bakis acimizi degistirmeye sevk ediliriz. "Hadiseleri degistirebilmeye takatiniz yoksa onlara bakis acinizi degistiriniz" nasihati bayramlarda kuvveden fiile gecer ve aslinda biz bayram nes'esini biraz da kendi irademizle insa ederiz; dini bayramlarin bir hikmeti de bu olsa gerektir. Bayram esnasinda edindigimiz guleryuz, misafirperverlik, ikram, comertlik, sefkat ve anlayis pratigini senenin diger gunlerine yaymak ve uygulamak gibi bir vazifemiz de vardir.

Bayramin ikinci cehresinden cikarilacak vazife "bayram yapmak"tan ziyade "bayram yaptirmak" olsa gerektir ve her bayramda biz buyukler, sartlar ne olursa olsun bayramlarin bayram gibi olmasi icin her gunden farkli davranmaya mecburuz. Guzel bir hayat yasamak elbette bir lutf-i ilahidir; ama hayati guzellestirmek ve bu guzelligi baskalarina bolusturmek en zorlu kulluk gorevlerinden biridir. Hayati guzellestirmek, elbette hayata karsi mukavemet etmekten cok farkli bir mucahede tarzidir; hayata karsi mukavemet etmeye kalkismak manasiz; cunku onu denetleyecek mekanizmalardan mahrumuz. Aslinda yasadigimizi, surdurdugumuzu ve tasarruf ettigimizi sandigimiz hayat bile bize ait degil; onun uzerinde mulkiyet kurmaya kalkismak budalalik; ne var ki -kismen de olsa- onu guzellestirebilme, en azindan onun guzelliklerini fark edip yesertebilme ve cogaltabilme ehliyetimiz var; ladini nokta-i nazardan bu gayret eblehce bir mutluluk oyunu, bir devekusu iyimserligi gibi gorunebilir; ama inananlar icin hayati guzellestirme gayreti, odulu Cenab-i Hak tarafindan takdir olunacak bir faaliyettir. Iyilik de aynen oyle degil midir; karsiligini hemcinslerimizden bekledigimiz iyilik aslinda dunyevi bir yatirimdir; iyilik odur ki karsiligi sadece ve sadece "O"ndan beklenince guzellesiyor.

Bayramin guzellik ve nes'esini cogaltmaya takat yetiremeyenlerimiz var; her bayramin ilk vazifesi, kendi takatimizdan tasarruf ettigimiz hayati guzellestirme enerjisini onlarla bolusmektir. Malum ki bu bayramin nes'esi her haneye ayni suhuletle inmeyecektir: Bayrami gurbette, yoklugun ve mahrumiyetin kavurucu ayazinda, hastalik nevbetinde, hapishane

kogusunda, burda tafsili mumkun olmayan bin turlu derd u mihnette karsilayanlarimiz icin bayrami bayrama benzer hale getirmekle de mukellefiz; bunu yapabiliriz.

Ey okuyucu, bayramin kutlu olsun; sizin sahsinizda bir bayram nes'esine, bir sicak merhabaya, kalplerden dudaklara yukselmis bir tebessume muhtac butun gariplerin, asker evlatlarimizin, yolcularin, hastalarin, mahpuslarin, caresizlerin, dertlilerin, asiklarin, muhtaclarin, bikeslerin de bayramini tebrik etmeme musaade ediniz. Hepimiz bu guzel gunde birbirimiz icin dua edelim: Hemen Mevla cumlemize bu guzel ve bereketli gunler hurmetine iman ve akil bayligi ihsan buyursun insaallah!

"... Mecal vermeyub bogdirasin ki gayet muhimdir..."

Ramazan'in son gunlerinde vaktimin en leziz aksamini Cem Sultan hakkinda yazilmis bir romana tahsis ettim; Roderick Conway Morris'in kaleme aldigi bu belgesel roman "Bir Saray Ispiyoncusunun Anilari" alt basligini tasiyor. Itiraf etmeli ki edebiyat tarihine gececek karatta bir saheser degil; ama tarihi bilginin matlasmis cehresine edebi bir dehliz acabilmis olmasi bakimindan dikkat cekici bir eserdi.

Sultan Cem, Osmanli tarihinin en trajik aktorlerinden biri; tarihi kayitlar Cem'in saltanat ugruna mucadeleye girdigi agabeyi Sultan Bayezid'den her cihetle daha parlak ve babasi Sultan Mehmed'e tam bir hayr-ul halef olabilecek kaabiliyet ve fitratta oldugunda ittifak ediyor. Sultan Cem'in devletin istikrar ve itibarini zaafa ugratmak pahasina giristigi trajik saltanat davasina bakilirsa kendisinin de bu hakikati fark ettigi anlasiliyor. Bu ciger-suz hikayede en dikkat cekici taraf, saltanat ve siyaset hirsinin insan tabiatini nasil sirazeden cikmaya sevk ettigi meselesidir.

Sultan Bayezid saltanati ele gecirdikten sonra kardesi Cem'i, davasindan vazgecmesi karsiliginda Karaman vilayetinin senevi bir milyon akcelik geliri ile Kudus'te ikamete davet etmesi ilginc bir husustur. 13 senelik esaret ve surgun hayati boyunca Bayezid, kardesinin ortadan kaldirilmasina (son yila degin) riza gostermemisti. Halbuki babasi Sultan Mehmed zamaninda tedvin edilen kanunname ile Bayezid, kardesini katlettirmeye "orfen" hak kazanmisti. Ne var ki ayni Bayezid, siyasi orf icabi babasi Sultan Mehmed nezdinde bir manada rehin muamelesine tabi tutulan (ki Sultan Mehmed'in sagliginda Bayezid'in oglu da ayni sekilde payitahtta dedesinin yaninda tutulmaktaydi) yegeni Oguz Han'i, bogdurmakta tereddud gostermemisti. Babasi Sultan Mehmed'in karakterini tevarus ettigi ittifakla kabul edilen Cem'in dahi, ayni durumda oz yegenlerine ayni tarzda davranacagindan suphe edilemez. Hadisenin cok feci bir baska ciheti daha var. Sultan Cem Misir'a sigindiginda ogullarindan Murad bilahire ailesinden ayrilarak Rodos'a gecmis ve oraya yerleserek Katolikligi kabul etmisti. Osmanli hanedaninin -bildigimiz kadariyla- irtidat eden tek ferdi olan sehzade Murad, Rodos'un Kanuni Suleyman zamaninda fethi esnasinda ele gecirilerek derhal oldurulmus, esi ve iki kizi Istanbul'a gonderilmisti.

Saltanat davasinin Fatih'in evlatlarina getirdigi seamet dogrusu tuyler urperticidir. Ne var ki Osmanli hanedani bu akibete mahkumdu; Sultan Cem, agabeyi Bayezid'e itaat etse ve Kudus'te sessiz bir menfa hayati surdurmeye riza gosterse bile encami belli idi. Her saltanat krizinde aile efradindan tuyu bitmemis sabilerin, ak sakalli kocalarin kanlariyla salhaneye donen bir saray dekorunda siyaset icin yasamaya mahkum olmak, hic de imrenilecek bir hayat tarzi degildir. Eski kusaktan devlet adamlarinin ara sira tekrarladigi "her siyaset adaminin iki gomlegi vardir; biri idam gomlegidir" lafi, isabetindeki keskinligi hic kaybetmedi; siyaset hala bir "kan sporu"; yumusak demokratik teorilerin siyasete getirdigi kibarlik, olsa olsa "ic kanama" mesabesinde kaliyor.

Susurluk raporu yine cok toz kaldirdi; bu raporun "kamuoyuna aciklanmasinda mahzur gorulmeyen" kisimlarina agah oldukca, onun aslinda iki kapak arasina sikistirilmis bir siyaset hanceri oldugunu fark edebiliyoruz. Nedendir bilinmez rapor hakkindaki tartismalara kulak kabarttikca, Sultan Bayezid'in "Cem taraftari" olarak mimledigi Otranto fatihi Gedik Ahmet Pasa'yi Edirne'de katlettirdikten sonra Istanbul Muhafizi Iskender Pasa'ya 1482 yilinda gonderdigi, Cem'in en kucuk evladi Oguz Han'in kanina ferman veren unlu mektubunu hatirliyorum. Aynen soyle:

"Kulum Iskender! Biti sana vasil oldugu gibi bilesin ki Gedigi tepeledim; gerektir ki sen de Cem'in ogluna mecal vermeyub bogdirasin ki gayet muhimdir amma bir ahad vakif olmaya, soyle bilesin alamet-i serif uzere itimad kilasin, tahriren evail-i sehr-i Sevval, sene seb'a ve semanine ve semane mie. Bimekam-i Edirne."

Evet, siyasi tarihte "eskimis" belge yok!

1998

28 Şubat

Musarunileyh'e mektup Zaman Gazetesi

28 Şubat

Şu pis silâh fetişizmi! Aksiyon Dergisi

26 Şubat

Isik Turkiye'den yukselir? Zaman Gazetesi

21 Şubat

"Derin" dondurucuda buhran saklamak Zaman Gazetesi

19 Şubat

"Okuyucu yazarin nesi olur?" Zaman Gazetesi

14 Şubat

Bir himmet eseri: "Kırdan Bayırdan" Aksiyon Dergisi

14 Şubat

"Ibrahimi" bir nukte! Zaman Gazetesi

12 Şubat

"Sa'yiniz meskur olsun!" Zaman Gazetesi

07 Şubat

"Kitap degistirilir" Zaman Gazetesi

05 Şubat

Hayata ve memata dair Zaman Gazetesi

Hayata ve memata dair

Hayat endiselerimizin, korkularimizin, bize cok onemli ve cok onemsiz gibi gorunen ayrintilarin uzaginda, disinda ve ustunde kendi ahengiyle akiyor ve bizim onun hakkinda tasalanmamiz veya tepki gostermemiz, onun tabiatinda en kucuk bir kemiyeti bile degistirmiyor. Ilmi bakisin nufuzu insani boyutun cemberini kirip mikrokozmosla makrokozmosun derinliklerinde kendinden geceli beri, bizim icin aslinda neyin onemli oldugunu fark edebilme sansimiz cok azaldi ve boylelikle insanin kavrayabilecegi tabii hacimleri, buyuklukleri ve ebatlari kaybettik. Yasayan neslin omrune sigmayacak ihtimaller bile bizi kendine esir edebiliyor: Atmosfer disindan gelmesi muhtemel serseri yorungeli goktaslarinin yol acabilecegi felaketler icin kriz senaryosu yazmaktan tutun da sahibi oldugu sirketin otuz yillik projeksiyonundaki eksikliklerden uykusu kacanlara dek irili ufakli pek cok endise insanlari urkuntuye sevk ediyor; evladinin gelecegi icin uzulenler kadar ailesinin gelecegini garanti altina aldigi icin sevinenler de, kendilerinden sonra hayat irmaginin agir ve kimiltisiz bir akisla icten ice surup gidecegi varsayimina yatirim yapiyorlar. Oysa ki hayat bizim katkilarimiza bagimli olmaksizin kendi ahengi ve dinamizmi ile islerken biz su ustune yazi karalayip onun surekliligine dair acinasi hulyalar kurarak avunabiliyoruz.

Daha kucuk yaslardan beri -herhalde etrafa ne kadar akil oldugumu ispat icun olsa gerek- yasitlarimla ukalalik yarisina giristigimizde kendimce rakiplerimi faka bastiracak bir usul

edinmistim; diyordum ki, "Sana bir sey soracagim; bugune kadar belki binlerce defa isittigin, soyledigin, kullandigin ve dusundugun bir kelime; senden bu kelimeyi tarif etmeni istiyorum ama pesinen biliyorum ki sen bu kelimeyi tarif edemeyeceksin." Muhatabim iyice meraklaniyor ve cevaba kilitleniyordu, "Sor bakalim, neymis bu kelime?"

-Peki, sual su; hayat nedir?

-Bilmeyecek ne var, hayat...

Ve cogu kere manidar bir sukutla, ara sira kem kum arayislari icinde kaybolup giden karsilik kirintilari arasinda ben biraz da acullukla, "Gordun mu, bilemedin iste" diye degersiz bir galebenin keyfini cikarirdim. Ayni suali kendime de sormus olmaliyim; hafizam ne dun ne de simdi bu basit ve alelade suale manidar bir cevap bulamadigimi fisildiyor. Onu tarif edemiyor; ama varligini kuvvetle hissediyoruz ve ona karsi takindigimiz kuvvetli paylasma ve temadiyet duygusu "Biophilia" lafziyla beliriyor; "hayatseverlik." Ve o ezeli "Dichotomy" arayisimiz hayatin ziddini olumde buluyor. Dogrusu olum, hayattan daha kolay anlasilabilen ve fark edilebilen bir kavram. "Necrophilia" olu bir bedene duyulan sevhet demekmis ama onu "olumperesti" biciminde kullanmak daha dogru. Ilk manasiyla necrophilia, belki milyonda bir nisbette tesaduf edilen bir fitrat ihanetidir ama olum sektorunden ekmek yiyenleri sayiya vurmak iktiza edince cok vahim bir nispet ortaya cikiyor. Olumun hayattan daha kolay idrak edilmesi haksizlik ve ancak" olmeden once olmek" marifetine erisebilenler, hayati disindan izleyebilmek ve onu anlayabilmek irtifaina yukseliyorlar.

Hayata ne kadar kucuk centiklerle tutunuyor ve ondan ne kadar fersiz fiskelerle kopuveriyoruz. Bazen beseri asklar, bazen vatan veya memleket dedigimiz hayirsiz sevgili, bazen aile baglari, bazen siyasi, mesleki, ictimai ihtiraslar ve bunlara benzeyen yiginla kucuk tutamak ve centik bize hayatin kendisinden daha sevgili ve onemli gorunuveriyor. Hayir, "hayatseverlik" bu degil; biophilia, her sey mukadder ve kacinilmaz bir tarzda olume dogru surukleniyor gerekcesiyle hayatin onemini olcuden fazla abartmak ve ona tasiyamayacagindan daha ziyade abanmak degil; hayat ve olum denkleminin esitligine "hayr" kavramini yazmak galiba verilmesi mumkun en dogru cevap olacaktir.

Hayati ebedi kilmak elimizde degil; onu hic tukenmeyecek gibi farz ederek yasamak basit ve zavalli bir teselli. Dogum ve olum parantezi icinde siradan ve zavalli tesellilere ram olmaktan daha "hayirli" tercihler de var onumuzde; olumun ardina nufuz edebilen nazarlar, hayatin gercek surekliligine katilabiliyorlar.

"Hayat nedir?" sualine "guzel bir seydir" cevabini vermek tamamiyle yanlis sayilmaz ve onu surekli kilmak ihtiyarimizda bulunan bir tercihtir.

"Kitap degistirilir"

"Kitaphaber" dergisinin ikinci sayisi masamda duruyor; gazete ve mecmualarin daracik kitap sutunlarina mahkum kalmis tasra okuyuculari icin kitaplarin dunyasina acilmis bol isikli, genis bir pencere. Avrupa menseli kagidi ehl-i huner elinden ciktigi belli zevkli mizampaji ve her seyden daha kiymetli olmak uzere "kitap" anafikirli bir dergi. Kitaphaber'i nesrettigi icin Sule Yayincilik'i tebrik etmeliyiz; sadece iyi kitap yayinlamakla iktifa etmeyen, "Merdiven" dergisi ile edebiyat dergiciligi gibi kulfetli bir gonul isine omuz veren Sule, daha simdiden yayin dunyasinda kendi tarzinin isaretlerini vermeye basladi.

Dergide neler var? Bu fasli ozet gecip icindeki lezzetten kucuk haberler tattirmak yerine bu sualin cevabini "meraklisi"na devretmeyi daha munasip buluyorum. Icinde neler yazildigini erbabi elbette zevkle okur; ben dergideki "yazi"lardan ziyade, dikkatimi ceken ve beni bir anda eski zamanlara goturen bir "cizi"den bahsetmek istiyorum. 26. sayfada yer alan bir karikatur bu; aslinda karikatur deyip gecmek eksik, ondan daha fazla bir sey: Pasifik'te bir ada, ufuk cizgisinde batan bir gemiden arkakalan kirik cizgiler. Kompozisyonun tam ortasinda (hani hep olur ya) kucucuk, siz bilemediniz on metrekarelik yuzolcumune sahip bir ada. Adanin tam ortasinda bir palmiye agaci. Agacin dibinde butun Robinson'lar gibi yariciplak, saci sakalina karismis bir adam, ellerini dizlerine dayamis bedbin bir eda ile oturmakta. Hemen yanibasinda yerde belki defalarca okundugu hemen anlasilan bir kitap cildi duruyor. Belli ki kazazedemiz talihin lutfuyla bir deniz kazasindan tek basina kurtulup, esya namina yanina alabildigi sadece o bir kitapla canini o issiz ve kucucuk adaya zor ativermis. Bu durum "insan tek kitapla bir omur gecirebilir mi?" sualini akla getiriyor; halbuki o beylik anket sorularindan biri, hep bu duruma atifta bulunur: "Issiz bir adada yasamak zorunda kalsaydiniz yaniniza hangi kitabi alirdiniz?" Belli ki bizim talihsiz kazazedenin kitap sececek zamani bile olmamis. Henuz bitmedi; isin en hicranli tarafini kasd-i mahsusla sona biraktim. Adamin sirtini dayadigi palmiye agacina bir taleba ilistirilmis ve tabelada soyle yaziyor: "Kitap degistirilir."

Ve hemen cocukluk gunlerinin daima gri-mavi tedailerle hatira gelen mutavazi dekoruna gidiverdim: Sahsi kutuphane namina yumusak kavak kerestesinden mamul bir orta boy siyah uzum sandiginin yarisini bile doldurmayan ve mevzu itibariyle birbiriyle alakasiz uc-bes kitaba sahip olabildigim bir sabilik devrinin okunacak kitap acligi ile gecen guzel gunleri...

Kitap, alamayacagimiz kadar pahali miydi, yoksa yoksa etrafimizda kitap satin alma aliskanligi mi eksikti? Neyse ki okulumuzun hemen civarindaki bir baska ilkokulun ac tavuklara dari ambari gibi gorunen guzel bir kutuphanesi vardi; cocuk zamanlarinin en leziz dakikalari, Kizilirmak Ilkokulu'nun mahzenindeki yari karanlik salonun fisilti atmosferinde gecti. Sahip oldugum ve sanki sayisini karistiracakmis gibi sirtini numaraladigim "kutuphanem"in butun variyeti "008"de bitivermisti. Baskasiyla kitap degistirmenin saadetini

galiba, topu topu sekiz tane kitabi bulunan birisi anlayabilir. Boylelikle degistirdigim her kitabi, bedeli layiki vechile odenmis bir surette tasarrufuma aliyor ve sanki bana aitmis gibi icine dusebiliyordum. Kitap degistirmekten baska bir de emanet kitap edinme lezzetinden de bahsetmeli. Erisebildigim her menzilde bulunan kitaplar, okuma duskunlugumun cazibesine kapilmaktan kurtulamiyor ve ben onlari soyle veya boyle elden gecirebiliyordum.

Yuregimdeki kitap biriktirme ve kutuphane sahibi olma ihtirasini, yillar sonra dostum Ali Birinci'nin kutuphanesini gordukten sonra birdenbire kaybediverdim; dogrusu ne kadar emek ve para sarf etsem de boylesine asla erisemeyecegimi bana ihtar ettigi icin o kutuphane, karsilasabilecegim en fena orneklerden biriydi. Simdi -cok sukur- istedigim kitaba erisebilecek imkana sahip olmama ragmen, vaktiyle kitap degistirmekte buldugum essiz lezzetleri yeniden yasayabilme hassasini, karsilastigim her kitapla benim aramda hasil olan o vakumlu cazibeyi kaybettigimi fark ediyorum. Simdi hamdolsun cogumuzun "takas edilecek" yuzlerce kitabi var ve biz cogunlukla onlarin arasinda "tasarruf etmek" yerine "temelluk etmek" hissinin verdigi ahmakca (bu tabir sadece yazari tazammun eder) tatmin ile imrar-i vakt ediyoruz.

Karikaturu gorunce yuregimin "cizz"lamasi bu yuzden; tasarruf yerine temelluk'le yetinmeye baslamak hayir alameti sayilmaz cunku.

Yoksa siz de mi yillardan beri hic kitap (takas) degistirmeyenlerdensiniz?

"Sa'yiniz meskur olsun!"

Tezgahin tam adi, "Titan Matematiksel Kazanc Sistemi" imis; su isimdeki "matematiksel" lafzinin cazibesi bilmem sizin de dikkatinizi cekti mi? Matematik bizim zihni iklimimizde galat-i meshur olarak "ilim" rutbesiyle odullendirilmistir; ama matematikciler mesgalelerini ilimden ziyade "lisan, dil" olarak vasiflandiriyorlar. "Titan Matematiksel Kazanc Sistemi" safdil musterileri ikna eden, cezbeden, korkutan ve urperten bir imaj koleksiyonuna sahip; tamlamayi kim yapmis ise belli ki isinin erbabi. "Titan" kelimesinin batini acilimlari hakkinda Taha Kivanc "bu ise bir mim koyun" diyerek dikkat cekmisti. Yunan esatirinin bas figurlerinden Titan'in lugat manasi, "muazzam kuvvet ve kabiliyeti olan kimse demekmis. "Titanic" ise "muazzam, beserden ustun" anlamina geliyor (meshur Titanic gemisi acaba bu boburlenis yuzunden mi batti dersiniz?). Bu kadar kuvvet ve tehdit ihtiva eden kelimenin yanina bir de "matematiksel" tabiri ilave edilince safdil istirakcilerde tezgahin guvenilirligi hakkinda endise duymak neredeyse gunah-i kebairden sayilsa sasmamak gerekir; resmen bir imaj muhendisligi harikasi. Bence terkibe bir de "bilimsel" lafi ilave etmeyi akladebilselerdi, "Titan Matematiksel ve Bilimsel Kazanc Sistemi" tabelasinin ikna ve caydirma gucu, sahiplerini titanlastiracak kadar bukulmez hale gelebilirdi.

Titan'in su anda mevkuf idarecileriyle veya "sistem"e para kaptiranlarla istihza etmek derdinde degilim; erbabi pekala farkinda ki bugun Turkiye'de su "bilimsel" lafzi, imaj muhendisliginin en kazib ve kullanisli aletlerinden birini teskil ediyor ve insanin icini kaldiracak derecede rastgele ve adice kullaniliyor. Dikkat cekmek istedigim husus kelimelerin lugat karsiliklari ile onlarin gundelik hayattaki tasarruflari arasinda giderek acilan kazip ve "sanal" bir mesafenin belirmesidir.

Bu meselede beni Titan istirakcilerinin "matematiksel kazanc" yutturmacasina karsi gosterdikleri muhteris duskunluk (inhimak) cok dusundurdu. Titan, basindan sonuna emege, ise, uretime, alinterine ve mesaiye aldiris etmeyen bir sistem ve insanin sadece arkadaslarini ve dostlarini somurerek gelir elde edebilmesi esasina dayaniyor. Bu noktada yururlukteki kanunlarin Titan ve benzerlerine musamaha gosterip gostermemesi pek muhim degil cunku ulkemizde emegi, yatirimi, mesaiyi, alinterini, uretimi iskalayarak insanlari servet yapmaya tesvik eden ve kanuni mevzuatla himaye edilen baska sistemler de var. Cehaletime ve safligima verilsin, bir kisinin bizzat calisip cabalamadan, emek vermeden, uretmeden su veya bu yolla eline gecen serveti "helaldir" diye alip bagrina basmasi bana cok giran gorunuyor. Hirsizi, haydudu, yolkeseni, kalpazani anlayabilirim cunku onlar bu yolla para kazanirken insafdisi bir eyleme kalkistiklarinin suuruyla hareket ediyorlar ve en azindan "sistem"i savunmak gibi cok daha feci bir mazerete siginmamak buyuklugunu gosteriyorlar. Titan ve benzerleri, insanda "sa'y" kavramini ve hissini iptale yeltendigi icin tehlikeli: "Calismana gerek yok, su kadar para getir ve dort arkadasini daha yoldan cikar gerisini dusunme." mantigi, bence hal-i hazirdaki butun fikir suclarindan daha vahim bir mantik ve vicdan curmudur.

"Sa'y", Islam'da iktisadi cihazin kilit tasi bir kavram. Necm Suresi'nin 39. ayeti hicbir te'vile mahal birakmayacak kadar berrak: "Gercek su ki, insan icin calisip didindiginden (sa'yinden) baskasi yoktur." "Sa'y" ayni zamanda Islam fikhinda "helal" olcusunun en saglam dayanaklarindan baslicasini teskil ediyor. Sa'y ve helal kavramlarini bir kiymet olcusu olarak icine layikiyla sindirebilen topluluk, esasen "gelismislik" derecesi ne olursa olsun kurtulmustur.

Eskiler, "Alamini kalbinde tut kimseye acma / Zira elemin zikri de baska elemdir" derlerdi. Bu beyit, toplumun suc saydigi fiillerin musbet islermis gibi propaganda edilmesini ve ortaliga dokulup sacilmasini hos gormeyen bir mana tasiyor. Curum, insan tabiatinin bir arizasidir ve tarihin her devrinde insan tabiatina bitisik olarak musahede olunur; ama curmun matah bir seymis gibi propaganda edilmesi insanlik sucudur ve curmu siradanlastirma, evcillestirme ve normallestirme desiselerinin mutlaka bastirilmasi gerekir.

Ve artik duymadigim, rastlamadigim bir temenni ve dua cumlesi: Eskiler, "sa'yiniz meskur olsun" derlerdi. Insanin emegini tebrik ve tebcil eden ne guzel bir dua cumlesi; birden aklima geliverdi.

Not: Kanal 7'nin guleryuzlu spikeri Ahmet Hakan'i gecen aksam yine isinin basinda gorunce hasbi bir sevinc duydum. Bu vesile -gec de olsa- ile kazazedelere gecmis olsun diyorum. Hosgeldin Ahmet Hakan.

"Ibrahimi" bir nukte!

Islam tarihi biraz da Islam-Hiristiyan catismalarinin tarihidir; ne var ki Emevi ordularinin Dogu Roma (Rum) ile tutustugu muharebelerden baslayarak Korfez Harbi'ne kadar cereyan eden her catismanin dini bir sebep veya gerilimden kaynaklandigini soyleyemeyiz; esasen bu munasebetler siyaset faktoru ihmal edildiginde anlasilir olmaktan cikarlar.

Bizim nokta-i nazarimizdan Hiristiyanlik, ezeli ve surekli Islam vakiasinin tarihi bir epizodundan ibarettir ve Kur'an, erbabina malum ve musellem oldugu uzere ehl-i kitab'a "kafir" nazariyla bakmak yerine, onlara adeta "mustakbel Musluman" muamelesi reva gorur, "Ey Ehl-i kitab! Ibrahim hakkinda neden cekisiyorsunuz? Tevrat da Incil de ondan sonra indirildi (...) Ibrahim ne bir Yahudi'ydi ne de bir Hiristiyan. O, sadece hanif bir Muslumandi. O musriklerden degildi." (3/65, 67) demek suretiyle musterek atamiz Hazreti Ibrahim'in vasiflarinda birlesmeyi isaretler. Al-i Imran Suresi'nin 75. ve 113. ayetleri ehl-i kitab icinde emanete riayet eden, Allah'a itaatte kusur gostermeyen, hak ve adaleti ayakta tutan ve gece saatlerinde secdelere kapanip zikreden kisilerin varligini da hatirlatir ve 64. ayette Muslumanlarla ehl-i kitab arasindaki istirak ve iltisak (kaynasma, birlesme, temas) noktalarini soyle belirler: "De ki: "Ey ehl-i kitab! Sizin ve bizim aramizda ayni olan su soze gelin: Allah'tan baskasina kulluk etmeyelim, O'na hicbir seyi ortak kosmayalim, Allah'i birakip da birbirimizi rablar edinmeyelim." Eger yuz cevirirlerse soyle soyle: "Sahit olun, biz Muslumanlariz."

Fethullah Hocaefendi ile Papa arasindaki gorusmenin ayrintilarini okudugumda birbirinden farkli iki alem oldugunu zannettigimiz Islam ve Hiristiyan dunyasinin aslinda ne kadar cok musteregi oldugunu bir kere daha hatirladim. Bu istirak noktalari zannimca Hiristiyan dunyasinda pek az bilinen ve talim edilen hakikatlerdir; Hiristiyanlar vasati itibarla Hazreti Isa'yi kendi nokta-i nazarlarindan son peygamber kabul etmekle biz Muslumanlara karsi nisbeten daha sert bir tarihi bakis acisi gelistirmis bulunuyorlar. Buna mukabil yukarida ozetlemeye calistigim Kur'an yaklasiminin -yine vasati itibarla- bizde de pek yaygin bir bilgi halinde tasindigi soylenemez. Bu cercevede ziyaretin evvela iki "komsu" alem arasinda bir anlayis ve sempati alakasi ciceklendirmesini kuvvetle umid edebiliriz. Allah'tan baskasina kulluk etmemek, ona gizli ve acik niyetle ortak kosmamak, emanet ehli olmak ve hakki tutup yukseltmek gibi vasiflarda bu iki dunyanin samimi bir muarefe ve isbirligi icine girdigini tahayyul ediniz; dunya barisi icin bu ne kadar buyuk bir adim olurdu ve Riza-yi Bari'yi ne kadar hosnud ederdi.

Bu gorusmenin aktorleri, bizatihi bu gorusmenin kendisinden ve anlamindan daha buyuk onem tasimiyor; cunku eger bu mulakat murad olundugu uzere semereli ve devamli neticeler verecek olursa, ortaya cikmasi muhtemel anlayis, itidal ve hurmetten hemen butun insanlik istifade edebilecektir. Dar vadeli kucuk hesaplar yuzunden komsunun komsuyla dalasmaya tesne oldugu diplomasi sahninda ezeli ve ebedi hakikatleri terennum ederek tansiyonu dusuren, yuksek harareti ilimanlastiran ve kalici degerleri hatirlatan vakur isaretlere cok ihtiyacimiz var.

Bu gorusmede Hocaefendi tarafindan teklif edilen ve uc Ibrahimi dinin ihtiyaclarina cevap veren yeni bir Harran Universitesi fikrinden heyecan duymayan bir insaf sahibi tahayyul edilebilir mi? Simdi gozlerinizi kapatip boyle bir universitenin teskil edildigini, lisans seviyesinden baslamak uzere doktora otesi kurlara kadar her seviyede kaliteli bir mufredatin tatbik edildigini, koridorlarda, amfilerde, bahcelerde Hiristiyan, Musluman ve Musevi talebelerin, ogretim uyelerinin merhabalasip ayakustu sicak sohbetler pisirdigini, ogrencilerin misafir statusuyle caprazlama ders ve seminerlere katildigini, her yil ferden veya mustereken ilmi toplantilar tertib edildigini, bu egitim kurumunun dunyanin her yanindan ogrenci cezbettigini ve ustelik bu guzelliklerin Ibrahimi gelenege vatan olmus bir cografyanin kalbinde, Harran'da gerceklestirildigini dusunun; kuvveden fiile gecmesi bir yana tasavvuru bile "Ibrahimi" bir nukte degil mi ve bu universite gunun birinde tesekkul ederse isminin Hazreti Ibrahim'e izafe edilmesi, o buyuk ruhu sad etmez mi?

Umid edelim ki bu mulakat, kalici ve uzun bir "anlayis" ortamina baslangic teskil etsin; netice itibariyle Seyh Sadi merhumun dedigi gibi, "Ademogullari birbirinin uzvu gibidir" ve gunun birinde hepimizin hesaba cekilecegi o buyuk gun butun beseriyeti istiab edecektir.

Coktandir "buyuk" dusunmeyi unutmustuk; zihnimizi ve ufkumuzu cemberleyen onca aleladeligin ortasinda bize kurevi heyecan ve perspektifler acanlara sukran borcluyuz.

Bir himmet eseri: "Kırdan Bayırdan"

Kıyıda köşede yeniden neşredilmeyi bekleyen ne kadar çok boynu bükük kitap var; gözünü karartan kanuna aykırı olduğunu bile bile bir fotokopisini yaptırıp kütüphanesine koyuyor.

Hattâ bazı esnâfın üniversite şehirlerinde sırf korsan fotokopi yoluyla kitap çoğaltarak geçindiğini bile biliyorum. Kanuna aykırı ama insâfa muvafık. Bu şekilde çoğaltılan kitaplardan ekserisi yıllardan beri piyasadan çekilmiş neredeyse yarım asırlık kitaplar; çoğu ilmî kaynak niteliğinde olduğu için sürüm şansı kıt ama erbâbına kimyâ gibi lâzım. Çâre: Fotokopi!

Yıllardan beri Kültür Bakanlığı neşriyatının bu gibi eserlere yönelmesi gereği yazılır çizilir ama bu bakanlığımız —bir kısmını tenzih ile söylüyorum—sade suya tirit te'lifler yayınlamayı

inatla sürdürür. Peki kitapseverler arasında tutya gibi alınıp satılan yüzlerce değerli kitabı kim ihyâ edecek?

Ötüken Neşriyat sağolsun "himmet" sayabileceğimiz bir faaliyette bulunarak rahmetli Şevket Arı'nın "Kırdan Bayırdan" isimli hikâyelerini yeniden yayınlamış. Vaktiyle bu kitabı aziz büyüğüm Ali Birinci'nin kütüphanesinde görmüş ve onun teşvikiyle okumuş, bayılmıştım. "Kırdan Bayırdan" bugüne kadar edebiyatı fazlaca köpürtülen ama aydın takımının hiç tanımadığı Anadolu realitesine "içerden" bakan bir eser. Şerheden ama incitmeyen, işaretleyen ama teşhir etmeyen bir edâ, temiz bir Türkçe, icazlı bir üslûp. Oturduğu yerden sosyoloji yaptığını sanan nice akademisyen için en azından sağlam ve mânidar bir başlangıç noktası.

Ötüken daha önce Mitat Enç'in "Uzun Çarşının Uluları"nı da aynı himmetle neşretmişti. Alpay ve Erol Beyleri bu hizmetlerinden ötürü gönülden tebrik etmeliyiz. Bence ara sıra Ali Birinci'ye fıstıklı kadayıf ısmarlayıp, bu kabilden günışığına çıkarılması gereken eserler hakkında danışmanlık talep etseler biz kitapseverler ihyâ oluruz.

....

Dedelerimizin devleti—bizim devletimiz

"Ajans" saati geldiğinde dedem, devlet ciddiyetini aksettirir bir vekarla yerinden doğrularak üzerinde dantel örtüsüyle radyonun durduğu asma rafa doğru yürür ve düğmeyi aynı vekarlı dikkatle yavaşça çevirirdi; ümmî adamdı; banknotların üstündeki rakamları tanıması hariç okuma—yazma bilmezdi; İsmet Paşa meftûnuydu. Radyonun hoparlör cızırtısından güçlükle duyulabilen madenî ve heyecansız spikeri kemâl—i ciddiyetle dinler ve anlarmış gibi "vay canına" edâsıyla başını salladıktan sonra "İsmet Paşa ne diyor bu işe acaba?" derdi.

Devlet işleri o günlerde henüz kaldırımlara düşmemişti. Vatandaş devlete büyük fedâkarlık, para, mesai, akıl ve hünerle işleyen olağanüstü bir cihaz nazarıyla bakardı. "Devlet adamı"nın söylediği her sözde kerâmet, alınan her hükümet kararında ferâset arar ve bulurdu. Hele dış siyâsetle ilgili meseleler, sıradan vatandaş nazarında "Quantum fiziği" gibi anlaşılmaz, erişilmez, hikmetinden sual olunmaz bir mistifikasyon mevzuu idi; İsmet Paşalı yılların Türk siyâsetine yerleştirdiği mehîb bir devlet göreneğine göre dış meselelerin iç siyâsette konuşulması "ayıp" telakki edilirdi. Vatandaş işte bu yüzden hükümetten meclise, hariciyeden reisicumhura, bekçiden belediye çavuşuna kadar devleti temsil eden her kişi ve kavrama büyük hürmet ve itaat gösterirdi. Dış siyâsetin gündelik konuşmalara akseden kısmı daima "Rus kızdı", "Alaman pirelendi", "İngilizin fendi çoktur" gibi gizli takdir cümleciklerinden ibaret kalırdı.

Şimdi tamamen değilse bile o mukaddes devlet cihazının ve mânevî şahsiyetinin iç organlarını görebilecek, işleyişini izleyebilecek kadar aydınlanabildiğimiz için sevinmemiz

gerek; yıllar sonra dış politikanın mahalle içindeki komşuluk ilişkilerinden veya hısım—akraba arasındaki rekabet veya ahbaplıktan hiç de farklı olmadığını görmek, insanda hayâl sükûtu ve öfke uyandırıyor. Enayi yerine konulmak, dolandırılmak cinsinden bir öfke bu; hep mukaddes olduğuna inanılan bir şeyin alelâdeliğini farketmek gibi bir şey. Halbuki siyâset, dünyanın her yerinde kitlelerin rızkı, kanı, emeği, gözyaşı ve kaderi ile sürüklenen bir oyun; bize danışılmadan alınan kararlar, hayatımızı etkilediği yetmezmiş gibi bizden o kararların kutsallığına inanmamızı istemeleri sizde de öfke uyandırmıyor mu?

Ve sorular...

Bu ön bilgi ışığında meselâ Körfez Krizi'nin ne kadar sun'i bir borsa faktörü olduğu kolaylıkla farkedilebiliyor: Irak'ın onca tahribat ve denetimden sonra hâlâ kimyevî silah yapabildiğini varsayalım; bu cürmü sadece Irak'ın işlediğini nereden biliyoruz? Adıyaman'ı, Konya'yı vurabilecek kadar menzili olan füzelere sadece Irak'ın sahip olduğuna niçin inanalım? Kuzey komşumuz hâlâ dünyanın en büyük ikinci nükleer ve konvansiyonel silah gücüne sahip. Amerika, bölgenin "belediye çavuşu" rolünü oynamak yetkisini kimden alıyor? Körfez savaşında Irak müthiş bir mağlubiyete uğratılmışken Amerika niçin birdenbire Irak'ın içişlerine karışmama prensibini hatırlayarak Saddam'ı tahtında bıraktı? Bölgenin yaramaz çocuğu niçin sadece Irak olarak gösteriliyor; İsrail, aynı haylazlıkla "silahla oynayan yaramaz bir çocuk" değil mi? Amerika niçin vaktiyle İran—Irak harbinde ve Kuveyt'in Irak tarafından işgalinde hareketsiz kalarak silah sektörünün güçlenmesine müsaade etti? BM'in gücü niçin sadece Irak'a yetiyor?

Eskiden "vardır bir hikmeti, koca Amerika'dan iyi bilecek değiliz a?" denir geçilirdi; şimdi işin içinde hikmet filân olmadığını anlıyoruz çok şükür; gücümüz hadiselerin seyrini değiştirmeye yetmese bile bu da bir kazançtır.

Artık devlet bütçesiyle aile bütçesinin aynı mantığa dayandığını, millete hürriyet bahşetmekle kimsenin zıvanadan çıkmayacağını, memleketin idaresinde pekâlâ sıradan ve namuslu insanların da muvaffak olabileceğini, başımıza lider diye ekşiyen yarım asırlık adamların aslında bizden fazla birşey bilmediğini biliyoruz ve bu bizi güçlü kılıyor.

Bugün güçlü olduğumuzu idrak safhasındayız; yarın inşaallah gücümüzü kullanmayı da öğreniriz!

"Okuyucu yazarin nesi olur?"

Isin tabiatina durust nazarla bakilirsa kabul etmek gerekir ki okuyucu, yazarin velinimetidir lakin esasinda ekmegini devletten yiyen biri sifatiyla yuzyuze veya mektup, telefon, faks gibi vasitalar araciligi ile munasebette bulundugum okuyuculari velinimet gibi gormedim; bu, belki de esasli bir algi kusurudur cunku yazmaktan murad okunmaktir ve bu sutunda yazilanlari her ne saik ile olsun okuyan kisilere karsi en azindan manevi bir veballe borclu

bulundugum asikardir. "Algi kusuru"ndan maksadim okuyucuyu velinimet gibi gormek yerine onu "yol arkadasi" gibi kabul etmek beki de; fikri seyahat esnasinda endiseleri, ofkeyi, sevinci, tedirginligi ve bazi dikkatleri bolusmeyi diledigim kisiler gibi gormek.

Okuyucuyu velinimet kabul etmesem de onlarin uzerimdeki hakkini hissediyor ve biliyorum: En kucuk bir dalkavukluk tavrini hatira getirmeden soyleyebilirim ki onlar, bu sutunun sahsi ve keyfi tasarrufuma tahsis olunmus bir baba yadigari olmadigini hatirlatmakta hic de cekingen davranmiyorlar; hayir, "cur'et" kelimesine sigabilecek bir kuvvet gosterisi degil bu; tam aksine alabildigine saygili, nazik, mesafeli ve ince ihsaslar gonderiyorlar: Bilgi yanlislari ayni nazik eda ile tashih ediliyor, eksiklikler isaret olunuyor, kalite dusuklugune dikkat cekiliyor, ilk elde akla gelmeyen hususlar hatirlatiliyor. Yazarin hemen omuzbasinda hissettigi dikkatli, edepli ve sevgi soluyan bir nefes; isiniz arkaya donup "kimdir bu okuyucu?" diye meraklanmak degil, isiniz bu mesafeli dikkatin menzilinde hep daha iyiye yonelmek. Belki bir miktar gerginlik veriyor; ama asab bozuklugu asla!

Sayilarini bilmiyorum; sayiyla isim yok; onlari ciddiye almam gerektigini hatirlatacak olcude var olduklarini biliyorum; ama. Bu oyle bir munasebet ki, ben onlar icin bir seyler yazmis olmakla kalmiyorum; mukabilinde onlar, bu satirlarin yazarini sanki cok uzaklardan sevgi ve edep kelimeleriyle tarif edebilecegim bir dikkat halesi ile kusatip sahip cikiyorlar. Hayir, bu ilgiden rahatsiz degilim ve bu samimi munasebeti sadece onlardan gelen her mektubu cevaplandirmakla izaha kalkisarak basit bir alis-veris mesabesine dusurmeyi de aklimdan gecirmiyorum; onlari hissediyorum; iste bu onemli.

Bir de okuyucu-yazar munasebetinin kenarinda duranlar var; onlarin haberini cogunlukla ikinci elden aliyorum; hep ayni seyden sikayet ediyorlar: "Okuyorum ama anlamiyorum; biraz daha anlasilir kelimeler kullansa!.." Sureta bu sikayete hak vermemek imkansiz: Yukarida, yazmaktan murad okunmak demistim, eksik; "anlasilmak" demek gerekirdi. Kenarda durup "anlamiyorum ki" gerekcesiyle tereddut izhar eden okuyucu belki fark etmiyor ki, yazarin kelime secmekteki titizligi daha fazla anlasilir olmaktan ibarettir; sadece "sade" kelimelerle ve uc, bes yuzu gecmeyen bir vokabulerle neyi, ne dereceye kadar anlamak ve anlatmak mumkun? Sozun sahikasi icaz, icazi fark edecek dikkat nerede? "Neyi aradigini bilmeyen, neyi buldugunu da bilemez" diyen hakim hakli. Esasen yaziya gecirilen her ifade, fitraten icaza dokulmek niyetiyle akar lakin yine de cogu kelimelerin manayi orten seddine takilip kalir. "Anlamiyorum" sikayetine kelimelerin keyfiyetinde bahane aramak, aslinda anlama problemini gormezden gelmek degil mi?

Biliyorum oradasiniz; giyabi tanisikligin isittigi bir haletle, bir gazete okuyucusundan cok daha fazla bir okuma, anlama, tahlil ve tenkid cehdiyle bir sayfadan digerine, bir sutundan oburune akil ve gonul hicranlarina sifa umidiyle satir aralarinda salih ve sadik kelimeler arayip duruyorsunuz; bu arayista ne kadar hakli, umitvar olmakta ne kadar masumsunuz ve beklentiniz aslinda yazara ne kadar agir sorumluluklar yukluyor.

"Okuyucu yazarin nesi olur?" suali, salih bir cevap icin sadece matbuat hayatimizin degil, bir yolu birlikte yuruyen butun yolcularin samimiyetine muhtac: "Velinimet", bu manada tabasbus kokulari aksettiren bir kelime; ticari hayatta makul gorunen bir sukran hissinin, birbiriyle kelimelerle alisveris eden taraflar arasinda ne kadar sefil durdugunu siz de fark ediyorsunuz degil mi?

Biz yol arkadasiyiz olsa olsa; kelimeler azigimiz, cumleler yolumuz, mefhumlar mola ateslerimiz, anlayisi keskinlestirmek menzilimiz, hakki ketmetmemek istikametimiz ve kendi anlamimizi anlamak hedefimiz. Yol uzun, menzil cetin; ara sira birbirimizin omuzuna yaslanmak yol hukukundan sayilmaz mi?

Biliyorum oradasiniz yol arkadaslarim!

"Derin" dondurucuda buhran saklamak

Akli yonetimler bir problemle karsilastiklari zaman onu en makul tarzda, yani bir daha problem teskil etmeyecek sekilde cozer ve cikmasi muhtemel yeni problemlere yonelirler. Kamu cihazi, guvenlik, yargi, yonetim gibi asli vazifelerinin yaninda sosyal problemlerin mumkun mertebe bir kere daha kriz seklinde tezahur etmesini engellemek icin de gorevlidir; cunku bir toplumun akil sagligini ve mantik selametini korumak, en azindan ic ve dis guvenlik hizmetleri kadar, adalet dagitmak kadar muhim bir asayis hizmetidir.

Tabii "akli" yonetimlerden bahsediyorum; Turkiye'den degil.

Bir kamu yonetimi anlayisi dusunun ki, problemle karsilastigi zaman, onu temelinden cozmek yerine gundelik siyasi pozisyonlarin gerektirdigi istikamette problemi bir sosyal gerginlik ve catisma unsuru olacak sekilde tartismaya aciyor; haftalarca kamuoyunu bos yere mesgul ettikten sonra problemi dondurarak devlet katinda mahfuz bir "derin dondurucu"ya koyuyor ve "hikmet-i hukumet"in munasip buldugu bir zamanda isitarak yeniden gundeme getiriyor. Diyebilirsiniz ki, "hic boyle sey olur mu; bu, en azindan kamuoyunu adam yerine koymamak, onun hafiza ve zekasina hakaret anlamina gelir; boyle ucuz siyaset artik dunyanin neresinde kaldi?"

"Bir yonetim nicin kendi kamuoyunu bos yere mesgul etmek icin boyle dondurulmus krizlere ihtiyac duyar?" sorusuna cevap arayalim; eger kendi mesruiyetinden emin degilse, eger yonetenlerle yonetilenler arasinda derin bir algi ve dunya gorusu farki varsa, eger yonetim kendisini halki karsisinda tedirgin hissediyorsa icinde buhran stokladigi bir derin dondurucudan medet ummasi da tabii karsilanmalidir.

Bu "derin dondurucu"dan gecenlerde eski bir "temcid pilavi" cikti: Basortusu meselesi. Dolapta baska hangi krizlerin bulundugunu soyle bir hatirlayabilir miyiz; mesela Kardak krizi, Ege hava sahasi, kita sahanligi meselesi, Bati Trakya Turkleri'nin durumu, adalarin

silahtan arindirilmasi gibi dondurulmus cibanlari ilk bakista saymak mumkun. Guneydogu meselesi, Ermenistan'daki yonetim degisikligi, Suriye'nin ve Iran'in Turkiye ile ilgili kabul edilemez emelleri, derin dondurucunun "Hariciye" kogusunda uslu uslu yatarak "uyandirilmayi" bekliyorlar. "Dahiliye" kogusunun en gozde aktoru "basortusu". Bizim "hikmet-i hukumet"imiz basortusu meselesini cok seviyor; cunku onunla diledigi anda gundemi degistirip, durulan sulari bulandirmak isten bile olmuyor. "Dahiliye" kogusunda servise hazir tutulan baska ne gibi krizler var, derseniz birlikte dusunelim: Mesela "Turkce ibadet" meselesi Ramazan'in cikmasiyla birlikte aluminyum folyo ambalajina sarilarak sogumaya birakildi, gerektigi zaman cikarilacagindan supheniz olmasin; ayni meyanda hanimlarin cuma namazina istiraki, hadis usulundeki tartismali alanlar da hazirda bekletiliyor. Bitmedi; dolapta daha arslan gibi "Guneydogu meselesi" var; ne zaman istenirse bir ucundan isitilarak Turkiye'nin gundemini degistirmeye amade. Sonra "laiklik" kavrami var, su altmis seneden beri agiz agiza verip yaka-paca dovustugumuz halde tarifini bir turlu yapamadigimiz kavram. Son bir bucuk yilda esoterik ve menkibevi bir huviyet kazanan meshur "Susurluk" davasini, cogu yurtdisinda uzak cografyalarda faaliyette bulunan ozel Turk okullarini, on yillik araliklarla tesrif eden vergi reformu, askeri mudahale gibi "periyodik"leri de yabana atmamali. Araya yolsuzluk skandallarini da sikistirirsaniz ortaya soyle berbat bir manzara cikiyor: Turkiye yillardan beri "dondurulmus kriz"lerle mesgul; baska bir ifadeyle bu toplum isitilmislari gevelemekten, ciddi ve sahih bir krizi hazmedebilme kabiliyetini neredeyse kaybetmek uzere.

Basortusu meselesinin ciddiye alinir tarafi olmadigi meydanda; kamu gucu iyi niyetle hareket ettigi anda bu krize yok nazariyla bakabiliriz; cozumu kolaydan da kolay; ustelik bu cozum ne egitimin kalitesini dusurur, ne de vehmedildigi gibi Turkiye'de rejimin temel niteliklerini sarsar. Isin puf noktasi burada zaten, cozumu cok kolay oldugu halde ozellikle karmasik hale getiriyor ve nihai cozumden itina ile kaciniyorlar; cunku bu basortusu cibanina "hikmet-i hukumet"in daha cok ihtiyaci var.

"Dunyaya maskara oluyoruz, artik yeter" diye feryad etmenin manasi yok. Karsimizdaki maraz, zihni; zihni bir maraz yine ancak zihni bir idrak yukselisiyle asilabilir. Derin dondurucudan buhran cikarip isitarak memleket idare etmek sadece siyasi bir aliskanlik degil; bu zihin sakatligi o kadar yaygin ki, "tabii" zannedilmeye baslandi. Fena olan bu. Dondurulmus buhranlari gevelemekten, muasir, yani simdiki zamana ait ciddi meseleleri gogusleyemez olduk.

Basortulu kizlarimiza ve ailelerine sabir ve temkin tavsiye ederim; bu mesele cozulmez; cunku ortada iyi niyet ve basiret gorunmuyor. Basortusu konusunda saldirgan ve bukulmez bir tutum sergileyenlerin yaptigi butceye bakarsaniz ne dedigimi anlayacaksiniz; niyetleri uzum yemek degil, bagciyi zivanadan cikarmak.

Aman temkin; aman itidal!

Isik Turkiye'den yukselir?

Saddam Huseyin'i BM Genel Sekreteri Kofy Annan'i ciddiye almaya ve uzlasmaya sevk eden temel saik, herhalde Irak diktatorunun Birlesmis Milletler Anayasasi'na karsi besledigi derin saygi ve baglilik degildi; kendi gucunden emin bir Saddam, sair zamanda Annan'a, Basra'nin kenar mahalle muhtarlarindan birine gosterdigi muameleden daha fazlasini lutfetmezdi herhalde. Saddam'i caydiran kuvvet, yerkurenin en siddetli ates gucunu teskil eden Birlesik Devletler ordulariydi. O halde BM ile ABD arasindaki iliskilerin tabiatina nufuz etmek gerekiyor.

BM, Ikinci Dunya Harbi'nden sonra insanligin musterek ideallerini kagida geciren bir iyiniyet teskilati olarak vucut buldu ve oylece kaldi. Teskilatin anayasasi ruya kadar guzel prensiplerle bezenmis olmasina ragmen onlara maalesef "temenni"den otede bir kiymet bicemiyoruz. Esasen BM, Guvenlik Konseyi'nin teskil tarzindan oturu demokratik bir teskilat degil ve BM'yi tek basina ayakta ve isler halde tutan, finanse eden en buyuk gucun ABD oldugunu herkes biliyor; iste bu guc ve inisiyatif farkindan oturu cok sevimsiz bir hakikatle karsi karsiyayiz: Bugun BM, Amerika'nin "yeryuzu siyaseti"ni yurutmekte kullandigi bir vasitadan ibaret kalmis durumda. Bu durum bana askerlik gunlerime ait bir hadiseyi hatirlatti:

Terhisimin yakinlastigi gunlerdi. Kisla komutaninin aniden bir baska is munasebetiyle kislayi terk etmesi gerekince, en kidemli astegmen olarak yarim gunlugune olsun "kisla komutani" sifatiyla uc-bes bin Mehmetcigin sorumlulugunu ustlenmek zorunda kalmistim. "Asil, vekilin mesuliyet ve yetkilerini haizdir." kaidesi mucibince aksam taadatindan sonra kislayi teftise ciktim. Piyade taburuna ait kantin onunde beklesen birkac asker ilisti gozume; iclerinden birinin saci, neredeyse bir sivil intibaini verecek kadar uzamisti. Onu derhal yanima cagirarak emrettim,

-Git, berberi bul, seni hemen tiras etsin; tiras bittikten sonra bana tekmil vermeyi de unutma!

Cocuk terbiyeli imis; ikindi, sikindi; anladim ki dilinin altinda bir bakla var,

-Komutanim, dedi, tiras olayim fakat ben albayimizin soforuyum, yarin sabah seni kim tiras ettirdi diye sorarsa ne diyeyim?

Durum anlasilmisti; mahcubiyetim yanima kar kaldi. "Niye daha once hatirlatmadin be evladim." diye sozu boguntuya getirip oradan uzaklastim. Albayin soforunu tiras ettirmeye hakkim yoktu cunku sofore uygulamaya kalkistigim disiplin, dolayli olarak soz konusu albaya, "Senin bu durumu gozun gormuyor mu?" anlamina geliyordu.

Birlesmis Milletler de bugun bir nevi "albayin soforu" hukuku ile ayakta duruyor. Kararlarina ne kadar itiraz etseniz, adaletsiz ve cifte standart eseri bulsaniz da o neticede ABD'nin "yeryuzu siyaseti"ni yuruten ve mesrulastiran bir fonksiyon icra ediyor. Genel kurulda alinan

ve icra edilmeyi bekleyen onca karar dururken iclerinde sadece Irak'in kimyevi silah uretimini yasaklayan kararini yurutmek icin ABD'nin isi gucu birakip Korfez'e dunyanin askerini yigmasi sadece bu izahat isiginda anlasilabilir bir huviyet kazaniyor.

"Yeryuzu siyaseti"nden bahsettik; daha kibarcasi da var. "Global degerler" diyorlar; ama isin Turkcesi olsa olsa ABD'nin butun yeryuzunu kaplayan, denetleyen ve yonlendiren siyasetine vasita olmaktan baska bir sey degildir. Su hakikati artik fark etmeliyiz; Amerika'nin cikarlarina ters dusen, ondan bagimsiz ve tamamen muteal bir global degerler manzumesinden bahsedemeyiz. BM Anayasasi, aslinda bir anlamda kralin va'zettigi hukuktur ve krali baglamaz. Global oldugu iddia edilen degerler kagit ustunde, bizim gibi alacakaranlik kusaginda yasayan toplumlar acisindan cok cazip gorunuyor; cazip ve sahte. O degerler manzumesinden herhangi bir kriterin icra safhasina gecmesi icin ABD'nin "yeryuzu siyaseti" ile mutlaka tetabuk etmesi lazim geliyor. Bu pratik zaruretten haberdar olmayanlar icin global degerler ve globalizm, "zenginin mali zugurtun cenesini yorar" mesabesinde kaliyor.

Insanligin elbette global degerlere ihtiyaci var ve esasen butun beseriyeti kaplayan dustur olarak anlasilirsa globalizm hic de yeni bir fikir degil; insanlik tarihi kadar kidemli ve eskimeyen bir dusunce bu. ABD'nin veya endustriyel Bati toplumlarinin insanliga "global degerler" telkin etmeye kalkismasi ise tarihin hazin istihzalarindan biri. Makam soforunun tiras disiplinine aldiris etmeyen ve hatta konuya "yakisiyor kerataya" yaklasimiyla bakan bir amirin, elaleme talkin vermesi en azindan samimi ve inandirici olmuyor; bunlarin dunyaya "global deger" va'zetmesi, Bekri Mustafa'nin Ayasofya'ya imam olmasi gibi bir nukte sadece.

Kalbim, "Isik Turkiye'den yukselir" diyor ama lisanim rekaketle malul!

Şu pis silâh fetişizmi!

Silâh dramatik bir âlet; savunurken nâmus kadar mübârek, saldırı aracı olarak zulmün en dolaysız timsâli. Kendi başına bir çelişki yumağı.

Dünya hiçbir zaman "ne onunla ne onsuz" yapamadı. Biz Kabil'in torunlarıyız; uzak ceddimiz ölü bir sığırın çene kemiğiyle kardeşini katletmişti. O günden beri insanlık yaşatmak ve öldürmek için deli gibi didiniyor. Mukaddes kitaplar "öldürmeyeceksin" diyor; aldıran kim?

Bugünlerde televizyon ekranları silâh meşheri gibi; yüzen, gezen, uçan, gören, işiten, hisseden, yakan, parçalayan, delip geçen, kovalayan ve yakalayan akıllı Amerikan silâhları sadece bir süper gücün pazu kuvvetini temsil etmekle kalmıyor, âşüfte bir vitrin mankeni gibi yeni alıcılarına göz kırpıp duruyor. İşin sanayi ve ticaret kısmını farketmemek imkânsız; birileri silâh fabrikalarında çalışıp "rızk"ını kazanarak akşam olunca evine "ekmek" götürüyor. Yan sanayilerle birlikte yüzbinlerin geçim kapısı olmuş Silâh endüstrisi; elâlemin GSMH hesabı, toplam üretim miktarı böylece artıyor. Teknik ve ilim "kör bir sadâkatle" Silâh sektörüne servis verirken bir istihdam kapısı bulmuş olmanın hoşnutluğuyla mesrûr.

Bir savaş uçağıyla kaç ilkokul yapılabileceğinden dem vurarak o çok sık tekrarlanan edebiyatın etkisizliğinden uzak kalacağım; yanlışlığından değil, çok tekrarlandığı ve bu yüzden "görünebilir" bir gerçek olmaktan çıktığı için. Silâh konusunun kimilerine önemsiz gelecek bir başka yönünden bahsetmek istiyorum.

Hamdolsun savaş görmüş bir kuşak değiliz biz; bazı Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi çoluk—çocuğun daha oyun çağında silâhla düşüp kalktığı bir ortamda büyümedik. Silâh bizim için polisin belinde, jandarmanın sırtında gördüğümüz ama nasıl kullanıldığını filmlerde öğrendiğimiz bir nesneydi. Gündelik hayatta silâh yoktu. Üniversite yıllarında ise Türkiye'yi idare edenlerin keskin ferâseti yüzünden "takma yürek" tâbir edilen o soğuk suratlı delikli demir, yaşıtlarımızın koynunda gezmeye başlamıştı. İşte bu ortamda nâdirattan da olsa silâh taşıyanlar, bunu bir ayıp gibi gizlerdi; sadece polise yakalanmak korkusundan değil, ayıp olduğundan da değil ama mutlaka silâhın bir gösteriş unsuru olarak kullanılmaması yolunda varılmış ortak bir mutabakattı bu.

Şimdi aslında daha ziyade silâha benzeyen bir sürü oyuncak kaldırımlarda satılıyor; hatta bunlarla banka soyanlar, uçak kaçıranlar bile var; silâh, oyuncak sektörünün en gözde figürü; sinema, televizyon ve yayın sektöründe gün boyunca defalarca burnumuza dayanan bir sevimsizlik unsuru. O yetmiyormuş gibi şimdi de Körfez krizi münasebetiyle bütün televizyonlarımız Amerikan savaş endüstrisinin örtülü ve açık reklâm bantlarını kapışa kapışa yayınlıyorlar. Teknolojik üstünlüklerine lâf yok ama bunlar niteliği itibariyle "kalleş" silâhlar; düşmanın gözünün akını görmek bir tarafa, düşmanı sadece bilgisayar ekranında birtakım noktacıklar olarak algılayan ve bu yüzden tetikçilerini savaşın tradejisine yabancılaştıran bir tabiatları var. Kalleş silâhlar çünkü sahip olmak için birkaç devlet dışında her ülke milyonlarca dolar ödemek, bakım, yedek parça, mühimmat açısından bağımlı kalmak ve üstelik imalatçı ülke ile iyi geçinmek zorunda. Silâh teknolojisinin bu kadar azmanlaşmasının belki de hayır umulacak tek tarafı, artık savaş başlamadan galibin üç aşağı—beş yukarı kestirilebilmesi; ne var ki bu da yeterli olmuyor; savaşları alevlendiren tarafların denkliği değil ki, bilakis taraflar arasındaki güç uçurumu da savaşı körüklüyor.

Bizim nesil Kore harbine yetişemedi; Vietnam ise çok uzaklardaydı ve sadece gazetelerde gördüğümüz siyah beyaz bombardıman çukuru fotoğraflarından ibaretti. Bir ara öyle sandım ki bundan sonra artık savaş çıkmayacaktır; gaflet gözümü Kıbrıs harekâtıyla açtım ve ne yazık ki o tarihten beri hiç kapatma fırsatı olmadı.

Silâhsız bir dünya hayali güzel ama dayanıksız bir ütopya; o kadarını ummuyoruz doğrusu ama hiç değilse pis bir silâh fetişizmi haline gelen şu silâh meddahlığının da çekilir yanı kalmadı. Belgesel film mâsumiyeti ile seyirciye "yedirilen" Amerikan hayranlığına karıştırılmış silâh gösterileri tiksinti verici boyutlara ulaştı. Gören de bizim bazı televizyon kanallarını Amerikan silâh endüstrisinin gizli hissedarlarından zanneder.

Körfez krizi görünürde Irak'ın hâlâ ürettiği farzedilen kimyevi veya biyolojik silâhlar yüzünden başladı. Harpte zehirli gaz veya bakteri kullanmak insanlık suçu, kabul. Peki, atom bombası kullanmak nasıl birşey acaba; haydi diyelim ki atom veya hidrojen bombası II. Dünya Savaşı'ndan beri kullanılmıyor ama herkes biliyor ki o bombalardan binlercesi şu anda gizli üslerde saklanıyor; yani toptan imha edilmedi. İş onunla bitse iyi, bakteri yayan biyolojik silâh üretmek sadece Saddam'ın marifeti değil ki; mesela Birleşmiş Milletler uzmanları şöyle geniş bir vakitte Amerika'nın silâh üslerini teftişe çıksalar acaba neler bulurlar dersiniz?

Atomdan bakteriden de vazgeçtik; şu bildiğimiz TNT ile veya dededen kalma karabarutla çalışan bomba imâl etmek insanlık suçu değil mi? Öldürmek için üretilen silâhlar arasında şu insanidir, bu vahşiliktir diye tefrike gidip gariban kenar ülkelerinin ensesinde boza pişirmek çok mu hakşinaslık oluyor?

Nefret yahu nefret; nasıl bir dünya oldu bu yaşadığımız?

Musarunileyh'e mektup

Selam kelamdan oncedir; evvela selam ederim. Beni tanimazsiniz fakat biz sizi iyi taniyoruz. Yasitlarimin son otuz yili, uzak veya yakin mesafeden sizi izlemekle gecti; bir insani tanimak icin otuz yilin yeterli bir sure olup olmadigi tartisilabilir; hele sizin hakkinizda otuz yil once verdigi ilk hukmun bugun bile tazeligini korudugu zehabina kapilan biri icin bu zaman, ilk pesin hukmun kemiklesmesinden baska bir ise yaramamis da olabilir; kisacasi bu mektubun sadece yazarini ilzam eden, sahsi ve enfusi degerlendirmelerden ibarettir.

Otuz yil sizi hic degistirmedi; ben bu cumleden "takdir" manasi cikarilmamasi gerektigini dusunuyorum. Zihninizdeki "siyaset" kurgusu sizin nokta-i nazarinizdan "istikrar"a timsal gosterilebilir; ben aksini dusunuyorum: "Kireclenme", istikrardan hayli farklidir.

Sizde saglikli isleyen bir otokritik cihazinin varligindan hep suphelenmistim; simdi eminim: Siz butun dikkatinizi, yillardan beri degistirmediginiz siyaset modelinin "randiman"ina teksif ettiniz. Bu nefis emniyeti her liderde bulunmasi gereken bir vasiftir; ama hic degilse on senede bir periyodik bakim ve onarimdan gecirilirse sihhatli neticelere muncer olur. Siz, temsil ettiginiz aksiyonun siz olmadan veya sizden sonra isleyebilecegine hic ihtimal vermediniz; otuz sene once her sey sizle kaimdi, simdi yine ayni yerdesiniz.

Sizi giyabinizda hep ufuksuzluk ve cerasetsizlikle itham ettim; buhtan ettimse veyl halime, lakin siz her tereddudumde bu hukmu dogrulayarak beni ibra ettiniz, keske buhtan etmis olsaydim!

Temsil ettiginiz aksiyonu daima benzerlerinden tecrid etmek insiyakinda bulundunuz; sarf ettiginiz "toparlayici ve butunu temsil edici" sifat ve kavramlara mukabil bu husustaki titizliginiz hep tenakuz olarak kaldi; aslinda bizzat sizden baskasinin bu ise ehil olabilecegine

asla inanmadiniz. Daima yuzde yuz kontrol edebileceginiz bir nuveden hareketi tercih ettiniz; siyasetteki basarilariniz, bu nuveyi yine yuzde yuz kontrol edebileceginiz daha kalabalik kemmiyetlere ulastirmaktan ibaret kaldi. Sizinle ayni istikamette yurudugunu bildiginiz ama hakkinizda suphe izhar eden kisi ve zumreleri kucaklamaktan ustaca imtina ettiniz. Ikbal gunlerinde onlari zimni veya acik ifadelerle itham ederken, idbar zamanlarinda onlarin (telaffuz ettiginiz ortak kelimelerden oturu) sizi mudafaa etmege mecbur kalabileceklerini dusunmediniz. Bence bu durumu fark etmenize ragmen siyaseten bir avantaj kabul ediyordunuz.

Siyasi hayatta cok ihtiyatla kullanmak gereken kavram ve kelimeleri harcialem bir eda ile o kadar sik tekrarladiniz ki, nesillerin ugruna can verdigi degerler siyasetin zemininde supruntu derekesine dustu. Niyetinizin halis oldugu hususunda husn-u zan gostersek bile icraatiniz ve tarziniz simdiye kadar uc kere yanildiginizi acikca gosterdi; simdi dorduncu kere yine sadece size dogru gorunen bir seyi, yani eski yanlislarinizi tekrar yolundasiniz. Temsil ettiginiz aksiyonun sizi asmasina asla musaade etmemek iradesini acikca belli ettiniz.

Taraftarlarinizin bu otuz senenin icmalinde benim gibi dusunmedigi asikar; onlar size aslinda tasiyamayacaginiz misyonlar ve gucler vehmediyorlar ve siz onlarin kanaatlerini duzeltmeyi aklinizdan bile gecirmiyorsunuz; "Alan razi, satan razi" deyip gecmek var; lakin benim gibi dusunen ve ugradiginiz muameleden oturu aslinda kendine hic hisse cikarmamasi gerektigi halde, izzetinefsi orselenen insanlarin inandigi ve gonul verdigi kelimelerle oynayip durmaniz, bizleri de ilgilendiriyor; bize de ait olan kelime ve kavramlarla siyaset yapmaktaki inadiniz, hic dahlimiz olmadigi halde bizi de ilzam ediyor.

Dorduncu denemenizden onceki gunlerde, "belki eski hatalarini tekrarlamaz, siyaset tarzini degistirir; kapsayici, birlestirici ve baskalarini dislayip tecrid etmeyen bir misyonu samimiyetle savunursa, omrunun sonbaharinda, eskiyle kiyas edilmez sekilde meyvedar olur; buyuk sevaba erer" beklentisiyle umitlendik; ama siz otuz senelik aliskanliklarinizi degistirmediniz; yazik ettiniz.

Bundan tam bir sene once talih, size bu memleketin yirminci asirda yetistirdigi buyuk sahsiyetler levhasina yazilma sansini getirip kucaginiza birakti; "bir ruzgardir gelir gecer" sandiniz; ama o kasirga sizi ve size gonul baglayanlari dilhun etti; goruyorum ki hala farkinda degilsiniz. Otuz seneden beri bu memleketin potansiyelini bosa harciyorsunuz; koca degirmen taslarini cevirebilecek bir birikimi sadece ruzgar gulune sarf etmek reva midir?

Soz cok; ama girtlak dokuz bogum; simden geru kalin saglicakla!

1998

28 Mart

"Dannn" dedim de aklima geldi... Zaman Gazetesi

28 Mart

"Muhtariyet"ten, "Muhtarlık"a! Aksiyon Dergisi

26 Mart

Yayincisini ve okuyucusunu bekleyen bir kitap: Zaman Gazetesi

21 Mart

Bana kalbinin kapilarini ac 'beyaz adam' Zaman Gazetesi

19 Mart

Abes kuru Zaman Gazetesi

14 Mart

"Hezar Gıbta O Devr—i Kadîm Efendisine" Aksiyon Dergisi

14 Mart

Hakkari'ye selam! Zaman Gazetesi

12 Mart

"Siz aglamayin hocam; biz aglayalim!" Zaman Gazetesi

07 Mart

Devlet buhrani Zaman Gazetesi

Devlet buhrani

Bizim devletciligimizle, "devletlu"larin devletciligi arasinda cok muhim bir fark var; bizim icin devlet, milletin beraberligini, istiklalini, serefini ve emniyetini temsil eden ve millet tarafindan tesekkul eden en yuksek kurulustur; bu tarif milletle devleti hemahenk farz eden bir anlayisa isaret eder. "Devletlu"larin devletciligi, devleti bir anonim sirket gibi goren buyuk hissedarlarin mulkiyet hissine benzer. Onlarin hareket noktasi, devlet araciligi ile edindikleri guc ve iktidar pozisyonlarini kaybetmemekten ibarettir; "sirket"in zarar etmesine bile aldirmazlar; belki sasirtici; ama onlarda da her fanide bulunmasi gereken bir "gecicilik" hissi vardir, bir sartla: Onlar bizzat kendilerinin degil, "sirket"ten elde ettikleri gelirin, nemanin,

san ve sohretin, buyurganlik hissinin geciciligini fark edebilirler; "cesme akarken testiyi doldurmayi" dar manada hayat felsefesi kabul etmislerdir. "Devletlu" olmaktan siyrildiklari anda, hukumranliklarini devam ettirecek baskaca bir sahsi vasfa sahip olmadiklarini insiyakla sezerler. Disardan bakilinca devletci gorunurler; "devlet" kelimesini agizlarinda aziz ve mubarek bir libasa buruyerek telaffuz ederler.

Boylelerinin, omru boyunca devletten nasiplenmemis, nimetlenmemis, bil'akis cevr u cefasina katlandigi halde sahipsiz bir bozkir calisi gibi boynunu dik tutabilmis insanlarla ayni kelimeleri konusmasi reva degildir. Garibanin devletciligi, siyasi bir suurun da fevkinde bir var olma suurunun, izzet ve seref sahibi olma suurunun telkin ettigi bir kavrayistir; platonik, layik oldugu karsiligi bulmamis bir muhabbettir; "ben sana hayran, sen cama tirman" cinsinden bir vefadir. Devletle butun alakasi, hini hacette mahkeme kapisina dusmek, evladina nufus kagidi cikarmak, "basefendi"lere karsi hurmette kusur etmemek, vakti gelince askere gitmek, istenirse vergi vermek ve sik sik "devlete zeval gelmemesi icin" niyazda bulunmaktan ibarettir. Bu insanlarin devlet muhabbeti "ratio" ile anlasilmaz; ancak tarihi ve genetik kodlar yardimiyla okunabilir.

"Devletcilik" lafzi bir agizda ikbal ve iktidar hirsinin siyaset uslubundaki yumusatilmis hali iken, digerinde topluluk suurunun en halis ifadesi. Devleti optimal derecede kuculterek onu topluma hizmet veren bir servis sebekesi derekesine indiren anlayis kadar, devlete mukaddeslik izafe eden ve onu hukmettigi toplulugun efendisi gibi takdim eden zihniyet de bu idrak noktasina yabancidir.

Yasadigimiz buhranin cesitli isimleri var: Sistem krizi, kimlik arayisi, iktisadi buhran, gerilik, siyasi istikrarsizlik vesaire; ne var ki bunlarin hicbiri yasadigimiz buhrani sadakatle tarife yeterli degil; bu bir devlet buhrani; milletin ananevi devlet kavrayisi ile devletin "devletlu"lari arasinda beliren derin bir idrak farki bulunuyor. Eski maarif nazirlarindan birine atfedilen, "mektepler olmasa maarifi ne guzel idare ederdim." temennisini hatirlamamak mumkun mu; devletlulular bugun hic olmazsa, "su millet olmasa devleti ne guzel idare ederdim" diyebilme nezaketinden bile uzak gorunuyorlar; cunku esasen devleti, millet yokmus gibi yonetiyorlar.

Halbuki devlet, milletin iradesini temsil ettigi miktarda mesruiyet kazanir; devletin temsil ve tasarruf ettigi her kurum esasen millete ait oldugu icin mesrudur. Hukuk milletin hukukudur, milletin rizasi ve tasdiki disinda kalan bir hukuk, sekil itibariyle kanun mueyyidesi tasisa da milletin hukukunu (yani haklarini) aksettirmedigi icin izdirap yaratir; siyaset, millet adina ve bizatihi millet icin yapildiginda mesrudur, millete ragmen siyaset yurutmek, mesruiyetin hudutlarini asar. Kamu hizmetlerini devlet, millet adina ve millet icin yurutur. Iste bu basit ve temel gerceklerin cok kaba bir tarzda inkaridir ki devlet buhranina yol acar.

Buhrandan kurtulusun ikinci yolu yok: Devlet, kendisinin varligini izah eden millet topluluguna yaklasmak, ona kulak kesilmek, onu anlamak ve neticede ona itaat etmek

zorunda. Milletinin varligindan, duygularindan, zevklerinden, kiymetlerinden, inanclarindan ve idrakinden rahatsizlik duyan bir devlet, varlik sebebini sadece kendisiyle izah etmek zorundadir; siyasi rejimin adi ve cinsi ne olursa olsun bir devlet, mesruiyetini yine kendisiyle izaha yelteniyorsa bu sihhat alameti degildir, devlet buhranidir.

Ve bir devlet buhranindayiz.

"Siz aglamayin hocam; biz aglayalim!"

Isin de bir "akademik gelenek" tarafi var; Istanbul Universitesi, bu ulkenin en eski ve en kidemli yuksek tahsil kurumu; eger varsa "akademik gelenek" denilen kavramin en istikrarli ve koklu bir tarzda Istanbul Universitesi'nde bulunmasi lazim. Akademik gelenegin olmazsa olmaz sarti akademik hurriyet: Fikir hurriyeti, dusunce, ictihat ve kanaat olusturabilmekte gerekli her nevi altyapinin rahat, hizli, kolay, ucuz ve adil bir tarzda isteyene sunuldugu yerdir universite ve akademik hurriyet sadece ogretim uyelerini kapsamaz; ogrencileri de himaye etmelidir.

Bir universite yeni tesis edilmis olabilir, fiziki imkanlar bakimindan yetersizlik cekebilir, kalifiye eleman bulmakta gucluge ugrayabilir; kutuphanesi, laboratuvarlari, derslikleri, amfileri ihtiyaca cevap vermeyebilir. Akademik hurriyet, mezkur noksanlardan cok daha fazla bir hassa. Insana sayginin, hur dusunceye hurmetin, insanin kendini ve kanaatlerini ifade edebilmesine zemin hazirlamanin para cinsinden karsiligi yok. Butceyle olmaz, tevarus edilir; ya vardir ya da yok!

Ogrencilerini daha universitenin cumle kapisinda fiziki gorunuslerinden oturu itip kakan bir kampusun hudutlari icinde akademik hurriyetten eser bulunmadigina rahatca sehadet edilebilir; akademik hurriyet yoksa, akademik gelenekten hic bahsedilmez. Gelenek gelenek deyip durdugumuz sey, torenlere cubbeyle katilmak, asistana canta tasitmaktan ibaret olsaydi keske.

Universitede verilen bilginin, derslerde anlatilan mevzularin cok daha genis ve mukemmel tarzda anlatildigi kitaplar var; mesele sadece bilgiyi ogrenmek, bilgiyi biriktirmek ve bilgiye ulasmakla halledilmis olmuyor; talebe, koridorda, amfide, kantinde, bahcede, hocasinin odasinda, senato toplantisinda en az derslerde kendine ogretilene yakin derecede, en az onun kadar degerli bir baska iklim ile tanismali ve kendini o iklimin bir parcasi hissetmeli; bilginin kullanilmasi, bilginin kanaat seklini almasi ve hayatin bir parcasi haline gelebilme surecini de izlemeli ogrenci. Sahsiyetinin hur tarzda tesekkulune yardimci olabilecek fikri atmosferi teneffus edebilmeli. Bilginin her neviine rahatca ulasabilirken, zecri yonlendirmelerden masum kalabilmeli ve bu esnada kendi sahsiyetinin ilmeklerini diledigi renklerle tesekkul ettirebilmeli. Ogrenci akademisyen degildir; ama akademik hayatin bir parcasidir, binaenaleyh akademik hurriyetlerden en az hocalari kadar istifade etmek hakkidir. Akademik

gelenege sahip universitelerde ogrenciye, esasen bu hurriyetini baskalarina saygili kalarak nasil kullanabilecegi ogretilir.

Universite rektorunun bir gazeteciye verdigi mulakatta cok ilginc bir ifade dikkatimi cekti. Gazeteci hanim soruyor: "Sizin universitenizin ogretim uyeleri nasil bir tepki gosterdiler peki?" Cevap: "2 bine yakin ogretim uyesinin hemen hepsinden telefonla ya da bizzat gelerek surekli destek aliyorum. Hatta bircogu aglayarak boynuma sariliyor."

Durumu yeniden tasvir edelim: Imtihanlarin baslayacagi gunlerde rektor, bir kilik kiyafet genelgesi yayinliyor. Bu genelgenin niteligini su anda mevzubahs etmiyorum; basortusu veya sakal, etek hakkinda degil de bir baska konuyla da ilgili olabilirdi. Bu genelge uzere 2 bine yakin ogretim uyesi, bu idari karardan oturu rektoru kutluyorlar ve hatta iclerinden bazilari o kadar duygulaniyor ki rektorun boynuna sarilarak agliyorlar. Bir ogretim uyesini sevincinden veya heyecanindan veya tasidigi gerilimden oturu aglamaya sevk eden idari karar ne olabilir ki veya dunyada boyle bir universite gercekten var midir?

Dusman isgaline ve zulmune ugramis bir sehrin mazlumlari, kurtarildiklari gun muncilerinin boynuna sarilarak aglayabilirler; anlariz. Evladini uzun zamandan beri goremeyen bir ebeveyn cocugunun boynuna sarilarak aglayabilir, anlariz. Namik Kemal'in tabiriyle yillardir bekledigi halde "millete ummid ettigi bir feyzi" nihayet dunya gozuyle goren insan aglayabilir; anlariz ama cumle kapisinda ogrencilerin fiziki goruntulerinde standart arayan bir idari karardan oturu amirinin boynuna sarilarak aglayan bir akademisyeni anlayamiyoruz. Akademik gelenek icinde, birilerinin boynuna sarilip aglamak yoktur; aglayanlar bizi affetsinler; bunu anlamamakta mazuruz.

Bir universitenin cumle kapisinda sac-sakal muayenesi yapmanin "hukuki" mesnedinden vazgectik, ortada dogru durust "kanuni" mesned de gorunmuyor. Umid ederiz ki amirlerinin boynuna sarilip aglayarak teselli bulan degerli akademisyen buyuklerimiz epey "acilmislardir" cunku aglamak ruhun ufunetini giderir diye duymustuk; oyleyse artik aglamayin sevgili hocalarimiz, bari artik siz aglamayin; cunku sizi aglar gorunce biz gercekten aglanacak seyleri birakip size aglamaktan perisan oluyoruz.

Hakkari'ye selam!

Postadan yine o umit dolu "Yil: 1-Sayi: 1" ibaresini tasiyan bir dergi cikar cikmaz her defasinda oldugu gibi aziz dostum Muhsin Mete'nin kulaklarini cinlattim; Muhsin Bey, bildigim kadariyla Turkiye'de nesredilen her gazete ve derginin ilk nushalarini, yani "yil: 1-Sayi: 1" ibaresi tasiyan her kronigi titizlikle biriktirir. "Yil: 1-Sayi: 1" ismiyle bir dergi cikarilsa yeridir cunku bu ibare o derginin icine gomulen heyecan ve umitleri, ardindaki alinterini, selsebil edilen uykusuz saatleri ve "iyi dergi cikarmak" hafakanlarini da satiraralarinda barindirir. Buyuk kisminin sayi numaratoru "2"yi bulur ve yine buyuk

cogunlugu "3"te tiknefes olur. Muhsin Mete'nin degerli koleksiyonu, mevkutelerin ilk sayilarindaki ortakliklari kesfetmek isteyen arastirmacilar icin insaallah cok degerli bir kaynak teskil edecektir dusuncesindeyim.

Derginin ismi "Daglarin Kenti Hakkari". Cikaran "Hakkari Ilim, Saglik, Kultur ve Arastirma Vakfi". Sahibi, vakif adina Hakkari Valisi Nihat Canpolat: Turkiye'nin en genc valisi. Mulkiye'den cikis tarihine gore ayni yillarda fakultede okumus olmamiz lazim ama hemsehri olmamiza ragmen daha once tanisamadigimiza uzuldum. Derginin genel yayin yonetmeni ise yakindan tanidigim bir sima: Vali Yardimcisi Yilmaz Kurt'la Tokat'in Yesilyurt Ilcesi'nde kaymakamlik yaparken tanistik (Kendisi "es durumundan" yarim kan Sivasli sayilir). Ara sira Zaman'in ikinci sayfasinda yayinlanan guzel yazilarini dikkatli okuyucular hatirlayacaktir. Artik "ehl-i kalem" zumresinden sayabilecegimiz Yilmaz Kurt'un siiriyet tasiyan denemeleri bugunlerde Turk Edebiyati dergisinde de gorunmeye basladi. Anladim ki "Daglarin Kenti Hakkari" dergisinin hemen butun angarya isleri, "can-bas ustune" nidasiyla hizmete kosulan Yilmaz Kurt'un sirtindadir. Kemah'ta kaymakam iken nesrine vesile oldugu "Kemah Kitabi"na nasil emek verdigini hatirliyorum.

Evet, dergi "yariresmi" bir dergi ama icinde Hakkari efiltileri barindiran bir sevimliligi var. Eli yuzu duzgun, iyi kalite kagida basilmis, mizanpaji tertipli ve hepsinden muhimi okuyanda Hakkari meraki ve sevgisi uyandiran bir mecmua. Yariresmi yayin organlarinin ma'kus talihi, soyle bir bakilip unutulmaktir ama "Daglarin Kenti Hakkari" dergisi, unutulmak bir yana en azindan "seyredilecek" ve okunacak bir dergi; ismine yarasir tarzda dis ve ic kapaklarinda, orta safyasinda, "aslinin suyunun suyu" oldugunu onceden rahatlikla kestirebildigim halde hasyetten insanin yuregini kimildatan cok guzel dag fotograflari yer aliyor. Vali'nin takdim yazisindan sonra Yilmaz Kurt'un kaleme aldigi "Bir sari yaprak" baslikli guzel denemede Hakkari ile ilk tanisikligin intibalari naklediliyor. Ikinci sirada Cemal Arioglu'ndan cografi bir Hakkari tasviri okuyoruz. Haluk Yergin'in "Sicak Dostluklar" baslikli yazisi bolgenin insan dokusundan sicak kesitler sunuyor. Sonra Selahattin Guldal'in guzel fotograflarla bezenmis "Tarihte Hakkari" yazisi. Mucahit Tunc'tan "Colemerik", Feyzi Halici'dan "Cilo Daglari" isimli siirler. Orta sayfada soluk kesecek kadar muthis bir dag manzarasi: Ortada bir krater golu, cevresinde daha dun tesekkul etmis gibi taze ve sivri yalcinliklarini kabartmis duran sarp tepeler, ne yazik ki fotografi tanitan bir resimalti unutulmus. On kapak resmine gomulmus Cahit Sitki ve arka kapaktaki Ferid Edgu imzali siirler ise belli ki damak lezzetine sahip biri tarafindan secilmis.

Eksik olmasin es-dost, gonul koyduklari dergileri bana kadar gondermek zahmetine katlaniyorlar; bugune kadar bu kosede hemen hic dergi tanitmadim; ama "Daglarin Kenti Hakkari" baska. Bu kucucuk iltimasi "es-dost"un musamaha ile karsilayacaklarini biliyorum.

Buyuk ihtimalle cogunuz bu dergiyi goremeyecek, neyi medhettigimi bilemeyeceksiniz. Fotograf nasil "aslinin suyunun suyu" ise dergi de vasfettigi seyin soluk ve flu bir golgesidir

olsa olsa. Guneydogu'nun guzelligini ucundan kenarindan da olsa tanidim sayilir; askerligim Bitlis'in Tatvan'inda, yorgun ve porsuk Nemrut volkaninin eteklerinde gecti. Hakkari'yi hic gormedim; ama guzelliginin kokusunu aldim. Icinde sadece bugune kadar hic tanismadigim bir hemsehrimi, samimi bir arkadasimi barindirdigi icin degil, 1600 rakimina kurdugu yayla tahtindan cumle Anadolu'yu seyran ettigi icin alip, basimin ustune koydum Hakkari haberini.

Bir gun nasib olursa Hakkari'nin, "Kah dagin yamacina tutturulmus, kah Zap Suyu'nun dudaklarina yapistirilmis, 'Maazallah'ta duran mutevazi karayolu"nda seyrettikten sonra son keskin virajin ardindan yasmagini kaldiran sehrin guzelligi ile tanismak isterim; nasib!

Daglarin sehrine selam olsun!

"Hezar Gıbta O Devr—i Kadîm Efendisine"

Çoğu insan için musiki bir tüketim metâıdır; ömürleri sadece başkaları tarafından yapılmış musiki eserlerine dinleyici sıfatıyla temas etmekle geçer.

Bu metaın tüketicisi olmayı, tamamen edilgen bir tavır olarak nitelemek insafsızlık olur çünkü ömrü boyunca kitaba uygun tarzda bir "lâ" sesi çıkaramamış, kendi kendine basit bir melodi olsun mırıldanmamış biri bile esasen bir mûsiki vâsıtasıdır ve kaçınılmaz olarak kendi musikisiyle temas edeceği ânı arayıp durur. Bu mânâda musikiyi sesle, sesin tenâsübü veya fiziği ile ilgili bir ilim veya sanat saymak eksik bir târif olur. Ne var ki bu kabul, ilk cümlenin hükmünü ıskat etmiyor; çoğumuzun ömrü, içerde bir yerlerde barındırdığımız ahenk ve güzelliğin farkına varmadan, onu tanımadan ve onu tasarruf etmeden geçip gidiyor.

Musiki hakkında yazılmış eserler, edebiyatımızda diğerlerine nisbetle daha mütevazı bir raf işgal ediyor; popülariteye hitab etmedikçe musiki anafikirli bir dergi çıkarmak, en azından yayıncının nokta-i nazarından hiç de câzip bir fikir olmasa gerektir. Gazetelerde musikiye tahsis edilmiş köşeler bulmak da nâdirattan sayılır; piyasaya yeni sürülen CD ve kaset albümlerin tanıtılması dışında musikiyi konu edinen fikir yazılarıyla pek temâsımız olmuyor. Aksiyon dergisini bu kapsamın dışında tutmalıyız zira iki kıymetli musikişinasa, Yalçın Çetinkaya ve Cinuçen Tanrıkorur'a münavebe ile sütunlarını tahsis etmesi, bu dergiyi diğerlerinden farklı kılan bir hususiyettir (Bilvesile, merhum Bekir Sıtkı Sezgin Beyefendi'nin ciddi iştirakleri ile seksenli yıllarda neşredilen "Kök" dergisini de zikretmeliyiz).

Cinuçen Tanrıkorur'a sadece musikişinas demek yetmiyor; bundan daha fazla bir şey o. Musiki üzerine düşünen ve düşündüklerini selis ve pırıltılı bir Türkçe ile yazıya kalbedebilen bir fikir adamı Cinuçen Bey. Güzel Sanatların mimarlık şûbesinden mezun olduğunu öğrenmek benim için sürprizdi ama, sanatın herhangi bir şûbesinde ustalık pâyesine hakkıyla erişmiş bir insan için diğer şûbelerin "amcaoğlu" mesâbesinde âşina kompartımanlar teşkil ettiğini bilenler için bu bilgi hiç de şaşırtıcı değildir. Bestekâr, ud icrâcısı, nazariyatçı, münekkid, polemikçi, ilim adamı, yazar, mimar ve aydın: Bu vasıfları sayın Tanrıkorur'a izâfe

eden isim, işbu vasıfların kalitesi hakkında tek başına sağlam bir referans teşkil edecek kadar ciddi bir ilim adamı ve musikişinastır. Radyo emisyonlarından hatırladığımız o ünlü klişe ismiyle Doktor Alâeddin Yavaşça. O halde kesinlikle emin olabilirsiniz ki karşınızdaki zât, eski devirlerin o leziz ve mânidar tâbiriyle tam bir "hezarfen"dir.

Hezarfen deyip geçme

Hezarfen deyince bir lâhza duralım; büyük medeniyetler, klasik çağlarında hezarfen denilen âlim ve sanatkâr tipine revaç vermişlerdir; eski Yunan hükemâsından İslâm âlimlerine, batının yaşadığı ortaçağdan Osmanlı, İran, Hind ve Çin coğrafyasına, oradan yakın zamanlara kadar hezarfenler tarihî zamanların en çok saygı ve ihtiyaç duyduğu insanlar oldular: XVI. asırda yaşayan ünlü Japon samurayı Miyamoto Musashi'den İbn-i Sinâ'ya, Leonardo Da Vinci'den Farâbî'ye, Benjamin Franklin'den Necmeddin Okyay'a kadar farklı yer ve zamanlarda yaşamış daha nice insanın müşterek vasfı "hezarfen"liktir; Hezarfen, kendini ihtisas kompartımanına hapsedip, hayatın, san'atın ve ilmin diğer şûbelerine karşı bütün dikkatlerini köreltmiş modern insan tipinin tam zıddını temsil eder; hem ilim, hem san'at sahibidir ve çoğunlukla birkaçtan çok daha fazla hünere sahiptir. Modern anlayış, kemençe çalan doktorla, felsefe okuyan polis memuruyla, ekmeğini mühendislikten kazanan dağcı ile içinden dalga geçerken zâlimdir çünkü ekseninde "insan" bulunan bütün faaliyetler aynı aileye mensuptur. Hezarfen, ilim, san'at ve envai hünerin onca farklı dalına merakla eğilirken aslında aynı anafikrin farklı görünüşlerini tedris ve tâlim etmektedir; o, tam bir insandır; vicdânı, kanaatleri, güzellik idrâki, ilmî dikkatleri, "insânî vaziyetler"e karşı geliştirdiği empatik hassaları ile neredeyse kemâlât mevkiindedir. İnsanı, dünyayı, vâkıayı ve bunların aksediş biçimlerini aynı bütünün farklı mâhiyetleri olarak tanıdığı için parçalanmaya uğramamıştır. Ne var ki Hezarfen, XX. yüzyılın aceleci ve açgözlü endüstriyel temposu için hiç de "rantabl" bir insan tipi değildir; soru sorar, önüne konulan cıvatayı sıkmakla, tebabet bilgisini böbreküstü bezlerden birine hasretmekle yetinemez; ilme perestiş ederek bütün muammaları aydınlatabileceğine güvenmez. Daima daha fazlasını diler, parçayı gördüğünde bütünü de farketmek ister ve kısaca o yaşadığı zamanın vicdânıdır.

İyi ki varsınız efendim

Cinuçen Tanrıkorur Beyefendi, sadece Aksiyon'da lezzetle okuduğumuz fıkralarını değil, farklı zaman ve mahfillerde dile getirdiği musiki düşüncelerini de kitap haline getirerek neşretmiş bulunuyor (anlayacağınız Ötüken yine onikiden vurmuş); kitabında hezarfen niteliğinin bütün yansımalarını bulmak mümkün; öğretici, aydınlatıcı, ibret verici, eğlendirici, dinlendirici, dikkat çekici, tenbih edici. Musikiye adanmış bir ömrün serencâmı ve hepsinden mühimi musiki hakkında bir kitap; bâhusus Türk Musikisi. Bir seyahatnâme gibi kolayca okunabiliyor. Kitabın dimağımda bıraktığı son lezzet, musikimizin devlet katında, özellikle milli eğitim kurumlarında mâruz kaldığı o mâhut "Kunta-Kinte" muamelesine karşı isyân oldu.

Cinuçen Bey, varlığıyla (sadece iftihar değil), "güven" duyduğumuz bir insan. Bizim gibi senede bir veya birkaç defa içinde "musiki" kavramı geçen yazı kaleme alanların el yordamıyla eriştiği anlık hükümler yerine tam kırk seneden beri şuurla ve ısrarla vird edindiği bir anafikrin dâvâsını takib eden bir hezarfen. Yahya Kemâl merhumun, "hezar gıbta o devr-i kadîm efendisine" diye vasfedeceği nadidelerden biri. Kırk yılın başında bir kitap neşretmiş; nimettir, okunmaz mı?

Elinize, dilinize, mızrabınıza, fikrinize, muhayyilenize, sabrınıza, öfkenize, nezâketinize, ilminize, san'atınıza sağlık efendim; ucunu gördük, ardını da bekleriz. Daha nice güzel eseri isminizle tezyin kılmanız temennisiyle sağlık ve âfiyetinize duacıyız.

Neyse ki oralarda bir yerde Cinuçen Bey var!

Abes kuru

Bugun yasadiklarimiz, olduresiye bir hirs ve inhimakle yemek yedikten sonra tiksiracak mecali bile kalmayan bir oburun karninin ustune yatip uykuya dalmasiyla zihnine ususen kabuslari andiriyor; tarih adeta bizimle istihza mi ediyor?

Gecenlerde bir dostumla telefon sohbeti yaparken ne kadar karamsar konustugunu fark ettim; dikkatimi ona hatirlatinca, "karamsarlik sizin yazilarinizdan bize sirayet ediyor" dedi; tereddude kapildim ve dusundum: Felaket tellalligi yaparak etrafa umitsizlik yaymak da suphesiz bir tarzdir; en azindan kehanetlerden biri veya birkaci vuku bulursa, "ben soylemistim" diye gururlanmaya ve yazarin nefsini ibra etmesine imkan verir. Olup biteni dogru yorumlamak cehdinde bizi infiale surukleyen sey, basimiza gelenlerin gercek bir problem olmaktan ziyade yonetici cihaz tarafindan dayatilan sun'i ayriksiliklar olmasi. Problemlerin altinda ezildigimiz icin degil, aslinda var olmayan "karabasan gundemleri"ni tartismaya mecbur birakildigimiz icin infial gosteriyoruz. Yonetici cihaz, mesela "uretimsizlik, mesleksizlik, yetersiz egitim" gibi problemlerin altina elini sokmuyor; bunun yerine aylardan beri ordu-siyaset iliskilerini, ara rejim ihtilaflarini, basortusu meselesini tartisiyoruz; "avara" kasnaktayiz. Gercek problemlerimiz ne rejimin sekli ile ilgili, ne de ideolojik bir tabiata sahip.

Yetersiz egitimden bahsettik; dikkat ediniz "egitimsizlik"ten degil. Evlatlarimizi oyalayip mesgul edecek olcude bir egitim sureci isliyor; ama verdigimiz egitimin kalitesi, "keske hic olmasa" dedirtecek olcude, evlatlarimizi "yari cahillik" derekesine dusurmekten baska ise yaramiyor. Memleketin sagcisi da solcusu da, laikcisi, muhafazakari da tehlikenin farkinda; iktidar seckinleri, evlatlarini duz devlet okullarina mahkum etmemek icin olaganustu gayret ve masraflari goze aliyorlar. Turkiye, bu muazzam problemini -cok degil- on senelik bir vade icinde cozebilecek guce sahip; ama biz onun yerine, universitede okuyan genclerin diledigi kiyafetle fakultelerine giremeyecegi uzerinde kabusu andirir bir bogazlasmanin icindeyiz.

Toplam uretimimiz cok dusuk; kaynaklarimiz israf ediliyor; insanimiz, dogru durust bir meslege sahip olmamanin verdigi eziklikle nesiller boyunca omur tuketiyor. Devletin kamu personeli siyaseti, muazzam bir "sosyal yardim" fonuna donusmus; dar gelirli memurumuz sokaklarda "sendika hakki" pesinde kendini telef ederken kendi hakikatinin farkinda bile degil. Mesleksizlik, Turk toplumunu icten ice kemirip tuketiyor; tezgahlar, masalar, bankolar, kursuler yiginla "gizli issiz" barindiriyor; ama yonetici cihaz, milletin vasiflarini artirip onu gercek anlamiyla siyasilestirmek, yani yonetime ortak kilmak yerine en ucuz maliyetle "finanse" etmeyi tercih ediyor; finansmanin kaynagi ise agir faizli dis borclarla, torunlarimiza odettirilecek ic borclardan karsilaniyor.

Bu gibi tatsiz ve sosyal maliyeti agir meseleleri omuzlamak yerine, aslinda "ideooljik" bile olmayan, akil sagligi ve dengesi yerinde insanlarin gulup gececegi "kabus gundemleri" ile toplumu oyalamak elbette daha kolay. Dusunulmuyor ki uretim gucu yuksek bir ulkede, iyi egitim almis, gercek birer meslek sahibi insanlar, bugunku yonetimin abarta abarta canavar suretine soktugu ideolojik taleplere ancak marjinal miktarda ilgi gosterirler.

Nereye surukleniyoruz diye endise etmekte hakliyiz; ama isin teselli bahseden tarafi da var; bu alacakaranlik kusaginda, bu irrasyonalite bataginda "dibe vurmak" uzereyiz. Ayagimizin saglam zemine temas etmesi yakin olsa gerektir; cunku hicbir toplulukta sacmalik daha uzun sure payidar kalamaz; bu bir abes kuru! Abesle istigal "isba" noktasina vardiginda Turkiye bir daha asla ayni abesi gundemine sokmayacak kadar "ratio"ya sahip olacaktir.

Bana kalbinin kapilarini ac 'beyaz adam'

Gectigimiz pazartesi gunu bu sutunlarda, kendisiyle gazetede ayni yeri paylasmaktan onur duydugum Ahmet Selim Beyefendi'nin cok guzel bir yazisi yayinlandi. "Yakinlasma ihtiyaci" basligini tasiyan bu degerli yazi, anlayabildigim kadariyla "Yeteri kadar yakinlasma firsati bulsaydik, ihtilaflarin cogu ortadan kalkardi" ana fikri uzerinde duruyor ve su hukumle sona eriyordu: "Gercek uzlasmalara da (rahmet olan) gercek fikir ayriliklarina da hasret kaldik. Gercek ve samimi."

Bir Latin tabiri duymustum: "Vox clamantis in deserto." Ciplak manasi, "colde bagiranin sesi" demekmis. Bir duvarla muhatap olmak musterek istirabimiz. Cemil Meric, "Colde vaaz etmek mutluluk" diyor, "kumlar perestisle urperir." Belki colun kumlarini kivilcimlandiracak kelimelerden ve zihin selametinden mahrum oldugumuz icin sozlerimiz dipsiz kuyularina birakilan taslar gibi hicbir akis vermeden kaybolup gidiyor. Haberlesmenin ilk sarti durustluk ve samimiyet. Oyleyse "ayna"ya bakacagiz; belki bu sagirlar korosunda kakafoninin bir parcasini da biz teskil ediyoruz? Mumkun olabilir mi? Belki. Ne var ki ayni otokritik cehdini karsi taraftan da beklemek hakkimiz.

"Kime yaziyorsun bu mektubu? Elinde hicbir adres yok." diye hayiflanan "sair" devam ediyor: "Munakasa eden iki insan, ayni graniti yontan iki heykeltiras, hakikati arayan iki yol arkadasi: Hedefi tahrip degil terkiptir bu kavganin. Maglubun muzaffer oldugu tek yaris. Yanildigini kabul etmek, yeni bir hakikatin fethiyle zenginlesmektir." Bizimki munakasa degil; karsinizdaki, kendi varlik sebebini bizi "yok saymak" uzerine kurmus gorunuyor. Ayri lisanlar konusuyoruz. "Pigme" ile "beyaz adam"in ilk defa karsilasmasini andiriyor bu durum. "Beyaz adam" pigme'yi dinlemek yerine, yaninda el cantasi gibi tasidigi misyoner rahibe soruyor. "Sahi, bunlarin ruhu var midir aziz peder?"

Anlasmamak inadi, haberlesmenin sonu. Ahmet Selim Bey, "Bilmeliyiz ki, kalplere ulasmadan ozlere ulasilmaz; dusuncenin kapilari acilmaz." diyor; vakur bir soz bu; "ayna"da, yani "kitab"da kendi etvarini cesaretle seyredebilen bir vicdanin sesi; berrak, gercek ve samimi; kagidin ustune dusurdugu kelimelerden yola cikarak bu kelimelerin sahibinin ruhundaki kirkinci odalara bile ulasabilirsiniz. Suclamiyor, anlamak cehdinde; anlamak ve anlasilmak.

"Bize kalbinin kapilarini ac ey beyaz adam; bize bir sans ver; sozlerimizi misafir et" diyebilsek ma'kes bulur muyuz? Bana hak vermeni, beni dogrulamani, benim gibi dusunmeni beklemiyorum. Seni degistirmek niyetinde degilim, dostlugunu kazanmak icin sana yalvaracak degilim; ama sana dusman da degilim, bana kalbinin kapilarini ac bana ve sozlerimi dinle; bunu istiyorsam hak ediyorum demektir." diyebilsek,"kumlar" urperir mi?

"Birbirimizi tanimak" ne kadar guzel ve munis bir kavram; karsilikli husnuniyet ve anlayisla iki kalbin karsi karsiya gelmesi ve birbirini merak etmesi ne kadar guzel; neredeyse, alinmasi gereken mesafenin onda dokuzu. Biz "beyaz adam"i yeterince taniyor, anliyor ve can kulagi ile dinliyor muyuz? Evet! Belki de butun iletisimsizlik bu nukteden kaynaklaniyor; bizim suur irtifaimiz, ona "lekum dinikum ve liye din" hukmunun yumusakligiyla yaklasmaya imkan veriyor; ama o hala "bunlar adamdan sayilabilir mi, bunlarin ruhu var midir peder?" teranesinde israrli. Bizim suur katimiz onlarla birlikte yasamaya musait; onlar bu memleketi bizimle yasanmaz buluyorlar.

"Beyaz adam", bizi kendine benzetmedikce tatmin olmayacagini ihsas ediyor; caldgi havaya ayak uydurmadigimizi fark edince asabilesiyor; cebimizden mendil cikarmaya davransak, silah cektigimiz zehabina kapiliyor; hepten ortadan kaldirmayi "zarif" bulmadigi icin yokmusuz gibi davranmayi tercih ediyor; inanclarimizi demode, lisanimizi fersude, tarihimizi hayide, tecrubemizi guvenilmez buluyor. Halbuki biz onlari teskil ettikleri prototip itibariyle tarihte biraktiklari manidar izlerden taniyoruz; bizi hic sasirtmiyorlar; cunku ruhlarinin kirkinci odalari genis sahifelerde harac-mezat. Onlarla birlikte yasayabilme kararimiz, bizim icin bir imtihan mevzuu teskil ettiklerini bildigimizden; ama onlar bizim de kendileri icin ayni derece imtihan mevzuu olmakligimizdan bihaber.

Ahmet Selim Bey'in guzel yazisi beni heyecanlandirdi; okudukca icimdeki ayazin baharlandigini hissettim; dosttan gelen haberi basimin ustune koydum ve ferahladim. Keske "beyaz adam" da ayni samimiyetle fark edebilseydi!

Not: Kiymetli san'at ve fikir adami Sezer Tansug Beyefendi'nin vefat haberiyle sarsildik; hepimizin gidecegi yere gitti. Duragi "ucmak" olsun. Sevenlerine ve yakinlarina taziyetlerimi sunuyorum.

Yayincisini ve okuyucusunu bekleyen bir kitap:

Nehc'ul BelagaHazreti Ali ile ilk tanisikligim rahmetli halam vasitasi ile oldu; Suleyman Celebi Mevlid'inin bulundugu tasbaski risalenin arasinda bir de "kesik bas" hikayesi vardi ve halam bazen ikindinin aksamla ulfet ettigi demlerde, bazen yatsidan sonra "evrad"indan sonra o tatli sesiyle bana Islami kissalar okur ve anlatirdi. Daha sonra "hazret"in menkibelerini, Meydan Camii'nin onundeki kitap sergisinde satilan halk isi risalelerinden okumaya basladim. Cogunun yazari belirsiz, kotu resimlenmis, kotu basilmis bu kitaplardaki Hazreti Ali, her cocuk yureginin demirbas kahramani olan, yigit, civanmerd, mu'min, adil ve guclu insan hasretine cevap veriyordu; o kitaplardaki menkibelerin cogunun uydurma oldugunu ogrenmek hayallerimi yikmadi; zihnimdeki portre coktan tamamlanmisti bile.

Artik ucuz gazavat kitaplarinin musterisi olmaktan ciktigim delikanlilik demlerinde, Turk dilinde kaleme alinmis en nefis Hazreti Ali biyografisi ile karsilastim. Rahmetli ustad Necib Fazil'in yazdigi "Hazreti Ali" kitabinda cizilen portre, tarihi malumat itibariyle daha saglam esaslara dayanmasina ragmen "Ali muhabbeti"nin idealize ettigi lirik bir destandi ve oyle oldugu icin guzeldi. Daha sonra Sehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi Bey'in yazdigi ve rahmetli Ziya Nur Beyefendi'nin goznuru ve emegiyle zenginlestirdigi "Islam Tarihi"ndeki Hazreti Ali tasviri, efsanevi bir destan kahramanini insan suretine burundurdu; meziyetleri, zaaflari ve omrunun son demlerinde ugradigi hayal kirikliklari ile bu tasvir, Hazreti Ali'yi "anlasilabilir" kildigi icin cok degerliydi.

Her dini bayram arefesinde kiymetli arkadasim Huseyin Akkaya ile dostlarimizi farkli ve manidar bir kart ile tebriki adet edindik; onumuzdeki Kurban Bayrami icin bu defa Hazreti Ali'nin sozlerinden mutesekkil bir kompozisyon tasarlamaya niyetimiz vardi: Bu gaye ile bir Nehc'ul Belaga nushasina ihtiyac hasil oldu. Biraz muskilatla da olsa Ilahiyat Fakultesi'nde gorev yapan bir dostumuzdan kitabi emanet aldik. Nehc'ul Belaga'yi sekiz-on sene evvel bir ahbabda gormus ve ustunkoru tedkik etmistim. Bu defa daha etrafli incelemek nasip oldu; Hazreti Ali'nin nutuklarini, hutbelerini, mektuplarini ve meshur sozlerini derleyen kitaplardan en marufu sayilan Nehc'ul Belaga'dan nasil lezzet aldigimi tasvir edemem. Mulkiyetini edinmek gayesiyle arastirdim; kitapcilar eserin adini bile duymamislardi; bir kismi ise cok onceden basildigini; ama mevcudunun yillardir gorunmedigini soylediler. Hamdolsun yayin dunyamiz eskiye nisbetle hayli zenginlesmis bulunuyor; ama bizzat Hazreti Ali'nin agzindan

ciktigi haliyle derlenmis dusuncelerini bir araya getiren bu meshur kitaba erisememek beni uzdu ve dusundurdu. Elimdeki emanet nushanin kunyesine goz atinca uzuntum infiale donustu: Merhum Abdulbaki Golpinarli tarafindan vaktiyle nefis bir uslupla Turkce'ye tercume edilen "Nehc'ul Belaga"nin elimdeki nushasinin baski yeri, Iran'in Kum sehri idi ve 1981 tarihini tasiyordu. Kitap Iran Cumhuriyeti'nin propaganda ile ilgili bakanligi tarafindan basilmisti.

Gecenlerde Cem Vakfi tarafindan hazirlanan "Hazreti Ali'yi Anma Gecesi"nin davetiyesi elime ulasinca Nehc'ul Belaga'yi yeniden hatirladim; ucundan kenarindan kitaplarin dunyasinda yasayan birisi olarak bu kadar guc ulasabildigim bir eserden Alevi kardeslerimizin istifade edip edemediklerini merak ettim; yakin cevremdeki tanidiklara sordum; cevap menfi idi. O zaman bu kadar muhim bir kaynak eserin, Turk irfan ve kitap dunyasinda nicin layikinca teksir edilmedigi suali zihnime takildi. Evvel emirde gayret Diyanet Isleri Yayin Dairesi'ne dusuyor olsa gerek; ama Susurluk Raporu'nun bile haftalik dergi olarak bedava dagitildigi, gazetelerin promosyon maksadiyla ciltlerle ansiklopedi, lugat, kaynak eser hediye ettigi bir Turkiye'de Nehc'ul Belaga'nin yeniden basilmasini su veya bu devlet kurulusunun himmetinden beklemek, fazlaca "devletci" bir talep olsa gerek diye dusundum.

Nehc'ul Belaga, Hazreti Ali'nin sahsiyetine dogrudan nufuz etmek icin mukemmel bir eser. Iran devleti propaganda maksadiyla bastirmis olmasina ragmen icinde mezhep propagandasi manasina gelecek bir ifadeye rastlamadim; iyi Arapca bilmedigime hayiflandigim anlardan birini de bu kitabi okurken yasadim. Rahmetli Golpinarli'nin tercumesi o kadar iyi ve orijinal uslubu o kadar basariyla temsil ediyor ki, "Kim bilir aslinin siiriyeti ne kadar yuksektir." diye orijinal nushayi okuyamadigima yerindim.

Size belki garip gelecek ama Hazreti Ali, Turk milletinin "milli kahraman"larindan biri, belki de baslicasidir. Alevi itikadina bagli olanlar kadar Sunniler icin de Hazreti Ali "ilm, ehliyet, secaat ve sadakat" gibi meziyetleri sahsinda toplamis bir insan numunesi teskil ediyor. Ben bu hakikati, bir Kerbela turkusunu dinlerken fark ettim; sair, "Kerbela'nin yazilari / Sehid dusmus gazileri / Fatma Ana kuzulari / Ah Hasan'im vah Huseyin'im" derken Kerbela'yi koyunun karsi yamacindaki "yazi" gibi algiliyor ve degerlendiriyordu. On dort asir once Anadolu cografyasindan cok uzaklarda cereyan eden bir trajik hadisenin Turk lisaninda ve zihninde bu kadar "yerli" motifler burunebilmesi, siradisi bir ask ve iman meziyetiydi.

Uzun sozun kisasi, Nehc'ul Belaga yayincisini ve okuyucusunu bekliyor!

"Muhtariyet"ten, "Muhtarlık"a!

Tarih, 1919 yılının Ekim günleri olmalı. Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu'da bir hükümet gibi varlığını ve meşruiyetini kabul ettiren Heyet—i Temsiliye'nin kararları,

özellikle işgale uğramamış mıntıkalarda etkisini göstermeye başlamış.

Yer, Ankara; hâdiseyi nakleden rahmetli Mâhir İz, Ankara Sultânî'sinin genç muallimlerinden biridir. Ankara, ahalisi ile resmî ve mülkî erkânı ile milli mücâdeleyi desteklemektedir. İşte o günlerden birinde Ankara'da valilik makamına vekâlet eden Defterdar Yahya Galib Bey imzâsıyla, bütün devlet dairelerine bir taahhüdnâme gönderilir. Sultânî müdürü Cûdi Bey, muallimler meclisini toplar; vilâyetten gelen yazıyı okur. Gerisini Mâhir Bey'in kaleminden takib edelim:

"Cümle aşağı yukarı şöyleydi, "Âmâl—i milliye dairesinde hareket edeceğime dair ahd ü peymân eylerim." Bu, bir nevi kongre mukarrerâtına biât idi.

'Sultânî' mektebi bir vilâyetin beyni mesâbesindedir. Her branştan en yüksek tahsil gören münevver zümre oradadır. Bir vilayette onun fevkınde bir mütefekkir topluluğu yoktur. İşte bu, muallimler meclisinin onuruna dokundu. 'Bize dikte ettirilemez, biz ne yapacağımızı biliriz' dediler."

Toplantıda âninden sıkıntılı bir hava hâsıl olmuştur. Bunun üzerine Mâhir Bey, Sultânî müdürüne uzlaştırıcı bir teklifte bulunur; "Muhterem hocalarımız memleketin iftihar edeceği kıymetli zevâttır, müsaade ederseniz herkes kendi düşüncesini yazsın, dedim. Uygun görüldü. Ben, gelen tebliğde geçen kelimelerin hiçbirini kullanmamak üzere şu cümleyi yazdım, 'Mülk ü millet nef'ine her zaman çalışırım.' Birbirimize okuduk."

Müdür Cûdi Bey evhamlı bir zat olmasına rağmen, muallimler meclisinin kararına itaat eder ve herkesin kendi kelimeleriyle tertiplediği destek ve biât ifâdelerini toplayarak vilayete gönderir. Vali vekili Yahya Galib Bey, "Bu Sultânî hocaları başıma iş çıkaracak, parçalı bohça gibi taahhüdnâme göndermişler" diyerek işi disiplin altına almak maksadıyla pazar günü Ankara'daki bütün memurları Muallim Mektebinde toplar, daha önce dikte edilen taahhüdnâmeyi herkesin önünde okutur ve bu suretle "biât—ı umumiye" tamam olur.

Mâhir Bey devam ediyor: "Bizim müdir—i sânimiz ahrârdan Ayaşlı Ali Rıza Bey merhum kapıdan çıkarken bana: 'Bugün insanlıktan istifâ ettik' demişti. Çünki bunu hürriyet—i fikriyye ve vicdâniyesine müdâhale telakki etti. Tabii birçokları da aynı tarzda düşündüklerini sonradan birbirlerine söylediler."

"Yılların İzi" isimli bu nefis hâtıratı okumamış olanlar ve hâdisede adı geçen kişileri tanımayanlar için hatırlatmalıyız ki "muallimler meclisi"nin takındığı tavır, "milli mücâdele" aleyhtarı bir tutum değildir. Nitekim sonraki günlerde aynı insanlar canla, şevkle "âmâl—i milliye dairesinde" çalışmışlardır. Hâtıratın sahibi Mâhir İz Bey, ilk meclisin açılmasını müteâkip mecliste görüşmeleri kayda geçirmekle görevli kâtipler arasında yer alarak görev yapmıştır.

"Bugün insanlıktan istifâ ettik" cümlesi, milli mücâdeleye iştirâk etmek için kendisinden yazılı yemin isteyen bürokratik tutuma karşı, nâmuslu ve hür fikirli bir münevverin tepkisini yansıtıyor; onun için önemli.

Bürokratik mekanizmanın hâdiselere bakış açısı, Vali vekili Yahya Galip Bey'in davranışında tipik bir nümûne gösterir. Bürokrat, emir alan ve emir veren, sorumluluk alanı tâbi olduğu kanunla çerçevelenmiş kişidir; risk almaktan, problem çıkarmaktan, şahsî inisiyatif kullanmaktan ve aykırılıktan çekinir. Buna mukabil münevverin davranışını, hakikat karşısındaki sorumluluğu çerçeveler; emir almaya ve vermeye alışkın değildir; hakikate saygısından ötürü şahsi inisiyatif melekesini örseletmez; münevver için fikir ve vicdân hürriyeti, onun tâbi bulunabileceği ilk ve son müeyyidedir.

Ve bir münevver için hür bir fikir ve vicdânın haddesinden geçmemiş her kanaat züldür; âhir zaman "ulemâ"sı bu nükteyi anlar mı bilmem? Vaktiyle "üniversite muhtariyeti" diye cübbelere bürünüp sokak arşınlayanların "fikir ve vicdân hürriyeti" konusundaki içtihâdıyla bugün muhtariyetten değil ancak "üniversite muhtarlığı"ndan bahsedebiliyoruz.

"Dannn" dedim de aklima geldi...

Birbirlerini epeydir goremeyen uc bes eski arkadas gunun birinde bir cay bahcesinde oturmus dereden tepeden sohbet ediyorlarmis. Hepsi hararetle tartisilan mevzuya istirak edip birbirlerini can kulagi ile dinlerken iclerinden birisi fena halde sikiliyormus. Avciligi hayatinin en muhim unsuru haline getirecek derecede seven bu kisi, sikintisini ikide bir ahlayarak puflayarak belli etse de digerlerinin dikkatini cekemiyor, konusulmakta olan konuya hic ilgi duymadigi icin can sikintisindan ici icini yiyormus. Hani ezkaza soz ordekten baliktan, fisekten baruttan, geyikten gergedandan acilsa bizimkinde nevale cok; ama konusacak firsat nerede? Saatlerdir kendisini zerre-miskal alakadar etmeyen seyleri dinlemekten usanan ve bir turlu konusamamaktan oturu patlayacak raddeye gelen adamcagiz en sonunda, lafin en munasebetsiz yerinde, aniden patlayan bir tufek gibi haykirmis;

- Dannn!..

Digerleri bu ani ve munasebetsiz refleksten urkerek sus-pus olup, birbirlerinin yuzune bakmaya bakarken bu sukutu cana minnet bilen "bizimki" hemen soze atilmis;

- Sahi yahu, "dan" dedim de aklima geldi; yine bir gun ben avdayken,

---

Turkiye ne zaman "simdiki zamanini" yasamaya niyetlense, ne zaman sahih problemlerini cozmek icin kemal-i ciddiyetle oksurugunu akord edip ise koyulmaya kalkissa, ne zaman

kendi ustune kivrilmaktan vazgecip tuylerini parlatmaya kalkissa, bu duruma cani cok sikilan birileri dayanamayip infilak ediyor,

- Dannn!

Sonra gelsin, "dan dedim de aklima geldi.." fasillari. Her "dannn!.." munasebetsizliginde Turkiye en azindan bir yil kaybediyor; son bes yil icinde "simdiki zaman" idrakinden o kadar koptuk ki, kayiplarimiz bes yilda neredeyse on seneyi, hatta temel haklar ve demokrasi gibi sektorlerde yarim asri buldu. Irtica bu degil de nedir acaba?

Butun Turkiye'yi aylardan beri "isletebildigi" icin bu, devasa bir kamera sakasi olmali; bir kamera sakasi mizanseninin butun tatsiz ve gayri tabii unsurlari mevcut; dekor mukemmel, aksesuvarlar, figuranlar basrol oyunculari "replik"lerini kusursuz bir tabiilikle okuyor ve oyunun hakkini veriyorlar. Saka "dan" nidasinin hemen ardindan sokun eden "dan dedim de aklima geldi.." yaveleri ile ta ki cilki cikana kadar surup gidiyor; bu yuzden akil sagligimiz "yalama" haline geldi, cumleten "evhami" kesildik. Evet seziyoruz, farkindayiz, bir yerlerde bir gizli kamera haril haril calisiyor; kameranin vizorunden bakanlar, "yine mukemmel bir produksiyona imza attik" diye birbirlerini tebrik ediyorlar belki; ama biz kamerayi fark etsek de, sahneye konulan ortaoyununu daha once defalarca seyretmis olsak da, artik makyaj yapmaya bile gerek gormeden eskimis suratlariyla sahneye cikmaktan cekinmeyen kasarlanmis aktor eskilerini ezberlemis olsak da bu tatsiz ve asilsiz kurguya katilmak zorunda kaliyoruz. "Biz bu oyunu seyretmistik; ama" diye mizildananlar cogalinca, yukarlardan bir yerden yeni bir "dan" nidasi daha geliyor.

Adam yerine konulmamak duygusunun kivamlanip bir ofke nobetine donustugu bir anda haydarane bir eda ile "bir dan da bizden" diyebilmek ne guzel olurdu; Davudi, nafiz ve top gurlemesini andiran bir "dan" salvosundan sonra milletce soyle derdik herhalde:

- Yahu dan deyince bakin aklimiza ne geldi; musaade edin biraz da biz konusalim!

Galiba en eglenceli ve en komik kamera sakasi, sakayi tertipleyenlerin kontrolu kaybederek inisiyatifi "sakazede"lere devretmesiyle baslardi; "Yahu bir dakika, bakiniz bu bir kamera sakasi, iste kamera su kamyonetin kasasinda gizli; tamam bir saka yaptik; ama artik bitti" diye cirpinmalarina aldiris etmeden, hatta kameraya gulucuklerle el sallayarak ise devam etmenin tadina doyum olmazdi dogrusu.

Birilerinin bizimle feci halde dalga gectikleri asikar; manzara bizim icin feci; ama dalga gecenler acisindan durum cok eglenceli oldugu asikar. Bundan on-yirmi yil sonra "Sahi, o gunlerde Turkiye ne ile ugrasiyordu?" sorusuna cevap arayanlar, gaddar bir kamera sakasinda milletce nasil "isletildigimizi" elbette hayretle fark edeceklerdir.

Eskiler "latife latif gerek" derlerdi; dogrusu bu iste letafet kalmadi!

1998

30 Nisan

Turkiye Gunlugu Zaman Gazetesi

25 Nisan

İlimle mağrur olmanın sonu hüsran Aksiyon Dergisi

25 Nisan

Cumhuriyet ve demokrasi emniyette; siz kendinize bakın! Zaman Gazetesi

23 Nisan

"Efendimiz" Zaman Gazetesi

18 Nisan

Bir sistem muhalifinin Zaman Gazetesi

16 Nisan

"O Fransizlar bizden!" Zaman Gazetesi

11 Nisan

Canavari zabita mi besliyor? Zaman Gazetesi

11 Nisan

Seküler âyinler Aksiyon Dergisi

09 Nisan

"Yol arkadaslarima" arzuhalimdir Zaman Gazetesi

04 Nisan

Devlet, hukukun diliyle konusmali! Zaman Gazetesi

02 Nisan

Ada! Zaman Gazetesi

Ada!

Felix Culpa(*)

Ah efendim!

"Göller bölgesinde bir ada" olmanın affedilmez cürmünü nasıl tahmin edebilirsiniz ki; biliyorum mükeddersiniz; ama muğber olmadığınızdan eminim; belki bir miktar ye'se uğradınız lakin kahırlanma lüksüne sahip olmadığınızı biliyorsunuz, çünkü "göller bölgesinde ada" olmayı bilerek tercih ettiniz.

Ah efendim!

"Paran çoksa kefil, işin yoksa şahit ol" alçaklığına neredeyse vecize kıymeti atfedildiği bir cıvıklık ve namerdlik ikliminde karzarar hesabına bakmadan, "elalem ne der" endişesine kapılmadan, çekinilmesi gereken "asıl mercii"den gayrısına fütur göstermeden Hakk'a şehadet ve "sa'y"e kefalet etmenin ne gereği vardı sanki?

İnsanları eğitime teşvik etmek, zihinlerini bilgi ve hikmetle aydınlatıp genişletmek, geçmiş zaman efsanelerine gönüllü kölelik etmek yerine onları eskimeyen bilgiler etrafında şimdiki zamanın bilgisini haiz hür efendiler kılmak için didinmek neyin nesi oluyor efendim? Geleceğin hür ve bilgili insanlarına yatırım yaparken gönüllü köleleri ve yarı cahilleri tahrik edeceğinizi hesaba katmadığınız için suçunuz büyük. Siz, eski köye yeni adet getirdiğiniz için de suçlusunuz: Tahakkukunu mucizelerden beklediğimiz, en iyi ihtimalle uzak torunlarımıza havale ettiğimiz hülyalarımızı sanki sıradan bir iş görüntüsüyle ve mütevazi bir karınca sabrıyla teker teker gerçekleştirdiğiniz için cürmünüz affedilemez!

Sizden şüphelenmekte yerden göğe haklıyız efendim: Maziniz köpüklü yayla derelerinde yerli sabunla çitilenmiş bir beyaz mendil kadar temiz (ve tabii buruşuk!), şahsi servetiniz havsalamızı kurutacak derecede cüz'i, beşeri zaaf siciliniz insanı tedirgin edecek ölçüde fukara. Buna mukabil itibarınız anlaşılmaz ölçüde vasi; tahsil kariyeriniz hiç kimsede imrenti uyandırmayacak derecede sıradan; ama Türkçeye hakimiyetiniz ve tasarrufunuz "ala" derecede; ikna ve nüfuz kabiliyetiniz şaşırtıcı, millete hizmet siciliniz parlak muvaffakiyetle müzeyyen. Hele "dolgun başakların boynu bükük olur" kabilinden bir tevazuunuz var ki, ardında alışageldiğimiz mülk ve dünya nimetlerini bulamayınca biz darmadağın oluyoruz efendim! "Vird"iniz Hakk, tavsiyeniz sa'y u gayret, telkininiz sabır, teşvikiniz müsbet ilim, istikametiniz sulh ve teenni. Sizden şüphelenmekte biz yerden göğe haklıyız efendim! Bu portre o kadar alışılmadık çizgilerle yüklü ki, ne kadar "dur hele foyası çıkar yakında!" diye imal-ı fikr etsek beklentilerimiz boş çıkıyor.

Bir şeyler yanlış efendim; evvela bir "din hizmetkarı" vasfıyla maruf olduğunuz halde samimiyetinde iğne ucu kadar zaaf bulamadığımız "Türkiyeci" tavrınız, "yerli ve milli" nokta-i nazarınız bizi fena halde rahatsız ediyor; sizi zihnimizde hazır tuttuğumuz raflardan birine yerleştirmekte fena halde zorlanıyor ve sinirleniyoruz; bu kadar samimi, iyi niyetli, sulhperver, hoşgörülü, mütevazı olabilmek hakkını nereden alıyorsunuz? Buna hakkınız yok!

Bizi suçlamamalısınız efendim, bu işte bizim taksirimiz yok; biz, ancak bizim tabiatımıza benzeyen tabiatları anlamak ve tasnif edip rahatlamak kabiliyetine malikiz. Siz, bizim yaygın standartlarımıza uymuyorsunuz; açık vermiyorsunuz, zaaf göstermiyorsunuz, Hakk'ı tavsiye ediyorsunuz, devletle didişmiyorsunuz, ucuz düşmanlık edebiyatına iltifat etmiyorsunuz, siyasette kendi dolabınızı kurma fırsatını istihkarla karşılıyorsunuz, insanları üretken olmaya yönlendiriyorsunuz, pek kolay olduğu halde kendi tekkenizi kurmuyorsunuz, keramet satmaktan haya ediyorsunuz, buğz ve nefretten kaçınıyorsunuz!

Olur mu efendim, bu kadarı da olur mu?

Siz bizim ölçülerimize göre standart dışı bir karaktersiniz; bizi bu halinizle çok rahatsız ediyorsunuz; bizde tedirginlik ve şüphe uyandırdığınız için bizi bile suçlamamanız bizi kahrediyor.

Efendim, bu kadar iyi olmaya hakkınız yok; bu kadar iyi olduğunuz sürece sizi anlamamaya ve size yakınlık duymamaya kararlıyız; "bunların kalbine niçin nüfuz edemiyorum" diye şahsi bir cehdiniz varsa, Dostoyevsky'nin "Karamazov Kardeşler" isimli eserindeki "Büyük Engizitör" faslını okumalısınız; o zaman bizi muhtemelen anlayacaksınız! Okuyunca göreceksiniz ki sizinle biz medeniyet tarihinin iki zıt karakterini temsil ediyoruz.

Sakın bir daha bizi bile affettiğinizi söylemeyin efendim; bu tavrınız bizi büsbütün çileden çıkarıyor: Biz sizde affedilmeye layık değerler bulamazken bize muğber olmadığınızı bile söylemeniz dayanılır gibi değil; bu kadarına hakkınız yok.

Ah efendim, göller bölgesinde bir kayık olmak dururken niçin "ada" olmayı seçtiniz?

(*) Hayırlı günah!

Not: Geçen perşembe günkü "Nehc'ül Belaga" başlıklı yazımda, tamamen bana ait bir sersemlik eseri olmak üzere Ziya Nur Bey'den "rahmetli" olarak bahsettim. Bu affedilmez ayıbımı düzeltiyor, okuyucularımdan özür diliyor ve Ziya Bey'e uzun ömürler dileyerek ellerinden öpüyorum.

Devlet, hukukun diliyle konusmali!

Bu akillar nasil bir akillar ise sahibine "Nobel munaferet odulu" verilse sezadir; isbu akil sahibinin iz'an ve ferasetiyle cumlemiz "bir numarali halk dusmani" durumuna dusuverdik.

Halkin halka dusman ilan edilmesi ne menem bir seydir diye merak edersiniz, o ince keyfiyeti "o akillilar"in sahibine sormali.

Ne oldugumuzu, ne olmadigimizi izah etmekten, masumiyetimizi ispat gayretinden, birilerini fikr-i selime davet cirpinisindan yorgun dustuk; "Nicin ustumuze alinalim ki, yarasi olan gocunsun" diyemiyoruz. Gocunacak yaramiz yok; ama an be an yaralanmaktayiz.

Nicin "ne oldugumuzu" veya "ne olmadigimizi" anlatmak icin helak olmadayiz? Anayasamiz, devletin "hukuk" devleti oldugunu soyluyor; hukuk devletinde sucun ve cezanin onceden tarif edilmesi ve duyurulmasi esastir, bu tarife gore suc isleyen yargilanir; otesi keyfiliktir. Hukuk devletinin insanlari ne olduklari (neye inandiklarini) ve ne olmadiklarini (neye ve nicin inanmadiklarini) izaha mecbur birakilmamis mes'ud insanlardir. Laiklik, isbu kapsamda hukuk devletinin vazgecilmez cuzudur; o devletteki insanlar neye, ne kadar, nicin ve nasil inandiklarini veya inanmadiklarini aciklamak mecburiyeti hissetmezler; devlet, vatandaslarina bu "inanc konforu"nu saglamak zorunda oldugu icin anayasasinda "laik devlet" ibaresini bulundurur. Soylemekten, yazmaktan ve tartismaktan dilimizde tuy degil orman yeserdi neredeyse: Anayasamizda sarahaten tarif edilmedigine gore, mer'i kanunlarimizin yekunundan cikarilacak "laiklik" tarifi celisik ve muglaktir. Bu gibi hallerde genellikle "irfan muallimimiz" sifatiyla Bati'daki uygulamalara muracaatta bulunmak adettendir; Bati'daki uygulamalari esas aldigimizda bizim tatbikatimiz ve resmi yorumumuz maalesef eksik ve yanlis kaliyor. Laiklik nedense, kavramin karsiligindaki anarsiyi bir cirpida bitirecek kalitede "kanuni bir tarif"e kavusturulmuyor; bundan nicin sarf-i nazar edildigini sezmiyor degiliz: Yorgan giderse bu defa ne icin kavga edecegiz?

Hukumet "irtica" ile mucadele icin kollari sivadi; biz bu gayretleri samimiyetle desteklemeye haziriz; bu ulkede murteci de var, sozlukteki karsiligi ile "geriye donus ozlemi icinde olanlar" da. Eger devletimiz, "her is bitti, sira irtica ile mucadeleye geldi" diyorsa biz bu mucadelede variz: Irticadan biz de mustekiyiz, hem hukumetten de fazla! Ama bir konuda aciklik aramamiz anlasiyla karsilanmalidir: "Irtica nedir, murteci kime derler?" suali, "keyfe keder" bir yorumla degil, herkesin rahatca anlayabilecegi, bilgi sahibi olabilecegi, acik ve kanuni bir tarifle karsilanmalidir.

Dogrusu, "mutedeyyin" vatandaslarin incitilmeyecegi yolundaki teminat, ayni tarzda sarahatten uzak bir ifade, "mutedeyyin" olmanin kriteri nedir ve bir devlet bu kriteri nasil kullanabilir? Laik devletin, yurttaslarini ne kadar "mutedeyyin" olduklari konusunda sinayabilecegi, siniflandirabilecegi, mutedeyyinlik derecesini olcebilecegi bir vasitasi yoktur ve asil muhimi "olmamalidir" da. Mutedeyyinleri, murtecilerden tefrik edebilecegini farzeden devlet, laik doktrinin en muhim rukunlerinden birini ifsat etmis demektir. Cunku laik devlet, vatandaslarinin dusunce, tavir ve davranislarinin "din"le olan mesafesini degil, "hukuk"la olan mesafesini itibara alir ve vatandasinin davranis, dusunce ve tavirlarina ancak "hukuk" sahninda mudahil olabilir.

Ne kadar "mutedeyyin" oldugumuzu izah ederken duydugumuz istirap, ne kadar "murteci" olmadigimizi anlatmaya calisirken icinde dustugumuz hacaletten eksik olmayacaktir; herhalde mustaribiz!

"Nicin ustune aliniyorsun; yarasi olun gocunsun" deyip problemi yok sayabilir miyiz, farkindayiz ki bu meselede kamu otoritesinin kullanmayi dusundugu arac, Nasreddin Hoca'nin "degmis-degmemis" hesabini andirir bir keyfi kriter olmak riskiyle yuz yuzedir.

Pekala anliyoruz ki hukumet, "mutedeyyinleri rencide etmemek" ibaresini, muhtemelen daha sert ve bukulmez bir hukmu yumusatici bir nezaket ve husnuniyet kastiyla tasarruf etmis olmalidir; "Non, merci!" Devlet, hukukun diliyle konusmali!

"Yol arkadaslarima" arzuhalimdir

Iki ay gectikten sonra hala yazdigi mektuba cevap alamayan bir okuyucunun nasil kahirlandigini anlamaya calisiyorum; Hasan Sutay'in tabiriyle "Bab-i Telli"de yazar takiminin okur mektuplarina pek kulak asmamasi galiba bir meslek gelenegi haline gelmis; belki herkesin kendince makul sebepleri vardir; ama bence nezaket, cevap vermeyi gerektirir. Bugune kadar -belki de ara sira okur mektubuna muhatap olmanin verdigi rahatlikla- her okuyucu mektubuna iyi-kotu cevap vermeye titizlik gosterdim ki su sutuna ara sira goz atanlar bile bu itiyadin farkina varmis olsalar gerektir.

Dogru soylemek gerekirse, muntazam yazilari yetistirebilmek icin ailesine ayirmasi gereken zamani tirtiklayan birisi icin okuyucu mektuplarina -ustelik el yazisiyla- cevap vermek az kulfet degil. Sair isler bir yana sadece yazi yazmak, baska turlu yazismalara firsat vermeyecek olcude kaprisli bir mesgale. Belki de bu sebepten oturu ders vermek, kagit okumak, yazi veya mektup yazmak gibi bana gore ayni tabiati bolusen mesgalelerin disinda, -fiziki yorgunlugu agir gelse bile- zihni kulfeti hafif islerle ugrasmak- bana simdi sasirtici bir lezzet veriyor. Zihnen bunaldigim anlarda marangozlara, dulgerlere, muzehhiplere, musikisinaslara vesair meslek erbabina ozeniyorum; bu isler zihni kesafet gerektirmediginden degil, belli bir merhaleden sonra is sadece meslek huneri ve fiziki dikkkat gerektirdigi icin bana bu meslekler cazip gorunuyor. Mesai bittiginde is onlugunu cikarip duvardaki civiye asmak, elini yuzunu yikamak ve eve giderken o gunun isini tamamlamis insanlarin gonul hosnutlugunu hissetmek kim bilir nasil guzeldir; lakin malumdur ki bu alemde herkes birbirinin meslegine ozenir; maksadim, -hep ayipladigim gibi- yaptigim isten sekva etmek degil; okuyucu mektuplarina tek tek cevap yazmak kulfetinden bahsederken soz sadet haricine tasti.

Karsinizdaki bir delikanli, bir genc kiz, hayatin ilk ciddi basamaklarinda mutereddid duran, sahsiyeti henuz insa halinde, iyi niyeti, saygisi ve sevgisi asikar bir genc; velev ki sadece bir yazarla mektuplasmanin manevi hazzini gozeterek bile olsa esiginize bir mektup birakmissa, onu nasil gormezden gelebilirsiniz? Orada bir insan var; evet sayilari yuzlerle, binlerle, yuz

binlerle ifade edilmeyecek kadar az; ama insan soz konusu olunca adedin hukmu kalmaz; dunya da bir tane; ama kemmiyet itibariyle azligi onemini kucultmuyor; insan da oyle; o sizi ciddiye almissa, ciddiye alinmayi da hak ediyor demektir.

Yaptigimiz is, fertleri ihmal ederek kitleleri hedef ittihaz etmeyi gerektirmiyor; tek insani onemseyerek kitleyi kucumsemeyi de dogru bulmuyorum; ama netice itibariyle her yazi, "tek okur"a gonderilmis bir mektup ve yazar bu mektubu -kitle halinde degil, tek tek insanlar tarafindan- anlasilmasi, ciddiye alinmasi ve bolusulmesi icin yaziyor.

Dogrudan gazeteye gonderilmis uc okuyucu mektubu henuz iki gun once elime ulasti; sahiplerini dusundum; icim burkuldu. Eminim hatirlamaz, Yavuz Bulent Bakiler agabeye bir okuyucusu sifatiyla yazdigim mektuba verdigi o itinali ve guler yuzlu mektubu hala saklarim. Aslinda okuyucunun mektubuna cevap vermis olmakla, kimse kimseye san-seref bahsetmis olmuyor; bu, selama mukabelede bulunmak kadar tabii bir nezaket kaidesi. Neticede yazar gokten zembille hikmet indiren olaganustu, yanilmaz-sasmaz biri degil; o yuzden okurun yazarla-mektupla olsun, temasina imkan vermenin luzumuna inaniyorum. Hicbir arkadasimi ilzam etmedigi halde sadece sahsimi baglayan "el yazisiyla cevap" adetimin esbab-i mucibesi bu.

Onlar henuz genc; bazen isi surekli mektuplasma sekline cevirmek yolundaki arzularini bu meyanda tabii karsilamak lazim; tabii, ama imkansiz: Keske mumkun olsaydi. Yuzunu gormedigim; ama satir aralarinda ruh cidarlarindan ayrintilar okuyabildigim serapa samimiyet ve husnuniyet timsali bir genc insana bu sevimsiz gercek bilmem nasil ima edilebilir; onun yuregine zemheri soguklari dusurmeden, sircadan nazik gonul kirilmadan bu serin zaruret nasil hissettirilebilir, dogrusu bilmiyorum.

"Siz cevap vermedigime bakmayin, hepsini tek tek okuyor ve ciddiye aliyorum" mazeretine siginmayi kendime yediremiyorum. Sozun hakcasi, mektup almayi seviyorum, sahsi mukabelede bulunmayi vazifeden sayiyorum, hele iktidarim dahilinde bulunan bir yardimda bulunabilme sansini nimetten sayiyorum; ama mektuplasmaya "temadiyet" kazandirmak gucumu asiyor.

Ben ifademi verdim; eminim ki "yol arkadaslarim" su ifadeyi hic degilse durust ve samimi bulacaklardir.

Geregini sevgi ve hurmetle arz ederim; nice bayramlara!

Seküler âyinler

Lâdinîlik cereyanı ile birlikte, dinî" olanın sadece mâbede veya şahsî mahremiyet alanlarına doğru sürülmesi ve geriletilmesi, özellikle sekülerizm veya

laiklik dâvâsına samimiyetle inanmış kişiler açısından kazanılmış bir merhale olarak değerlendirildi. Bu bakış açısı —belki tuhaf bir ifâde gibi görünecek ama—dini, "din" ile sınırlandırdığı, bütün dinî hadiseleri din çerçevesi içinde algıladığı için insanın tabiatını ıskalamaktan kurtulamadı.

İzah ediyorum:

Âyin, kutsama, kurban, vecd, perhiz, mâbed, hacc, ahlâk, tevbe; hemen aklıma geliveren ve "dinî menşe'li" olduğuna kimsenin itiraz edemeyeceği şu kavramlar aslında "modern" hayatın ritüelleri içinde, orijinini fazlaca ince eleyip sık dokumadan taklid ettiğimiz ve hatta "seküler" nitelik taşıdığına dair kolayca yüklü bahislere girebileceğimiz bir nitelik taşıyorlar. Bir başka ifadeyle "din" ile nisbeti bulunduğu için bazı çevrelerin küçümsediği, geri ittiği, reddettiği veya yok saydığı âdetler ve davranış kalıpları, aslında modern hayatı perde gerisinden idare eden bir hayat mukavemeti gösteriyorlar.

Her güzellik yarışması, her futbol müsabakası, her anma töreni, her kongre, her sergi ve buna benzer kollektif törenler aslında birer âyin; bir âyinde yer almasına alışık olduğumuz bütün unsurlar bu törenlerin içinde yer alıyor; meselâ bir güzellik yarışmasına bu açıdan bakmayı deneyelim: İmân (güzelliğin tartışılmaz bir geçerliliği olduğuna inanmak), ortak değerleri yüceltme (güzel, yakışıklı, genç ve şık olmak), güzelliğe perestiş (güzelliğin o törende geçer akçe olan tek değer olarak yüceltilmesi), huşû (gösteri esnasında herkesin nefeslerini tutarak "resm—i geçid"i izlemesi), sunak yeri veya "sırat köprüsü" (kızların güzelliğini sergilediği podyum), vecd hâli (seyircilerde sahnede olup—bitenlere karşı derin bir hürmet hissi, seçilen veya seçilemeyen kızların yoğun duygu baskısı altında ağlamaları), mizân terazisi (jüri), perhiz ve sabır (kilo ve form endişesi ile öğünleri yarım havuç ve marul yaprağı ile geçiştirilen azap günleri), mükâfat (dereceye girmek ve hediyeler kazanmak), gaflet (kaybedenlerin "kazanacaklarını" umması), sevâba nailiyyet (seyircinin kazancı) ve daha neler...

Modern hayat "mâbed"siz olmuyor; buyurun ilk elde hatırlayabildiğimiz "mâbed"leri birlikte sıralayalım: Kapalı spor salonları, stadyumlar, pahalı lokanta, gazino ve oteller, sergi salonları, güzellik "enstitüleri", devâsâ köprü, baraj, viyadük, otoyol ve binalar, özel, muteber ve pahalı hastaneler, jimnastik salonları, yüzme havuzları, plajlar, tatil siteleri, sinema,

konferans ve konser salonları, büyük, pahalı ve modern şirket merkezleri, miting meydanları, süpermarketler, plazalar ve daha neler...

Sizi, dış görünüşü ve iç mimarisi ile olduğunuzdan farklı bir hâlete büründürmeye sevkeden her mekân aslında birer seküler "mâbed" değil midir?

Bir ömür boyunca en azından bir kere ziyaret etmemeyi onulmaz bir eksiklik saydığımız mekânlar aslında birer seküler "hacc" mevkiidir: Louvre Müzesi de olur, Miami plajları da, Bodrum da olur Disneyland da...

Bütün kalabalıklar "âyin" psikolojisi ile hareket eder; insanları bir araya getiren sebep —ne kadar lâdinî olursa olsun—, bir süre sonra mukaddesleşir: Miting, futbol maçı, musiki konseri, panel, defile... Le Bon'a göre bir "yığın"ın aklîlik derecesinin ortalaması, o topluluktaki en zayıf kişinin kalitesini geçemez.

Huşû, karşı çıkılması veya sorgulanması tasavvur edilemeyen saygı hissi demek; tartışılması hoş görülmeyen her konu, asıl tabiatını "din"den alan bir huşû hissi ile sizi "imân"a dâvet ederken artık seküler olmadığının farkında bile değildir: Bütün ilmî paradigmalar huşû ile beslenir, tahlil, tahkik ve akıl yürütme ile tâzelenirler.

Seküler hayat âhengi "kurban"sız edemez ve sadece "insan" kanıyla teskîn olabilir; Sanayi ihtilâli, birkaç işçi ve "çocuk neslini kurban alarak ilk ivmeyi kazanabilmişti; Fransız ihtilâli aristokratların, Sovyet ihtilâli "işbirlikçi" burjuvaların fedâ edilmesini gerektirdi; Nazilerin kurbanı, Germen aslından gelmeyenler ve özellikle Yahudiler oldu, Faşistler, "ferd"i devlete fedâ ettiler.

"Tevbe", seküler libas içinde kâh "otokritik" olur, kâh özeleştiri; "İtiraf ederek" arınmak bir kilise âmentüsü; Sovyet mahkemeleri zulüm yılları boyunca revizyonistlerin ve karşı ihtilâlcilerin itiraflarını dinlemekten usanmadı.

Ahlâk'ın menşei din ama her meşrebin dinden yalıtılmış olmak iddiasında bulunduğu bir ahlâk nazariyesi var: "Kumar borcu nâmustur" kaziyyesinden başlayıp, faizle kazandığı parayı, "hayat kadınları"nın kazancıyla takas ederek aklamaya çalışanlar da. Cenevre sözleşmesi, âhir zamanların savaş ahlâkı; "insan hakları", literatürü, dinî menşe'inden ne kadar koparılabilir?

Dinî sembol, kavram, ritüel, espri ve gelenekleri seküler (!) hayattan koparıp atmak mümkün olmadığına, mukaddeslik atfetmeden, dokunulmazlık surları inşa etmeden, huşû ile titremeden asrî cihazları çalıştırmayı göze alamadığımıza göre, dini sadece "dinî" alan içinde kavrayan ve kabul eden insanlara —zamana göre muhtelif derecelerde, "Kunta—Kinte" muâmelesi revâ görmek, en azından dürüstlük değil. İlk pozitivistler, kendi dinlerini ilân edip, pozitivist mâbedler inşâ edecek kadar, mihrâba aklı temsîl eden kadın figürünü iliştirecek kadar kendi mantıklarına sâdık kalabilmişlerdi. O halde insanı hakiki mânâda hürleştirmek ne kelime, başka tanrılara kulluğa zorlamaktan başka nüktesi olmayan seküler kılıklı "yarım—din"lere niçin saygı duyalım?

Her yıl defalarca tekrarından usanç getirilmeyen güzellik yarışmaları, Aztek'lerin kendi ilahlarına genç kız kurban ettikleri (ve batılı antropologların pek vahşi buldukları) dinî âyinlerden daha samimi; bir Şaman raksının ihlâsını, "bale"den beklemek haksızlık; Yağmur duasına çıkanlar, bir futbol maçından dönen insanlardan şüphesiz daha mutlu!

Din aleyhtarlarını, sekülerizm edebiyatçılarını, laiklik rekortmenlerini ciddiyetle dinlemeye hazırız, ama "yeni" şeylerden bahsetmeleri şartıyla!

Canavari zabita mi besliyor?

'Ileri suruculuk teknikleri uzmani' Demir Bukey'in, Mehmet Gundem'e verdigi mulakattaki bir sozu, trafik derdinin "trafik otesi" boyutunu buyuk bir vuzuhla ortaya koyuyor: "Trafik, paylasma ortamidir; paylasma duygusunun ust duzey bir duygu oldugunu unutmayin!"

Paylasmayi hazmetmek kolay degil; Sayin Demir Bukey'in kasdettigi manada paylasmaya saygi gostermek, neredeyse "insan-i kamil" derecesinde bir erdem ve gorgu gerektiriyor. Trafige cikan her surucuden birer "insan-i kamil" davranisi gostermelerini bekleyebilir miyiz? Baska bir ifadeyle trafik ahenginin normal seviyede seyrettigi diger ulkelerde butun suruculer birer "insan-i kamil" gibi mi davraniyor; elbette degil. Kanunlar, kanuna uymasi istenen ve beklenen kisilerin faziletli, olgun ve mukemmel kisiler oldugu kaziyyesiyle hazirlanmadigi

gibi kanun yapmaktan maksat insanlari ferden veya toplu halde mukemmellestirmek de degildir. Tam aksine kanunlar, herbirimizin yekdigerine en az zarar vermesini temin ve bu suretle kamu nizamini tesis etmek icin cikariliyor. Kamu nizaminin, herkesin asgari derecede zarar gorerek isletildigi ulkede, sokaklar "insan-i kamil"lerle dolup tasmiyor; isin sirri "kanuna itaat" fikrinde. O ulkelerde "Hukuk Devleti" esasinin cizdigi genel cercevede yururluge sokulan kanuna karsi cikmak, kimselerin aklindan gecmiyor bile. Insanlari kanunla mukemmellestiremezsiniz; ama en azindan mukemmel insan taklidi yapmalarini saglayabilirsiniz. Yururlukteki kanunun islerligini ve gecerligini kollamak devletin baslica vazifesi.

Bizim trafik kanunumuz yok degil; kagit ustunde goruldugu kadariyla neredeyse mukemmel bir trafik kanunumuz var; ama kanunun islerligini takip fikrinden mahrumuz. Iyi kanun yaparak mesele halletmek yolunda besledigimiz batil inanc, bizde en pozitivist kafalari bile esir etmistir: 61 Anayasasi ufak-tefek ittiratsizliklari disinda fevkalade guzel bir metindi; ormanlari korumak icin de ozene-bezene hazirlanmis bir kanuna sahibiz. Problemi, hayatla kanun arasinda simdiye kadar ne yapacagini dogru durust kestiremeyen kamu otoritesinde aramak lazim belki de.

"Vatandas kanunun acik tarafini ariyor ve buluyor; egitim seviyemiz dusuk oldugu icin isimize gelmeyen her kanunu kaduk hale getiriyoruz." itirazi manasiz. Bizde bir trafik kanunu var; fakat ardinda kamu otoritesi (mueyyidesi) yok. Trafik felaketlerinin bas unsuru olarak surucu hatalarini isaretlemek kolay; felakete yol acan surucunun isledigi en sondan bir onceki benzer hatadan oturu mutlaka uyarildigini veya cezaya carptirildigini soyleyebilir miyiz?

Sayin Demir Bukey'in ogretici tembihlerini zevkle ve merakla takip ediyorum; goruslerine katilmamak mumkun degil; ama problemin sebebini son tahlilde "paylasma edebi"nden mahrum bulunmakligimiza getirip birakmak, tenkidi sakat birakiyor: Keske oyle olsaydi, kamu otoritesinin ikazina mahal birakmadan yollari, kaldirimlari ortaklasa kullanma edebine sahip olabilseydik; sorumluluklarimizi yerine getirip, hayati birbirimiz icin zehir etmeyebilseydik! Unutmamali ki devletin varligini izah eden en ciddi teorilerden biri olan "toplumsal sozlesme" fikri, her insanin dogustan sahip oldugu hak arama, maruz kaldigi adaletsizlikleri bizzat ortadan kaldirma, kendi guvenligini saglama gibi sahsa bagli haklarin devlete devredilmesi esasi uzerine kurulmustur. Daha acik konusmali: Hirsizliga goz yuman, cinayeti kovusturmayan, yol kesene yardim eden bir zabita kuvvetinin sorumlulugu ile trafik suclarina goz yuman, faillerini gormezden gelen, denetimi eksik birakan, ikaz vazifesini aksatan ve kotu niyetleri caydirmayan trafik zabitasinin sorumlulugu da ayni seydir.

Suruculugumun ilk aylarinda aynen Demir Bey gibi dusunuyor ve surucu ruhsati alacaklarin suruculuk imtihanindan once "nezaket ve muaseret bilgisi, asabiyet derecesi hatta genel kultur seviyesi" gibi etrafli bir yoklamadan gecirilmesinin sart oldugunu savunuyordum. Bu fikrimden caymis degilim; ama her yuz surucuden doksani aranan nitelikleri haiz oldugu

halde kalan on kisinin keyfi davranislari ve baskalarinin hayatini tehlikeye atacak hareketleri eninde-sonunda caydirilmazsa, doksan kisilik cogunluk neticede kendisini "enayi" gibi hissetmeyecek midir?

Kurslar islah edilmeli, baraj yukari cekilmeli, hatta eski suruculer bile yeniden imtihandan gecirilmeli; amenna! Ama mutlaka su hayati tedbirle beraber: Trafik zabitasi, kendisine kanunun yukledigi isini eksiksiz yerine getirmeli; sayilari azsa artirilmali; ekipman eksikligi tamamlanmali, sikayetleri giderilmeli; ama zabita, zabita gibi olmali.

Bence trafik canavari, gidasinin bir ogununu de trafik zabitasindan temin ediyor.

"O Fransizlar bizden!"

Evvela beni bir gulme aldi ki sormayin; bayramin son gunu muydu; haberlerde Sanliurfa'nin kurtulus torenlerini izliyoruz; hep malum sahneler: Milli kuvvetleri temsilen hucuma gecen yerli milisler.. isgalci Fransiz bayraginin gonderden indirilisi.. ardindan Turk bayraginin dalgalanmasi... Kameranin biri ilginc bir goruntu yakalamis; genc bir hanim agliyor. Icimden dedim ki, "tamam, bu da bizden." Disaridan bakinca ortada aglanacak degil; insirah duyulacak, gogus kabartacak ve hatta kahkaha ile gulunecek haller sergilenmekte; hoparlorden yapilan o meshur anonsu elbette siz de duydunuz: "O Fransizlar bizden." Fransiz'dan kastettigi, Urfa'yi isgal eden Fransiz askerini temsilen uzerine derme catma yabanci uniforma giydirilmis Mehmetcikler. Allah bilir bu temsilde kimse hic kimse "isgalci" rolunde gorunmek istemedigi icin bu figuranlik hizmeti, car na car garnizon emrindeki Mehmetciklere dusuyor. "Milli kuvvetler" rolunu oynayan Urfali delikanlilar o kadar havaya girmis ve temsil icabi kaleyi tutan "bizim Fransizlar"a o kadar "gercekci" bir uslupla hucuma kalkmis olmali ki kenardan hoparlorle ikaza gerek duyulmus: "Fazla sert davranmayin arkadaslar, o Fransizlar bizden." Gayri duyanda can mi kalir?

Buna cok benzeyen yasanmis bir hadise duymustum: Dogu Anadolu'da vaktiyle isgal gormus kazalarimizdan birinde yine bir "kurtulus toreni" yapilmakta. Torenlerin hazirligi surerken, kaymakama hic de hesapta olmayan bir haber ulastiriliyor; haber fena; telasla kaymakamin kulagina egilen memur diyor ki:

-Efendim, kurtulus torenlerinde dusman kuvvetleri temsil etmekle gorevli olan arkadaslar isyan halinde; her sene, her sene yenilip durmaktan, ayak altinda kalmaktan, itilip kakilmaktan usandik; bu sene kanimizin son damlasina kadar carpismadan mevzileri terk etmeyecegiz diyorlar. Nasil bir tedbir dusunursunuz efendim?

Boyle bir azmin tedbiri var mi? Hesapta olmayan ihtimal iste bu; "milli kuvvetler"i temsil eden gorevlilere, "O Fransizlar bizden; isin tadini kacirmayin." diye ikazda bulunmak kolay; tamam, "o Fransizlar bizden" ama her sene yenilip durmayi iclerine sindirebiliyorlar mi bakalim? Kaninin son damlasina kadar carpismadan mevzilerini terk etmeyeceklerini iddia

eden "temsili dusman kuvvetleri"ni genc kaymakam nasil ikna etti bilmiyorum; ama su hadise herhalde Turk usulu mizahin saheserlerinden biri olsa gerektir.

Ve o Sanliurfali hanimefendi; inandiriciligi ve dramatizasyon kabiliyeti o kadar dusuk bir gosteri esnasinda bile kaynayan yuregini teskin edemedigi icin gozyaslarina dur diyemeyen o hanimefendi. Bu sahneyi gorunce aziz Mehmet Cinarli buyugumuzun babasini anlattigi o guzel siirindeki "Asker gorunce aglardin.." misrai geliverdi aklima;

Isin teorisini yapmak kolay ve esasen elbirligi ile suyunu cikarana dek "asker-siyaset" iliskilerinin ne idugu hakkinda teori ve tahlil gelistiriyoruz; isin tahlile sigmayan kisminda "asker gorunce aglamak.." var; bu millet, evlatlarini asker uniformasiyla ve yanasik duzende arslanlar gibi yurur gorunce aglayan bir millet; dun boyleydi, bugun de boyle ve hic suphesiz, her seye ragmen yarin da oyle olacak.

"O Fransizlar bizden" lafi, bana "tevriyeli" manasini da tedai ettirdi; "Fransiz" kavraminin yeni karsiliklarindan biri de "belirli bir konuya yabanci kalan, haberdar olmayan" manasina geliyor; buna ilaveten ayni kavram, "bizim Fransizlar" sekli ile milli bunyeye yabancilasmis zihniyetleri de temsil ediyor ki, nereden okunsa hicran. Evet, "o Fransizlar bizden" ama biz onlardan degiliz; "Burun yuzden dusmez" tabiri isbu hicrana bicilmis kaftandir. Batililasma tarihi ile beraber zuhur eden su "bizim Fransizlar" evin hayirsiz evladi gibi; ne sozden anliyor ne de "burun yuzden dusuyor." Sanliurfa'da temsili dusman kuvvetlerinin galeyan-i milli ile bayagi hirpalanacagi fark eden gorevli, sarf ettigi sozun bu kadar derin cagrisimlar yaratabilecegini biliyor muydu dersiniz; kitabin tam orta yerinden seslenen bir ikaz bu; "O Fransizlar bizden" ve neticede biz, kendi Fransizlarimizla yasamaya alismak zorundayiz.

Sahi, su "bizden" sozunun zihinde ne kadar sicak tedailer uyandirdigini daha once fark etmis miydiniz?

Bassagligi: "Inna lillah..." "Yedinci Sehir"in muellifi Ozkan Yalcin Beyefendi'nin vefatini uzuntuyle ogrendim. Kitabini yayinladigi zaman bana da gondermek nezaketinde bulunmustu. Daha sonra birkac kere telefonla gorustuk; Amasya'ya yolum duserse bana cay icirmek vaadi vardi. Kendisi o gunlerde Sivas'a ugrayacagindan bahsetmisti; ama kaderde hic yuz yuze gelmemek varmis. Aziz ve kiymetli hemsehrimi rahmetle yad ediyor, kederli ailesine ve sevdiklerine bassagligi diliyorum.

Bir sistem muhalifinin

aziz hatirasinaHirsizlik, rusvet, irtica, yolsuzluk onunla birlikte basladi; benim memurum isini bilir sozuyle burokrasiyi ilk defa o ifsad etti." gibi uluorta suclamalarla karsilasinca, bu itham sahipleri kadar duru ve siyah-beyaz dusunemedigim icin yeriniyorum. Merhum Turgut Ozal, hizmetleri bir yana, bu kadar kaba suclama ve vebali hak etmis miydi; ben aksi kanaatteyim.

Bu satirlarin yazari, eski siyasilerin yeniden secilebilmesini milletin tasvibine sunan meshur referandum haric tutulursa, Turgut Ozal'in temsil ettigi misyonu genel secimlerde oy kullanarak hic desteklemedi. Butun tarihcilere ariz olan "zor begenme" ve "henuz erken" ihtiyatkarligi ile malul oldugu gibi, Ozal'in siyasetini "ayrintilarda yeterince dikkatli davranilmadigi" konusunda tenkid hakkini daima mahfuz tuttu; "Mum dibine isik vermez" atasozunu kendisine sikca hatirlatan her vesileye, "keske.." lafziyla baslayan -ama seslendirilmemis- muhalefet serhleri yazdi. Milletin istikametini degistirmeye ehil ve kabiliyetli sahsiyetlerin kucuk de olsa hata yapma luksune sahip olmadigina inaniyordu;

Turgut Ozal, -pek bayildigi tabirle- bir "transformasyon" muhendisi olarak kazandigi basarinin yani sira devletin ve sistemin en guleryuzlu; ama en etkili muhalifi olarak da hatirlanmalidir. Muhendis mentalitesine fazlaca itibar etmesi, onu zaman zaman eklektik gorunmeye mahkum etse de sistemi iceriden ve yumusak etaplarda degistirme hususundaki kararliligini etkilemedi. Bu kararlilik ilan edilmis ve programlanmis bir parti siyasetinden ziyade, onda hic de celisik durmayan bir sahsi siyaset seklinde tecelli ediyordu. Ozellikle devlet baskanligina rastlayan yillarda artik iyice hissedilen adimlarla uygulamaya gectigi sahsi siyasetinin samimiyeti ve sicakligi, "millet" tarafindan hemen algilandi. Millet, asirlardan beri kendi arasinda tedavulde tuttugu "yerli degerler"i paylasan, anlayan ve onunla amel eden birinin, "iclerinden birinin" devletin en yuksek katinda bulundugunu ve ondan yayilan sicakligi cabuk fark etti. Devletin baskani ile millet arasinda formel saygiya ihtiyac gostermeyen bir sicakligin belirmesi boyle basladi ve bu sempati Turgut Ozal'in beklenmeyen olum haberi yurda yayildiginda zirveye ulasti: Aci haber, yakin tarihimize millet-devlet yakinlasmasinin sicakligini hissettiren ozel parantezin kapanmasi anlamina geliyordu. Millet derin insiyakiyla neyi kaybettigini derhal kavradi ve bir milletin, temsilcisine gosterebilecegi azami hurmet ve sevgi numayisiyle onu son yolculuguna ugurladi.

Sahsi inisiyatifiyle sistemin bagrinda actigi rahneler, onun olumunden sonra acil bir restorasyon programi cercevesinde yeniden eski statusune kavusmus bulunuyor. Sohretini ve varligini ona dahletmekte bulan cevreler simdi musterihtir. Ne var ki "millet" musterih degildir; onu unutmadi; kadrini seng-i musallada bilse de millet, onu sagliginda asla erisemedigi bir sevgi halesiyle kusatti: Bilinse ki bu ne buyuk bir mazhariyettir ve her kula nasip olmaz!

Carsamba yazisinda Fehmi Koru, devletle millet arasindaki munasebetin hassasiyetinden bahsediyordu; Turgut Ozal'i sahsi siyaset cizgisinde unutulmaz (ve tabii affedilmez) kilan en muhim fikir devletle millet arasinda simdi yeniden belirme istidadi gosteren ucurumu, isin olanca hassasligini gozden irak etmeden yumusatmasi olmustu. Surpriz olumuyle sahsi siyaset cizgisi sert bir kirilmaya ugradi; milletin "razi" oldugu bir siyasetti bu; devletin bu siyasete ne kadar tahammulsuz baktigini simdi butun netligi ile gorebiliyoruz.

Rahmetli Turgut Ozal'in kimildattigi butun taslar, simdi eski yerlerine oturmus bulunuyor; Turkiye'den bir Ozal gecti mi; hayli su goturur bir tartisma konusu bu. Omer Hayyam'in dedigi gibi sanki "efsane soyledi ve uykuya yatti."

Rahmetle aniyorum; ardindan rahmet okunmaga layik bir insandi.

"Efendimiz"

Sairin, kesfi nefis; diyor ki: Muhammed (s.a.s.) beserdir; ama her beser gibi degil; taslar arasinda yakut ne ise oyledir." "Efendimiz" (*)in beser tarafini kesfetmek ve anlamak, onun vasitasiyla ve ondan sadir olan haberleri dogru degerlendirmek icin sart. Kendine has tabiriyle "Ene mislikum beserun" (ben de beser gibiyim; sizin gibi bir beserim) ifadesini anlamak kolay; ama o ilahi vahyin muhatabi olmasiyla bizden ayriliyor ve butun beseriyetin fevkine yukseliyor. Bu iki farkli boyutu nasil imtizac ettirebiliriz diye dusunmek gereksiz. Kur'an butunlugu icinde Efendimiz'in hem beser, hem beserustu olmasinin mantiki dayanaklarini bulmak mumkun. Kitap'ta Efendimiz'in sahsina atifta bulunan ayetler, pek cok eski (ve maalesef yeni) toplumu sasirtan, aldatan ve igvaya surukleyen o denge noktasini bir bir tahkim etmektedir: Kendisine haber verilen, ovulen, uyarilan, desteklenen, kefil olunan, teselli edilen, mujdelenen bir beserdir o; bu eylemlerin muhatabi olmasiyla bize benzer, ne var ki onun muhatabi alemlerin Rabbi'dir ve bu noktada beserden ustun irtifaa yukseliverir.

(*) Rahmetli Necib Fazil Bey, Efendimiz'e karsi duydugu edeb ve haya saikiyle kitaplarinda onun has ismini alenen yazmazdi. Dogrusu yazi teknigi itibariyle darda kalmadikca ben de bu usulu taklidi muvafik buluyorum. Diger yandan onun isminin gectigi her satira hurmet, selam ve ihtiram ifade eden salavatin (s.a.s.) kisaltmasiyla mutlaka ilave edilmesi bence pratik olmuyor. Bu hususta titizlik gosterenlere saygi duymaliyiz; ama ondan bahsedince sadece "Efendimiz" demek bana daha sicak, zengin tedaili ve kulfetsiz gorunuyor, ustelik bu tabirin bir Seyh Galib museddesinde oyle bir usluba cekilis tarzi var ki, baglanmamak mumkun degil:

Sultan-i rusul sah-i mumeccedsin Efendim

Bicarelere devlet-i sermedsin Efendim

Divan-i ilahide ser-amedsin Efendim

Mensur-i "le'amruk"le mu'eyyedsin Efendim

Sen Ahmed u Mahmud u Muhammed'sin Efendim

Hakdan bize sultan-i mueyyedsin Efendim

"Efendimiz" lafzini bende sicaklastiran bir rivayeti de nakletmek istiyorum; gunun birinde bir yabanci, Efendimiz'i taniyip gormek ve dinlemek, ziyaret etmek maksadiyla uzak bir diyardan

gelmis. Kendisine "aradigin iste su hanededir" diye yer gostermisler. Iceri girip selam verdikten sonra bakmis ki mecliste kati ve gosterisli hiyerarsiyi isaret eden hicbir belirti yok. Birisi odada bulunan misafirlere hizmet etmekte. Adam sual etmis,

- Sizin efendiniz kimdir?

Mecliste bulunanlardan birisi cevap vermis,

- Bizim efendimiz bize hizmet edendir!

Meger o esnada "Efendimiz" hakikaten misafirlerine ikram hizmetinde bulunmakta imis. Imdi bu nuktenin icinde sigdirilmis bulunan cift katli mananin hangisine dilerseniz deli-divane olabilirsiniz.

Bu rivayetin sahih ve hasen bir hadis olup olmadigini bilmiyorum; erbabi dogrusunu bilir, belki hadis bile degildir lakin su nuktenin mazmunu ne kadar da "Islam"dir ve ne kadar da Efendimiz'e dairdir.

Ve "Efendimiz" lafzini her hatirladikca, zihnime cocukluk gunlerimin yaz mevsimlerinden kalma eski bir gelenek geliyor. Eskiden dugunden sonra damatlari aksamla yatsi arasinda dugune katilanlarla birlikte camie gotururlerdi ve iki vakit arasinda mevlid-i serif kiraat edilirdi. Cemaatle yatsi eda olunduktan sonra davetliler mescid onunde, yaridan kesilerek bir sopa parcasinin ucuna civiyle tutturulmus konserve tenekelerinden murekkep mes'aleleri ellerine alirlar, teneke kutunun dibine yarim paket tutun ufalanir, ustune bir cimdik gazyagi dokulur ve tutusturulduktan sonra pek hos bir dugun alayi tertib edilirdi. Ilik bir yaz gecesinin tenha ve yoksul sokaklari laciverd atlasiyla teslim aldigi o esref saatlerde, mes'alelerle dugun evine dogru yola koyulan kalabalik icinde, evvela sesi gur ve guzel birisinin baslayip bilahire cemaatin istirak ettigi o guzel ilahi hala kulaklarimdadir;

"Efendim senin yoluna yana yana kul olayim"

Iste bu "Efendim" lafzinin laciverd atlas ustunde altin ibrisim gibi parildayan intibaidir belki, ne zaman sevgili agabeyim Dogan Erdinc'le bir araya gelip eskilerden meske baslasak, bu guzel ilahiyi mutlaka hocanin guzel sesinden dinlemek isterim.

Farkindasiniz ki bu zarfi mazrufundan daha kabadayi bir yazi oldu. Bu kadar uzun hamisli yazilarla ulfet etmeyi ben de sevmem lakin hosgorunuz. Sozu Turkiye Diyanet Vakfi'nin her yil pek guzel bir gelenek haline getirdigi "Kutlu Dogum Haftasi"na getirip, 24-26 Nisan tarihleri arasinda Ankara'da (TEDAS Konferans Salonu) tertiplenen "Islam ve Demokrasi" sempozyumuna ilistirecektim. Yer darligi sebebiyle sempozyumun oturum basliklarini duyurmakla iktifa ediyorum: Ilk gun "Musluman toplumlarda birlikte yasama tecrubeleri" ve "Demokrasinin dogusu ve bazi Bati ulkelerinde uygulanan demokrasi modelleri" tartisilacak. Ikinci gun ayni konuya iki oturumla devam edildikten sonra "Teorik acidan Islam ve

demokrasi" konusuna yer verilecek ve sempozyum ucuncu gunde "Yeni bir modele dogru" basligi ile tamamlanmis olacak. Haberi olmayanlara zevkle duyururum.

Kutlu Dogum Haftasi munasebetiyle, "Efendimiz"e gonul baglayan herkesi tebrik ederim; ne mutlu onu taklid edenlere!

Cumhuriyet ve demokrasi emniyette; siz kendinize bakın!

Sultan II. Abdülhamid'e ait iki mühür, bir kaşık suda fırtına kopardı. Bir işadamının satın alıp Topkapı Sarayı'na hediye ettiği iki küçük mühür, -eğer başka Alicengiz oyunlarının uvertürü değilse- Türk solu'nun temsil kabiliyeti çok su götürür birkaç mensubu tarafından paranoyak bir tepki ile karşılandı; belki de bu patırtıdan gaye, sadece paranoyak bir gürültü çıkarmaktan ibaretti; eğer öyle ise atılan ok hedefi buldu demektir; hezar tebrik!

Topkapı Sarayı, bir başka bakış açısından Osmanlı Hanedanı'nın sülale arşivi sayılır; derununda Osmanlı Hanedanı'na ait akla gelmedik eşya, ayrıntı ve hatırayı muhafaza eden devasa bir arşiv var orada. Kasalarında kaç padişahın, kaç sadrazamın mührü bulunduğunu belki müzenin müdürü bile envantere bakmadan bilemez. Bu ön bilginin ışığında yarın bir başka nim-akl'ın Topkapı Sarayı'na cepheden bir Don Kişot saldırısı tertiplemesi bile beklenebilir.

En paranoyak ihtimali kurcalayarak şu saçmalığı tahlil edelim; Cumhuriyet'in 75. yılında hangi mecnun, Abdülhamid'in mührünü bir "cumhuriyet" kanununun altına basmayı aklından geçirebilir? Paranoya tacirleri bilsin bilmesin fark etmiyor; bugün yaşadığımız akla giran saçmalıkların kökünde kimsenin doğru-dürüst seslendirmediği bir hakikat yatıyor: Cumhuri idare Türkiye'de artık "sağlam ve sahih bir toplum zeminine" istinad ediyor. Daha iyi bir ihtimal söz konusu olmadıkça Türk milleti "cumhuriyet" tarzından vazgeçmez. İnanmayanlar anket ekibini toparlayıp, kendi zihinlerince en mürteci yuvası diye bilinen mıntıkalarda alan araştırması yaptırabilirler. Bitmedi; Cumhuriyet'ten sonra Türk milletinin iyice sahiplendiği ve kıymetini idrak ettiği bir husus daha var: Demokrasi! Türk toplumu kendi rızası ile demokrasiden asla dönücü değildir; bu hükmü verirken, şimdiye kadar şahit olduğumuz demokrasi tecrübesinin olgunluğundan, mükemmelliğinden ve sıhhatinden yola çıkıyor değilim; "hazret"le bugüne kadar korkusuz, endişesiz ve tedirgin olmaksızın şöyle doğru-dürüst ülfet edemediğimiz için bu hükme varıyorum; demokrasi ile henüz gıdalanamadık; ama tadını aldık. Türk toplumuna rağmen siyaset yürütenler, milletin siyasi hukukunu yok farz ederek engebesiz meydanlarda cirit savuranlar -tersinden de olsa- siyasi görgümüzün olgunlaşmasına hizmet ediyorlar; demokrasinin nimetlerinden henüz istifademiz olmadı, belki bu hususta yeterli tecrübeye sahip değiliz; ama demokrasinin ne olduğunu tersinden, yani "ne olmadığını" yaşayarak öğreniyoruz; "yönetici akıl" (yani raison d'Etad) oyunu kaidesine sadakatla yürütmeye rıza gösterseydi böyle bir bedel ödemeyebilirdik; yine de kaybımız büyük sayılmaz ve belki de Türkiye'de demokrasinin geleceği açısından "bu" cinsten bir bedel

ödemek daha sıhhatli sonuçlar doğuracaktır; bedelini ödediğimiz şeye sahip çıkarız. Az veya çok, bugün Türk toplumu, dengeli ve sıhhatli bir demokratik hayatın siyasi bedelini, bir sürü saçmalığa katlanarak ödüyor. Borç yiğidin kamçısı; bir gün taksitler biter ve demokrasi avdet eder; bu, bir zaman meselesi. İşte o zaman, oyunu kaidesine göre oynamayanlar, hariçten gazel atanlar, bugünkü gibi Türkiye'nin zihni iklimindeki saçmalık katsayısını yoğunlaştırarak yukarlarda kalmayı akıllarından bile geçiremeyeceklerdir; emin olunuz.

Yerli-yersiz cumhuriyet ve demokrasi tehlikede nidasıyla paranoyak çıkışlarda bulunmak artık tatsız kaçıyor; bilinmeli ki bu ülkede cumhuriyet ve demokrasi, artık "halka ait" bir fikir, hatta bir ihtiyaç haline geldi. Yetmiş beş sene evvel serbest oylama yapılsaydı cumhuriyet idaresi belki saltanata tercih edilmeyebilirdi; ama bugün cumhuri idarenin alternatifi yok. Türk toplumu, kendisinin efendisi olmanın lezzetini hissetti; bundan vazgeçmeyecektir. Türk toplumunun pek iyi sezdiği bir başka nükte ise, demokrasi olmaksızın cumhuriyetin kendi başına büyük bir mana ifade etmediğidir.

Benim bilebildiğimi "muktedirler" bilmez mi; alasını bilirler. Kim bilir, son günlerde bu kadar asabileşmelerin başlıca sebebi, Türk toplumunun derunundaki cumhuriyet ve demokrasi taraftarlığını hissetmiş olmalarıdır. Bugüne kadar Türk toplumunu "kızı kendi aklına bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya" mantığıyla güvenilmez bulanlar için, onun siyasi ehliyetine bir an bile samimiyetle inanmayanlar için, toplumu asla kaale almadıkları halde "..mış gibi yaparak" siyasi rant zengini olanlar için deniz bitmek üzere; Türk toplumunun cumhuriyet ve demokrasi umdelerini samimiyetle benimsemesinin, yukarlarda niçin telaşa yol açtığını şimdi anlayabiliyor musunuz?

Cumhuriyet ve demokrasi artık emniyette; tehlikede olan abes, dayatmacılık ve "ne yapsam yanıma kâr" mantığıyla hükümferma olanların hükümranlıkları...

Asabileşmeleri sebepsiz değil!.

İlimle mağrur olmanın sonu hüsran

Bir daire çemberinin çapından yaklaşık üç kere (3,14) uzun olduğunu farkeden ilk insan çok şaşırmış olmalıydı.

Ne kadar büyük veya ne kadar küçük bir çember olursa olsun çemberin çapa göre nisbeti hiç değişmiyordu. Bu bilgiye erişebilmenin, o meçhul geometri bilginini nasıl heyecanlandırdığını anlayabiliriz çünkü gündelik ve sıradan şeylerin görünmeyen tarafını açıklayan bilgi türü karşısındaki hayranlık ve şaşkınlığımız hiç değişmedi; 3,14 sayısı dairenin sırrı gibidir âdetâ ve o sayıya erişen ilk insan, bu bilgiyi "bilinmeyen"den fethedilmiş veya insan gücüyle koparılmış bir sır gibi kabul ettiğinde gurura kapılmış olmalıdır.

"Pi" sayısının değişmezliğini kabzettiğinden beri insan aklı, asla yatışmayacak bir mücadele içindedir, "henüz akıl erdiremediğimiz her meçhulün bir "p"si olmalı!" vehmi, insan neslinin dramını inşâ eder. Ne var ki ilim tarihi boyunca eriştiğimiz her bilgi "p" sayısı gibi dayanıklı çıkmamıştır; dünyanın düz bir tepsi biçiminde olduğunu veya boşlukta asılı durabilmesini "Atlas"ın güçlü kollarına veya efsânevi bir öküzün boynuzlarına borçlu olduğunu kabul eden anlayış, ilk defa telâffuz edildiğinde şüphesiz tartışılmayacak ölçüde "bilimsel" bir değer atfedilerek kutsanmıştı. İlim tarihinin en dramatik ve komik tarafını, elde edilen bilginin sağlamlığına duyulan güven teşkil ediyor. Bir süre geçtikten sonra yanlışlanabileceğini bilse bile, henüz meçhul kalmış bir bölgeyi aydınlattığını sandığımız bilgiye istinad etmek, nefse evvela hoş geliyor ve bir an sonra nefsi azgınlaştırıyor.

İnsanın, "bilinmeyen"le daima mücadele içinde olduğunu, insanlık izzetinin "bilinmeyen"le mücâdeleyi sürdürerek ondan koparılan "bilgi" ile yükseldiğini kabul eden anlayış, bugün "insanın kendine zulmetmesi"nin en bâriz misâllerini veriyor. "Bilinmeyen"in insan aklı vasıtasıyla tamamen "bilinebilir" bir mâhiyet taşıdığını ileri sürmek bu zulüm cinsinin en kanlı kırbacıdır. Bilgiyi elde etme ve onu çoğaltabilme melekemizin sonsuz olduğunu varsaymak, bugün "bilgi"yi ve "ilm"i en azgın örtülü şirk vasıtası haline getirdi. Oysa ki tam bu noktada farkedilmeyi bekleyen ince bir nükte var ve bu nüktenin anlaşılması ile insan nesli kendi nefsine zulmetmekten kurtulabilir: Evet, "akl"a sahipiz ve aklı kullanarak "bilgi" edinebiliriz; ne var ki akıl ile (veya sair vâsıtalar, yani ilham, vecd, vahy) erişebileceğimiz bilgi, bize göre "bilinmeyen"in tamamını kucaklamaya, fethetmeye ve anlamaya yeterli değildir. Bu idrak, aklı küçümsemeyi, aşağılamayı veya inkârı gerektirmiyor. Akıl da insan gibi mahdut kabiliyetlidir; onunla bilinenlerden hareket ederek başka bilinmeyenlere ulaşabiliriz ama bu imkân, bize bilinmeyeni tamamını fethetmek iktidârını vermiyor.

İslam'a göre küllî bilgi ancak Allah katındadır; bilineni, bilinebileceği ve bilinmeyeni ancak O kuşatır ve bu haberi "Kitab"ta müteaddid kereler ısrarla belirtmiştir. Bilgi konusunda O'nun haber verdiği en kritik hususlardan birisi, "O'nun dilemesi hariç, insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler" âyetinde ifâdesini buluyor. (Bakara; 255). Bu âyet, bütün dünya hayatı boyunca insanın edinebileceği bilgiyi kesinlikle tahdid etmektedir. Halbuki, insanın "akıl" sayesinde herşeyi bilebileceğini, ancak bunun bir zaman meselesine bağlı bulunduğunu öne sürmek, Allah bilgisi ile insanın edinebileceği bilgiyi pek zâlim bir üslûpla boy ölçüştürmekten başka bir şey değildir ve çok bâriz biçimde "şirk" anlamına gelir.

Allah insanlara bilgi edinme melekesi (akl) vermiş ve insanın edinebileceği bilginin çerçevesini ve istikametini işaretlemiştir; Necm sûresinde âhirete inanmayanların, âhiret hayatı hakkında hiç bilgileri olmadığı halde "zan" sahibi oldukları, "zannın hakikate nisbetle birşey ifade etmediği" ve bu yüzden "onların erişebilecekleri bilgi"nin ancak bundan ibaret kalacağı haber veriliyor (27—30). Zümer sûresinde (49) ise "akl" yoluyla elde edilen bilginin, insanı ne suretle zâlim ve gâfil haline getirebildiği ihtar ediliyor; "insana bir zarar dokunduğu

zaman bize yalvarır. Sonra kendisine tarafımızdan bir ni'met verdiğimiz vakit, 'Bu ancak bana bilgimden dolayı verilmiştir' der. Hayır, o bir imtihandır (fitne) fakat çokları bilmezler". Akıl yoluyla edinilmiş bilgiden dolayı mağrur olarak, Allah'ı hiç hesaba katmadan insanı her bilinmeyene erişebilecek bir başka ilâh mevkiine çıkarmak iddiası işte bu âyetle hüküm giymiş durumdadır; Bilgi ile mağrur olarak, "Bu ancak bana bilgimden dolayı verilmiştir" diye övünen insanın aslında elde ettiği şey, —o bilgi doğru istikametlenmediği ve doğru kullanılmadığı için—bir fitne sebebi haline gelir: Nitekim Ra'd sûresinde bilgi ile övünen ve bu suretle kendilerinde varlık görenler şöyle uyarılıyor, "Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yoksa boş lâf mı ediyorsunuz? Aslında inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular". Bu âyetin âşikâr imâsı, doğru yönlendirilmemiş bilginin Allah katında "süslü bir hile; boş lâf" olarak değerlendirileceğidir: Doğrusu biraz düşünebilenler için söz konusu "süslü hile'lerin, kimler tarafından hayata rehber tayin edildiği kolayca hatırlanabilir.

Akıl yoluyla kazanılmış bilginin son tahlilde "müsbet"liği, hangi metodla edinildiği, güvenilirliği veya mutlaklığı hiçbir mânâ ifade etmiyor; kendini bilen için bilgi "imtihan"dır; kendini bilmeyen için "fitne". Dünyevî bilgi, doğru şekilde sıralandığında galaksimizin mâverâsına nüfuz edebilir ama netice itibariyle dünyaya ait, bütün dünyevi görkemine rağmen ölümden bir an sonra insanın ahvâlini aydınlatmakta ise âciz.

Turkiye Gunlugu

Turkiye Gunlugu dergisinin Subat-1998 tarihli 49. sayisini okuduktan sonra, su gunlerde cokca ihtiyacini hissettigim bir hosnutluk ve tamamlanmislik hissi ile arkama yaslandim.

Turkiye Gunlugu dergisi ile aramda ozel bir alaka var; en azindan -tipki talebelik gunlerinde oldugu gibi- matbaadan yeni cikmis ve murekkebi henuz kurumamis dergi balyalariyla lebaleb bir odanin kosesinde iki koltuk uzerinde kivrilip nice gunler geceledigim bir mekan oldu benim icin; derginin 49 sayisinin hic degilse otuzuna benim de emegim gecti. Derginin genel yayin muduru (benim tabir-i mahsusum ile "bas degnekci") Dr. Mustafa Calik, fakulte yillarindan beri yakin dostum; bu bilgiler, Turkiye Gunlugu ile ilgili bir hukum vermekte beni "tabii taraf" haline getiriyor; iste bu tarafgirlik vakiasini da nazar-i dikkate alarak, derginin 49. sayisini inceledikten sonra kapildigim hosnutluk, tamamlanmislik ve ferahlik hissini bir kere daha te'yid ediyorum.

1. sayinin kapak konusu su mahut "Luksemburg Zirvesi"ne dair:

"Luksemburg Zirvesi'nin ardindan Turkiye'nin AB ruyasi... Gercekci bir umit mi, yeni bir Berlin Duvari mi?" Kisaca, "kirik bir ask hikayesi"nin son perdesi. Neredeyse yarim asra yaklasan Avrupa Birligi'ne katilmak heyecanimizin tukendigi ve Turkiye'nin onur kirici bir takbihle yuzgeri edildigi bir donum noktasiydi bu. Biraz gecikmis de olsa Turkiye Gunlugu

dergisi, okuyucusuna iste bu mesele hakkinda entelektuel kivami tam kararinda ve buyuk zihni gayretle hazirlanmis bir dosya sunuyor. Aslinda "okuyucusuna" demek eksik; Turk kamuoyuna demek daha dogru olurdu; basta "siyasi" sinif olmak uzere Turk aydinlarina, burokratlara, akademi erbabina, isadamlarina ve Turkiye'yi kendine "dert" edinen herkesin istifadesine sunulmus, dort basi ma'mur bu dosyanin beni en cok etkileyen tarafi, resmi karar mekanizmalarinin disinda Turkiye'nin fikri ve siyasi istikametine bu derecede ehliyet ve vukufla isik tutabilen bir aydinlar mahfilinin ustun performansi oldu. Luksemburg salonlarinda -her ne sebeple olsun- kucuk dusurulen itibarimizin, bu memleketin "yerli" aydinlari tarafindan entelektuel platformda omuzlanarak ayaga kaldirilmasi gonlume ferahlik verdi. Aklin, ilmin, sagduyunun, cogu yerde mulevves hale getirilen vatanperverlik edebiyatindan azade ve munezzeh bir memleket sahibiyetinin derli toplu, temiz, aydinlik ve vazih bir eda ile varligini hissettirmesinden iftihar duydum. Hic suphe yok ki, sadece Turkiye Gunlugu mahfiline hasredilemeyecek bu akil, ilim ve sagduyu birikimi, Turkiye'nin hala "dik" durabilmesinin gorunmeyen; fakat en muhim amillerindendir. Bu vesile ile cogu hocam ve arkadasim olan dergi yazarlarina samimi tebrik ve sukranlarimi belirtmek istiyorum.

Belki de bende bu derece hissi gorunebilecek bir degerlendirmeye yol acan sey, Turkiye'nin "resmi" siyaseti ile "milli" siyaseti arasinda son zamanlarda gittikce buyume egilimi gosteren ucurumdur. Kamu cihazinin kapali devre mahfillerde gelistirip, yer yer milletten dogru durust tasvib almadan tatbikata koydugu siyasetler ne yazik ki devletle millet arasindaki beraberligi zedeliyor. Iste bu noktada Turkiye Gunlugu dergisi, ozu esasen Turk milletinin zihninde mevcut bulunan basiret cevherini, ilim ve ciddiyet lisanina tercume edebildigi icin basarilidir.

Sozu uzatmadan dergi munderecatini sizler icin ozetlemek istiyorum: Erol Manisali / Turkiye'nin Yeni Avrupa Politikasi Ne Olmali?, Yahya Sezai Tezel / "Jakoben Devlet ve Burokrasi Paradigmasi Ahlaken Yanlis, Pratik Olarak Iflas Etmis Bir Modeldir (Mulakat), Yusuf Erbay / Aslinda Avrupa da ABD de Ayni Turkiye'yi Istiyor, Ilber Ortayli / "Avrupalilar Iclerinde Musluman Bir Kultur Istemiyorlar; Peki Biz Niye Protestan Bir Kulturu Isteyelim?" (Mulakat), Kadir Kocdemir / Avrupa Birlesik Devletleri ve Yeni Koordinatlar, The Economist (den ceviren: Cengiz Aydogdu) / Gelecegin Guc Dengesi, A. Nuri Yurdusev / Turkiye ve Avrupa: Lady Mary ve Sir Slade'in Gozuyle, Mithat Baydur / AB Perspektifi ve Yeni Ufuklar. Derginin mutenevvia kisminda birbirinden degerli 6 makale daha yer aliyor. Ozellikle satir satir okudugum ve altini cizdigim iki mulakati, Ilber Ortayli ve Y. Sezai Tezel beylerin verdigi mulakata dikkatlerinizi cekmek istiyorum.

Bu dergiyi okumalisiniz!

Turkiye Gunlugu Dergisi: PK: 40 Yenisehir 06442 / Ankara, Tlf: 0312 417 09 58 - Fax: 417 46 08.

1998

30 Mayıs

"Şimdi de iyi bir haber!" Zaman Gazetesi

28 Mayıs

"Bonservis bedeli" Zaman Gazetesi

23 Mayıs

Iki olum haberinin tedaileri Zaman Gazetesi

23 Mayıs

"Türkü" düşünceleri... Aksiyon Dergisi

21 Mayıs

Hakikatle savasan elbette alt olur gider Zaman Gazetesi

16 Mayıs

Bir yurek vuruntusu Zaman Gazetesi

14 Mayıs

Üç vakte kadar demokrasi Zaman Gazetesi

09 Mayıs

"Saraylar yaptirdim; temiz tutamadim!" Zaman Gazetesi

09 Mayıs

Bu diyar baştan başa "Ana" dolu Aksiyon Dergisi

07 Mayıs

"68'liler"mis! Zaman Gazetesi

02 Mayıs

Sana inanmiyorum! Zaman Gazetesi

Sana inanmiyorum!

Gecenlerde bir hikaye okudum; cocuklar icin kaleme alinmis basit kurgulu, anlasilir bir hikaye; bir fabl. Koalisyon ortaklarinin, "borsacilar"dan baska kimsenin ciddiye almadigi haftalik kayikci dovuslerinden sizlanmak yerine, bu fabli sizlerle bolusmek, bana daha dogru gorundu.

Gunun birinde hayvanlar bir araya gelerek aralarindaki hir-guru sona erdirmek maksadiyla yeni bir kanun yapmaya karar vermisler. Demisler ki, "Bundan boyle hicbir hayvan bir digerine 'Sana inanmiyorum; yalan soyluyorsun!' demeyecek ve bu sucu isleyen oldurulecek." Her hayvan kendi lisaninca ses cikararak bu ahdi bozmayacagina ve itaat edecegine soz vermis.

Bir zaman sonra hayvanlar buyuk bir agacin golgesi altinda sohbet ediyorlarmis. Soz kitligindan bunalan kaplan esneyerek soze baslamis: "Biliyor musunuz dostlar; gecenlerde yukari dogru sicradim. O kadar yuksege eristim ki pencelerimle gokyuzune dokundum!"

Butun hayvanlar birbirlerinin yuzune bakmislar. Kimsede cit yok tabii. Kaplan, ortaligi kaplayan manidar sukuneti tasvip manasinda kabul ederek ogunmesini surdurmus.

- Evet, o kadar yuksege sicradim, o kadar yukarilara yukseldim ki gokyuzunu pencelerimle yirttim ve sonra tekrar yere indim.

Yeni bir sessizlik dalgasi icinde butun hayvanat bir kere daha birbirini kolacan etmeye baslamis lakin yine kimsede cit yok. Kaplan bu insafsiz palavranin hosnutluguyla gerinirken arkalardan zayif bir ses yukselmis,

- Sana inanmiyorum; yalan soyluyorsun!

Ortaligi aniden bir olum sessizligi burumus. Kaplumbaga burusuk kafasini iki yana sallayarak sozlerine devam etmis:

- Hicbir hayvan o kadar yuksege cikamaz; hatta kuslar bile. Kaplan yalan soyluyor; ona inanmiyorum!

Kaplan, "Ne diyor bu be!" makaminda homurdanarak dogrulmus,

- Yanlis duymadim degil mi, beni yalanlamaya kalkistin ve sana inanmiyorum dedin?..

Kaplumbaga hirstan titreyen bir sesle sozunu ikrar etmis:

- Dogru duydun, sana inanmiyorum ve yeni kanun geregi basima gelecegi de biliyorum!

Gizlice tasvip etseler de diger hayvanlar, kaplumbaganin itirazini en azindan "formel" acidan bir muddet once oybirligi ile kabul ettikleri yeni kanuna aykiri bulduklarini belirtmisler. Kisa bir gorusmeden sonra "infaz"in ilginc bir tarzda icrasina karar verilmis. Kaplumbaga, ormanin ucundaki bir ucuruma goturulecek ve oradan firlatilacakmis.

Kaplumbaganin hiziyla oraya ulasmalari gunler boyu sureceginden onu zurafanin basina yerlestirmisler ve hep birlikte infaz mahalline dogru yuruyuse gecmisler. Derken karsilarina bir nehir cikmis; nehrin ustunde iri bir agac govdesinden ibaret bir kopru varmis. Sirayla gecmeye baslamislar. Zurafa tam koprunun ortasinda iken kaplumbaga var gucuyle ciglik atmis:

- Imdat kurtarin beni, nehirden sicrayan bir balik beni fena halde isiriyor, imdat!

Butun hayvanat birbirine bakmis lakin kamlumbaga feryatta berdevam...

- Can kurtaran yok mu, bir balik beni isiriyor, imdat!

Hayvanlar hep bir agizdan:

- Sana inanmiyoruz; yalan soyluyorsun; hicbir balik o kadar yuksege sicrayamaz ve velev ki sana erisse bile o kalin kabugunu isiramaz. Ustelik biz ortada balik filan gormuyoruz. Gercek su ki sen yalan soyluyorsun!

Sozlerini tamamlar tamamlamaz ortaligi yeniden derin bir sessizlik kaplamis. Kaplumbaga demis ki:

- Galiba anliyorsunuz, benimle birlikte hepinizin olmesi gerekiyor!
- ....!

Zurafa boynunu sessizce yere uzatmis. Kaplumbaga yere inmis ve butun hayvanlar sessizce evlerinin yolunu tutmuslar.

Fabller, muhtevasinda her zaman ve zeminde ikame edilebilecek bir anlam mevkii bulundurduklari icin uzun omurludur. Yorum yok. Kissadan hisse faslini kaleme almak simdi sizin isiniz!

"68'liler"mis!

"Kor olur, badem gozlu olur." tabiri, sanki bu hal icin soylenmis gibidir; bir "68'lilik ruhu" edebiyatidir gidiyor ki duyan da sanki bunlari sahabe-i kiram'dan zanneder.

68'liler kusagi tabiri, ozellikle o yillarda baslica aktiviteleri sokaga dokulerek Amerikan emperyalizmini, NATO'yu, Vietnam harbini ve "fasizm"i protesto etmek olan sol tandansli

gencler icin kullaniliyor; bu tabir, o yillarda yirmi yasini suren her delikanliyi ihata etmez, daraltilmis bir manasi vardir.

Bana gore 68'liler, o tarihten tam 60 sene oncesinde butun tezcanliklariyla, safdillilikleriyle, tecrubesizlikleriyle -ve tabii cahillikleriyle- evvela Rumeli daglarina, saniyen Istanbul kaldirimlarina dokulen "conturk" neslinin uzak torunlariydilar. Her halleriyle buyuk dedelerinin uzak benzerleriydiler. Kurtarmaya calistiklari toplumu tanimamak, islah etmeye kalkistiklari devleti bilmemek ve en hazini "elle gelen dugun-bayram" misdakinca dunyayi sarsan bir yeni dalgayi tam da zamaninda yakaladigini zannetmek gibi noktalarda sasilacak kadar birbirlerine benziyorlardi. Hala bazi tarih yazarlarinin "II. Mesrutiyet Inkilabi" gibi astari yuzunden fiyakali bir unvanla yad ettikleri o "ne oldum delisi" gunlerin hikayesini, bilahire "888'liler" kusagina mensup Osmanli'larin cogu buyuk bir sadakatle kaleme almislardir; ibretle okunsa sezadir. Aradan 60 koca sene gectikten sonra yeni bir "ittihatci" kusaginin ayni safiyet ve tecrubesizlikle sadece sokaga dokulup, sunu bunu tel'in ederek memleket kurtarabileceklerini zannetmeleri, cogu insanin "tarih tekerrurden ibarettir." hukmunun tembelligine iman etmesine yardimdan baska ise yaramadi. "888'liler", farkina bile varmadan "komsu cani" ile ayakta duran kirk kupun en altindaki kupu kurcaladilar ve enkazi altinda kaldilar; "68'liler"in romantizmi ise, devletin sert refleksi altinda tuzla-buz oldu.

Genc dedigin biraz romantik olur; bu, anlasilabilir bir seydir; ama ellili yaslarini surmekte olan, cogu torun-tosun sahibi bir kusagin "biz neydik be?" kasintisiyla ve "medyatik destek"le makyaj tazelemeye kalkismasi yakisiksiz kaciyor. Vakia o yillar, ozellikle sanayilesmis toplumlarda ve ozellikle "Bati"da, savas sonrasi refah toplumunun manen tatminsizlige surukledigi genclik kusaginin "protest" tepkilerine sahne oldu; bizim "68'liler", o gunlerde, neyi, kim adina ve nicin protesto ettiklerini bugun fikr-i selimle tahlil edebilecek selametten mahrum gorunuyorlar; o kusagin en populer isimleri, bugun is dunyasinin, medyanin, burokrasinin ve siyasetin hayli "comfortable" mevkiilerinde bulunuyorlar ve bulunduklari yer, otuz sene once ugruna dovusmeye kalkistiklari hedeflerle hic de mutenasip degildir.

Baska 68'liler de vardi; kirip-dokmediler, itinayla uzatilmis saclarina cicekler sokusturarak serbest ask ve passivizm melodileri mirildanarak gitar tingirdatmadilar, "Bati gencligi cumleten hapsiriyor, o halde bizim de cumleten nezle olmamizin vaktidir." deyip sorumluluklarindan siyrilmadilar; daha dengeli dusunuyorlardi, daha serinkanli tahlil yapabiliyorlardi, ustunde durduklari zemini daha iyi taniyorlar ve meselelere daha saglam bir nokta-i nazardan bakabiliyorlardi. Agirbasli idiler ve omuzlarinda memleket duruyordu. Mukafatlari "nisyan" oldu.

Yetmisli yillarda biz, "68'liler"in cehalet ve tecrubesizligi ile tutusturulmus berbat bir on sene yasadik. Bu on yilda -sag-sol tefrik etmeden soyluyorum- kaybedilmis butun gencliklerin vebalinde o "safdil" kusagin parmagi vardir. 68 kusagindan uc saf ve talihsiz delikanli daragacina gitti; 70'li yillar bes bine yakin delikanlinin kaniyla kirlendi. 68'lerde biz lise

talebesiydik; olup-biteni goruyor, izliyor ve degerlendiriyorduk; 68'li agabeylerimizin altyapisi perisandi; bu hazin hakikati fark ettikse de akibeti degistiremedik. O mahut on sene, Turk toplumu icin -beseri kayiplar itibariyle- bir baska Sakarya Harbi, bir baska Canakkale cengi oldu. 12 Eylul sonrasinda kendimizi ibra etmek, eve ekmek goturmek ve o amansiz "nerede yanlis yaptik" sualiyle kendimizi sigaya cekmek kulfetleriyle bogusurken, "68'liler"in o trajik revizyon donemecinden singir-mingir gectiklerini fark edemedik bile. 70'li yillarin gencligi, Turkiye'nin kaybedilmis kusagidir; ama iclerinde -sagcisiyla, solcusuyla- su gulunc "68'lilik" edebiyatina benzer bir "mazi temizleme" romantizmine bulasan cikmadi. Maziyle hesaplastilar ve "simdiki zaman"inin gereklerine egildiler.

Bu diyar baştan başa "Ana" dolu

Lausanne'dan sonra coğrafya ufkumuz Anadolu yarımadasının dört ucuna çivileniberi bize dair herşeyi "Anadolu" has ismiyle remzetmek âdet oldu.

Tabii anakarayı ucundan ikiye bölen Marmara sularının öte yakasındaki Trakya, bu çerçevenin dışında değildir; Rumeli yadigârıdır. Bundan bir asır öncesine kadar Rumeli'nin Osmanlı coğrafyası için Anadolu'dan daha mühim bir vatan toprağı olduğunu anlamak, biz Cumhuriyet çocukları için tasavvuru kolay bir hakikat değildir; XIX. yüzyılda yaşamış büyük dedelerimizin jeostratejik endişeleri Tuna kıyılarından başlıyor, Basra körfezinden Süveyş kanalına, Girit'ten Arnavutluk'a kadar uzanıyordu. Oysa ki biz, kuşaklar boyunca Anadolu üzerine kıvrılarak büyümüş, onun şiirlerini ve türkülerini okuyarak vatan fikrini kuvveden fiile geçirmiş ve ona âşık olmayı "vatanî ibâdet" saymış bir nesliz.

"Anadolu" isminin nereden geldiğini izaha yeltenen efsaneler ne anlatırsa anlatsın, bu isim "ismiyle müsemmâ" bir hakikatı hatırlatır; bu coğrafyanın içini doldurabilecek en mânidar kavram "ana"dır ve Anadolu'yu başka hiçbir şey "ana" gibi tasvir ve târif edemez. "Anadolu erkeği"ne ne olmuş ki, diye sual olunursa söylenmelidir ki o dahi bir "ana kuzusu"dur.

"Anneler" değil, "Analar" günü

Yarın "Anneler günü"; gençliğimizde 365 gün içinden cımbızla ayıklanarak belli bir maksada ve mânâya atfedilen özel günleri hep aynı küçümseyici ifâde ile aşağılardık; hediyelik eşya sektörünü kışkırtmak için uydurulmuş, hissî bir piyasa taktiğinden başka birşey değildi bunlar; biz annelerimizi sevmiyor muyduk; analarımız başımızın tacı değil miydi? Bizim için "ana", zamanın her ânını sevgi ve şefkatiyle kaplayan bir süreklilik değil miydi? Bugünden bakınca bile şu protesto edebiyatının kışkırtıcılık gücünü inkâr edemiyorum. Ne var ki çoğumuz için ana, gerçekten kesintisiz bir süreklilik ifâde eden ve dâr―ı dünyâda sahip olabildiği herşeyi karşılıksız bir muhabbet ve bağlılıkla kucaklayan ama daima onların arkaplanında vakur ve sabırlı bir edâ ile gözlerden nihân kalarak durmayı bilen "anlaşılamaz" bir mahlûktu. Doğrusu biz erkekler için analarımızın anlayabildiğimiz kısmı, künhüne nüfuz

edemediğimiz asıl kısma nisbetle utanılacak derecede cüz'i bir miktardır. Belki de insan ilişkilerini genellikle illiyet ve menfaat kıstaslarına vurarak değerlendirmeye alıştığımız için analarımızı, başrolünü bizzat oynadığımız tek kişilik ve tek perdelik bir oyunda silik bir dekor unsuru olarak görmenin ötesine gidemedik. Onlar hep vardı ve zâten hep orda dururlardı; bizim hayatımız sadece bize aitti. Bilemezdik ki bir ana, kendininkinden başka hemen herkesin hayatını anlaşılamaz bir sahibiyet ve esirgeyicilik hissiyle temellük eden ve "içeren" bir zenginlik hassasıyla hepimizin hayatını bölüşür; ızdırap ve sıkıntılarımızı can havliyle atılarak paylaşır, saadetimizden onlara düşen ise çoğu kere zekât nisâbı kadardır.

Bir ana, bir kadından fazla birşeydir

Analığı çocuk doğurmak vâkıasına bağlamak insafsızlık; bütün kız çocukları analarından "ana" olarak doğuyorlar. Evlât doğurmak kabiliyeti hilkat tarafından esirgenmiş veya dünya evine girmeden yaşlanmış her hanım, doğurganlık ve evlilik şartından bağımsız bir tarifle fıtraten "ana"dır; kadın rûhunun görülebilir, nüfuz edilebilir ve anlaşılabilir kısmının ardında duran o derin ve zengin ruh labirentlerinde, kadının "ana" vasfını inşâ eden esrarlı kimyâ terkipleri cevelân eder. Bu hesaba nazaran bir ana, bir kadından daha fazla birşeydir. Fıtratı, yaşatmak ve esirgemek üzerine inşâ olunmuştur. Doğrusu bu hakikatte erkeğin payı hiç de öğülecek vasıfları işaret etmiyor; biz erkekler hiç şüphesiz kadınlarla eşit değiliz ve bana öyle geliyor ki kadın—erkek beraberliğinde erkeğe düşen, kadını "tamamlamak"tan ibaret gibidir. Bu hükmü iddialı bulanlar, —farz—ı muhâl—vasatî bir "ana" ile vasatî bir erkeğin ruhlarını zihnen değiştirmeyi deneyebilirler. Netice "hafazanallah"tır!

Turna ile Şahan

Her anneler gününde sevgili anamın aydınlık yüzünde, halamın ince derin güzelliğinden nümûneler görürüm. Bundan onbir sene önce 75 yaşında rahmete eriştiğinde, fizikî mânâda anne olmak zevkini asla tadamamış bulunuyordu ama yüreğinde bu ukdeyle gitmediğini biz evlâtları çok iyi biliyoruz; o benim annemdi; damarlarına hiç süt yürümemiş olsa bile benimle birlikte nice öz evlâdını gerçek bir ana şefkatiyle emzirdi. Onun büyüklüğünü en iyi ifâde eden sözü, ölümünden kısa bir süre —hep "dede" diye hitap ettiğimiz—eşinin ağzından duymuştum; sert görünen mizâcının ardında bir türlü gizleyemediği yufka yüreğinin vakitli—vakitsiz gözpınarlarını sele verdiği bu ümmî adam, bakışlarını gözlerimden kaçırıp pencereden çok uzaklara dikmiş ve titreyen bir sesle,

—Turna gittikten sonra şahan'a ne hâcet oğlum! demişti.

Bir evliliği, bir kadınla bir erkeğin beraberliğini "Turna ile Şahan" remizleriyle anlatmayı başarabilen şu "ümmî"liğin önünde, kelimeler bir yetimhane çocuğu kadar çâresiz kalıyor.

Yarın "anneler günü" değil sadece, "analar günü" ve analık sadece bir evlât doğurabilmekle tarif edilir nesnelerden değil!

Başka çaremiz yok; helâl edin!

Ey nohut oda—bakla sofa virâneleri mânâ ile doldurarak "yuva" eyleyen, ey cümle eksiklerimizi ikmâl eden, ey varlıklarıyla hayatı güzelleştiren, ey "analık" kimyâsıyla toplumlara omuz veren, ey acıyı bal, dikeni gül ve bizleri bir "hâl" eyleyenler; ne diyeyim? "Ellerinizden öpmek" nedir ki; bu borç neyle ödenir?

Bâri hakkınızı helâl eyleyin!

"Saraylar yaptirdim; temiz tutamadim!"

II. Abdulhamid'e ait iki muhrun ozel sektor gayretiyle Turkiye'ye donusunde akil almaz evham cibanlari kesfeden "zehir hafiye" kafasi, bakalim ekranlardan dokulen su feci rezaleti nasil degerlendirecek; siz de seyretmis olmalisiniz: Nice zamandan beridir habercilik uslubunu tasvip etmedigim Ugur Dundar, TBMM Baskani Hikmet Cetin'in verdigi ozel izinle Dolmabahce Sarayi'nin gorunmeyen yuzunu gosterdi; donduk kaldik!

Pasakli ev hanimlarina atfedilen meshur bir kabahat vardir, evin gorunen aksamini ustunkoru temizledikten sonra cikan copu ve pisligi halinin altina veya dolabin arkasina gizlerler hani; ilk bakista mekan temiz gorunur; ama derunu cop tenekesi gibidir. Dolmabahce Sarayi da boyleydi. Ziyarete acilan bolumlere bakarak faciayi kestirmek mumkun degildi; ama sarayin derunu feci idi.

Osmanli hanedanindan mudevver butun saraylarin bakimi, korunmasi ve tasarrufunun millet adina TBMM Baskanligi eliyle yurutuldugu malumunuzdur. Bir an, "acaba su sarayin bakim ve onarimi Kultur Bakanligi uhdesinde bulunsaydi su sefil manzaraya yine de sahit olur muyduk?" dusuncesi zihnimden gecti. Bu tereddutte hakli oldugumu saniyorum; cunku bu tarihi binalarin TBMM Baskanligi'nin kontrolu altinda tutulmasi, saraylarin bakim ve onarimini yapmakla yukumlu kadrolari bir manada normal burokrasinin harcialemliginden uzak, neredeyse ozerk bir statude gozlerden nihan etmiyor mu? Bu ayrintiyi, sarayin tablolarindan sorumlu uzman hanimefendinin Sultan Mehmed Resad'in boy portresinin bulundugu yarisi curumus tabloyu seyrederken, basini uzuntuyle sallayarak, "Ben bunu ilk defa goruyorum." diye itiraf etmesi hatirlatti bana.

Tasavvuru mumkun degil; sadece Osmanli hanedanindan mudevver bir saray degil Dolmabahce; Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Ataturk'un Istanbul'daki daimi ikametgahi; yillarini ve ozellikle son gunlerini gecirdigi ve son nefesini verdigi mekan ve Ataturk'e ait pek cok sahsi esyayi barindiran bu mekanda bulunan esyanin tam bir dokumu hala yapilmamis. Sorumlu kisi, elinde tuttugu padisah fermanini gostererek itiraf ediyor; "Bu fermani tesadufen bulduk; envanter kaydi yok!" Her devlet dairesinde sigara tablasindan saksiya kadar her demirbasi envantere kaydeden ve zimmetleyen burokratik gelenek, Dolmabahce gibi siradisi bir "millet mulku"nde nicin hatira gelmemis?

Bir oda dolusu supruntu evrak: Saraylar dairesi baskani, "Bu odada bir araya getirdik, uzmanlar gelecek, maske takarak evraki elden gecirip neyin onemli neyin siradan olduguna karar verecekler." diyor. Tahminen soyluyorum; o odadaki supruntu evrak icinde onemsiz tek belge bile mevcut degildir. O coplugun icinde bulunan ve mesela saray bekcilerinin kosebasindaki bakkaldan aldiklari helvayi sardiklari ambalaj kagidi bile, oyle bir mekanda belge olur; en azindan ihmalin belgesidir; erbabi vardir; okur ve degerlendirir.

Saray, TBMM adina millete devredileli beri 75 sene gecmis; ama 75 senedir millet malina sahip cikmakla gorevlendirilmis kisiler hala gelecek zaman sigali cumlelerle konusabiliyorlar. Envantersiz onca tarihi ve antik esya, yillarca orada gorev yapan kisilerin vicdanina emanet edilmis; saray curumus. Ataturk'un sahsi esyalarina bile itina edilmemis. Burada ideolojik ard niyet aramaya gerek yok; cok vahim ve urkutucu bir mantik boslugu ile karsi karsiya bulunuyoruz. Abdulhamid'in iki gumus muhrunden panige kapilan, Osmanli arsivlerinde istihdam olunan yetismis personeli dagitmaya kalkisan ve Dolmabahce Sarayi'nin bodrum katlarini copluge ceviren mantalite ayni; bu mantalite ideolojik bir istikameti degil, kalitesizligi isaret ediyor; keske ideolojik olsaydi!

TBMM Baskani Sayin Hikmet Cetin'i gosterdigi medeni ve milli sorumluluktan oturu yurekten tebrik etmeliyiz; istese konuyu pekala kapatabilir ve tahribatin bugunden daha beter hale varmasina sebep olabilirdi. Gercekleri ortmek yerine tesrih etmek, hic alisik olmadigimiz bir "cagdaslik" alameti olarak butun yarelerimizin ilk ilacidir. Kendisine millet namina mutesekkiriz. Umid olunur ki Sayin Cetin'in gosterdigi cesaret ve seffaflik butun "amme umuru" icin husnumisal teskil eder. Bu arada Sayin Dundar'i da samimiyetle kutlamak istiyorum: "Kirkinci oda"nin kapisini araladi ve umid ederiz ki sergiledigi o vahim goruntuler, sadece yukarilarda birkac burokratin minder degistirmesiyle neticelenmez; kendisinden bu meselede sonuna kadar takipci kalmasini dileriz.

Üç vakte kadar demokrasi

Bugün 14 Mayıs; bugün Cumhuriyet tarihimizin en keskin ve manidar dönemeçlerinden birinin 48. yıldönümü. Sadece çok partili demokratik düzenin fiili tatbikatı anlamına gelmiyor bu tarih; millet, 14 Mayıs'ları "tek parti" eyyamının sona erdiği bir ferahlama günü olarak da hatırlıyor.

Demokrasi bir yönetim tekniği; ne din, ne de ideoloji. Yönetenlerle yönetilenler arasındaki o ezeli mesafeyi tamamen ortadan kaldırmak iddiası taşımıyor; yönetilenlerin, yönetenleri mümkün olan en üst derecede denetleyebildiği, kitlelerin yönetime mümkün olan en üst seviyede katılabildiği, "kamu"ya karşı şahsi hürriyetlerin en ziyade korunabildiği bir teknik. Batı mahreçli ve henüz ondan daha iyisi tatbikata konulmadı.

1950 yılında demokrasi bizim için "tek parti" devrini sona erdiren ve milletin siyasi hukukunu ön plana çıkaran bir mana taşıyordu. Yeterince sanayileşememiş bir toplumda demokrasinin hayli zaman "hayatı bir araç"tan ziyade "cici bir oyuncak" muamelesi görmesi tabii idi. Muhtelif fasılalarla tekrarlanan müdahaleler bu fikri teyid ediyor. Çok partili hayatın 48. yılında artık şu suale dürüst bir cevap aramanın zamanıdır; bütün müesseseleri ile demokrasi, milletin uzviyetine dair nesne haline gelebilmiş midir; bir başka ifadeyle demokrasi bugün bizim için hangi manaya geliyor: "Cici bir oyuncak" mı, "hayati bir araç" mı?

Icinde yasadigimiz -olaganustu degil-, "akildisi" doneme bakilirsa demokrasiyi milletce temelluk tarzimiz, ona hala cici bir oyuncak nazariyla bakmaktan oteye varamamis gibi gorunuyor. Ne var ki bu sadece kaba bir intibadan ibaret: Ilk anayasamiz nerdeyse 125 yasinda; cok partili hayat tecrubemizin 90. yilina ulastik; iki asri askin zamandan beri bu toplumun pencereleri dunyaya acik duruyor. Bu rakamlar demokratik kidem ve tecrube itibariyle kucumsenmemeli. Diger tarafta son yirmi yil icinde sanayi mamulleri uretimimiz tarim mamullerini, sehirli nufusumuz koylu nufusu gecmis durumda; Avrupa'da yasayan birkac milyon vatandasimiz, dunya pazarlarinda is kovalayan isadamlarimiz ve en az bunlar kadar onemli olmak uzere Anadolu'nun an'anevi corakligini "verim ve uretim"e donusturen uretmis nes'emiz, Turkiye'de demokrasinin gitgide hayati ve uzvi bir yonetim teknigi haline gelmesinin onemli isaretleri olarak okunmalidir.

Bati mahrecli her kurumun Islam'i tehdit eden bir alternatif olarak degerlendirildigi idrak zaafiyetinden kurtulmaya baslamamiz, demokratik ehliyetin muhim gostergelerinden birisi. Gecen ay Turkiye Diyanet Vakfi, Kutlu Dogum Haftasi munasebetiyle uc gun boyunca devam eden ilmi toplantida "Islam ve demokrasi" konusunu tartisti ve o toplantida vazih olarak fark edildi ki demokrasi, Islami cercevenin disina tasma istidadi gosteren bir hayat tarzi ve bir felsefe degildir; demokrasi degil, demokrasiler vardir bu yonetim tekniginin "olmazsa olmaz" cinsten rukunleri, Islam ile te'lifi kabil unsurlardir. Bu vesile ile sadece demokrasinin ne idugu konusunda degil, Islam'in ne idugu meselesinde de salim ve fikri mutabakatin yayginlasmis olmasi kayda deger bir gelismedir.

Simdiki zamani karartan "daha cok cebir-daha az hurriyet" iklimi, oyle gorunuyor ki Turkiye'nin yakin geleceginde payidar kalmayacaktir; cunku demokrasi cici bir oyuncak olmak mesabesinden cikip milletin hukukunu garanti eden "ise yarar" bir avadanlik halini almistir. Bundan boyle yonetici aklin, Turk toplumunu, "daha cok cebir-daha az hurriyet"e razi edebilmesi icin cok daha inandirici ve gercekligi suphe goturmez delil ve olgularla derdini anlatmasi gerekecektir.

Zorbaligi kabul ettirmek icin topluluklarin olgunlasmasini, sartlarin tekemmul etmesini beklemek gerekmiyor; zorbalik, "kuvvet"in beden diliyle konusuyor ve uc-bes kavramdan ibaret bu dili anlamak icin tahsil-terbiye de gerekmiyor. Zorbalik "yikim"in diger adi, zor olan demokrasi; yikmak kolay; ama insa etmek zor! Turkiye'ye daha "az demokrasi, daha cok

baski" formulunu layik gorenler, iste bu uc-bes kelimelik kaba dilinin fesahatine guveniyor olmalilar. Ben, bu hesabin yanlisligindan eminim cunku; Turk toplumu, kendisine istikamet verdigini zanneden "yonetici akil"dan daha "ilerici" ve suphesiz daha zeki.

14 Mayis 1950'den bu yana 48 yil gecti; aldigimiz mesafe hic de "bir arpa boyu" sayilmaz; baski yanlilarini urkuten hakikat de iste bu: Turkiye'de demokrasinin artik toplum zemininde saglam kokleri var.

Turkiye'nin kahve falinda "uc vakte kadar hurriyet" gorunuyor; daha az cebir ve daha cok demokrasi yani

Bir yurek vuruntusu

Soz ucar yazi kalir" kelam-i kibarinin kunt gercekligi, daha can acitici bir uslupla da karsima cikabilirdi; belki de "nerden bilecek" fufursuzlugu ile bundan dort sene evvel kaleme aldigim bir paragrafin hesap pusulasi, nazik bir eda ile onume konuldu: Postacinin elime tutusturdugu kalin zarfin icinden bir kitap cikti; kitabin icinde bir mektup; mektubun icinde orselenmis bir sair yureginden damladigi asikar birkac damla kan lekesi!

Hicabimi sizinle paylasabilmem icin dort sene once Turk Edebiyati dergisi icin yazdigim "Sairler ve Siir Aleyhindedir" baslikli yazidan bir paragraf iktibas etmeme izin veriniz:

"Adam, 'sairsem bedelini odedim' diyordu. Bilenlere sordum; hapis yatmisti, aci cekmisti ve siiri ciddiye almisti. Bunun hakikaten iyi siire bedel olup olmayacagini dusundum; karar veremedim.

Siirin bedeli nedir ki ey okuyucu?

Odemek zorunda oldugum bedel, aslinda muphemin kesafetini artirmak icin kendine ve okuyucularina eza etmek degil, manayi, icazi ve aleniyeti feth ve serhten ibarettir."

Postadan cikan mektup iste o "adam"dan geliyordu. Benim "adam" diye tesmiye ederek kucultucu bir sigaya hapsettigim zamirin ardinda bir insan vardi ve ben o mechul zamire atifta bulunurken, nasil tahripkar olabildigimi fark etmistim. Ismi Nazir Akalin'di; sairdi, sairini ve kunyesini gafletle okuyucudan esirgedigim siir Harman dergisinin 15. sayisinda yayinlanmisti ve "Yurekte Buyuyen Eylem" ismini tasiyordu; soyleydi:

"Sairsem bedelini odedim / zamana kaybetmenin mantigini ogrettim / yoklugun kandilini yakip astim / zindandaki mihraba / ah ruzgar okyanusunda / ozlemleri saclarima ususen bir ucurtma / kalbime denizlerin utancini koydu da / aradigim hicbir seyi bulamadim ruyada / elbet gunu gelir a gulum / ceker gider de ruhum / golgem kalir dunyada."

Sair Nazir Akalin, Akit gazetesinin 6.8.1997 tarihli nushasinda "Siirin Bedeli" baslikli bir yazida cevap hakkini kullanmis ve nezih bir kelam ile soyleyecegini soylemisti; bu yaziyi

vaktinde goremedigim icin muteessirim; gorebilseydim bu hicap borcunu daha once ifa edebilirdim. Akalin'in son derece hakli olarak dile getirdigi su ifadeye karsi kendimi mudafaa etmem imkansiz: "Adimizi anmaya veya kaynagini gostermeye gerek gormeksizin (...) elestiren..."

Dogruydu; o esnada elime gecen bir dergide "dogranacak" sair ararken gozum, "Sairsem bedelini odedim" misrainin ardindaki iddiali ve kendinden emin soyleyise takilmisti ve ben, sairin ismini zikretmeden ve kaynagini gostermeden, sanki "anonim" bir turkuden bahsedercesine hincimi Nazir Bey'den cikarmistim; yaptigim yanlisti, yakisiksizdi ve ayipti.

Sayin Nazir Akalin'dan ozur diliyorum ve helallik istiyorum.

Siirin bedeli meselesinde Sayin Akalin'in dermeyan ettigi delilleri hurmet ve anlayisla karsiliyorum; bu, suphesiz pek enfusi bir mesele ve ben konuya bir sairle ayni yerden bakmadigimin farkindayim; bir baska ifade ile "Sairler ve Siir Aleyhinedir" baslikli yazida ileri surdugum goruslerde hala israrliyim. O gunden bu yana goruslerim degismis olsaydi bunu itiraf etmekten zevk duyardim. O esnada meseleye "vuzuh" nokta-i nazarindan bakiyordum ve hala ayni yerdeyim; ne var ki "vuzuh"un en "vazih" tarifini sadece kendime mal etmekten haya ederim. Suphesiz her sairin kendine mahsus bir mana alemi vardir ve biz bu yuzden siire "ust dil" payesini vermekten cekinmiyoruz. Esasen bir nasirin, bir sairle "vuzuh" gibi cok su goturur bir kavram etrafinda ihtilaf etmesini tabii karsilamak gerekir. Bu konuda gayr-i tabii olan kunye zikretmemek nezaketsizligi idi; "zamir"in ardini flulastirmak ve sozu sahibinden koparmakti; sairin yorumu tartisilabilirdi; ama carpan bir yuregi "laedri"den saymak tavri "vuzuh"a sigmiyordu.

Soz ucuyor, yazi kaliyor; bazen medlulunu pek iyi bildigimizi sandigimiz bir lafzin ilige kadar islemesi icin kalin bir zarf icinde de olsa tecessum etmesi gerekiyor; ben dersimi aldim; ikazini, bir saire yarasir bir zerafet uslubu icinde ilettigi icin Sayin Nazir Akalin'a sukran borcluyum.

Sahi siz, Nazir Akalin'in "Kanayan Simya" (*) ismiyle nesrettigi yurek vuruntularini okumus muydunuz?

(*) Nazir Akalin, Kanayan Simya, Beyan Yayinlari, Istanbul, 1998

Hakikatle savasan elbette alt olur gider

"Yasanmaz bu memlekette" diye kahirlanip, bir ofke nobeti eseriyle olsa bile cografyasindan kopabilmeyi goze alan o mechul vecize sahibi bugun kac yasindadir bilinmez; Avrupa'yi gorunce gozleri kamasan o ilk "Jonturk" kusaginin, "Turkiye'de adamdan sayilmaktansa Avrupa'da kundura boyacisi olmak yegdir" dedigi tarih esas alinirsa vasati bir bucuk asri gecmis olmali. Cemil Meric, "yasanmaz bu memlekette diyenler, onu yasanmaz kilanlardir"

demisti; milletce ugradigimiz o amansiz degisim "varta"sinin neticesinde bugun hala "yasanmaz bu memlekette" sozunun kiymet-i harbiyesi varsa biraz dusunmek gerekiyor.

Haber saatleri yeniden kabus kusagina donustu: Suikast, cinayet, intihar, yolsuzluk, rezalet anonslariyla vahim surette "ikaz" edildikten sonra ister istemez bilancoyu gozden gecirmek zorunda kaliyoruz; tefekkur cihazimizi kabus haberleri idare ediyor, teemmulumuz korku ve vehimle besleniyor. Birileri sakin dusunmemizi engellemek icin akil almaz komplo hunerleri dokturuyor yine. "Ne olacak bu memleketin hali?" sualine makul cevap bulamayinca kolaya yelteniyoruz: "Yasanmaz bu memlekette!"

Iki kelimelik siyasi kararla, bir lahzada cozulebilecek bunalimlar, neredeyse nesli tukenmek tehdidine maruz kalan beyaz postlu kutup ayilari gibi ihtimamla beslenip esirgeniyor; kamu cihazi problem halletmek yerine problem imal eden bir kriz mercii haline gelmis; yonetilen yonetenden, cahil okumustan daha fazla dirayet ve basiret gosteriyor; sanki "hikmet-i hukumet" gayret gosterip mudahil olmasa, Adam Smith'in ongordugu gibi gorunmez bir el, isleri bugunkunden daha iyi cekip cevirecek gibi gorunuyor. Zihinleri esir alan bu yilginlik kendi eserimiz; kusatan da biziz, kusatilan da.

"Kusatilmislik", sessiz cogunlugun psikolojisini en iyi aksettiren kelime belki de; gecenlerde bir okuyucu mektubunda okuduklarim bu haleti tasvir ediyordu: Sabah ezaniyla uyanan delikanli, balkona cikip, seher ferahliginda sehrin ustune rahmet gibi dagilan ezanlari dinliyor; "O zaman anladim" diyor, "bunca belaya, ihanete, fitneye ragmen bizden nicin umit kesilmedigini o zaman fark ettim."

Yirmi-yirmi iki yasinda hayata umitle bakmasi beklenen bir delikanliyi bu derece "kusatilmislik" haletine surukleyen sebepleri iyi tanimak zorundayiz; bizi bunca umitsizlige sevk eden sey, karsilastigimiz problemlerin ustesinden gelinemez agirlikta olmasi degil; tabir yerinde ise bir kasik suda boguluyor, eften-puften meselelerin altinda eziliyor, "siradan akil"in bir hamlede asabilecegi gucluklери efsanevi cile berzahlari haline getiriyoruz. "Hikmet-i hukumet"in gorunurde "hukumet"i var lakin "hikmet"i sirra kadem basmis; bakislarimizi asil kitleye, yani "millet"e cevirdigimizde sasirmaktan kendimizi alamiyoruz: Millette "hikmet" var lakin "hukumet" etme firsati yok. "Bu millet, 'okumus' cocuklarindan daha ilerde, daha hosgorulu, daha barisci, daha becerikli, daha dayanikli" cumlesinde, millete yag cekmek cinsinden hamaset kopurttugumuz sanilmamali; hakikat, olanca ciplakligi ile bu cumlede gizli.

Bu millet kadere riza gostermeyi bilecek derecede irfan sahibidir; ama basimizda estirilen mes'um belalari nicin sadece "kader"e hamledelim ki; akil da "Hak"dan bir mevhibe degil mi? Hukumet etmek bir dunyevi is; hangi dunya isinde "akl"in tedbirlerine sonuna kadar itaat ettik ki isi kadere havale edip gonul rahatligina erisebilelim; Turkiye, sasirtici bir sirayet gucuyle yeniden faili mechul cinayetler ulkesi haline geliyorsa "hikmet-i hukumet"in, basiretin,

tedbirin, kisaca "akl"in ongorecegi tedbir tukenmis midir? Her iktisad talebesinin ezbere bildigi "enflasyona karsi mucadele tedbirleri"ni nicin otuz seneden beri kuvveden fiile cikaramiyoruz; nicin devletimizin hesabini, -bir mahalle bakkali dirayetiyle olsun- denklestirmekte acz gosteriyoruz; nicin atla arpayi dogusturmek icin akil almaz ferasetler, ince "toplum muhendisligi" taktikalari dokturuyoruz da sira vatandasimizi "guvenilir insan" gormek noktasina gelince karakancolosvari kabuslara teslim oluveriyoruz?

Hukumetlerimiz, -vazgectik "hikmet"ten, "akil"la izdivac edemiyor diye yilginliga kapilacak degiliz. Buhranlarimiz kaahir ekseriyetle "virtual", yani zahiri bir mahiyet tasidigi icin umitvariz; ince toplum muhendisligi ile toplumun sindirilmeye calisilmasi sun'i bir sis perdesinden ibaret. Bu toplum -maazallah daha beterini de gordu cunku; bize dusen aklin ipine, hakikatin etegine sarilarak sabretmek.

Hazreti Ali, "Hakikatle savasan elbette alt olur gider." diyor.

"Türkü" düşünceleri...

Biz, "Yurttan Sesler" kuşağıyız bir bakıma; rahmetli Muzaffer Sarısözen'in kendi sesiyle takdim ettiği bu program,

"Türkiye'de Türkü'nün Tarihi"nde en önemli dönüm noktalarından birini temsil ediyor. Muzaffer Sarısözen, "türkü" üzerine eğilmiş ilk ilmî dikkatin ismidir. Ankara Radyosu'nda çalıştığı yıllarda şahsî gayretiyle yürüttüğü o unutulmaz mesaisi ile kâh katır sırtına yüklediği iptidai ses kayıt cihazlarıyla dere—bayır dolaşarak, kâh stüdyo ve arşivde yorucu saatler tüketerek adını "türkü" ile yanyana yazdırmayı hakkıyla başarmıştı. O güne kadar toplumun pek de adam yerine koymadığı mahallî sanatkârlar ve âşıklar, ilk defa Muzaffer Bey'in ilmî dikkatine muhatap oldu. Derlemelerini "Yurttan Sesler" topluluğu ile Ankara Radyosu'ndan yurt sathına yayarak bir "halk muallimi" unvanına da hak kazandı. Yattığı yer nûr, mekânı cennet olsun; bugün "türkü"den ekmek yiyen herkesin rızkında Muzaffer Bey'in de emeği vardır.

Ne var ki bugün, "türkü" deyince hop oturup hop kalkan, kaset biriktiren, türkü ezberleyen, bağlama tıngırdatmaya heves eden yeni nesle bir "Yurttan Sesler" programını baştan sona dinletmeğe kalkışırsanız, daha yarıya gelmeden protestoya uğramanız muhakkaktır. Çünkü "Yurttan Sesler", halk musikisi icrâsında ilk defa standart bir üslûp arayışının ismiydi ve Muzaffer Bey'in icrâ tarzı, parlaklık endişesinden çok, mevcudu muhafaza ve ta'lime yönelikti. "Yurttan Sesler" devrinden beri pek çok şey değişti: Türk sanatkârları saz imâlâtında eskiyle mukayese edilmez bir kalite çizgisine eriştiler; vasat icrâ kalitesiyle "eh, idare eder işte" notuyla istihdam edilen ve devlet bütçesinden maaşa bağlanan ilk ses sanatkârları kuşağı çoktan emekli oldu; mûsikimizde artık bir "serbest pazar" vâkıası belirdi; ses kayıt ve işlem teknolojisi parmak ısırtacak gelişmeler gösterdi. Uzun lâfın kısası "Yurttan

Sesler"in icrâ biçimi, bugünle kıyaslanmayacak derecede pörsük ve renksizdi ama muhteşem bir repertuar zenginliğine sahipti. Mübalağa ettiğim zannedilmemelidir, "Yurttan Sesler" devrine erişmiş iyi bir radyo dinleyicisinin kulağında en az ikibin türkünün âhengi saklı durmaktadır.

Bugünlerde türküyle yatıp türküyle uyanan büyük oğlum Talât, Erkan Oğur'un yeni albümündeki türküleri gözden geçirirken, "Zeynebim türküsünü biliyor musun baba?" diye sorunca aklım başıma geldi. Albümün kapağına ilk bakışta en az üçte ikisini melodisiyle mırıldanabildiğimi görünce çocuk şaştı kaldı; işin garibi, ben de oğlumun şaşırmasını garipsedim; "Zeynebim" türküsü neydi ki bilmeyecektim; benim akranlarımın hepsi en azından bunun gibi yüzlerce türkü bulundururdu hâfızasında. Talât'a dedim ki, "Sizin nesil bizim repertuarımızla boy ölçüşemez; biz radyo dinleyerek büyüdük ve sadece radyo dinledik."

Bu münderecât zenginliğimiz sadece türküyle mukayyed değildir; bir o kadar da şarkı vardır hâfızamızda; sıradan, "memur işi" solistler tarafından seslendirilmiş, "bitse de gitsek" keyifsizliği ile homurdanan saz üstadları tarafından icrâ edilmiş olsalar da radyo, bizim neslin en hayırhah muallimlerinden biri olmuştur. Sâdullah Ağa'dan Şekip Ayhan Özışık'a, Nikoğos Ağa'dan Selahattin İçli'ye kadar yüzlerce bestekâr, onlarca makam, binlerce eser, en azından bir isim âşinalığı olarak zihin dünyamızı zenginleştiren renkleri teşkil edebildiyse, bu himmeti radyoya borçlu olduğumuzu ifade etmeliyiz.

Bu şükran hissini akılda tutarak söylenmesi gereken başka şeyler de var: Radyo idarecileri her nedense, o günlerde radyo dışında ufak, tefek gayretlerle kendini isbâta çabalayan "piyasa" değerlerini küçümserler ve bu tâbiri "olmaması gereken"i işaret kasdıyla kullanırlardı; pörsük, renksiz ve yasak savar kabilinden yapılan icrâlarla yürütülen müzik yayını, neticede kendi alternatifini ortaya çıkardı. "Piyasa", her haliyle rekabetten âciz olduğu "radyo" fenomenine karşı işe en kötüden başladı. Radyo'nun sert kuralları ve müsamahasız tutumu piyasa için iyi bir öğretmen oldu. İşe en kötüden başladıkları için gitgide daha iyisini yaptılar ve günün birinde "piyasa", mûsikide devlet tekelinin asla erişemeyeceği bir kalite seviyesine erişti. İşte bugün bu noktada bulunuyoruz; Türkiye'de hâlâ "TRT Postaları"nın yayın tekeline sahip olması fikrine —bir an için olsun— katlanabilir miyiz?

Türkiye'de bir fırtına gibi esen yeni "türkü rüzgârı", etkisini biraz da yukarda özetlediğim hikâyeye borçludur. Elbette farkındasınız; Türkiye'de güzel şeyler de oluyor; olanca dikkatimizi siyâsete mıhlayıp içimizi daraltmanın mânâsı yok; yukardaki siyâsî çatlak, toplum zemininde hiç akla gelmeyen bir merhemle kapanıveriyor; türkü, bu memlekette sağcıyla solcunun, Müslümanla ateistin, burjuvayla köylünün, işçiyle patronun belki de yegâne ve tartışmasız müştereğini temsil ediyor; "yerli" olmanın ilk elde akla gelen en esaslı unsuru "türkü".

Yolu bir kere olsun türküyle buluşanlar, aslında "Türk" kelimesinin aslî mânâsı ile temâsa geçiyorlar; Türklük bizim için bugüne kadar hiçbir zaman bir kan grubunun, bir asâlet iddiasının, bir "üstün unsur" böbürlenmesinin veya "birinci sınıf vatandaşlık" vehminin has ismi olmadı. "Türk" öyle bir sıfat ki, yolu şöyle veya böyle herhangi bir türkünün içinden geçen herkesi çatısı altına alıveriyor; bize duygu ve idrakte nasıl da aynı damara bağlı bulunduğumuzu hatırlatıyor; "biz" şuuru ile "toprak" arasındaki derin ilişkileri şerhediyor. Biz Türkleri, şu dâr—ı dünyada bir arada olmaya mahkûm eden asgarî zemini târif ediyor; Tuncelili Alevî Kürd ile Balıkesirli Boşnak Nakşibendî'yi aynı gönül frekansında birlikte titreştiren bir kimyâ bu. Son devrin vebâsı mikro milliyetçilik virüsünü, etnik kabadayılıkları, mezhep taassubunu, siyasî içtihad ayrılıklarını bir hamlede önemsizleştirerek bunların fevkinde bir beraberlik nüktesi kurabilen başka neyimiz var türkülerden başka?

Bir türkünün seylâbına kapılıp giden herkes bizdendir; biz de onlardanız!

"Türküz türkü çağırırız" demiyor muydu Veysel?

Iki olum haberinin tedaileri

Sevim Tanurek adini bugunun gencligi bilmez; gecen hafta haberleri dinlerken bir trafik kazasina kurban gittigini duyunca cok uzuldum. Sevim Tanurek Hanimefendi 60'li yillarin en meshur ses sanatkarlarindan birisi idi; hafizam beni yaniltmiyorsa sanat hayatinda bugunun "star"larini andirir bir debdebe ve populerlik derecesine erismedi; ama onun ses renginde bugulu, zaman zaman "boguk" intibai veren; ama cazip ve garip bir tini gizliydi ve bu haliyle neredeyse ses itibariyle birbirine benzeyen radyonun kadrolu sanatkarlari arasinda farklilasirdi. Hususi hayatini ne bilirim, ne de merak ettim; isbu meziyeti Sevim Hanim'in skandaldan uzak, huzurlu bir ev hayati ile dengelenmis mazbut bir sahsiyet tasidigina isarettir ki bu hususta yanildigimi sanmiyorum.

Bundan otuz sene oncesi "sinema, plak ve pikap" zamaniydi; karasakiz plaklara yetisemediysek de bukulebilir plastikten imal edilen ve sadece iki eser kaydedilebilen hizli devirli plaklari dinleyerek buyuduk; pikap her evde bulunur nesnelerden degildi ve hele "onlu" tabir edilen ve on plagi birbiri ardina calabilen aletler nadirattandi. Gunun birinde uzerinde Sevim Tanurek'in resmi bulunan (sarisin miydi?) bir plak gordum; "Sevda o peridir / Karar etmez yerinde / Gonlum bir serseridir / Dolasir izlerinde" (sarkinin sozleri Orhan Seyfi Orhon'a ait diye hatirliyorum) sarkisini ilk defa o plaktan, Sevim Hanim'in pek sevdigim sesinden dinledim. Yorumu farkliydi ve kendine mahsus bir rengi vardi. O gunden beri Sevim Tanurek'i her dinleyisimde cocukluk zamanlarinin renkli ve tasasiz iklimini hatirlarim. Sonradan fark ettim ki Sevim Hanim'in bugulu sesi, bana cocuklugumu hatirlatan bir manidar bir ipucu halini alivermistir.

O uzucu kazadan birkac gun sonra Sevim Hanim'in vefat haberini duydum; cenaze namazinda omuz omuza duran bir "baba" ve bir "ogul"un goruntusu icime isledi; uzuldum. Baba Tayyip Erdogan'di; oglunun, istemeden de olsa karistigi bir kazanin kurbanina karsi son vazifesini yerine getirmek icin oradaydi; ogul ses sanatkari Cavit Tanurek'ti ve o da "ana"sina karsi son evlatlik vazifesini ifa ediyordu.

Sevim Tanurek'in uzucu kaybi matbuatimizda buyuk bir aksiseda yapmadi. Mutevazi, isini en iyi sekilde yapan ve icimizden biri gibi yasayan degerlerimize karsi ilgisizlik, artik maalesef yadirgamadigimiz bir davranis haline geldi. Ne var ki ayni gunlerde bir baska sanatci daha hayata gozlerini kapatiyordu; unlu ses ve sahne sanatcisi Frank Sinatra da sayili nefeslerini hemen hemen ayni gunde tamamlamisti. Sevim Tanurek'le Frank Sinatra'nin sanati ve sanatkarligi elbette mukayese edilemez keyfiyetlerdir; ama Sinatra'nin ardindan, yakin akrabasini kaybetmis gibi icli yazilar kaleme alan sohretli kalemlerin, Sevim Hanim'in hatirasina karsi yarim yamalak da olsa kiymetbilirlik gostermemesi garibime, hatta agirima gitti. Halbuki basta Amerika olmak uzere Bati basini (son derece hakli olarak) Frank Sinatra'yi sasaali makalelerle ugurlamakta kusur gostermemis, olumunden sonra (Ankara kaldirimlarinda isportaya dusen) Sinatra albumleri birdenbire yok satacak olcude ragbet kazanmisti. Bu iki tutum arasindaki bariz farki ibretle doluydu.

Sevim Hanim, bize dair bir degerdi; ona ve kederli yakinlarina, hic de fazla olmadigi anlasilan hayranlarina, Turk musikisi alemine bassagligi diliyorum. Benim icin bir Sevim Tanurek vardi ve hep olacak; onu her dinledigimde bir an olsun yeniden cocukluk gunlerime donecek ve bugulu sesinde igde ciceklerinin sarhos ettigi golgelerle kapli eski bir sokakta tinlayip duran gecmis zamanlarin ahengini duyacagim.

"Bonservis bedeli"

Her yilin tam da bu gunlerinde artik milyon dolarlarla konusulan futbol piyasasini dile dolayarak "ahir zamana kaldik, 20 metreden kaleyi tutturamayan bacak kadar cocuklar dunyanin parasini kazaniyor" diye sizlanmak adet oldu. Bu tenkidlerin elbette cok hakli bir tarafi var; futbolcunun emegine karsilik odenen ucret, bir futbolcuyla benzer fizik ve zihin eforu harcayan sair iscilerin emegine odenen ucrete kiyasla cok fahis meblaglara ulasiyor. Futbolu meslek olarak secmis her futbolcunun astronomik ucret almadigi, buyuk futbolcu cogunlugunun Turkiye standartlari civarinda bir ucretle yetinmek zorunda kaldigi malum. Isini cok iyi yapabilenlerin emsallerinden daha cok kazanmaya hakki oldugu da makul karsilanmalidir; ama 20-30 kisilik bir futbolcu toplulugu icin telaffuz edilen meblaglar yine de "insaf" sinirinin ustunde. Serbest piyasa sartlarinda arzla talebin kesistigi yerde fiyatin belirlenmesinden farkli bir durumla karsi karsiyayiz; hesap cok berrak: Turkiye'nin gelmis gecmis en iyi futbolcularindan Can Bartu ve rahmetli Metin Oktay'in futboldan kazandigi

para, bugun onlarla asla kiyaslanamayacak kadar siradan kabiliyetlere sahip bir futbolcunun kazandigindan tam yuz misli daha az. Hukuk dilinde bu fark, "fahis" kavramiyla anlatilir.

"Zenginin mali zugurdun cenesini yorar" lafina istirak ederim; ama yeni takimina tam 1200 kilo kulce altin degerinde bir paraya mal olan futbolcunun, benim olculerime gore Can Bartu ve Metin Oktay'dan tam yuz kere daha iyi top oynamasi gerekir; yani her macta ortalama 90 civarinda gol atmasi, sicradigi zaman uc-dort dakika havada kalmasi, vaktiyle Lefter Kucukandonyanis'in yaptigi gibi rakip takimin butun futbolcularini calimlarken sahaya -yeni illeri de gostermek kaydiyla- Turkiye'nin idari taksimat haritasini cizebilmesi, istedigi anda kale direklerini aglariyla birlikte sokerek stadyum disina ucuracak derecede sert ve isabetli sut cekebilmekten bahsediyorum. Buna ilaveten ve bundan daha onemli olmak uzere ayni futbolcunun takribi 1,5 tonluk kulce altini helal ettirebilmesi icin Lefter'den de, Can'dan da, Metin'den de yuz kere daha fazla is disiplin ve ahlakina riayetkar olmasi lazim. Mumkun mu; degilse bunun adi "fuhs"tur iste (Fuhs'un lugatta iki karsiligi var; ilki "haddini asma" manasina eliyor, ikincisi "namusa aykirilik, kotuluk" demek. Bu yazida atifta bulunulan mana, kavramin ahlaki degil, hukuki karsiligi, yani "haddi asmak"tir).

Sazina "Virtuoz" sifatini hak edecek derecede hakim bir saz sanatkarinin, omrunu meslegine vakfetmis bir teknokratin, dunya capinda hakli bir sohrete kavusmus bir ilim adaminin, ana dilini asirlarin otesine tasiyacak evsafta bir sairin "bonservis bedeli" nedir peki? Sadece sanatkar, sporcu, ilim adami, sair, burokrat, teknokrat degil, eminim ki isini sorumluluk duygusuyla, yuksek ahlaki kriterlere sadik kalarak, tam bir durustluk ve ehliyetle yerine getiren herkes icin en makul "bonservis bedeli", helalinden kazanip su dar-i dunyada, degil namerde, merde bile muhtac olmadan basini dik tutmaktan ibarettir; bizim toplumumuzun "bonservis bedeli" kriteri iste boyle basit, anlasilir ve makul olculer tasiyor ve bu olcu -birileri farkinda olsun veya olmasin, bu toplulugu hala "dik tutan" ortak degerlerin basinda geliyor.

Kulaklari cinlasin bir Yildiray agabeyimiz vardi, saka yollu derdi ki, "Kimsenin malinda-mulkunde gozumuz yok; lakin nicin olsun ki?". Bunca kulfetli bir revaktan sonra sozu getirip, "bu ulkede 25 milyon aylikla tam otuz gun boyunca kira veren, evine ekmek goturen, cocuk okutan emekli aileleri varken..." edebiyatina baglayacak degilim. Siradisi insanlarin cok kazanmasina imrenmek, sefalette esitlik sacmaliklarina iltifat etmek niyetim de yok. Malum ki Turkiye, gelir dagiliminda akla ziyan dengesizlikler peydahlamis, dusuk uretim seviyesinde tutulan, issizi-mesleksizi bol bir garabetler ulkesi; buna ragmen sarsici sosyal patlamalara sahit olmayisimiz, durust ve isine sadik insanlarin zihnindeki "bonservis bedeli" kavrayisinin saglamliginda yatiyor.

Onurlu insanlari "onursuzluk"a tesvik etmemek gerek; agirliginin 15 kati kulce altinla tartilan futbolcularin bonservisini olcu kabul etmiyoruz; ama onurlu insanlarin razi oldugu "bonservis bedeli"yle oynamaya kalkisanlar, hesaplarini bir kere daha gozden gecirmelidir.

"Şimdi de iyi bir haber!"

Kotu haber, iyi haberdir" hukmu, sadece bizde degil, global haberlesmenin de vazgecemedigi bir gecerlilik tasiyor. Felaket, cinayet, cinnet, rezalet haberleri her yerde ajanslarin bas taci; haberlesmenin tabiatini dogru teshis etmek gerek. Bizim haberlesme iklimimiz, kotu haberlerin abartilmasindan oturu degil, haberin genellikle suiistimale ugramasiyla, manipule edilmesiyle, onceden belirlenmis bir maksat cercevesinde carpitilmasiyla tahammul edilmez bir tabiata burunuyor. Haber editorleri de isin farkinda olmali ki her bultende araya hic degilse bir kere, "simdi de iyi bir haber" cumlesiyle sunulan bir guleryuzlu haber koymayi ihmal etmiyorlar; ama netice itibariyle gunun ikinci yarisina, yani geceye hirpalanmis bir asapla, orselenmis bir halet-i ruhiye ile baslamaktan kurtulamiyoruz.

<!--more-->

Basimiza gelenler sadece haber bultenlerindeki kotu haberlerden ibaret olsaydi, herhalde simdiye kadar cumleten cinnet gecirmis olurduk, halbuki Turkiye, yuzeye (yani haber bultenlerine) pek aksetmeyen derin akintilar gibi kendi gundemini tayin edebiliyor. Iste birkac gun once postadan cikan kalin zarfin icindeki kitap (*), gorunen sathin cok derununda seyreden Turkiye gundeminden bir iyi haber birakti masama.

Gectigimiz yilin 16-18 Ekim tarihlerinde Konya'da "Milli Kulturler ve Kuresellesme" ismiyle bir ilmi toplanti tertiplendi. Turk Ocaklari Genel Merkezi'nin Selcuk Universitesi'yle isbirligi yaparak gerceklestirdigi bu toplanti, buyuk fikir adamimiz rahmetli Prof. Dr. Erol Gungor Bey'in aziz hatirasina adanmisti. Postadan cikan kitap, iste bu toplantiya sunulan teblig ve tartismalarin zabitlarini ihtiva ediyordu. Birkac saat sure icinde merakla didikledigim kitaptan basimi kaldirip arkaya yaslandigimda derin bir ic ferahligi hissettim: Bu, iyi bir haberdi! Haber bultenlerinin samataci bir patavatsizliklariyla kirlenen zihnim duruluverdi; devletin ust katinda olup-bitenler, yolsuzluk, cete, ihmal, skandal, calkantilari birden gozumde kuculdu. Her ne kadar "birinci sinif vatandas" oldugumuz yerli-yersiz vesilelerle basimiza kakilsa da, siradan yurttaslar olarak kamu islerinden "inadina(!)" tecrid edilmekligimizin ofkesi azaldi; "n'olacak bu memleketin hali?" sualinin yakici endisesi hafifledi. Masamda duran "Milli Kulturler ve Kuresellesme" kitabinin kapagina sevgiyle dokundum ve hissettim ki bu kitabin iki kapagi arasindaki binlerce kelimenin ardinda, her seye ragmen Turkiye'yi "dik tutan" kimya ile yogrulmus ilim sahibi, mutevazi, karakterli, mesuliyet hissi gelismis, dengeli, vakur ve dirayetli insanlar durmaktadir. "Sagduyu" bu memleketi henuz terk etmemistir, "akliselim" bizi henuz oksuz birakip uzak iklimlere gocmemistir; ilim, akil ve inanc, hala sahip oldugumuz en buyuk mevhibedir ve Turkiye, -siyasi manada- "muktedir" olmadigi halde, rezalet cikarmadigi, skandallara karismadigi, gundelik degerler ugruna ve onurunu zedelemek pahasina ilmini ve tecrubesini satmadigi halde kendini hakikate adamis cok muhim bir insan kalitesine sahiptir.

Keske kitabin munderecati hakkinda daha cok bilgi verebilseydim; ama en azindan oturum basliklarini ve teblig veren ilim adamlarinin isimlerini sunmak isterim: Birinci ve ikinci oturum "Son Yuzyilda Dunya ve Turk Dunyasi" basligini tasiyor; bu bolumde sirasiyla Ilber Ortayli, Emin Carikci, Ahmet Yasar Ocak, Muzeyyen ve Suleyman Saritas, Ramazan Acun, Oya Akgonenc, Turgut Cansever, Korkut Tuna ve Yusuf Erbay'in tebligleri yer aliyor. Ucuncu ve dorduncu oturum "Erol Gungor ve Kuresellesme" konusuna ayrilmis; teblig sahipleri: Mumtaz'er Turkone, Rasih Demirci, Fahri Unan-Mehmet Ozden, Suleyman Hayri Bolay, Mustafa Ozdemir, Ibrahim Sahin, Bahaeddin Yediyildiz, Besir Ayvazoglu, Recep Kilic ve Orhan Gokce.

Gerek bu ilmi toplantiyi tertipleyen kurumlara, gerek teblig sahibi ve tartismacilara sahsen sukranlarimi sunmaktan zevk duyuyorum. Bu, gercekten "iyi bir haber"di; darisi daha nice iyi haberlere!

(*) Bazi okuyucular, bahsettigim kitabi edinmek isteyebilirler; kitabin ic kapaginda "isteme adresi" olarak iki yer gosterilmis: Ilki, "Turk Ocaklari Konya Subesi", telefonu: 0332 351 31 50. Ikincisi: Turk Ocaklari Genel Merkezi - 0312 284 35 90 (6 hat).

1998

27 Haziran

Seç kurtul: "Kırk satır mı, kırk katır mı?" Zaman Gazetesi

25 Haziran

Akilsiz 'muktedir'lerimize sukran borcluyuz Zaman Gazetesi

20 Haziran

Almanya nasıl kurtulur? Aksiyon Dergisi

20 Haziran

Recai Bey'e hak verdim Zaman Gazetesi

18 Haziran

'Sarisa' mektubu Zaman Gazetesi

13 Haziran

Ben Almanya'da iken... Zaman Gazetesi

06 Haziran

Küçük bir mescid Aksiyon Dergisi

06 Haziran

Caniniz cehenneme Zaman Gazetesi

04 Haziran

Artik bilmiyorum diyemezsiniz! Zaman Gazetesi

Artik bilmiyorum diyemezsiniz!

Yazinin basligini, "elifi elifine" Kitaphaber dergisinin mayis-haziran aylarini ihtiva eden 4. sayisinin 27. sayfasinin sag alt kosesinden aldim: Sayfanin sagindaki sutunda "Bu kitap adlarinin Shakespeare'den alindigini biliyor muydunuz?" gibi kiskirtici bir baslik altinda, konuyla ilgili kucuk bilgiler siralaniyordu; Shakespeare'in eserlerinde gecen bazi unutulmaz tabir ve terkipler, zamanla diger yazarlara kitap ismi ilham etmis: Mesela "The Winter of our disconent" tabiri John Steinbeck'in dikkatini cekmis ve Turkceye uc farkli isim altinda tercume edilmis, asli manasina en sadik olani "Hosnutsuzlugumuzun kisi". Bir baska misal "Brave New World", meshur utopya muellifi Aldous Huxley'in eserine isim olmus; "Cesur Yeni Dunya" vb. Sutunun en altinda tamami majiskul bold Times karakterle bu yazinin basligi yer aliyor: "Artik bilmiyorum diyemezsiniz!"

Cumlenin hukmu, tatsiz bir sorumluluk duygusunu getirip omuzlariniza birakiyor: Artik biliyorsunuz, haberdar olmamak, bilmemek, duymus olmamak hakkinizi kaybettiniz; ogrendiniz, haberdar oldunuz ve bu bilgi, artik sizi idare eden bir nufuz ve agirlik kazandi. Simdi, bu bilgiyi ogrenmediginiz zamanin insani degilsiniz; degismeye mahkumsunuz; haber (bilgi), zihni ve vicdani dolleyen bir kudretle size teblig olundu. Gordunuz, okudunuz, bildiniz, anladiniz ve sorumluluk yuklendiniz. Degismeye mahkumsunuz. Haberin mahiyetine itiraz etseniz bile durum degismeyecektir: "Duyduk ve itaat ettik" (Nisa; 46). Sorumluluk agirdir ve aslinda "hurriyetten kacis" vakiasinin ardinda sorumluluktan kurtulma telasi vardir: "Ya Rab, ne eksilirdi derya-yi izzetinden / Ya dehre gelmeseydim, ya aklim olmasaydi" diyerek feryad eden sair, tecahul-i arifane gosterip aklinin ziyadeligi ile ogunmuyor; haber-teblig ve gerekenin icra edilmesi arasinda sendeleyen "akil olmak" melekesinden sekva ediyor. "Ogrenmek yasamaktir, bilmek ise olmek" diyen feylesof da ayni sanciyla muzdarip; bilginin bedeli agir, hakkini ifa etmemek curum.

Bu ulkede cari bulunan haberlesme iklimi, kisiye bu kabil kulfetler yuklemeyecek kadar zahiri, abes, cocukca ve dramatik unsurlar tasiyor; afyonu patlamis bir ehl-i keyfi, birkac saatligine olsun simdiki zamanin kalebentliginden azad eden masum, gercek otesi ve delice bir zahirilik iklimi icinde haberlesip duruyoruz. Haber (veya bilgi) varligimizda maddi veya manevi herhangi bir engele takilip kalmadan ultraviyole sualari gibi dokunup geciyor icimizden. Nice insan vardir ki ruya esnasinda edindikleri bilgiyle amel etmeyi ciddiye alirlar fakat ekseriyetimiz ustumuze boca edilen haber saganagindan tek damlacik dahi olsun islanmadan kuru gecebilmeyi her defasinda basarabiliyoruz; siradisi bir durum, peki manasi ne?

Kelimeler deniz anasina benziyor, medya akvaryumunda sanki cusseye ve hacme sahipmis gibi gorunuyor; ama onlarin derununu boslukla ikame etmeyi basariyoruz her defasinda. Cumlelerin grameri var da (var mi?) zamiri yok. Hakikatin lisanla ifadesi beyhude; kelimeler hakikatin agirligini cekebilecek mukavemetini kaybetti. Akil, cok zamandir "gurbetci"lige yazildi, nicedir mektup bile gondermiyor; sagduyu Moskova'daki Turk santiyelerinde amelelik ediyor; akliselim dunya turuna cikti; basiret, bir kadirbilmeze gelin gitti; mana, yillardir ugratildigi asagilik muameleye kahirlanip Iskandinav sosyal demokrasilerinden birine "siyasi multeci" istidasi vererek savustu gitti, duz mantigi hububat niyetine piyasadan toplayip Arap ulkelerine dusuk fiyatla ihrac ettik.

"Artik bilmiyorum diyemezsiniz!" sozu, iste bunun icin catalli bir kiymik gibi etime batti; tamam, biliyorum; ama yine de bir sey degismiyor; ne ben degisiyorum ne de baskalari. Oyleyse bilmekle bilmemek arasinda ne kemiyet farki kaldi, ne keyfiyet. Havanda su dovuyor, kalburda ruzgar ediyoruz. Lugatimiz veresiye defterine dondu.

Her seyi bildigimiz soylenemez; ama bildiklerimizin karsilik hanesi bombos. Hazreti Adem'e isimler ogretilmisti; Ademoglu olmak isbu bilmekligin icabini yerine getirmek degil mi? Her seye ragmen bildiklerimiz, cigerde hapsedilen bir solukluk hava gibi icten ice bunyeyi curutuyor, ufuneti artiriyor. "Artik bilmiyorum diyemezsiniz" ihtarinin bile tesiri kalmadi ustumuzde, artik yayginlik kesbeden o malayanilikle soyle cevap veriyoruz, "evet, biliyoruz iste, ne olmus yani?"

Gazeteler dunyanin en kaygan maddesi "teflon"dan kirk kere daha "kaygan" ozellikler tasiyan yeni bir karbon bilesimi icat ettigi Discovery Bilim Odulu'ne aday gosterilen Dr. Ali Erdemir'in basarisindan bahsediyor. Dr. Erdemir, eger haberlesme iklimimizdeki o akillara sigmaz kayganligin molekuler yapisini kagida gecirebilseydi, nice yillardan beri herkes "fikri surtunme"nin nasil canina okudugumuzu anlayabilirdi.

Caniniz cehenneme

Fransiz Milli Meclisi'nin cok dusuk bir istirakle aldigi karar yine yuregimize dert oldu; protesto demecleri, mitingler, seri makaleler, ofkeli beyanlar birbirini izliyor. Herkeste bir, "eyvah basildik" endisesi; ardindan hayiflanmalar, "tabii, hariciyemiz uyursa boyle olur; ihmal, gaflet, dalalet vs..."

Kendimi yokluyorum; ne kadar "havaya girmeye" calissam da bos: Teknik acidan Fransiz Milli Meclisi'nin "Ermeni kirimi"ni kinamak icin aldigi karar, Burkina Faso Parlamentosu'nun muz standartlarini belirleyen kararindan farkli degil; ustelik milletlerarasi hukukta "icislerine karismama" diye bir prensip de var. Hal boyleyken, bir avuc veya bir tren dolusu Fransiz milletvekilinin aldigi karardan panige kapilip "basilma", "ele gune rezil olma" evhamlarina kapilmanin ne alemi var diye dusunuyorum ve bu tepkinin Fransiz Milli Meclisi'ni gururlandirmaktan ve "vay canina; biz neymisiz be?" tafralanmasina muncer olmaktan baska ise yaramayacagini saniyorum. Fransiz Milli Meclisi bir nevi "hakikati tasdik mercii" degil ki, saklamaya calistigimiz kabih curumlerden oturu sucluluk haletine burunuverelim? Teorik acidan dunyada her parlamentonun bu ve buna benzer kararlar alma hakki ve yetkisi var.

Denilebilir ki, "Iyi ama bu kararla Fransizlarin yasama uzvu Turkiye'ye karsi husumetini belli ediyor"; tamam, bu anlasilabilir bir vakiadir ve eger cok gucumuze gittiyse biz de onlara karsi husumet izhariyla benzer bir karar cikararak mesela 6 Haziran gununu "Barthelmy Katliami'ni tel'in" gunu ilan ediveririz; bu defa -eger cok meraklilarsa pirincin tasini onlar ayiklarlar. Velev ki daha ciddi bir tepki gosterilmek isteniyorsa bunun ticari, diplomatik, kulturel ve siyasi nice avadanliklari vardir, onlara muracaat olunur; ama mesele sizofrenik dovunme raddelerine kadar getirilmez.

"Tarihi hakikatler tahrif ediliyor" diye samimi bir endiseyle ortaliga dusmemizi de dogrusu pek inandirici bulmuyorum; cunku tahrife ugrayan sadece I. Dunya Harbi esnasinda isgalci Rus birlikleriyle isbirligine girerek siyasi sadakatsizlik gosteren "vatandaslar"imizin mecburi muhacereti esnasinda yasanan hadiseler degil ki; biz vaktiyle sadece tarihimizi, tarihi mirasimizi degil, anadilimizi bile "tagyir, tebdil ve ilga" ettik; yakin tarihimiz restorasyon calismalarindan, yeniden insa gayretlerinden, onarim ve bakima alindigi icin ziyaretcilere kapatilan galerilerden, tadilat ve modernlestirme faaliyetlerinden oturu santiye yerine donmus bir muzeye benziyor. Kendi hakikatimizle bile nizaliyiz; hal boyleyken 20-30 Fransiz milletvekilinin altina parmak bastigi bir parlamento kararindan oturu aslinda ne kadar hakikatperver oldugumuzu hatirlamak biraz garip olmuyor mu?

Haberlesme teorisinin cok muhim bir ruknu var; diyorlar ki, "haberlesmede esas, sizin ne anlattiginizdan ziyade muhatabinizin ne anladigidir". Teknik acidan bakildiginda Turkiye Cumhuriyeti'nin 1915 yilinda Anadolu'da olup-bitenlerle ilgisi, "Osmanli alacaklari" ile ilgisi nispetindedir; saniyen ortada bir "etnik temizlik" degil, militan Ermeni cetelerinin katliamina

karsi girisilmis bir ofke refleksi vardir ve bu tezi vesikalarla, istatistiklerle, tarihi delillerle ispat etmis olmak son tahlilde bir ise yaramamaktadir, zira muhatabimiz bizi dinlemekten ziyade kendi efsanesini tekrarlamak, insa edilmis bir gecmis tasavvur etmek niyetindedir. Osmanli arsivlerinin Ermeni meselesi ile ilgili evraki nice zamandir acik bulunuyor. Muhataplarimiz hakikat pesinde degil ki, hakikatlerle mukabelede bulunarak beraat umabilelim; onlar bir efsaneye yaslanarak bize karsi siyasi bir ustunluk pozisyonu elde etmek istiyorlar; o halde mucadele ilmi platformda degil, siyasi platformda verilecektir ve bu raddeden sonra hala pesin hukmunde diretenlere karsi diplomatik nezaket lisaniyla, "caniniz cehenneme ekselans" cevabiyla yetinilecektir.

Hala anlayamadik; bizi zaafa dusuren hakikatler degil, hakikat karsisindaki saskinligimiz, nispetsizligimiz ve o kahredici alakasizligimiz; dunyanin sayili tarihcileri ile dunyanin her yerinde bir kongre aktedip Ermeni meselesini enine-boyuna tartismak, arsivleri ve sair tarihi vesikalari kritik etmek, ilmi hakem kabul ederek konuya aciklik kazandirmak kolay, problem de burada degil zaten. Mesele su ki biz, bizatihi hakikate karsi nispetimizi kaybettik galiba; oyle olmasaydi nice seneden sonra su bayat davayi yeniden isitip onumuze getirebilirler miydi?

"Uyan Turkiye soyuluyorsun!" slogani guzel; ama daha guzeli var, biraz uzun ama dogru: "Uyan Turkiye, hakikat duygusunu kaybediyorsun ve bu kotulugu kendi nefsine bizzat sen reva goruyorsun!"

Küçük bir mescid

Karikatürist Semih Balcıoğlu'nun nefis bir kompozisyonunu hatırlıyorum; resimde küçücük bir mescid vardır; ufacık minaresi, mütevazı kiremit çatısı, avlusunda ürkek bir hâletle ayakta durmaya çalışan iki kavak gölgesi ile tipik bir kenar mahalle veya kasaba mescidi.

Ne var ki bu mescidin "büyük hayalleri" vardır; karikatür tekniğinde kullanılan "düşünce balonu" ile mescidin büyük tasavvurunu öğreniriz. Birbirini izleyen küçücük sabun köpükcüklerinin en büyüğünde muhtemelen Ayasofya'ya ait olması gereken muhteşem bir iç mekân illüstrasyonu yer alıyor; dört devâsâ "fil ayağı"nın kubbeyle birleştiği yerlere asılmış ve "celî" yazı tarzının şâheserlerinden sayılan levhaları, haşmetli kandil avizeleri ve yekûnunda iki medeniyeti dudak dudağa getiren emsalsiz terkibi ile o yiğidin gönlünde, günün birinde bir "Ayasofya" olmak yatmaktadır. Minikliği ile mâruf "Serçe" ve "Murat" marka otomobillerin tamponunda da buna benzer "büyük olmak" tasavvurlarının dile getirildiğini hatırlıyorum: "Büyüyünce otobüs olacak"gibi.

Balcıoğlu'nun nüktesi ilk gördüğüm andan beri hoşuma gitmiştir; büyük olmak, daha mükemmel bir forma kavuşmak anlaşılabilir bir eğilim ama mevzu "câmi" olunca durum değişiyor: Meşhûr—ı cihandır ki İslâm medeniyetinin en haşmetli mâbedleri, yaşadığımız

topraklarda yükseliyor ve bu eserlerin göz menzilinde bulunmak, etrafında, içinde, kenarında, uzağında ama daima onlarla temas ederek yaşamak bizde "câmi", daha doğrusu ibâdethane fikrinin "Sinan" merkezli, Süleymaniye, Sultanahmet, Yenicâmi merkezli gelişmesine yol açıyor; "Câmi dediğin böyle olur" yaklaşımı, Cumhuriyet'in başlangıcından beri her nevi ibâdethane ihtiyacının, hiç olmazsa "küçük bir Süleymaniye" taklidi ile karşılanmasına yol açtı. Kendini tazeleme gücünü kaybeden her geleneğin kapıldığı ilk hâlet korku ve bugün yeni semt—eski semt demeden yaşadığımız şehirlerin her yerine serpiştirdiğimiz "selâtin" taklidi, "Selimiye yavrusu" kötü taklid ibâdethaneler işte bu korkunun eseri.

İslâm'ın cemaat rûhuna bizde daha çok hitab eden ibadethane tarzı hiç şüphesiz, semt kuytuluklarına, köşe başlarına, ihtiyar çınarların gölgesine, bir hayrat sebilinin böğrüne gizlenmiş küçük mescidlerdir ve küçük mescidler Osmanlı coğrafyasına çok dengeli ve âdil bir tarzda dağılmakla dikkat çekerler: Süleymaniye'nin benzeri yoktur ama Üsküdar'daki "Kebapçı Ali Ağa Mescidi'nin Urfa'dan Bağdad'a, Çorum'dan Kosova'ya, Manisa'dan Bahçesaray'a, Malatya'dan Girit'e kadar binlerce yerde binlerce tekrarı, yani mahallin üslûbuna çekilmiş benzerleri vardır. İnşâsı külfetsiz, bakımı ve onarımı kolay, idâresi zahmetsiz ve buna rağmen icrâ ettiği fonksiyon benzersizdir; Mahallenin kalbidir, mekteptir, haber merkezidir, sohbet mahallidir, ibadethanedir. Kubbeye iltifatı yoktur, düz ahşap çatı üstüne oluklu kiremitle görür işini, minâre olsa da olur, olmasa da, iç mekân sakız gibi beyaz kireçle sıvalıdır; süslemede mübalağaya yer verilmemiştir; pencereleri hayata, yani mahallenin gündelik âhengine açılır. Çoğunlukla, bütün ömrünü bir "hayrat" yapabilmek amacına vakfetmiş orta gelirli insanların altından kalkabileceği ölçüde düşük bir inşaat mâliyetiyle ayağa kaldırılabilir. Nitekim küçük mescidlerin çoğu, "ağa, paşa, bey" gibi vâriyete işaret eden lakap sahiplerince değil, "filankes hatun, falankes ağa, bilmemkim efendi" gibi orta sınıfa mensup insanların hayratı olarak dikkat çekiyor.

Bütün ölçüleri mütevazı, boyutları beşeri, anlamı sade, "beden dili" müslümancadır. İslâm coğrafyasında cemaatin nabzını büyük selâtin câmileri değil, küçük mahalle mescidleri idare eder. Dolayısı ile bugün örnek alınması gereken ibadethane biçimi, aslının ancak feci derecede kötü bir kopyası yapılan selâtin camileri değil, mahallenin, şehrin ve coğrafyanın rûhunu tarif eden küçük mescidlerdir.

Keşke bundan böyle ibadethane inşasında kötü taklid edilmiş, pahalıya malolmuş ve başarısız klasik örnekler yerine, küçüklüğüne rağmen şirinliği ve canayakınlığı ile daha mühim fonksiyonlar icra edebilen küçük mahalle mescidi nüktesi daha sık hatırlanabilse...

......

Günün birinde nasib olursa bizzat planlarını çizmek, ayrıntılarını tertiplemek, bahçesini tanzim etmek ve bütün arkadaşlarımla birlikte inşaatında çalışmak niyetiyle böyle bir "hayrat"ta bulunmak dileğindeyim; en azından doğru misâli bizzat göstermek için.

Şükriye Tutkun!

Takriben yedibin kişinin heyecandan yüreği kaynayarak ayağa fırlayıp hep birlikte "ağlama yar ağlama" türküsünü, hem de falsosuz söyleyebildiği bir konser izledim. İstanbul Cemil Topuzlu Açık Hava Sahnesi'nde Yavuz Bingöl ve Şükriye Tutkun isimli iki genç sanatkârın konseriydi bu.

Yavuz Bingöl, sesinin imkânlarını bilen ve haddini tecavüz etmemeyi başaran bir yorumcu. Yorumunun bana hitab eden bir tarafı yok ama sahne dilini iyi kullanması ve o kadar delikanlıya genç kıza, içindeki "türkü tansiyonu"nu aksettirebilmesi, benim için dikkate değer bir hadiseydi. Hele "halay" faslında yüzlerce, belki bini aşkın izleyicinin bulabildiği her karşı boşlukta cümleten halaya koşulması vardı ki, genç olmadığıma hayfettim desem yalan olmaz.

Şükriye Tutkun üzerinde konuşmaya değer bir isim: Zaman zaman Sibel Can, Selda Bağcan ve İbrahim Tatlıses'in "sahne ruhu"nun etkisinde kalsa bile, kendisi gibi olmayı, sadece türkü söylemeyi başarabildiği zaman dikkate değer bir yorumcu ile karşı karşıya bulunduğunuzu farkedebiliyorsunuz. "Konser üslûbu ayrı bir şeydir; içinde gösteri unsuru da vardır" itirazına hazırlıklıyım; sadece "iyi türkü söyleyebileceğini" hissettiğim bir sesin, işin kolayını, doğrusunu ve sâde olanını tercih etmesi gerektiği halde, seyirciden reaksiyon alabilmek için kimi zaman kendisi gibi olmaktan uzaklaşabilmesini yadırgadım.

Şükriye Tutkun, işinin sadece "türkü söylemek" olduğunu anlamalı ve bu işin anlamı üzerine düşünmeli. Çok güçlü bir ses kapasitesine sahip olduğu âşikar ve bence ses gücünün, türkü yorumuna galip gelmesine izin vermeli. Türkü, bu genç sanatçının içinde var; onu açığa çıkarması için ekstra gayret sarfettikçe türküye yazık ediyor. Sadeliğin, tabii olmanın ve türkünün varoluş sebebini kavrayışın hikmetine ulaştığı anda eminim ki, gündelik başarıların ötesinde bir köşetaşı olmak, Şükriye Tutkun için hiç de zor olmayacaktır.

Aynı konserde iki saz sanatkârı, saz (mey ve akordeon) icrâsında yüksek kalitenin bir halk konserinde bile tutturulabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekiciydi. Keşke isimlerini bilseydim ve sizlerle paylaşabilseydim.

Şükriye Tutkun'un içinde Anadolulu bir Loreena Mc Cannet var ve onu azat etmesi için sâdelikten ayrılmaması kâfi bence.

Ben Almanya'da iken...

Turkiye'de bu cumle sihrini kaybedeli beri yillar oldu; Avrupa gormek, "yurtdisina cikmak" artik vaka-i adiyeden sayiliyor. Yirmi-otuz sene once "Ben Almanya'da iken.." cumlecigi ile baslayan sohbetlere "can kulagi" ile yonelen dikkatler coktan porsudu gitti.

Ilk yurtdisi tecrubesinin ilk intibai olumsuzdu: Frankfurt Havaalani'nda "Avrupa Toplulugu uyesi olmayanlar icin" tabelasi onunde girdigimiz uzun kuyrugun sonunda, kendine bir

anayasa mahkemesi yargici edasi vererek huzuruna gelen ikinci sinif insanlari "gozden geciren" Alman polisinin bakislari ve sorulari tek kelime ile asagilayici idi; bu asab bozucu "insan sarrafligi" testinden kazasiz belasiz kurtulmak bile ferahlatici degildi; cunku o esnada Turkiye'den fersahlarca kuzeyde bulunan Frankfurt'ta hava sicakligi (30 derece), henuz sabahin altisinda, Alanya'ya rahmet okutacak kertede sicak ve rutubetli idi; her karisinda yuksek teknolojinin goz kamastirici detay dikkatinin izlerini tasiyan havaalaninda fark ettigim bir poster temelli keyfimi kacirdi; tam metnini hatirlayamamakla birlikte Ingilizce "go" ve "do" fiilleriyle kafiyelenmis bu posterde ezcumle su ihtar yaziliydi: "Eger Almanya'ya gidiyorsan, bir Alman gibi davran!" Bu ibarenin ne kadar kaba, yersiz ve asagilayici oldugunu Alman rasyonalitesi, ancak ayni posterin Almancasini, mesela Antalya Havaalani'nda gordugu zaman fark edeblir.

Neyse ki bes-on metre ilerde beni bekleyen sevgili mihmandarlarim Savas ve Tansel beylerin samimi tebessum ve yakinliklari ile karsilasinca bu tutarsizliklarin icime aci bir gurbet ukdesi gibi oturan sevimsizligi birdenbire dagiliverdi; vatan duygusunun aydinlik bir tebessumde yogunlasabildigini fark etmek, benim icin yeni bir tecrubeydi ve anladim ki gurbet, sadece bir cografya unsuru degil dostlarin olmadigi yerden ibarettir.

"Gormemisin oglu olmus.." meselince size karsilastigim her farkli unsuru anlatip caninizi sikmak niyetinde degilim; soyleyebilecegim en dikkate deger sey, samimi bir ilgi ve dostluk halesinin icinde gecirdigim dort gun icinde Turklerin yasadigi veya yasamak zorunda kaldigi her yeri vatan haline getirebilmekteki o sasirtici kabiliyetleri oldu: Heidelbergli Turkler (selam onlara), "bizim Hedielberg bir baskadir canim" derken bu hissiyati dile getiriyorlardi; Mannheimilar Mannheim'den bahsederken bir anlamda Malatya'dan, Urfa'dan bahsedercesine sahipleniyorlardi; Kolbenzliler Koblenz'e toz kondurmuyor, Augsburglular, en az digerleri kadar "memleket"lerini sahipleniyorlardi. Dunyayi global bir koye benzetenler galiba biraz haklilar; en azindan Turkler, belki, tarih boyunca bilinen dunyanin en az yarisinda bayrak gostermek tecrubesini, simdi anayurttan binlerce kilometre uzaklarda yasadiklari yerleri sahiplenerek gelistiriyorlar; hem Turk kalabilen, hem dunya vatandasi olabilecek esneklige sahip yeni bir nesille tanisiyoruz.

Bu yolculuk munasebetiyle ZAMAN gazetesinin Frankfurt'ta kendi tesislerinde basilip dagitildigini ogrenme firsati buldum; anladigim kadariyla yurtdisinda bir Turk gazetesini muntazaman takip etmek, Turkiye'de hissedilebilenden cok daha farkli boyutlari olan bir vakia. Almanya'daki ZAMAN nushalarinda henuz gecis doneminde yayin yapmanin getirdigi bazi aksakliklar fark ediliyor; ama zannimca cok kisa bir zaman icinde Almanya'daki ZAMAN okurlari Turkiye'dekinden farksiz bir gazeteyi gunu gunune okumak imkani bulabilecekler.

Benim icin cok ogretici ve ilginc hatiralarla gecen bu yolculugun ince detay hikayesini Aksiyon'a sakliyorum. Bu vesileyle dort gun boyunca gittigim her yerde beni sevgiyle,

dikkatle, anlayis ve sabirla dinleyen, muhabbet izhar eden, dostluklarini comertce bolusen butun kardeslerime kalbi sukran ve muhabbetlerimi iletiyorum; onlardan cok sey ogrendim. Ayrica gunun her saatinde mizikciligima, kaprislerime katlanan, bir kardes muhabbetiyle nazimi ceken ve hatta omru boyunca nikotin dumani gormemis otomobillerinde sigara icmeme bile izin veren mihmandarlarima, ogrenci arkadaslarima, ev sahiplerime, yol arkadaslarima cok tesekkur ediyorum.

Almanya onlarla guzeldi ve dostluklari dunyaya bedeldi!

'Sarisa' mektubu

Cok degerli hocam, Ben, Dokuz Eylul Universitesi Buca Egitim Fakultesi ogrencisiyim. Sivas'in Altinyayla Ilcesi'nde oturuyorum.

Altinyayla tarihi bir sehir. Gecen yaz bir muddet orada calistim. Sehir, Hitit'lerin Hattusas'tan sonraki ikinci buyuk merkezi. Hititce'deki ismi "Sarisa" imis.

Belki bunlardan bir Sivasli olarak haberiniz vardir; fakat ben bilmediginizi farz ederek uzun uzun yaziyorum.

Sehrin ortaya cikarilma calismalarini Margorg (?) Universitesi'nden bir Alman profesor ve ekibi yonetiyor, isin 40 yilda bitirilmesi hedefleniyormus. Gecen yaz galiba 5. yiliydi.

Gerci arkeoloji, bolumunuzle ve edebiyatla pek alakali degil; ama ben, ruhumda firtinalar koparan boyle bir kultur hazinesinin sizin de dikkatinizi cekecegini dusunuyorum. Ayrica bazi noktalarda sahip oldugunuz imkanlar sayesinde bir nebze olsun care bulabilirsiniz.

Bu sehirle ilgili benim endiselerim var. En basta calismayi yapanlarin yabanci olmasi beni bu endiseye sevk ediyor. Dikkat ettim, Kultur Bakanligi adina sadece arada bir gorunen birisinden baska hicbir yetkilimiz yoktu. Buluntular Sivas Muzesi'ne goturuluyor; fakat boylesine onemli bir konuda hicbir kontrol olmadigi icin bulunanlarin yolunu sasirarak Berlin Muzesi'ne gitmesi isten bile degil. Bu ihtimali duyarak yasamak inanin beni kahrediyor. Nasil kahretmesin ki, bu yil yapilan calismada onemli seyler bulundu: Iki tane tam, zedelenmemis tablet ve bir boga heykeli. Tableti inceleyen profesorun bize aktardigi yazilar, ruhumdaki heyecani ve bu gizemli, 2000-3000 yillik tarih hakkindaki merakimi daha da artirdi: "Buyucu kadin der ki..."

Beni muteessir eden bir nokta da o kadar universitemiz ve arkeoloji kursumuz olmasina ragmen birakin calisma yurutmeyi, bu buyuk olayi gormek gibi bir lutuf icin dahi bir tek ilim adaminin buraya ugramamasi.

Elin oglu Pancermenizm'ine dayanak noktasi aramak icin o kadar yolu tepip geliyor ve biz burnumuzun dibindeki zenginligi arastirmak zahmetine dahi katlanamiyoruz. Gecenlerde Ahmet Hikmet Muftuoglu'nun "Gonul Hanim" isimli kitabini isledik. Orada bahsedildigi gibi

1893 yilinda Orhun Kitabelerini Danimarkali Thomsen cozmus. Sarisa sehrini Alman Andreas ortaya cikariyor. Demek ki kultur varliklarimiza kayitsiz kalmak gafletinde istikrarli gidiyoruz.

Calismayi yuruten profesor, surekli kendi ogrencilerini getirtip inceleme yaptiriyor. Dusunun, pratik egitime bakin. Bizim arkeoloji ogrencileri teorik egitimle mezun oluyor ve gelecegin profesorleri onlarin arasindan cikiyor. Ondan sonra kendi tarihimizi sundan-bundan ogreniyoruz. Oyle ya yazin Marmaris'te tatil yapmak dururken Anadolu bozkirinda kim toza bulanma enayiligine katlanacak? Bunu yapsa yapsa gavurlar yapar.

Son olarak kaziya arada bir ugrayan biricik gorevlimizin tavrindan bahsetmek istiyorum. Daha onceki senelerde elde edilen tabletler parca parcaymis. Bu yaz iki saglam tablet ve boga heykeli bulununca yabancilarin tavrini gormeliydiniz. Yabancilarin gosterdigi cosku seline karsilik bizim arkeologun kayitsizca, buluntulara adeta tas parcasina bakar gibi bakmasi beni cildirtti. Gecen yil arkadaslarla Alanya Kalesi'ne gitmistik. Bazilarina o devasa esere alelade tas duvarlar olarak bakmasina da isyan etmistim.

Inanin bu "Sarisa" meselesi kafami cok mesgul ediyor. Koca Kultur Bakanligi bu konuda kayitsizken ben ne yapabilirim bilmiyorum. Sizden ricam, bu vahim durumu Turkiye'ye duyurmaniz. Eminim benim duydugum acilari siz de yasiyorsunuz; ancak bir seyler yapmak geregine inaniyorum.

Kusura bakmayin, size baska bir meseleden daha bahsetmek istiyordum; ancak konuya girdikten sonra ruhumun cirpintisi kalemimi kagit uzerinde biteviye gezdirdi. Kafanizi bu kadar agritmakla yeterince haksizlik yaptigim kanisindayim.

Cok kucuk bazi duzeltmeler disinda bu okuyucu mektubunu sizlerle paylasmak istedim. "Sarisa"ya bundan dort yil once gitmis ve gezmis, calismayi yuruten Alman ilim adami ile tanismistim. Sarisa, okuyucumun vasfettiginden daha buyuk ve onemli bir sehir ve bu noktada ismini yazmayi unutan okuyucumun hassasiyetine yurekten istirak ediyorum. Bulunan bazi parcalarin Berlin Muzesi'ne gidip gitmedigi yolundaki suphesini ihtiyatla karsilamakla birlikte "ilgisizligimiz"in ne kadar vahim boyutlar tasidigini yakindan biliyorum. Bu mektubu, sadece Kultur Bakanligi'nin degil, hemen herkesin dikkatini "Sarisa"ya yoneltmek maksadiyla yayinliyorum. Ilgili kuruluslarin yollayacagi aciklamalari da yine buraya iktibas edecegim tabiidir.

Recai Bey'e hak verdim

Her pazar gunu bu sayfanin neredeyse yarisini istimlak edercesine yan gelip kurulan Recai Gullapdan Beyefendi'nin "ilim alemi" hakkinda kaleme aldigi son iki "makale"deki isabet,

hafta icinde M. Ali Birand'in yayinladigi 32. Gun programi vesilesiyle iyice anlasilmis oldu. Bu cercevede Recai Bey'in nicin universite mezunu olmamakla, hatta vaktiyle resmi egitim veren kurumlara iltifat etmeyerek, rahmetli pederi tarafindan saglanan ozel egitim imkanlarindan istifadeyi tercih ettigi aciklik kazandi.

Mehmet Ali Birand'in Istanbul Universitesi ogrencileri ile ayni kurumun rektorunu soru-cevap teatisi tarzinda bir araya getirmesi bana gore cok muhim bir yayincilik basarisi idi. Turkiye'de her seye ragmen birbirine muhasim gibi gorunen taraflarin musterek konusma zemini bulabilmesini nimet olarak karsilamak gerekir. Haberlesme, munakasa ve en azindan temas mesafesini koruyabilmenin "nimet" sayilmasi gereken gunler geciriyoruz cunku. Iste bu soru-cevap faslinda ortaya cikan intiba, belki Istanbul Universitesi'nde yasanan problemlerin asilmasina yardimci olmadi; ama Turk kamuoyunun mevcut problem hakkinda esasli bir fikir sahibi olmasini sagladi. Bu cercevede sahsen edindigim fikri sizlerle paylasmak isterim.

Istanbul Universitesi, bu ulkenin en kidemli yuksekogretim kurumu; oyle oldugu icindir ki akademik geleneklerin, fikir ve ifade hurriyetinin, ilmi arastirma ve tedris usullerinin kidem ve kemal itibariyle diger universitelerden ziyade Istanbul Universitesi'nde yogun bir halde tecelli etmesi gerekir. Sayin rektorun ilmi ihtisas subesini bilmiyorum; ama profesorluk mertebesine gelmis, ustelik birtakim merciler tarafindan rektorluge layik bulunmus bir kisinin -sahsi ihtisasi bir yana-, akademik geleneklerin tesisi ve surdurulmesi, fikir ve ifade hurriyetini daraltici tedbirlere karsi tavir alinmasi, universitenin ilmi seviyesini yukseltici mahiyette tedbirlere basvurulmasi gibi temel meselelerde "esasli bir fikir" sahibi olmasi beklenir. Benim asil eseflendigim nokta, Istanbul Universitesi'nin nizamiyelerinde fiilen kilik-kiyafet, sakal-biyik, basortusu muayenesi yapilmasindan ziyade, bir Istanbul Universitesi rektorunun yukarda zikredilen konu hakkinda "esasli bir fikir" sahibi olmadigini fark etmek oldu. Sayin rektorun sahsi ictihadi, mezkur yasaklari tabii bulmak noktasinda tecelli etmis olabilir; bunu anlayabiliriz; ama bir Istanbul Universitesi rektoru "Turkiye bir hukuk devletidir, 'kanunlara' uymak zorundayiz" seklinde mudafaa yapmak ihtiyacini duyuyorsa o kisinin "hukuk devleti" ile "kanun devleti" arasindaki o muhim farki bilip-bilmedigi konusunda suphelenmeye hakkimiz var demektir. Universiteler o mercilerdir ki, -velev ki- "kanun devleti" olsun, ilmi calisma ve ictihadlariyla, hicbir makamdan cekinmeksizin verdikleri mutalaalarla, arastirmalar, seminerler, konferanslar ve yayinlarla "kanun devleti"ni, "hukuk devleti"ne donusturmek icin mucadele verirler, topluma onderlik ederler, yol gosterirler ve aydinlatma faaliyetinde bulunurlar. Bu hakkindan -bizzat rektorunun agziyla- pesinen vazgecen ve kendisini iktidarin aldigi her karari, tenkid hakkini bile mahfuz tutmaksizin yurutmekle mukellef hisseden bir kisi, belli ki "akademi" atmosferinin anlamindan henuz haberdar olamamis demektir. Acik soylemek gerekirse, sayin rektor, ogrencilerine karsi bir akademisyen edasiyla konusmak yerine, merkezi idarenin yuksek rutbeli bir yoneticisi gibi konusmayi tercih etmesiyle sadece kendi akademik itibarini degil, temsil ettigi o buyuk camianin itibarini da tartismaya acmis bulunuyor.

Siyasi ahvaldir; akla, mantiga aykiri gorunen pek cok husus kamu hukukunun mueyyidelerini ardina alarak uygulamaya konulabilir; dogrudur, yanlistir, fiili bir durum cari olabilir. Meslek kuruluslari, yargi organlari, hatta basin bile bu fiili duruma karsi acikca cephe almaktan cekinebilir; tarihte misalleri vardir ve bunlar anlasilabilir hallerdir; ama universitelerin bu gibi fiili halleri mesrulastirmak icin tezcanlilik gostermesi dogru degildir; Oscar Wilde'in isabetle teshis ettigi gibi "gunun en basit hadiseleri seciyeyi insa eder veya yikar". Bir memlekette hur fikir ve tenkidin kalesi sayilmasi gereken bir muessesede, bu kadar isabetsiz ve dayaniksiz gerekcelerle ve butun dunya normlarina ters dusercesine birtakim fiili uygulamalari mesrulastirmaya kalkismak, o muessesede nice emek ve fedakarliklar bahasina tesis edilen akademik gelenekleri bir anda baslangic noktasina indirebilir; o muesseseden feyiz, ilham ve isik almasi gereken ogrenciler de ertesi gun, ayni tavirlari taklid ettiklerinde soylenecek soz kalmaz. Acikca tenkid yapilamadigi hallerde sukut etmek bile en azindan ilmi ve akademik bir tavirdir.

Sayin Rektor'un ogrencilerine verdigi cevaplardan edindigim intiba iste bu merkezdeydi; netekim bilahire, "Bu memlekette ilim olmustur beyler." diye hayiflanan Recai Bey buyugume hak verdim.

Almanya nasıl kurtulur?

Jöntürklerimiz Avrupa'yla ilk defa temasa geçtiklerinde, şehirlerin düzenine, kamu işlerinin âdeta görünmeyen bir el tarafından yürütülmesine ve

özellikle kaldırımların intizam ve temizliğine hayran kalmışlardı; işin açıkçası Avrupa'yı ilk defa gören biri sıfatıyla Jöntürk dedelerimizin ufak ayrıntılar karşısında nasıl dağılıverdiklerini anlamak ihtiyacının telkin ettiği peşin fikir ve zaafla gördüğüm her yerde kusur aramadan edemedim.

Heilderberg Üniversitesi kütüphanesinin önündeki taş parke kaplı zemin, Jöntürklerin fikri perişanlığını haklı gösterecek derecede itina mahsulüydü; parke taşlar verniğe benzer bir madde ile parlatıldıktan başka aralarındaki boşluk, bizim cephe sıvalarında kullandığımız bir dolgu maddesiyle kaplanmıştı; meğer bu meydan yeni elden geçirilmiş ve biz onarım çalışmasının hemen akabinde oradan geçmişiz.

Ecnebiler, şeytanın ayrıntılarda gizlendiğini söylerler ki bu tâbirin Türkçesi olsa olsa denizi geçtikten sonra dereyi de geçme basiretini göstermekten ibarettir. Alman rasyonalizminin, ayrıntıları da mükemmelleştirmek yolunda gösterdiği titizlik karşısında ancak şapka çıkarmak gerekir; ilk yatırım esnasında kaynağı israf etmeden, hırsıza—uğursuza çapullattırmadan işin gereğini yerine getirmek, bakım ve onarım hizmetlerini nazsız—külfetsiz, iyilik yapıyormuş gibi değil de işin bir parçası olduğu için yerine getirmek, sağlamlık ve dayanıklılığa önem vermek, iş ciddiyeti kavramını öne çıkarmak netice itibariyle gökten zembille inmesi

beklenen mevhibelerden değil. Mesela on metre kaldırım veya yol inşası için Ankara'da veya Frankfurt'ta hemen hemen aynı bedelin ödendiği bir hakikat. Bizde alaturkalık, evvela ihale edilen bütün kamu hizmetlerinin bir nevi "yağma Hasan'ın böreği" gibi, "zengin olma" fırsatı gibi algılanmasından doğuyor; aynı kaldırımın birkaç hafta arayla birbirinden habersiz kuruluşlar tarafından her defasında delik deşik edilmesiyle uğradığımız kaynak kaybı neticede "ayrıntı"ların itinasız, pejmürde ve sefil görünmesine yol açıyor. Aynı parayı harcadığımız halde ayrıntıda mükemmelliğe erişemeyişimiz, bana Avrupa'yla aramızdaki en mühim fark olarak göründü.

Tek top ağaç gibi!

Ne var ki Almanya, rasyonalitenin sıkıcılık mertebesine vardığı bir memleket: dakik, tertipli, kendi içinde âhenkli fakat sıkıcı, iş hayatının ve dinlenme ihtiyacının inzibatından mıdır o güzelim yeşil sokaklar, güleryüzlü evlerin süslediği temiz bulvarlar, meydanlar, parklar, bomba alarmı verilmiş bir savaş şehri gibi bomboş. Almanya, "fotojeni"si zayıf bir ülke. Alman orta sınıfı, Almanya'nın büyüklük ideallerini taşıyacak vizyondan uzak göründü bana ve bu çapsızlığa mukabil yabancı düşmanlığının örtük veya âşikar tarzda Alman toplumunun müşterek bir değer yargısı haline gelmesi hiç de şaşırtıcı değil. Bu heyecansız, dakik ve biteviye topluluk içinde Türklerin nasıl tutunabildiğini merak ettim; kendimce bulduğum cevap şu: Anadolu'nun ağaçsız, çıplak ve biteviye bozkırında bir tabiat ârızası gibi duran "tek top ağaçlar"lar vardır ya; kimsenin sulamadığı, çapalamadığı, yemişine iltifat etmediği, ara sıra seyrek gölgesinde yorgunluk gidermekten öte farkına bile varmadığı ahlatlar, alıçlar, kavaklar vardır; işte bizim gurbetçi işçiler de vizyon ve heyecanını kaybetmiş Avrupa ülkelerinde Avrupa'ya ve Avrupalılara rağmen, saygı duyulması gereken bir hayat inancıyla yaşıyorlar. Üstüme vazife değil ama "Almanya nasıl kurtulur?" diye bir sualin muhatabı olsam, gurbetçilerimizin hayata karşı besledikleri o şaşırtıcı tutunma içgüdüsü ile Almanlara mahsus ayrıntı mühendisliğinin izdivâcından bahsederdim.

Havasından mıdır, menbâ sularından mıdır dört günlük Almanya görgüsü ile Almanya'ya dair bu kadar felsefe ve sosyal tahlil yapmak, galiba bana Heidelberg şehrinin meşhur "Philosophen weg"inde yani "filozoflar yolu"nda bir teşehhüt miktarı gezinmekten ötürü bulaşmış olmalı. Okumadan âlim, yazmadan kâtip olmak gibi birşey ama siz yine de "ilk intibâ genellikle doğrudur" sözünü yabana atmamalısınız.

"Patlayan" tren tekeri

"Kompleks'in bu kadarına pes" deseniz de Almanya'da bizzat Almanların gösterdiği lâkaydîlik örneklerine de şahit oldum. İlki, hepinizin bildiği meşhur tren kazası idi ki, Alman kamuoyunu, insan kaybından ziyade "made in Germany" alâmet—i farikasının güvenirliğini zedelediği için dehşete düşürdüğünü farkettik. Geçenlerde bir gazetemizde "Patlayan tren tekerleğinin röntgen analizleri temiz çıktı" yollu haberi görünce gülmekten kendimi

alamadım; tren tekerini "patlatmak", galiba sadece bizim mantalitemize mahsus bir lâubâlilik olmalı.

Augsburg'da bir sabah vakti bir Alman madamasının sokağa tükürdüğünü görmek, meşhur "otobahnof"larda ucuz atlatılmış bir trafik kazasına şahit olmak, yol kenarındaki onca tuvalete rağmen ağacın dibine bevleden bir Alman delikanlısını "iş üstünde" yakalamak, Heidelberg tren garının cephesindeki camların nicedir temizlenmediğini farketmek benim için ayaklarımı yere değdiren "insâni" kusurlardı; yazacağıma ahdettim; düzen, temizlik ve punktualite refleksinin oralarda zaman zaman da olsa aksadığını müşahede etmek zevkliydi.

Yeşilaycılar arasında dört koca gün

Almanya'da hasretini çektiğim en belli başlı yârenlik mevzuu, bir vatandaşımla oturup karşılıklı sigara tellendirmekti. Nereye gittimse önümde küllük niyetine bir çay bardağı gördüm. Nezaketlerinden ötürü sigara içmeme ses çıkarmayan Türk ahbaplar, misafirperverliği —hatır için olsun—karşılıklı duman tellendirme faslına kadar uzatmadılar. Sadece Koblenz'de Trabzonlu kunduracı ustası Osman Beyi kendime kafadar gördüm. Onca yeşilaycı içinde hiç çekinmeden bir sigara tablası ele geçirip Türk usulü cigara fosurdattık.

Dikkat çekici bir başka ayrıntı ise hiç alışık olmadığımız bir tuvalet âdâbına dairdi; misafir olduğum Türk evlerindeki tuvaletlerde bizim ev hanımlarının saksı sulamak için kullandıkları uzun emzikli su kablarından gördüm. "Alman usulü"nde klozetler bizim "tornistan"la ilave edilmiş su musluklarından mahrum imal edildiği için böyle bir icadın ihtiyaçtan doğduğu anlaşılıyordu.

Uzun kavak

Dört gün boyunca Türkiye merkezli haber dinlememek, gazetelerin karamsarlığına mıhlanıp kalmamak, dergisiz, kitapsız, bilgisayarsız ve tasasız dört gün geçirmek benim için alışılmadık bir tecrübe oldu. Yazmak ihtiyacı beşinci günde parmaklarımın karıncalanmasına sebep olurken, Türk musikisinden, türkülerden cüdâ kalmak daha gurbetliğin ikinci gününde "koymaya" başladı. Hamarat ve nâzik mihmandarım Savaş Genç'in otomobiliyle kısa yolculuklarımızdan birinde "Uzun kavak gıcır gıcır gıcılar" türküsünü "çığırırken" görmeliydiniz bizi; sıradan Alman yeşilliklerini nasıl da "Karadeniz" eylemiştik. Türkü her yerde nimet ama gurbette daha derin bir ihtiyaç halini alıyor.

Özetle

Ben "mukim" bir adamım; dört günde cem'an yedibin km mesafe katetmek mûtadım olmayan bir hadise olduğu için, belki çoğumuzun çoktandır bildiği şeyleri sizlerle bölüşmek ihtiyacını hissettim; sürç—i lisânım ve gevezeliğimi hoş görünüz. Türkiye'den gurbete gönül dolusu selâm olsun

Akilsiz 'muktedir'lerimize sukran borcluyuz

Turkiye'yi bu derece akil ve izan disi tavirlarla yonetmekte israr ettikleri icin "muktedir"lere sukran borcluyuz; onlar bir toplumun tabii seyir icinde yasamasi gereken zamani kisaltarak bir manada "ters Jakobenizm"le istigal ediyorlar. Zamani ilimlerle ugrasanlar bilir ki toplumlar kacinilmaz bir tarzda degisirken, degisim icin gerekli "tabii zaman"i mutlaka tuketmek zorundadir, cunku "tabiat sicrama yapmaz; buna "evolution" demek de mumkun ki Turkce karsiligi "tedric" olsa gerektir: "Tedric" veya "tabii zaman".

Jakoben, kendini toplum muhendisligine vakfetmis insan; kisaca "halk icin, halka ragmen" dusturuyla ifade edilen bu kavram, toplumu muhendis mantigi ile sekil verilmesi, donusturulmesi gereken bir obje olarak gordugu icin tehlikelidir. Toplum muhendisligi, son tahlilde beton veya celigin mukavemeti ile toplumun deger yargilarini ayni mantikla mutalaa ettigi icin, toplumun davranislarini da neticede bir nevi zemin statigi mantigi ile degerlendirmekten kacinamayacaktir; insana ve topluma madde gibi davranmanin sonuclarini saymaya gerek yok; zaten basimizda!

Jakoben'in "muktedir"e gore naiv, masum ve anlasilabilir bir tarafi var: Muktedir icin en oncelikli mesele, iktidar pozisyonunu ve kendini daima iktidarda tutan iliskilerin tabiatini devam ettirmektir; Jakoben ise toplumda "ummid ettigi feyzi" gormek icin hasin davranmaya bile kararli, aceleci, butun dikkatini "tabii zaman"i kisaltmaya yogunlastirmis kisidir. Ait oldugu toplumu sevdigi ve benimsedigi icin hoyratlik yapma hakkini kendinde bulur. Cocugunu terbiye eden baba, hastasini tedavi etmek icin didinen tabib gibi hisseder kendini. Halbuki "muktedir"in davranisi daha profesyonel ve sogukkanlidir; onu toplumun ne idugu degil, behemahal kendisinde bulunmasi gereken iktidarin bizzat kendisi ilgilendirir. Jakoben'in saf ve sert idealizmi, muktedir icin manasizdir. O, butun hadiselere ve kavramlara iktidar pozisyonunu guclendirecek ve surdurecek bir arac olarak bakar ve degisim esnasinda ortaya cikacak enerjiyi, kendi durumunu guclendirmek icin kullanmayi hesaplar.

Bizim muktedirlerimiz, cumleten "Jakoben" gelenekten geliyorlar ve onun icin muktedirlerin evrensel sogukanliligini henuz ogrenemedikleri anlasiliyor (cunku "muktedir"ler de Jakobenler varliklarinin anlamini idrak icin bizatihi "tabii zaman"a yani tedrice tabidir). Hem muktedir pozisyonunda kalmak, hem topluma karsi Jakoben usluplu toplum muhendisligi avadanliklari ile yaklasmak acik bir celiski teskil ediyor; eski aliskanlikla kendilerine lazim olan "tabii zaman"i bile kestirmeden gidip aldatmaya kalkistiklari icin acik veriyorlar ve "tedric" fikrini anlamayacak kadar kendilerinden emin olduklari icin acik verdiklerini fark etmiyorlar. Bu noktada muktedirlerimizin bir ortaokul talebesi kadar tecrubesiz, ham ve naiv gorunduklerini tespit etmek hic de abarti sayilmaz. Ne kadar "saf" olduklarini fark etmek icin Turkiye'yi yonetirken (veya yonetemezken veya daha kolay yonetilebilecegini akillarindan bile gecirmezken) basvurduklari araclara, usullere, delillere, literature ve tekniklere soyle bir

bakmak yeterli; ortada akilla, zerafetle, tedbirle, tecrube ile kabil-i te'lif hangi siyaseti goruyorsunuz?

"Muktedirlere sukran borcluyuz" derken her kelimeyi tartarak sarf etmeye gayret ettim; muktedirlere sukran borcluyuz; cunku muktedir kaldiklari sure icinde "Tac giyen bas akillanir" fehvasini inkar edercesine dunyanin butun muktedirlerine has siradan akil ve mantigin kendilerine lazim oldugunu hic dusunmediler; evveliyatlari "geri" idi, el'an "geri"ler ve bu halleriyle Turkiye'nin en "geri ve gerici" sosyal zumresini teskil ediyorlar. Dededen kalma usullerin hala is gorebildigini gormek, onlari bugun kor bir magrurluga itti. Simdi yonettikleri (veya yonetemedikleri) toplumu, tam bir asir oncesinin argumanlariyla sindirmeye calisiyorlar; cunku dagarciklarinda bir baska malzeme olmadigi artik ayan-beyan ortadadir. Turk toplumuna vermek istedikleri sekil, simdiki zamana, ilme ve hakikate aykiridir, bundan dolayi hem basarisizliga ugrayacak, hem geleneksel muktedirlik pozisyonlarini kaybedeceklerdir. Toplumu ters istikamette bicimlendirmek ugruna harcadiklari enerji, artik kendi pozisyonlarini guclendirmek icin yarayisli olmaktan uzaktir. Bu enerji simdi toplum tarafindan "sogurulmakta", emilmekte ve son tahlilde toplumun potansiyel enerjisini artirmaktadir. "Tabii zaman" icinde belki elli yil, belki bir asir surmesi muhtemel "demokratiklesme, tabii haklar bilinci, hukuk devleti, hakca bolusum" gibi iyiliklerin vurudu, simdilerde maruz kaldigimiz bu kaba ve akilsiz dayatmalar sebebiyle "tabii vade"sinden daha erken bir zamanda tesrif edecektir. Bu arada milletce odememiz gereken bedeli, "tabii vade"ye gore daha yogun bir tarzda ifa edecegimiz de tabiidir. Bedeli, sacmaliga tahammul ederek, zorbaliga sabrederek, akildisiligi sineye cekerek oduyoruz; bedelin biraz fazla gorunmesini tabii karsilamali, cunku kalan bedel taksitleri hukuk diliyle "aciliyet" kazanmis bulunuyor.

Bedeli neyse odeyecegiz, zorlanacagiz, uzulecegiz; ama neticede bize ummadigimiz zamani kazandirdigi icin simdiki muktedirlerimize tesekkur etmeyi ihmal etmeyecegiz. Vaktiyle onlari akillandirmayan "tac", tabii vadesinden daha kisa bir sure icinde millete intikal edecektir.

Cunku tac akilsiz basta durmaz; tarih oyle soyluyor!

Seç kurtul: "Kırk satır mı, kırk katır mı?"

Hürriyet'te Doğan Hızlan'ın, şu meşhur intihar hadisesi üzerine işin arka plandaki sorumlularını didikleyen bir yazısını okudum: "İdollerin felsefesi olmalıdır" başlıklı yazıda Sayın Hızlan, yeni düzende çocuğun aileden soyutlanmasından, yalnızlığın gençler için taşınması çok ağır bir yük olduğundan, evlatlarımızı düşünce üretemez hale getirişimizdeki sorumluluğumuzdan bahsediyor; doğru tespitler bunlar; ama sözü öyle bir yere getirip bırakıyor ki, tespitlerindeki isabet kumdan yapılmış bir şato gibi dağılıveriyor aniden. "Sonradan zenginlesmis yeni semtlerde tek bulunmayan sey kitabevleridir" derken, "kitabi

sadece ders araci olmaktan cikarmadikca, onlara hayati algilayacak bir edebiyat, sanat kulturu verilmedikce, onlarin sozlugunde mutluluk kelimesi yer almaz" diye sikayet ederken son derece hakli Sayin Hizlan; ama "Genclere idollerini secerken, onlara secenek sunuyor muyuz (...) idol olarak onlara bir bilim adamini, bir sanatciyi, bir edebiyatciyi, bir klasik muzikciyi gosterdik mi?" derken bana gore yaniliyor. Ardinda felsefe barindirmak sartiyla bir "idol"e tutunmanin hayati manidar kilacagi malum ama dogru mu? Asil dogru olan sey, genclere "idol"leri hizla asabilecek ve ardindaki felsefe hakkinda bizatihi yorumda bulunacak donanimi saglamak, insanin asil misyonu, kendi kudretince hakikati arayanlari idol edinmek yerine bizzat hakikat arayicisi haline gelmek degil mi?

Bu suallere verilecek cevaplarin buyuk olcude "dunya gorusu" cercevesinde sekillenecegini hissediyor ve bu noktada sadece itiraz etmekle yetiniyorum; ne var ki Sayin Hizlan, "Onlari felsefeden koparip, soyutlayip sadece birer basari robotu haline getiren 1980 sonrasi yuzeyselliginin sorumlulari, hatalarinin cehaletlerinin farkindalar mi?" tenkidinde bulunurken problem "yansitma"nin cok bilinen, beylik kaliplarindan birine atifta bulunmaktan kurtulamiyor; "80 oncesinde her sey gulluk-gulistanlik iken, 80 sonrasina damgasini vuranlar her seyi berbat ettiler" hukmu, kulaga hos gelse de pek kaba-saba olmaktan kurtulamiyor ve ustelik 12 Eylul'un mimar ve muteahhitlerine, aslinda onlarda bulunmayan bir "tersine marifet" hamletmekle insaftan ayriliyor.

Dogan Hizlan, asil degerlendirme hatasini son paragrafinda yapiyor: "Ne yazik ki guce ve paraya dayali Amerikan kulturu -onu da yanlis ithal ettik- iste bu tur intiharlari korukluyor. Cumhuriyet rejiminin en buyuk ideolojisi, Avrupa kulturunu, onun degerlerini secmis olmasidir. Biz bunu ozumsemeden Amerikan Ruyasi gormeye basladigimizdan, daha karaya cikamadan okyanustaki kopek baliklarina yem oluyoruz." Avrupa kulturunu dogru durust hazmedemeden Amerikan kulturunun yarim-yamalak iktibasini tenkit etmenin de mantikli bir tarafi var suphesiz; ama Sayin Hizlan'in aci istihzasi, son tahlilde intihar eden cocuklarin duvara yazdigi o yaman suali yine acikta birakmis olmuyor mu: Onlar "Biz buraya ait degiliz." diyerek intihar etmislerdi. Acaba su Avrupa kulturunu adam gibi hazmetmis olsalardi, mesele halledilmis mi olacakti?

Avrupa kulturu mu, Amerikan kulturu mu? Dogruyu sec kurtul; peki "bizim kulturumuz"un i'rabdan mahalli nedir Sayin Hizlan? Su zavalli neslin butun kabahati ve zaafi Avrupa yerine Amerika'dan yalan-yanlis "ruya" ithal etmek mi? Ustelik Amerikan kulturu, Avrupa kulturunun "fast-food" torunu olmak itibariyle ayni mense'ye bagli sayilmaz mi; bu tenkidin "kirk satir mi, kirk katir mi?" paradoksundan ne farki var?

Bu paradoks icinde sahsen ben kendimi hicbir yere ait hissetmiyorum; ama baska tercihlerim var suphesiz.

Ve belki de o zavalli cocuklar, bir baska tercihle karsilasma sansi bile bulamamislardi.

1998

30 Temmuz

Roman okumayan dizini dover mi? Zaman Gazetesi

25 Temmuz

Iste inkilap bu! Zaman Gazetesi

23 Temmuz

Tunelin obur ucundaki Turkiye'de gorduklerim Zaman Gazetesi

18 Temmuz

75. Yılda "Cumhur", Cumhuriyet'in neresinde? Aksiyon Dergisi

18 Temmuz

Su luzumsuz kuruntular, su bos vehimler! Zaman Gazetesi

16 Temmuz

Zagallo'nun bir bildigi var miydi sahi? Zaman Gazetesi

11 Temmuz

Kesekagidi yazisi Zaman Gazetesi

09 Temmuz

Turkiye Gunlugu "mektebi" Zaman Gazetesi

04 Temmuz

O kadari bize yeter! Zaman Gazetesi

04 Temmuz

Peyâmi Aksiyon Dergisi

02 Temmuz

"Tam sekiz saat suren bir kaza"nin 5. yildonumunde Zaman Gazetesi

"Tam sekiz saat suren bir kaza"nin 5. yildonumunde

Bugun, 2 Temmuz 1993'te Sivas'-ta yasanan facianin 5. yildonumu. Bugun Turk basininda 2 Temmuz'u diline dolayarak abartili yorumlarda bulunan bircok kose yazisi okuyacaksiniz. Bu degerlendirmeleri yapanlardan bir farkim var benim; olaydan once Sivas'ta yasiyordum; olay gunu Sivas'taydim ve hala oradayim: Bu yaziyi, meseleye "icerden" bakan birinin degerlendirmesi olarak okuyabilirsiniz.

O ugursuz gunun oncesinde ve sonrasinda Sivas'ta boyle feci bir hadisenin yasanabilecegini ve yasandigini gosterir guclu bir isaret bulamiyorum; 2 Temmuz'u basina aksettirenler, cok kotu bir Sivas imaji insa ettiler; yazdilar-cizdiler ve gittiler; biz Sivaslilar hala buradayiz ve bu isin nasil cereyan edebildigini hala anlayabilmis degiliz. 2 Temmuz 1993 tarihi Sivas'in yakin tarihinde geleneksel bir hincin, gizlenmis veya bastirilmis bir ofkenin nihayet patladigi ani temsil etmiyor; cunku Sivaslilarin boyle kin ve hinca dayali bastirilmis bir birikimi yok. Kendileri gibi dusunmedigi icin misafirlerini diri diri yakan bir sehre ait olmak kime, ne kazandirabilir ki?

2 Temmuz bir kaza idi; Sivas da "kaza mahalli" olmak bahtsizligina ugradi. "Her sey dalginlikla, istemeden oldu" demeye getirmek degil niyetim; oyle kaza vardir ki cinayetten beterdir. Oyle bir kaza ki, binlerce kisinin, fotograf makinesinin, yerli-yabanci gozlemcinin, polisin, memurun, kameranin, gazetecinin gozu onunde, tam "sekiz saat" boyunca agir agir gerceklestirilmis bir kaza. Kamu otoritesinin hakim oldugu herhangi bir yerde, 8 saat boyunca devam eden bir kaza olmaz; olamaz; ama oldu. 2 Temmuz, bir kaza idi derken "kimsenin bu iste sucu yoktur" demek de istemiyorum. Buyuk cogunlugu otelde yanarak, bogularak, bir kismi sokakta kursunlanarak can veren 37 kisinin katledildigi bir hadisenin elbette suclulari vardir; ama "ele gecirilenler"le, "ele gecirilmesi gerekenler" arasinda ciddi bir fark bulundugu yolunda bugun Sivas kamuoyunda ciddi bir endise mevcut bulunuyor.

2 Temmuz 1993 tarihinden beri Sivas belini dogrultamadi; ustumuze yapisip kalan, "aydinlari diri diri yakan sehir" ithami bize cok agir geldi; bunu hak etmemistik. Hadiseden sonra apar-topar Sivas'i suclayan ithamcilar, o gun verdikleri agir hukmu gozden gecirmek ihtiyacini hissetmediler, 2 Temmuz'u tepe tepe somurduler. Sanki o gunlerde boyle bir trajedinin vuku bulmasi gerekiyordu; sanki birilerine, "iste boyle bir tehlike vardir, iste isbati.." denilmek ihtiyaci hasil olmustu. "Kaza" mahalli olarak Sivas secildi ve tam sekiz saat boyunca "kaza"nin vuku bulmasi icin dakika dakika gayret sarf edildi.

Ne zaman bilemem; ama gunun birinde aniden vuku bulan bir baska kaza sonucunda, 2 Temmuz meselesinin gizli oruntuleri ve iliskileri "tesadufen" aciga cikacak gibi bir beklenti icindeyim; oyle olmasi gerekir. Hadisenin evvelini, vukuunu ve sonrasini yasamis biri olarak

2 Temmuz'un asla bir "tesaduf" olamayacagi inanci yerlesti bende. O menhus gunden sonra Sivas bolgesinde ve Turkiye'nin gidisatinda meydana gelen anlamli degisiklikler bu fikrimi kuvvetlendiriyor. Kirk kusur yasindayim; gencligimde de bircok toplumsal hadiseyi musahede etmek imkanini buldum; simdiye kadar "sekiz saatlik bir tesaduf" veya tam "sekiz saat suren bir kaza" ile karsilasmadim.

Bugun, sadece olayda yakinlarini kaybedenler icin degil, butun Sivas icin, butun Turkiye icin kara bir gun; acimiz buyuk, yaramiz derin, hayretimiz ise gun gectikce buyuyor. Bu vesile ile, o kara gunde hayatini kaybeden herkese bir kere daha Cenab-i Hak'tan rahmet, yakinlarina bassagligi diliyorum.

"Hakikatlerin gunun birinde gun yuzune cikmak gibi bir huyu vardir" derler; cumleten o gunu bekliyoruz.

Peyâmi

Beşir Ayvazoğlu ile çok müştereğimiz var; hemşehriyiz, aynı kuşaktanız, dünya görüşlerimiz beraber, eşyâya bakışımız benzer, hemen hemen aynı yıl içinde evlendik,

çocuklarımız bile aynı yaşta, aynı meslekle iştigal ediyoruz, annelerimiz "ihvan bacısı", beslendiğimiz kültür kaynakları ortak, eşlerimiz öğretmen ve hepsinden önemlisi yıllardan beri dost ve arkadaşız; öyle ki ana—baba bir çoğu kardeşte bile bu kadar müşterek bulmak zordur.

Geçenlerde postadan bir kitap çıktı: Üstünde "Peyâmi" yazıyordu ve eser Beşir Ayvazoğlu'na aitti. Duygulanarak, iftihar ederek, biraz da imrenerek açtım kitabı. Nice yıldan beri Beşir'in bu büyük proje için emek verdiğini, kaynak topladığını, kütüphane tozu yuttuğunu ve daracık çalışma odasında aile âhenginden "koparılmış" saatler boyunca çalıştığını yakından biliyordum. Esasen kitabın bazı fasıllarını, Türk Edebiyatı dergisinde daha önce neşretmişti ama onca zahmet ve dikkati iki cilt arasında okuyucunun takdir ve alâkasına sunulmuş halde görmek beni heyecanlandırdı.

Biyografi yazarlığı, edebiyatımızda pek iltifat görmeyen bir meşgale. Bir Midhat Cemal, bir Şevket Süreyya, bir Ahmed Hamdi'nin yanında zikredebileceğimiz biyografi yazarı bulmakta sıkıntı çekiyoruz. Biyografi yazmak müşkül iştir; bir araştırmacının sabır, azim ve dikkati, bir tarihçinin kişi ve hâdiseleri "tartmakta" göstermesi gereken ustalık ve en sonunda eserine —hissettirmeden—edebî lezzet ve sürükleyicilik rayihâsını katabilecek bir te'lif kudreti gerektirir. İftiharla belirtmeliyim ki Beşir Ayvazoğlu, bu tarz üzre eser vermeye devam ettiği takdirde —ki inşâallah—, bir zaman sonra şairliğinden ziyâde biyografi kaleme almaktaki ustalık ve mütebahhiresi ile anılacaktır.

"Peyâmi" bir roman gibi sürükleyici ve bir tarih etüdü kadar aslına sâdık kalmak hususunda titiz bir çalışma olmuş. Onca iş arasında bu kabil kalıcı ve mânidar eserler verebildiği için Beşir'e gıbta ediyorum. Onun vaktiyle akademik kariyer vâdisine girmemiş olması, akademik dünyamız için bir kayıp sayılmalıdır ama "ilim âlemi"miz için asla; çünkü Beşir Ayvazoğlu, yıllardan beri hemen her çalışmasıyla ilmî literatüre kıymetli eserler kazandırıyor.

Fazla söze gerek yok; Peyâmî, "Beşir Ayvazoğlu tarafından kaleme alınmıştır" gibi bir kalite bandrolüyle çıkıyor okuyucunun huzuruna!

Tebrikler Beşir; beni imrendirdin; darısı daha nice eserlere inşâallah!

Hep mazlumdan yanayız; futbolda bile...

16.Dünya Futbol Şampiyonasıyla "zenginin malı, züğürdün çenesi" mesafesinden ilgilendiğimiz bir gerçek; Ayyıldızlı onbirimizin 32 takım arasına giremediği bu büyük yarışmada bir kere daha "seyirci", bir kere daha "kahve döğenin hınk deyicisi"yiz.

Ekranda cicili—bicili formalarıyla iki iyi futbol takımı karşı karşıya gelmiş; evde maç seyretmenin asgari şartları mevcut (televizyonun bulunduğu oda dikkat dağıtıcı unsurlardan, yani fıtraten futbola ilgi duymayan kadın ve gürültücü çocuklardan tecrîd edilmiş, ekrana gün ışığı düşüren pencereler perdelenmiş, mutfağa çay "sipariş" edilmiş, koltuk rahat, yayın kusursuz) fakat futbol seyircisi olmanın en mühim lâzımesi eksik: Futbol seyircileri bilir, illâ bir takımı desteklemeli ki, 90 dakikalık itiş—kakış boyunca sizi hâdiseye bağlayacak mânevî, sempatik bir sebep bulunsun.

İtalya—Şili karşı karşıya; kimi tutacağız?

El cevap: Şili. Niçin Şili? Şili ile hiçbir komşuluk bağımız, tarihi geçmişimiz, alıp—vereceğimiz yok, hattâ Türk seyircisinin % 80'i Şili'nin hangi Okyanusa kıyısı olduğunu bile bilmez. Niçin İtalya yerine Şili'yi tutuyoruz sahi?

Norveç, Fas'a karşı; siz bu maçı seyrederken kimi tutardınız? Cevabı beklemiyorum bile: Banko Fas! Niçin?

Kamerun—Avusturya; tutacağımız takım Kamerun!

Tek tek saymaya gerek yok, "tutacağımız" takımı, sırayla şu kriterlere göre belirlediğimizi rahatlıkla iddia edebiliriz: Evvelâ, iki takımdan biri İslâm ülkesi ise diğerinin hiç şansı yok. İkinci olarak "continental" bir klasman yaptığımız söylenebilir. Bir Avrupa takımı ile karşı karşıya gelen Asya, Afrika, "Güney ve Orta" Amerika takımı peşinen "bizim takım" haline geliyor. İki Avrupa takımı birbiriyle eşleşmişse, biz daha az gelişmiş olanını seçiyoruz. Hattâ biri beyaz, diğeri renkli (colored) takımdan, "beyaz olmayanı" destekliyoruz. Peki, İngiltere ile İskoçya rakip olursa ne yapacağız? Cevabı kolay: Tabii ki İskoçya'yı tutacağız, çünkü İskoçlar İngilizlerden pek hoşlanmayan, "kafa tutan" bir millet; kezâ Galler, İrlanda da öyle.

Bir de "bizimkiler"in oynadığı takımlar var; yani Türkiye'de top oynayan Nijeryalı, Romen, Güney Afrikalı, Danimarkalı futbolcuların varlığı da tavrımızı belirliyor ama pek o kadar değil; meselâ Romanya ile Tunus'un maçı olsa "aman bizimkiler kazansın" diye Romanya'yı tutacak hâlimiz yok; banko Tunus tabii ki!

Hâdiseye tersinden bakalım; İngiltere'yi —rakibi kim olursa olsun— hangimiz kalpten destekleriz ki? Hele Ermeni meselesine çanak tutan politik tavrından sonra Fransa'nın Türkiye'de taraftar bulması mümkün mü? Kezâ Hollanda, Belçika, Almanya da peşinen muhalif olduğumuz ekipler.

Ekran karşısında takım seçerken bu işi düşündüm ve hissettim ki dünya çoktandır kabaca ikiye bölünmüş: Bir tarafta gelişmiş ülkeler var; çoğu Avrupalı, yakın tarihinde sömürgecilik sâbıkası bulunan, şöyle veya böyle İslâm topluluklarına silâh çekmiş ve galebe etmiş ülkeler. Diğer tarafta gelişmemiş, sanayileşmenin ve tarihin kenarında kalmış, yenilmiş, mezâlime uğramış mazlum memleketler yer alıyor ve biz kendimizi hep mazlumdan, fukaradan, yenilikten, zayıftan yana hissediyoruz. Hemen belirtmeli ki bizim bu tavrımız "modernleşme" ile, "sanayileşme" ile başlamış bir tavır değil; XVI. Yüzyılın süper gücü olduğumuz yıllardan, hatta ondan çok daha öncesinden beri Türk'ün tercihi hep aynı.

Bizi biraz da bu genetik tercihimiz târif etmiyor mu?

O kadari bize yeter!

Haberi ZAMAN gazetesi ucuncu sayfanin eteginde degerlendirmis; ben olsam manset yapardim: Marmara Universitesi, Bosna-Hersek Cumhurbaskanligi Konseyi Baskani Aliya Izzetbegovic'e fahri doktora unvani vermis; bu, nice zamandir Turk universitelerinden sadir olan en guzel haber. Sayin Aliya Izzetbegovic'in kaleme aldigi, "Dogu ve Bati Arasindaki Islam" isimli eseri bile tek basina boyle bir fahri unvanin hacmini birkac defa dolduracak kadar vasifli, hamuleli ve entelektuel derinlige sahip bir eser. Marmara Universitesi Senatosu'nu tebrik etmeliyiz; cunku bu kararla, "doktora" kavramina verdikleri ehemmiyeti de vurgulamis oldular. Sayin Izzetbegovic'e "fahri doktora" unvaninin tevcih edilmesi, Marmara Universitesi'ni camia halinde onurlandiran bir karardir.

Karardaki isabeti Sayin Izzetbegovic'in su sozleri bakiniz hemen nasil percinliyor: "Hayatimin en zor yillari hapiste gecen yillar degil, aksine iktidarda oldugum donemdi". Birakiniz bir hukuk adami olarak verdigi eserleri, yetistirdigi talebeleri veya "dusunen adam" sifatini bugune kadar mehabetle tasiyabilmis olmasini, sadece su cumlesi bile bir "fahri doktora" unvanini helal ettirecek derecede vicdan ve fikir muhasebesine ehil bir "dusunen adam"la karsi karsiya bulundugumuzu hissettiriyor.

Entelektuellerin ve akademik kariyere sahip kisilerin siyasi hayatlari, genellikle hayal kirikligi ve basarisizlikla noktalanmistir; "aydin devlet adami" ihtiyaci, caglar boyunca felsefi bir

utopya olmaktan kurtulamamistir; ama bu hukmun istisnalari yok degil: Sayin Aliya Izzetbegovic bir "bilge devlet adami" olarak kendi cinsinin husn-i misalini teskil ediyor; belki de tek husn-i misal.

Bizim devlet adamlarimiz arasinda yazdiklarina edebi metanet ve guzellik rayhasi katmayi basarabilenler yok denecek kadar azdir. Mesrutiyet devrinde egitim gordukten sonra siyasete atilmis zevat, sonrakilere nisbetle daha ziyade "eline kalem yakisan" bir nesil teskil eder; cunku mesrutiyet mektepleri yaygin olmamak eksigine mukabil dunya gorusu tesekkul etmis, ana diliyle birlikte en az bir Dogu ve Bati lisanina vakif, devrinin ruhunu iyi temessul etmis talebeler yetistirebiliyordu. Cumhuriyet kusagi devlet adamlarimiz, ne yazik ki onceki kusagin fevkine erisememislerdir. Esasen devlet adamindan bilgelik ummak yanlis bir beklentidir; isini hakkiyla yerine getiren devlet adaminin hizmeti, netice itibariyle bir bilgenin hizmetiyle kiyaslanamaz; ama oyle bir devrana kaldik ki, siyaseti agzina gozune bulastiranlari, devlet adamliginin vekar ve mehabetini yerlerde surundurenleri, ezcumle siyasette isbat-i vucuddan acz getirenleri gordukce iclerinde "karamela dortlugu" seviyesinde siir karalayanlari bile sanatkar parantezine alacagimiz geliyor.

Sayin Aliya Izzetbegovic'i yakindan tanimak imkanindan mahrumum; ama sahsiyetinden ve fikir adamligi cihetinden yaydigi isaretler, onun bir milletin ancak birkac asirda bir kere tesaduf edebildigi kiymetlerden oldugunu gosteriyor. Hangi imrenme duygusu icinde oldugumu anlayabilmeniz icin lutfen su mukayeseyi yapar misiniz: Yasayan devlet ve siyaset adamlarimiz icinde Sayin Izzetbegovic'in yaninda gonul rahatligi ile sayabilecegimiz rical-i devletin sayisi kactir?

Onlardan Churchill capinda hatirat yazacak olcude edebi maharet, buyuk sairler galerisinde yer alacak capta siire vukufiyet, siyaset teorisini omuzlayacak kertede fikri feraset beklemiyoruz; onlardan Mustafa Kemal Ataturk, Candhi, Lincoln capinda buyuk siyaset performansi da beklemiyoruz; sadece anayasada gosterilen hizmet ve sorumluluklarini ifadan baska, geride biraktiklari yillara soyle bir bakip mesleklerinin "ne idugu" hakkinda bir fikir endisesiyle nasiyelerini kiristirabilseler bize yeter de artar bile.

Turkiye Gunlugu "mektebi"

Turkiye Gunlugu dergisinin 50 sayilik icmali, derginin asil ebadinda 64 sayfalik bir forma halinde nesredildi; ustunde soyle yaziyor: "Bibliyografya ve Indeks, 1989-1998 (1-50). Her baslik, derunundan biraz haber verir; Turkiye Gunlugu'nun "Indeks" formasinda, 12 Eylul'den sonra Turkiye'nin gecirdigi fikri donusumu izah eden cok belirgin ipuclari var ve ben sizlere bugun derginin 50 sayilik hikayesinden bahsetmek istiyorum.

Turkiye Gunlugu'nun ilk sayisi 1989 yilinin Nisan ayinda yayinlandi. O gunlerde DPT'de calisan Mustafa Calik'in dergi cikarma projesi, hepimizi heyecanlandirmisti ama dogrusu aziz

Calik'in isi istifaya kadar goturup, butun mesaisini dergiye vakfedecek kadar isi ciddi tutacagini tahmin etmiyordum. Dergi, ilk sayisindan 50. sayisina kadar daima giderek artan bir alaka ile karsilandi; akademik cevrelerde, burokraside, siyaset dunyasinda, basinda ve butun dusunenler arasinda hakli bir itibar buldu. Turkiye Gunlugu'ne ozenip onu taklid ederek tutunmaya calisan dergilerin varligi, onun saglam ve iyi hesaplanmis bir temele istinad ettigini gosterdi. Taklitleri ortalikta yok ama Turkiye Gunlugu hala ayakta.

Evvela hakki sahibine teslim etmek lazim; Mustafa Calik olmasaydi, Turkiye Gunlugu herhalde taklidlerinin akibetine dusmekten kurtulamaz, birkac sayi dayandiktan sonra kaybolur giderdi; tabii bu cumleyle derginin temeline harc koyan, her nevi destek ve alaka ile ilk gunden beri dergiyi omuzlayan yakin arkadas cevresinin fedakarligini gormezden geliyor degilim; ama Mustafa Calik, gunun 24 saatini bu dergiyi mukemmellestirmek, o cati altinda fikri ve akademik bir gelenek tesis etmek, bir fikir dergisini muessese haline getirmek icin olaganustu gayret ve direnis gosterdi. Oyle ki gunun hangi saatinde, haftanin hangi saatinde, ayin hangi gununde "dergi"ye ugrasak cayi taze, muesseseyi ayakta, Mustafa Calik'i zinde ve vaziyete hakim buluyor ve oradan daima tazelenmis olarak ayriliyorduk.

Turkiye Gunlugu, "fikri meslek"ini insa ederken 12 Eylul oncesinin kamplasmalarina iltifat etmedi. Ciddi, durust, isine saygili, fikri namuskarligi ile mustehir, Turkiye'yi, demokrasiyi, bu milletin temel degerlerini onemseyen butun kalemlere sayfalarini acti; ideolojik skalada farkli yerlerde dursa da fikir mucadelesine talip insanlari bir araya getirdi ve fikri kalite citasini hic dusurmemek konusunda daima kararli davrandi. Bu yaklasim, fikir hayatimizda buyuk bir enerji ve heyecan dogurdu. O gune kadar asla bir araya gelemeyecegi zannedilen isimler, fikirler ve tavirlar, Turkiye Gunlugu dergisinin guven telkin eden atmosferinde yan yana geldiler ve yuzlerini hakikate cevirdiler. Bu saygi ve guven ortami icinde hepimiz, zihin dunyamizi idare eden butun temel kavramlari yeniden degerlendirme ve tartma imkani bulabildik.

Benim de aralarinda bulundugum pek cok fikir arkadasim, dikkatli, titiz ve cok ciddi bir okuyucu kitlesi ile Turkiye Gunlugu vasitasi ile yuz yuze gelebildik. Okunduk, ciddiye alindik, tenkit edildik ve boylece Turkiye Gunlugu, ulkenin 1980 sonrasindaki fikri seruvenini tarif eden ciddi bir "mektep" haline geldi. Buna ragmen dergi, yazarlarini fikren ilzam etmemek hususunda cok titiz ve takdire layik bir tavir sergiledi; bu vasiflar, siradan bir dergiyi "mektep" haline getiren ozelliklerdir.

Soz cok; ama yer kisa; bugun "Turkiye Gunlugu Mektebi"nin bir mensubu olmakla muftehirim. Derginin 50. sayisinda ibraz edilen kalite, iftiharimi kuru bir boburlenis olmaktan cikariyor: "Milliyetcilik; telaffuzu kolay, tasarrufu guc bir kavram" basligi altinda cikan son sayi, sadece kendi basina degerlendirildiginde bile ardindaki hamuleyi ispata kafi.

Emegi gecen herkese sukranla: Darisi 100. sayiya ve nice yillara!

Indeks ve 50. sayi icin isteme adresi:Konur Sk. 13/6 Kizilay 06650-AnkaraTel: 417 09 58, Fax: 417 46 08

Kesekagidi yazisi

Bir gun rahmetli dedemle sohbet ederken kendini ve variyetini haddinden fazla abartan ve buyuk gosterme egiliminde olan birisi icin,

- Bakma ona, iki tane keci guduyor; ama isligindan gecilmiyor! demisti. Gecen ay dort gunlugune Almanya'da bulunduktan sonra evirip-cevirip sozu, "Ben Almanya'da iken.." faslina getirmemi gorebilseydi eminim ki dedem, ayni mustehzi benzetmeyi benim icin de yapardi.

Sabah kahvaltisinda idik. O dort gun boyunca mihmandarligimi yapmaktan yuksunmeyen Savas Genc, kahvalti icin firina ugrayarak yumruk buyuklugunde, iri bir bugday tanesini andiran leziz ekmeklerden getirmisti. Kahvalti esnasinda gozum, Savas'in icinde ekmek getirdigi kesekagidina ilisti. Ustunde meshur Amerikali western aktoru John Wayne'nin beylik fotograflarindan biri vardi. Genis kenarli beyaz sapkasi, deri yelegi ve boynundan hic eksik etmedigi beyaz fulari ile John Wayne, western meraklilarinin iyi bildigi o "yan tebessumu" ile objektife gulumsuyordu. "Yahu bu kesekagidinda John Wayne'nin resmi ne ariyor?" diye soracak oldum. Savas da garabeti yeni fark etmis olmali ki ilgiyle kesekagidini eline alip incelemeye koyuldu. Kesekagidi Rutz isimli firmaya aitti ve arkasindaki malumata gore haftanin her gununde farkli tipte ekmek pisiren bir muessese idi. Gri zeminli kesekagidinin ustunde buyuk harflerle "back to the roots", yani "koklere donus" ibaresi okunuyordu. John Wayne'nin fotografinin ustunde ise beni hala etkisi altinda tutan o guzel vecize, daha kucuk hurufatla yer almisti ve vecize meshur Alman edibi Goethe'ye aitti; aynen:

"Alles was uns imponieren soll, muss Charakter haben."

Tercumesi isabetli midir bilmem; ama uc asagi bes yukari su manaya geliyor: "Bizi etkileyecek her sey, karakter sahibi olmalidir!" Resmin altinda Rutz firmasinin bugday basakli logosu ve hemen altinda bir baska logo cumlesi: "Tohumun butun gucuyle!" En altta bir baska cumle daha: "Dun ne kadar iyi ise, bugun de oyle!"

Mubarek kesekagidi degil felsefe manifestosu! Seyretmeli mi, okumali mi, dusunmeli mi yoksa kesekagidina basilacak grafik malzemesini tasarlayan mechul grafik sanatkarinin ince zevkine hayran mi olmali; sasirdim kaldim. O kesekagidi simdi calisma masamin arkasindaki ucuz Kayseri kilimine bir poster mehabetiyle ignelenmis bulunuyor.

Gelelim Goethe'nin sozune; benim aklim nicedir oraya takildi kaldi: Sinema kulturuyle yetismis kusaklara "karakter sahibi insan" tipini kisa yoldan hatirlatmak icin Almanlarin John Wayne'nin gevrek tebessumuyle poz verdigi bir portresini vesile etmelerini anlayabiliyorum.

Her filminde John Wayne, asla kalleslik etmeyen, sofu, muhafazakar, sozunden donmeyen, ananevi degerlere bagli, idealleri ugruna sahsi fedakarliga hazir, yigit ve mert erkek tipini canlandirmisti. Almanlarin "karakter sahibi olmak"tan ne anladiklari, netice itibariyle onlari ilgilendirir; ama Goethe'nin sozu hala tas gibi sapasaglam duruyor ve butun zamanlara hitap ediyor: "Bizi etkileyecek her sey, karakter sahibi olmalidir!"

Bu soz, tesadufen ogrencilerime sikca tekrarlamaya, kulaklarina kupe etmeye calistigim bir nukteyi hatirlatti: "Bir fikir, bir ictihat, bir gorus, bir siyasi kimlik, bir ideoloji ve hatta bir din tasimak icin insan evvela sahsiyet sahibi olmalidir. Fikir, gorus, kimlik, ideoloji veya din; altinda sahsiyet durmadikca askiliktan yere duserek burusup kalmis gomlege veya elbiseye benzer. Insanlar ictihatlari veya goruslerinden oturu kinanamaz veya ovulemezler; ama saglam bir sahsiyet refakatinde temsil edilen her fikir, muhatabinda saygi uyandirir. Neye, nicin, nasil inanacaginizi elbette siz sececeksiniz; ama bu tek basina sizi kurtarmaz. Fikir sahibi olmak hakkinizdir; ama sahsiyet sahibi olmak vazifenizdir."

Kesekagidi deyip gecmemeli; bu memlekette fikir erbabi gecinenlerin kacta kaci bir kesekagidi dolduracak kadar sahsiyet tasiyor ki?

Zagallo'nun bir bildigi var miydi sahi?

Siz bu satirlari okumaya basladiginizda haberin kendisiyle birlikte yorumunun da cilki cikmis olacak; ama ben Fransa-Brezilya futbol finaline farkli bir noktadan satasacagimi zannediyorum.

Pazar aksami, "final keyfi" icin dayimgilde karargah kurduk; dayim, irsen Fenerbahceli olmak haricinde hemen her hususta fikir birligi edebildigim bir buyugumdur. Koltuklara yerlestik. Mac basladi, ilk dakika gecti, Fransa bastiriyor, Brezilya ise, "aman sinirlerime hakim olayim da su belayi savusturayim" gibi bir havada ezile buzule topu geveze ediyor. Dayima dedim ki,

-Zagallo'nun bir bildigi var; Brezilya boyle top oynamaz; belli ki su ilk hucumlari savustururken takimin enerjisini daha sonraki dakikalarda kullanmayi hesap etmis. Akilli adam, taktik yapiyor...

Dayim bu akil yurutmeye pek inanmasa da ses cikarmadi. Dakikalar ilerledikce Zagallo'nun "bir bildigi" olduguna iyice kendimi inandirdim. Fransa, kazanmak icin futbol cercevesinde ne lazim gelirse yerine getiriyor, adam kovaliyor, markaj yapiyor, sagli sollu ataklar gelistiriyor, sut atiyor; buna mukabil Brezilya agzini acarak yemin yaklasmasini bekleyen bir timsah sabriyla isi savusturmakla mesgul gorunuyordu,

-Tabii canim, besbelli iste dedim, "Zagallo'nun bir bildigi var; bekleyim bakalim Fransa'nin basina ne corap orecek?"

Dayim "oyle olsa gerek" makamindan bir tasvib isaretiyle yorumumu destekledi. Oyle olmaliydi; yari final macinin canavar gibi top oynayan takimi simdi hali sahada vakit geciren mutekaidlerin temposunda bir final maci oynuyorsa elbette birilerinin bir bildigi olmaliydi. Icimden, "helal olsun Zagallo'ya; takimi nasil da ustalikla sakliyor; belli ki ikinci yarida Fransa'yi bunaltip kupayi goturecek" derken, o hain yan top organizasyonlarinin birinde kornerden gelen topa Zidane oyle bir kafa vurdu ki, ben bile begendim. Tekrar esnasinda mustakbel kalecimiz Taffarel'in pozisyon hatasi yapip yapmadigina baktim; temizdi. Kabahat butun defanstaydi. Dayima dondum;

-Zagallo'nun hesabi tutmadi dedim. Mecburen oyunun ritmini yukseltecek; siki duralim mac simdi basliyor!

Dayim, ev sahibi durumunda oldugu icin yorumuma sadece dudak bukerek cevap verdi. Elbette Zagallo'nun bir bildigi vardi ve ne bildigini az sonra gorecektik. Demeye kalmadi, Fransa'nin ikinci golu, tam da uzatma dakikalarinda bir zipkin hismiyla kaleyi buluverdi. Ardindan devre bitti. Dedim ki,

-Anlasildi, simdi sahane bir ikinci yari seyredecegiz; Zagallo ilk yari gizledigi Brezilya'yi ikinci yarida atesleyecek!

Ikinci yari basladi; fakat Brezilya, "Bu musibete nerden bulastik; mac bitse de gitsek" teranesiyle guc-bela surdurdugu mizmiz futbolda israr ediyordu. Dayimla goz goze geldik, bana firsat birakmadan,

-Hele sabredelim, belki Zagallo'nun bir bildigi vardir! deyince inanmak istemedigim hakikat olanca aciligi ile yuregime coktu; sadece buruk buruk gulumseyebildim: Brezilya bu maci kaybedecekti!

Son uc-bes dakikaya kadar bekleyip durdugum o futbol mucizesi gerceklesmedi; buna mukabil Petit denilen uzun sacli herif guzel bir gol daha atarak hayallerimi yerle bir etti. Brezilya yenilmemisti, bu bir maglubiyetten farkli bir seydi; rezil olmuslardi (ki futbol dilinde buna "surklase" derler). Dag fare dogurmus, asabim bozulmustu. Bitirici darbeyi bitis dudugunden hemen sonra dayim indirdi;

-Daha her sey bitmis sayilmaz, belki Zagallo'nun hala bir bildigi vardir!

Zagallo'nun hicbir sey bildigi yoktu; ama bu, benim futboldan hicbir sey anlamadigim anlamina gelmezdi; belki Brezilyali futbolcularin ogle yemegine sabun konulmus, belki bir Fransiz cadisi buyu yapmisti; baska ihtimal olamazdi!

......

Bana kalirsa, "canim elbette bir bildikleri vardir" vehmiyle beceriksizliklerine bedavadan vade tanidigimiz her kisi ve kurulusu bir kere daha gozden gecirmenin vakti gelmistir. Ne dersiniz?

Su luzumsuz kuruntular, su bos vehimler!

Luther'in mezarlikta gezinirken soyle soyledigi rivayet edilir: "Invideo, quia quies cunt", yani "imreniyorum onlara, dinleniyorlar!"

Olulere, sureta istirahat ediyor gorundukleri icin imrenen Luther'in nasil bir sikintiya ducar oldugunu tam bilmesek de tahmin edebiliriz; sikintinin ve endisenin boylesi hanelerden irak olsun. Ama Luther'in murad ettigi kafa selametinin ne kadar buyuk bir nimet oldugu da hissediliyor sozlerinden.

Vaktiyle bir Osmanli Serdar-i Ekremi, an'anevi Osmanli-Rus krizlerinden biriyle muhatap kalinca hayli sikintiya dusmus; hazine zaaf icinde, Rus hududunda asker miktari az, seferberlik mesakkatli, diplomatik durum berbat. Efendisinin sikintiyla odada dort dondugunu goren haremagalarindan birisi merak etmis, "Efendimiz, nicun boyle dusunceli ve endiselisiniz?" Pasa soyle bir bakmis, "ya sabur" deyip vaziyeti kisaca hikaye etmis. Beriki,

-Nicun bunca ufak bir seyi dert ediyorsunuz efendimiz; cagirin Rus padisahini; avluda iki kotek attirip azledin olsun bitsin!

Serdar-i Ekrem'in bu cevap karsinda yere diz cokup ellerini niyaz makaminda goge kaldirarak soyle dua ettigi rivayet edilir:

-Ya Rabbi, su sersem kulunun aklini bir geceligine bana bahset ki, hic olmazsa bir gece rahat bir uyku uyuyabileyim!

Hadise gercek midir, yakistirma midir bilinmez; yakistirma olsa bile yukarida naklettigim hangi varyantin suyunun suyudur ondan da emin degilim; ama emin oldugum bir sey var; zihin selameti buyuk nimet.

"Beni de adamdan saysinlar." diye bahsetmiyorum; aklindan memnun butun orta zekalilar gibi bende de etrafimda olup bitenleri makul bir illiyet dizisi icinde anlamak, sebeple sonuc arasindaki alakayi, atilan tasla urkutulen kurbaga arasindaki maliyet hesabini kendimce anlasilir kilmak ihtiyacindayim. "Dusunen kafalara kotu fikirler ususur / Buyuklerimiz her seyi bizden iyi dusunur." tekerlemesinin demokratik kulturun hakim oldugu toplumlara has bir meziyet olmadigi kanaatini tasiyorum. "Ben beserim ve beseri olan hicbir sey bana yabanci degildir." diyen Terence'e hak veriyorum. Tarih okumalarim, egrisiyle dogrusuyla tarihte olup biten hicbir hadisenin anlasilmaz (esoterik, batini) nitelikler tasimadigini hatirlatiyor bana. Hal boyle iken "buyuklerimizin" kotardiklari isleri anlasilmaz kilmak icin olaganustu gayret sarf etmeleri, ince toplum muhendisligi operasyonlari tasarlamak icin

sabahlara kadar uykusuz kalmalari ve islerin en'netice "sancak sag iskele sol" noktasina gelip dayanacagini fark edememelerine gulesim geliyor.

Uzun yillar ayni gemide calisan bir tayfa, her seferden once kaptanin mutlaka kamarasina kapanarak celik kasayi actigini, oradan cikardigi kilitli bir sandigin icinden bir defter cikardigini ve o defteri dakikalarca tetkik ettikten sonra ezberlemek istermis gibi bakislarini ufuklara cevrip uzun uzun dudaklarini kipirdattigini gorur ve delice bir merakla kaptanin ne yaptigini, o defterde neler yazdigini anlamak istermis. Gunun birinde okyanus ortasinda kaptana emr-i Hak vaki olmus. Vaziyeti ilk once fark eden tayfa, kimselere haber vermeden kaptanin kamarasina girmis, titreyen elleriyle kaptanin koyun cebinden kasanin anahtarini cikarmis. Sonra gurultu cikarmamaga calisarak once kasayi, sonra kasanin icindeki sandigin kilidini epey kurcaladiktan sonra onu da acmaya muvaffak olmus. Sandikta siyah deriyle kapli kalin bir defter duruyormus. Tayfa, heyecanla defteri acmis. Defterin ilk sayfasi haric, diger butun sayfalari bombosmus ve ilk sayfada sadece su dort kelime yaziliymis:

"Sancak sag, iskele sol."

Terence'in ima ettigi hakikat bu iste; kaptanin bildigini tayfa da bilebilir; ama hicbir kaptan, bildiklerinin tayfalar tarafindan bilindigini istemez.

75. Yılda "Cumhur", Cumhuriyet'in neresinde?

Tırnak içinde "Cumhuriyet" tâbiri, devletimizin 75 senelik serencâmını temsil ediyor.

Bu tâbirde hepimize ait olan, olması gereken şeyler var: Cumhuriyet, üç çeyrek asırdan beri, mânidar bir topluluk, bir "millet" olarak kurabildiğimiz en büyük organizasyonun "tarz"ı. Devletin şeklini târif eden anayasanın ilk maddesi öyle diyor: "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir".

75 seneden beri cumhuriyetle idare edilen bir toplumun cumhuriyete bakış açısı merak edilmeye değer. Belki bu sene, 75. yıl kutlamaları çerçevesinde halkın cumhuriyetten ne anladığı konusunda etraflı bir anket yapılır da "cumhuriyet"le "cumhur" arasındaki ilişkinin mâhiyetini daha yakından görebiliriz.

Bana göre anayasamızın ilk maddesindeki "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" hükmüyle târif edilen yönetim esprisi, daha Cumhuriyet'in ilân edildiği andan itibaren millet tarafından benimsenmiş bulunuyor. Bu noktada birilerinin "Cumhuriyet düşmanları" edebiyatı yapmasını garip buluyorum: Cumhuriyet'in antitezi ben diyeyim monarşi, siz deyiniz krallık. Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı inkılâplar içinde en isâbetlisi, hiç şüphesiz idare tarzının "meşrûtî monarşi"den cumhuriyete dönüştürülmesi olmuştur. Atatürk'ün yakın çevresindeki birkaç silâh arkadaşından başka cumhûrî idareyi tenkid eden çıkmadı; kaldı ki onlar, cumhuriyetin kendisinden ziyade ilân tarzı hakkında tenkidlerini dile getirmişlerdi. Millet, cumhuriyete

kolay intibak etti, cumhuriyet fikrini hazmetti ve hatta cumhuriyet fikrini aştı; işin garip tarafı "devlet"in, cumhuriyet fikrini hâlâ lâyıkınca hazmedememiş olmasıdır.

Meşrûtî Cumhuriyet ne demek?

1923'te "meşrûtî monarşi"den cumhuriyete geçişimiz büyük bir problem teşkil etmedi; asıl zorluk meşrûtî monarşiden, "meşrûtî cumhuriyet"e geçişte yaşanıyor: Mâlumdur ki "cumhuriyet" sıfatını devletin resmî etiketine iliştiren pekçok farklı rejim var: Irak da cumhuriyet, Çin Halk Cumhuriyeti de. O halde "cumhuriyet" kavramının içinin nasıl doldurulduğuna bakmalı! Meşrûtî Cumhuriyet'ten kasdettiğim işte bu. Türkiye'de oy kullanırken siyâsî tercihde bulunabilen herkes "meşrûtî cumhuriyet"in ne mânâya geldiğini biliyor: Meşrûtî cumhuriyet, içi, demokrasinin bütün lâzımeleriyle doldurulmuş cumhuriyet idaresidir. Halkın kendi kendini idare hakkını teslim etmek yetmiyor; halk, kendi kendini idare etmeğe kalkıştığı zaman ona "höt—zöt" etmemek mârifet. "Bu ahali aklı yetmemiş kız çocuğuna benzer; kendi gönlüne bırakırsan ya mürtecîye kaçar, ya komüniste..." evhamıyla cumhuriyeti sahiplenmeye kalkışanların tavrı, doğrusu artık kabak tadı veriyor. Halka güvenmeyenlerin cumhuriyetçiliği artık hiç çekilmiyor; 75'inci yılda devletin vatandaşlarına hâlâ, —sanki aksini ileri süren varmış gibi cumhuriyeti propaganda etmesi, mevhum odaklara cumhuriyetin faziletlerini hatırlatması bence gereksiz.

Cumhuriyet mayası tuttu; şimdi daha fazlası

Sözün özü şu: Cumhuriyet mayası tuttu. Türk milleti bu demden sonra ne kral kaprisi çeker, ne pâdişah nazı; başında ne diktatör kasketi görmek ister, ne de kerâmeti kendinden menkûl bir şarlatan. Türk milleti şimdi daha fazlasını istiyor, cumhuriyetin daha fazlasını, yani hukuk devletini, yani temel haklar teminatını, yani yargı bağımsızlığını, yani tek kelimeyle "muasır ve medenî" dünyanın kendine lâyık gördüğü idare tekniğini, yâni demokrasiyi istiyor.

Cumhuriyeti küçümsemek niyetinde değilim ama cumhuriyet kavramında takılmış plak iğnesi gibi aynı şeyleri tekrarlamanın faydasızlığını işaret etmek istiyorum. "Cumhuriyet" deyince nedense hep fraklı, smokinli, kostümlü, danslı baloları, çiçek ve çelenklerle süslenmiş tâk—ı zaferleri, mektep talebelerinin yanaşık düzende yürüyüş eylemlerini hatırlayan, o tablo içinde "cumhur"u nereye koyacağını bilemeyen ve bu değerlendirme hatâsını kuşaklar boyunca tekrarlayarak zamanla cumhuriyeti, yönetici sınıfın hayat görüşü gibi takdim etmeğe kalkışan anlayış, artık pek "demode" kalıyor. Az zamanda çok işler başardığımızı niye inkâr edelim; ama bizimle birlikte başka toplumlar da büyük işler başardı ve hattâ bizden sonra yola çıkanlar bizi fersah fersah geride bırakıyorsa, bunu da tesbitten kaçınmayalım.

Bir "Ara" yekûn hattı çekmeyecek miyiz?

Devlet başkanımız, kutlama törenlerine "cumhur"un katılması için haklı ikazlarda bulunuyor; 75 yılda "cumhur"u, cumhuriyetin neresine yerleştireceğini hâlâ kestiremeyenler için isâbetli

bir ikaz bu. Türk milleti, devletini "ırz"ıyla bir tutan bir gelenekten geliyor; ona "devletini sev, ona sahip çık" diye hatırlatmada bulunmak gereksiz. Bence 75. yıl kutlamalarında "cumhuriyet" anafikrinden ziyade Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 75 yılı vurgulanmalıydı. 75 yıl, bir devletin istikametini teşhis etmek için yeterli bir süredir. Benim fikrime itibar edilseydi bu vesileyi "cumhuriyetin 75. yılı" olarak değil, "devletimizin 75 yılı" anafikriyle gündeme getirirdim; kutlama faaliyeti olarak konserli, havai fişekli gösterilerden ziyade meseleyi 75 yılın muhasebesi olarak değerlendirirdim. Hiçbir gölgeden ürkmeyen, kendi hakikatinden çekinmeyen bir tartışma ortamında 75 yıllık icraatın altına bir yekûn hattı çektirip, şu üç çeyrek asrı bütün vecheleriyle tartışmaya açar, bu konudaki yayın ve sair ilmî faaliyetleri desteklerdim. Bu mânidar yıldönümünde "cumhur"a sunulacak en anlamlı hediye, hiç şüphesiz evrensel hukuk normlarına uymayan bazı anayasa maddelerini yeniden gözden geçirerek Türk milletinin, "muasır medeniyet seviyesindeki" toplumlar kadar haklara ve hürriyetlere lâyık olduğunu isbat etmek olurdu. Devletimizin 75. yılında, nicedir benimsediğimiz "cumhuriyet"imizi, "muasır" demokratik nükte ve kurumlarla desteklemek ne kadar güzel bir jest olurdu.

Henüz vakit geçmiş değil; belki Fransızların "raison d'Etad" dedikleri hikmet—i devlet"e taze bir ilham gelir de, 75 yıllık cumhuriyet serüvenimizle ciddî, ilmî, ağırbaşlı, endişesiz ve önyargısız bir tarzda yüzyüze gelebilmek fırsatını bulabiliriz. Gönül bunu istiyor.

Türkiye Cumhuriyeti bizim devletimiz; bugünün "devletlû"ları, devleti halktan daha fazla sahiplendikleri, hatta sevdiklerini ve esirgediklerini düşünebilirler ama, bu devletin dünü, bugünü ve yarını bizim için en az onlar kadar önem taşıyor. Türkiye Cumhuriyeti, sadece vatandaş sıfatını taşıyanların değil, onun misyonunu hisseden ve anlayan çok daha büyük bir kitlenin, yani "bizim" amiral gemimiz; onun 75. yılı hakkında bizim de söyleyeceklerimiz var. "Ne sıfatla?" diyeceklere cevabımız şudur;

Biz bu cumhuriyetin "cumhur"uyuz; bundan âlâ sıfat mı olur?

Tunelin obur ucundaki Turkiye'de gorduklerim

uphesiz bilen coktur; ama yaz mevsiminin "merkez muhacim" zamanlarini yasadigimiz su eyyamda, Turkiye'nin pek cok yerine soba ateslerinin harildadigini ogrenmek benim icin cok sasirticiydi. Meshur Zigana Tuneli'ne Gumushane istikametinden girdiginizde ardimizda piril piril, berrak ve sicak bir yaz gunu biraktigimizi nereden bilebilirdik? Dogu Karadeniz daglarinin zirvesini topu topu bir kilometrelik bir karayolu tuneliyle gectikten sonra aniden farkli bir iklime, baska bir 'aleme' dustuk. Tunelin obur ucunda isik degil, butun boyutlari birbirine yapistiran yogun sis bulduk. On metreden ziyade gorus imkani vermeyen bu "alcaklara inmis bulut"un tasidigi rutubet yuzunden birkac dakika sonra sileceklere is dustu. Yagmur da degil, Necip Fazil'in, "Bu yagmur, bu yagmur bu kildan ince" diye tavsif ettigi, havaya muhayyer pus tanecikleriyle asili gibi duran bir nem puskurtusuydu bu.

Durakladigimiz ilk Zigana lokantasinin onunde kizarmis et kokusunu mese komuru isine bulayarak savuran 'hosgeldiniz' havasi, icerde bizi surprizin buyugu ile bas basa birakiverdi. Dokme demir govdeli koca soba, bogazina kadar nar gibi harildayarak keyifle kozlerini citirdatiyordu. Uzun kis gecelerinden mudevver bir aliskanlikla hemen etrafinda halka oluverdik ve bizim yaz gezmesine ciktigimizi zanneden yakin akrabalari inandirmak icin durumu 'maaile' fotografla vesikalandirdik.

Halbuki daha bir saat once Gumushane Valisi Sayin Mustafa Cetin'in nazik ikaziyla ziyaret etmek firsatini buldugumuz Karaca magarasinin derin intibalari ile bas basaydik. "Gumushane-Trabzon yolunun hemen cikisinda" diye tarif edilen magaranin yoldan takriben bes yuz metre yuksekte, kartal yuvasi gibi mustahkem bir mevkide bulundugunu elbette tahmin edemezdik. Bozkirin aheste kavis ve yukseltilerine aliskin bizler icin neredeyse Everest'i hatirlatan yalcin ve dik yollari jeeple tirmanirken hayli "tecdid-i iman" ettikse de sarp yokusun sagina soluna serpistirilmis-ustelik oldukca bakimli koy ve mezra yerlesimleri, bize durumun aslinda ne kadar tabii oldugunu hatirlatti; derken jeoloji ilminin standartlarina gore hayli genc bir olusum teskil eden -tahminen 36 bin yasinda- Karaca magarasinin derununa girince urkuntumuz hayret ve hayranlikla yer degistirdi. Denizden neredeyse iki bin metre yukseklikte, hircin dalgalarin oydugu devasa bir tas kitlesinin kisaltilmis tarihini dinlerken insan, "nasil yani?" itirazinda bulunmadan edemiyor. Magarayi burada tasvir etmenin imkani yok. Sadece su kadarini hissettirmek mumkun: Yogun ziyaretci trafigi yuzunden icerde gonlun cektigince kalip, kirecli sularin binlerce yilda doktugu kalker dantelalarini uzun uzun seyretmeye firsat olmuyor. Karaca magarasi, siradan dikkatlere sahip siradan insanlari bile filozofiye sevk eden, 'derin' bir guzellige sahip. Rehber de oyle soyledi: Birkac gun once Trabzonlu bir haci amcayi tam uc saat magarada kaldiktan sonra zorla cikmaya ikna edebilmisler. Buralara yol ugratip da Karaca magarasini gormeden gecmek olmaz.

Ozneye "Turkiye"yi koymadan dogru-durust cumle kuramayan onca siyasi tahlil erbabinin Turkiye gorgusu soyle inceden sigaya cekilse yeridir. Cografi farkliligin derununda yasayan beseri doku hakkindaki bilgimiz cogunlukla satihtan oteye varamiyor. "Baska Turkiye yok" sozu, siyasi aidiyetimizi cerceveliyor; ama Turkiye'nin derununda taninmayi, bilinmeyi ve empatik hassalar vasitasiyla aynilesilmeyi bekleyen daha nice Turkiyeler gizli. Medya araciligi ile memleket gorgusu edinmenin batil bir tarafi var.

'Cilekes' bir kamyon soforunun biz okur-yazar takimindan daha ziyade ve sahih bir memleket bilgisine sahip oldugunu fark etmek oldukca uzucu; hakikat su ki medyanin zihinlerde standartlastirdigi "yaz" kavrami bile, ic ice gecmis farkli tabakalarin zenginligini sergiliyor; olsun, bunu fark etmek de bir kazanctir.

Iste inkilap bu!

Sessiz sedasiz, alengirsiz, "sok" spotuyla vurgulanmaya gerek gorulmemis bir baslik: "Turkiye'de toplam nufusun yuzde 56.4'u sehirlerde bulunuyor." ZAMAN'in haberine gore issizlerimizin sayisi 1 milyon 451 bin imis; ben haber diye iste buna derim.

Devlet Istatistik Enstitusu'nun "hane halki isgucu" anketi sonuclarinin, BCG'nin yeni raporuyla hemen hemen ayni gunlerde kamuoyuna aciklanmasinda ince bir nukte var mi bilmem; keske BCG raporlarinin DIE anket sonuclarini etkileyecek capta mueyyide gucu olabilseydi.

Kabataslak oranla sehirli nufusun yuzde 60 civarlarinda bulundugunu saniyorduk; uc asagi, bes yukari ayni rakamlar cikti. Bu anket sonucunun kisa ve kaba yorumu sudur: Turkiye Cumhuriyeti sinirlari icinde kalan cografyada tarihin baslangicindan bugune kadar ilk defa sehirli sayisi, koylu nufusu gecti! Sirketler hukuku mantigina gore Turk halki artik kahir ekseriyetle "sehirli" bir profile sahip bulunuyor. Koyluluk, en azindan simdilik ham rakamlarla da olsa sehirlilik karsisindaki ezeli ustunlugunu kaybetti. Bu anket, tarih boyunca Turk halkinin yasadigi en buyuk inkilabin sonuclarini tescil ediyor; artik "sehirli" bir topluluguz; bundan boyle ekseriyeti sehirlerde yasayan toplumlarin gectigi istasyonlardan gecegegiz -ve esasen gecmekteyiz-. Artik "cagdaslasma" tabirinin icini gardrop zenginligi, aydinlanma edebiyati ve XIX. yuzyil argumanlariyla doldurma cehdini devlet siyaseti haline getirmenin aman aman bir manasi kalmadi. Nufusunun onda dokuzu koyde yasayan, tarim sektorunden gecinen, rencberlikten gayri zenaat bilmeyen, egitim seviyesi ve kalitesi dusuk, verimliligi zayif, dunyaya kapali bir toplumu devlet cebriyle "cagdaslastirma"nin mumkunati olmadigini artik anlamis olsak gerektir. Cagdaslik en azindan tolere edilebilir miktarda issizlik, kaliteli ve yaygin egitim, dunya gorgusu ve verimlilik demek; uretim profilinin rencberlik zenaatinin tekilliginden siyrilarak cesitlenmesi, mamul mal uretiminin artmasi, verimliligin yukselmesi, insanlarin "vergi mukellefi" statusune ve suuruna erismesi, sehirli nufusun koylu nufusa galebe etmesi demek. Nufusunun kahir ekseriyetinin marabaciliktan baska zenaat bilmedigi bir Turkiye'de, sehirde yasayan memur topluluklarina metazori senfoni dinletmekle, issiz-mesleksiz insanlari ideolojik iskalanin surasinda-burasinda (atla arpayi dogusturur gibi) catistirarak, devlet fabrikalarinda dunya piyasalarinin cok ustunde maliyetle uretime kosulup zarari kamu hazinesinden saglamakla varilabilecek bir merhale degil bu.

Genclik yillarimizda koyden sehre gocu durdurmak icin koyu yeniden cazibe merkezleri haline getirmenin fiyakali projeleriyle avutulduk biz. Gocu durdurmak yerine saglikli sehirlesme projeleri uzerine yogunlasilabilmis olsaydi suphesiz bugunku "cagdaslasma" verileri daha tatminkar rakamlarla gorunurdu. Issizimizin daha az, sehirlesmis nufusumuzun yuzde 56'dan daha ziyade oldugu, toplam uretim ve verimliligin daha yuksek seviyelere

eristigi, genc nufusun akillica bir egitim planlamasi ile erken yasta "meslek" sahibi ve uretken olmaya yonlendirildigi bir Turkiye hic suphesiz bugun "laik-murteci" geriliminin sigliginda enerji ve zaman kaybina ugramazdi.

Turk toplumu, -ne yazik ki devlete ragmen- cagdaslasma yolunda gecmesi mukadder istasyonlari birer birer geciyor. Bugun, otuz yil oncesine gore -henuz tatminkar olmasa da- daha verimli, daha uretken, daha egitimli ve hic suphesiz daha "cagdas" bir topluluguz. Halkin "cagdaslasma" programi, devletin cagdaslasma projelerinden daha akilci, daha netice verici ve daha sahih; Turk toplumu, aydinlarindan, devletlularindan ve burokratlarindan daha ileride. Seckinlerinden daha ileride bir halki yonetmek artik eskisi gibi kolay olmayacak:

Oyleyse ders calismanin zamanidir!

Roman okumayan dizini dover mi?

Bilmem ki omrunuzde hic mektepten kacip da sinemaya gittiginiz oldu mu? Ergenlik eyyaminda bu curmu birkac defa isledigimi hatirlayiverdim simdi; beyazperdeye "Son" veya "The End" yazisi dusup de isiklar yandiginda kapildigim sucluluk haleti, isledigim curmun butun lezzetini golgeleyiverirdi. Sinif arkadaslarim ilimle irfanla ugrasirken benim ani bir dis kamasmasiyla okulu, arkadaslarimi, ogretmenlerimi, ailemi ve buyuklerimi aldatarak sinema rehavetinin gercekustu ikliminden caldigim "memnu" lezzet, gunlerce vicdanimi lekeleyen bir keyifsizlik halinde zihnimi kiristirip dururdu.

Epey zamandan beri ilk defa tatil gunlerinde iki-uc romani pes pese devirince, "mektebi kirip" da sinemaya kacmayi andirir bir vicdan ezikligi yakama yapisti; "Okumayi bekleyen onca ciddi kitap, dergi, rapor ve makale dururken romanla halvet olmaya vakit ayirmam dogru muydu bakalim?" Manasizligini pekala fark edebildigim bu akil yurutmeyi gozden gecirip nerede yanlis yaptigimi ararken oteden beri romana gizliden gizliye "memnu meyve" muamelesi reva gordugumuzu hatirladim. "Roman okuyacagina dersine calis.. roman da neyin nesi; onun yerine vaktini daha ciddi seylere ayirmalisin!" ihtari en azindan benim icin hala eskimemisti. Bu ciddi tehdide ragmen surukleyici bir roman ele gecirdigimde sabahin ilk isiklarina kadar elden birakmayip illa ki sonuna kadar okuyup bitirdigim cok oldu. O zalim istiha esnasinda sindirerek okunmasi gereken nice ciddi eseri, yangindan mal kacirir gibi tika basa bir acelecilikle okudugunu -ve tabii aslinda okumadigimi- pismanlikla goruyorum bugun.

Hazreti Isa, "dar kapiyi secmelisiniz" ihtarinda bulunurken roman okumak yerine "ders" calismak gibi bir eylemi de ovmus olabilir miydi; bu sualin sahih cevabi hakkinda hala mutereddidim. Mantigim ders ve roman arasinda tercih yapmak gerektiginde "ders"i secmemi emrediyor; gonlum hala aylakliktan, yani roman okumaktan yana. Roman okumanin aylaklik olmadigina kanaat getirsem de agustosbocegi ile karinca meselesinin tek istikametli mesaji

dalga gecmenin hic de mesrulastirilmamasi gerektigini ihtar ediyor ve roman okurken hala ogrencilerimi, ailemi, meslektaslarimi, bu satirlari okumak kulfetine katlanan okuyuculari istismar ediyor gibi bir hisse kapilmaktan kurtulamiyorum.

Dersle roman arasinda tercihte bulunmak; hangisi dogru? Dogrusu suali boyle tertipleyince cevaba hacet kalmiyor; "Iyi bir soru sormak, onun cevabini bulmak kadar degerlidir." diyen adam, isbu sualin durust bir niyet tasimadigini hemen fark edecektir. Vaktiyle bizim nesli, "Once Turk musun, yoksa Musluman mi?" acmazina zorlayanlar da yanlis bir sualin dogru cevaplandirilmayacagini biliyor olsalar gerekti. Romanin karsisina dersi, teorinin karsisina hayati, fikrin karsisina fiili koymak da durustluk sayilmaz; cunku en azindan hayvanat ilmiyle (zooloji) ugrasan alimler bugune kadar agustosboceklerinin yaz boyunca turku cagirdigi icin familya halinde zurriyetlerinin kesildigini ileri surmedi; diger yandan karincalarin asla dalga gecmediklerine dair sarih bir bilgiye de sahip degiliz.

Hayat kendi ahengiyle yuruyor ve onu fasillara ayirarak tabiatimizi hayata yabancilastiran bizleriz; "medeniyet" dedigimiz ve yucelte yucelte yere goge sigdiramadigimiz bilgi ve gorgu birikiminin nahos sivilceleri bunlar: Tefrik etmek kabiliyeti suphesiz cok degerli bir mevhibe; parcanin butun icindeki yerini ve agirligini kestirmek de oyle. Romansiz yasayabiliriz; ama ayni mantik, mektebe gitmeden yasayabilmenin de mumkun (hatta bazilarina gore daha dogru) oldugunu soyluyor; birini digerine kurban etmenin manasi yok. Limonatadan limonu tefrik etmek marifet; ama limonata ne sadece limondur ne de sekerli su.

Roman okumayan ya davulcuya kacar ya zurnaciya demeye getirecek degilim: Hayatimiz roman zaten; anlamiyor musunuz?

1998

29 Ağustos

Firtina cocuklari Zaman Gazetesi

29 Ağustos

Gövdesiz elbiseler,başsız serpuşlar Aksiyon Dergisi

27 Ağustos

"Iki biyik bukumu sola, uc evlek ileru!" Zaman Gazetesi

20 Ağustos

Cumhuriyet bilgisi kendini üretebilmeli Zaman Gazetesi

15 Ağustos

75. Yıl Marşı ve "naftalin" meselesi Aksiyon Dergisi

15 Ağustos

Safdil bir temenni Zaman Gazetesi

13 Ağustos

Bir yani gullu-dalli kagitlarda asker siirleri Zaman Gazetesi

08 Ağustos

Kirk dusun, bir konus! Zaman Gazetesi

06 Ağustos

"Af"fa balmumu! Zaman Gazetesi

01 Ağustos

Mavi-yeşil bir yaz tatilinin vicdan azabı Aksiyon Dergisi

01 Ağustos

Sobalarinda kuru mese... Zaman Gazetesi

Sobalarinda kuru mese...

Insan kac hayat yasarsa, o kadar miktarda olur diyen adam kimdi hatirlamiyorum; ama bu nukteden hareketle "kac hayat" yasadigimizi sorgulayabiliriz; ic ice gecmis, yan yana duran, birbirinden habersiz kac hayati surukluyoruz ve esasen bu hayatlardan hangisine aitiz? Zannimca bu muskul suale salih ve sahih bir cevap bulabilenlerin sayisi nadirattan olsa gerektir. Braveheart filminin kahramani da oyle soylemiyor muydu: "Her insan olumludur; ama bazilari yasamaz bile!"

Zihnimizi tesevvuse, iradeyi ye'se, mantigi sukuta ugratan o malum haber bombardimaninin uzaginda, gazetelerin ikindi sularinda bin bir naz u piyazla tesrif ettigi, orta dalgadan Slav ve Arap dillerinde yayin yapan istasyonlardan baska radyo frekansinin erisemedigi, voltaj zikzaklari sebebiyle televizyon cihazlarinin dantelali ortu tasimaktan maada hicbir ise yaramadigi bir beldede insan hayretle fark ediyor ki cogumuz icin en azindan iki farkli hayat

soz konusu: Ilki, merkezinde medyanin yer aldigi ve cevresindeki her seye zalimce tahakkum ettigi guya "iletisim eylenebilen" bir hayat; daha dogrusu haberin soyle veya boyle elektronik sinyallere donustukten sonra servise girdigi bir dunya. Bu dunyada hadisenin kendisi ile onun haber bicimine donusmus hali arasinda sadakat aramak abes. Olup biten her sey, bu batil dunyada para ve guce donusebilme gucuyle kiymet tasiyor; dogumun, olumun, hastaligin ve hatta askin bile bu kriterle degerlendirildigi batil bir dunya bu.

Bir de teknolojik azginlik ve arsizligin henuz nufuz edemedigi bir dunya daha var; Robinson Cruose'unki kadar olmasa da dunyaya kapali, sade ve -belki yadirgayacaksiniz ama- dereden akan sularin hala icilebildigi (*) bu dunyanin en guzel hususiyeti, vazgecilmez sandigimiz her seyin ikame edilebilir olmasi. Hin-i hacette, is basa dustugunde gundelik hayatin "olmazsa olmaz" sandigimiz ayrintilarinin pekala ihmal edilebildigi ve her seyden muhimi, elektronik sinyallerle tasinan -ve tabii tabiati bozulan- haberlere muhtac olmaksizin yasamanin mumkun oldugu bir yer.

Gunlerden sonra ilk defa karsilastigim gazeteyi istimlak eden haberler, medyatik dunyanin gercek dunya yaninda ne kadar ihmal edilebilir oldugunu hatirlatiyor; gazete okumadan, televizyon seyretmeden hatta bir telefon telinin oteki ucunda bulunmadan sahih ve salih bir hayatin gecirilebilecegini teorik olarak hep biliriz ama "ayn'el yakin" gormenin tecrubesi baska.

Kac hayat yasanirsa yasansin hepsinin anahatlariyla sasilacak derecede birbirine benzemesi ne kadar hazin; "Gokkubbe altinda soylenmedik hicbir sey yoktur." hukmu ne kadar dogru. "Yeni bir sey degil; ancak farkli bir sey"in terennum edilebilecegini soyleyen adam da kitabin orta yerinden konusuyor suphesiz. Yasadigimiz butun hayatlarin ana fikri ve temel hatlari ayni; oyleyse daha sade ve sahih olanini tercih etmekte isabet var.

Bahsettigim ne yeni, ne de farkli bir sey; kabuslar icinde salih bir ruyayi hatirlamak arzusu belki.

Ve kulaklarimda eski bir turkunun ugultusu; "sobalarinda kuru mese..."

(*) "Cennet vatan"imizda suyu hala icilebilir kac dere, kac cay kaldi; hangi akarsuya avucunuzu daldirip susuzlugunuzu cekinmeden teskin edebilirsiniz? Ara sira soluklanip geriye bakmakta fayda var; hayati kolaylastirmak ve guzellestirmek namina tutundugumuz her "care"nin kendisi careye muhtac. Haberdar olmak guzel; ama hicbir sey ruhun "sahihlik" ihtiyacinin onune gecemiyor. Medyanin "imal-i fikr" ve insa ettigi dunya ise temelini sadakatsizlige ve olgularin tabiatini degistirmeye dayayarak ayakta durabiliyor. Dunyevi isler ve ilimler icinde yeterince sadelestirildiginde ve basite irca edildiginde insana sadakat gostermeyecek, yani anlasilmayacak hicbir sey yok. H.D. Thoreau "basitlestirin, basitlestirin, basitlestirin" derken boyle bir sahihlik arayisinda olsa gerekti. Akarsularin icilebilirligi, isbu basitlik ve sadelik ihtiyacinin en sade temsili gibi gorundu bana.

Mavi-yeşil bir yaz tatilinin vicdan azabı

Karadeniz sahil yolunu takiben Trabzon'u geçtikten sonra Rize istikametine devam edip de Of girişindeki benzinlikten sağa, dağlara doğru döndüğümüzde,

çatısında tâ Soğanlı dağlarının kurumla yerleştiği uzun bir dere yatağına girmiş olursunuz; dere yatağı dedimse bozkırın şurasında burasında yatağını doldurmaya üşenen bir su akıntısı gelmemeli akla. Solaklı deresi, birbirinin arasına sokulmuş genç ve dik bayırları birbiriyle ilintileyerek Doğu Karadeniz silsilesinin zirvesine kadar uzanan ve gür köpüklerle çağlayarak akan haysiyetli bir akarsu. Vaktiyle birbuçuk metre boyunda devâsâ alabalıkların oynaştığı bu "dere" yatağının en tanınmış farîkası meşhur "Uzungöl". Size Uzungöl'ü anlatmayacağım; onu, küçücük birikinti gölüne akseden iki sivri ve beyaz minare aksiyle gazete—dergi okuyan hemen herkes biliyor zaten. Of'tan Solaklı deresi istikâmetine yöneldikten yirmi dakika sonra Çaykara ilçesine ulaşılıyor. Çaykara'dan beş kilometre sonra dere üzerine kurulmuş bir köprüden sağa saptığınızda pekala, "yol herhalde burada bitiyor olsa gerek" intibâına kapılacağınız bir yeşil duvarla karşılaşıyorsunuz. Dik, alabildiğine yeşil ve etekten tepeyi asla göremeyeceğiniz bir duvar. Karadeniz demek, bir mânâda yolun, geçmemesi gereken yerden şaşırtıcı bir inat ve hayalgücüyle açıverdiği zor bir coğrafya anlamına da geliyor. Bizim salâvatlarla, yüreğimiz kabara kabara tıknefes aşabildiğimiz o yalçın rampalar, en ufağı ceviz büyüklüğünde taş kırıklarıyla ıslah edilmiş yamru□yumru yollar, en olmadık sert münhanîler üstüne oyuncak gibi kolaylıkla konduruluvermiş evler, burada hayatı alâlâleleştiren sıradan bir ayrıntı muamelesi görüyor. Altına günışığı geçirmeyen kesif ve yüksek orman dallarının gölgelediği bu zor yollarda belki her on metrede bir, herbiri bir takvim yaprağını süsleyecek derecede güzel ve tadına doyulmaz bir levha ile yüzyüze gelmek de vak'a—i âdiyeden.

Ağaçların kısa bir seyreklik molası verdiği yerleşim yerlerinden birisinde duruyoruz nihayet. Burası Çaykara'ya bağlı Şahinkaya köyü. Köy dediğime bakmayın: Ormanlarla kaplı koca bir dağın neredeyse her iki yüzünü de kaplayacak kadar büyük ve birbirinden uzakta kurulmuş "mahalle"leriyle alışageldiğimiz "köy" târifine sığmıyor burası. Kalacağımız köy evinin önündeki kısa düzlükte bir an nefeslenip etrafa baktığımızda maruz kaldığımız tabii güzelliğin kesafetinden sersemleyiveriyoruz. Nasıl anlatmalı; kuş uçusu 10 kilometre eninde ve elli kilometre uzaklığında, etrafı yüksek ve yeşil tepelerle çevrilmiş bir kapalı havza düşünün; kaldığımız köy, bu yeşil havzanın yan çeperlerine iliştirilmiş şirin bir gemici fenerini andırıyor; manzaraya iki renk hâkim: Gök mavi, yer yeşil! Burası Çaykara'nın Şahinkaya köyünün Yenicami mahallesi. Size bu satırları, neredeyse kaldığımız evin penceresinden içeri girecek derecede yakın durduğumuz yeşil mısır dallarının arasından Karadeniz'in çatı katını seyredip olağanüstü yumuşaklıktaki güzel suyundan demlenmiş demli çayımı yudumlayarak yazıyorum ve işbu yazıyı buraya kadar okumak külfetine katlanan bütün okuyucularımdan haklarını helâl etmelerini diliyorum. Hakkınızı helâl etmelisiniz, çünkü güzelliğin bu kadarına

muhatap olmak bile insanda tatlısert bir vicdan azâbının kımıldanmasına yol açıyor. Nâdiren kapıldığımız neş'e ve kahkaha krizlerinin hemen ardından hepimize böyle bir burukluk hâleti ârız olmaz mı; "yahu çok güldük, gülmenin ardı ağlamak" cinsinden bir burukluk. Bu güzelliği fiilen paylaşmaya imkân bulamadığım onca tanıdık, eş, dost, akrabanın yokluğunda mavi ve yeşil arasına asılı gibi duran bir orman köyünde tatil geçirmenin, kolay onarılmaz bir vicdan azâbına yol açabileceğini kolayca tahmin edebilirsiniz; bir fukaranın zengin sofrasında ağırlanırken evdeki çoluk□çocuğunu hatırlayıp da lokmaların boğaza dizilmesi gibi bir şey bu.

Bu yazı aslında tatil kavramının izâfîliği ana fikri üzerine kurulacaktı ama sadede gelene kadar akşam oldu: Bir "köy"de tatil yapmayı doğrusu aklımdan bile geçirmezdim ve işin doğrusu, ilk hedefimiz Uzungöl'de geçen yıl tadına doyamadığımız âsûde tatil zamanlarını tamamlamaktan ibaretti. Ne var ki, aramızda nicedir bir ağabey—küçük birader hukûku peydâ ettiğimiz İhsan Ayal'ın köyüne bu kadar yaklaşmışken uğramadan geçmek olmaz diye düşündük; netice şöyle tecelli etti: Uğradık ve kaldık!

Bütün duvarları en azından üç santimetre kalınlığında biçilmiş kestane latalarıyla kaplı, dış cephesi eski tarz üzre taş ve kireç harcı ile örülmüş, çatısı oluklu kırmızı kiremitlerle kapatılmış ve bütün pencerelerinde cennet yeşili ve gök mavisi ile boyanmış tabiat sûretleri gösteren bir kulübede siz olsanız yerleşip kalmaz mıydınız? Sanki küçücük bir ahşap çekmeceyi andıran bu şirin odanın "som kestane" duvarlarına yaslanıp, kalın yün minderlere gömülerek iki namaz vakti arasındaki mukayyet zamanlarda roman okumak, porselen tabaklı, ince beli altın yaldız kuşaklı bardaklarda kızılın çayla buluştuğu nefâsette demlenmiş çaylar yudumlamak, yemek vakti erişince taş fırınlarda pişirilmiş otomobil tekerleği kutrundaki Trabzon ekmeğinden kesilmiş ince dilimlerle müzeyyen bir yer sofrasına bağdaş kurmak, sağdan□soldan yükselen bülbül çığlıkları refâketinde leziz sohbetlere gömülmek, doğrusu benim için "tatil" kavramından beklediğim bütün dünyâ nimetlerini bir arada bulmak anlamına geliyordu. Bunca nimete bir de köy ahalisinin çoğunluk itibariyle yaylaya çıkmasının verdiği tenhalığı, günde en çok iki defa çalıp çalmamakla tereddüd geçiren telefon hattının bir ucunda bulunmanın verdiği dünyadan kopmamışlık hissini, gün boyunca söyünmüş gözleriyle konulduğu sehpa üstünden odayı boş nazarlarla seyrederken uykusu gelen televizyon ekranını ilâve etmelisiniz; işte tatil böyle olmalıydı!

Bu tasvir içinde bulunması gerekirken bilerek ihmâl ettiğim daha nice lâtif ayrıntıyı tahmin edebilirsiniz. Sevgili evsahibim İhsan Ayal ve müşterek dostumuz Hasret Beyle, —illâ ki Çaykara şivesiyle□ giriştiğimiz fıkra ve latîfe sohbetlerinin lezzeti, dere yatağından ansızın habersiz ve istenmeyen bir misafir gibi yükselerek manzarayı kapatıveren puslu havanın esrârı, gece saatlerinde dere yatağına hâkim olan o derin sükûnet, kelimeye gelse bile aslından pek az haber verebilecek türden saadetlerdi.

Hemen ikaz etmeliyim ki yaşadığımız bu leziz tatil zamanları, "turizm"e kapalı bir özellik taşıyor. Böyle bir tatili, benim gibi birkaç tuhaf tabiat dışında kim ister bilmem ama isteyenlerin de "parayla pulla" buna benzer bir tatil hizmeti satın alamayacağı âşikâr. Buralara gelmek için —hamdolsun— pasaport ve vize külfetleri gerekmiyor ama İhsan Ayal ve Hasret Uygun gibi yüreği som altınla kaplı iki dostu nereden tedârik edersiniz bilemem!

Dinlenme saadeti ile suçluluk hâleti arasında asılı kalmış bir tâtilin kelimelere sığabilen serencâmı olsa olsa bu kadar olur; daha iyisi sizlerin başına.

Ve peşinen söyledim, hakkınızı helâl etmelisiniz!

"Af"fa balmumu!

75 yillik Cumhuriyet tarihimizin on kusuruncu af teklifi var gundemimizde. Siyaset esnafinin hediye dagarcinin demirbasi "genel af" olsa gerektir. Ne zaman icraata daralsalar ellerini hediye torbasina uzatip af cikariverirler: "Hapishanelerde su kadar kader mahkumu yatiyor. Aile efradi ve yakinlarini da hesaba katip on ile carpsan su kadar bin kisilik sempatizan rezervi; ustelik parayla pulla bile degil; affettim gitti!"

Af haberi uzerine mahpus damlarinda gun sayarak omur curutenlerin cogu en azindan gonul koysalar da dogru ile egriyi birbirinden ayirmaliyiz: Yeni af soylentisinin "hapishaneleri bosaltmak"tan baska ilmi, felsefi bir endisesi bulunmuyor. Turkiye'nin sartlari yeni bir genel affi makul gosterebilecek bir kompozisyon gostermiyor. Siyasi hesap ve populizmden gayri, ciddi bir gerekce yok ortada. Profesor Hatemi, meseleye ilmi vekarin perspektifiyle yaklasarak bana gore en asasli kanaati dile getirdi: Butun adli cihazimiz, on sorusturmadan cezanin infaz surecine varana degin islah edilmedikce cikarilacak bir affin manasi olmayacaktir.

Bundan onceki af kararlari hayli yogun bir kamuoyu destegi ile karsilanir ve tasvip gorurdu. Halbuki su anda affa yonelik oldukca sert bir kamuoyu muhalefeti hissediliyor. Galiba daha onceleri gosterilen, "affeyleyelim belki bilmez / bir surcen atin basi kesilmez" beyti misdakinca "Kader mahkumlarina bir sans daha taniyalim." iyimserligi, yerini daha gercekci bir sosyal muhalefete terk etmis gorunuyor. Bu degerlendirme farkliligi bana gore oldukca dikkat cekici; en azindan "kamu duzeni" kavrayisinin toplumda eskiye nispetle daha yaygin ve sahici bir yoruma konu teskil ettigi fark ediliyor. Sahsa yonelik curumlerin, ancak magdurlari tarafindan affedilebilecegi yolundaki itirazlarin onceye nispetle daha yuksek sesle ifade edilmesi ise toplumda hukuk nosyonunun yukseldigini gosteriyor.

Boyle onemli bir meseleyi adeta bir asiret yonetimi mantigiyla gundeme getirmenin lakaydisine ne demeli? Hamdolsun bu memlekette henuz ilim erbabinin kokune kiran girmedi; bu memlekette hala sozune guvenilebilecek sosyal siyasetciler, sosyologlar, hukukcular, kriminologlar, egitimciler, psikologlar, kamu yonetimi mutehassislari mevcut. Af

meselesini telaffuz etmeden once meseleyle yakindan alakali ilim erbabi ile mesveret edilmesi, su "cagdaslik" dedigimiz mevhibeye daha munasip dusmez miydi? Genel af gibi son derece hassas bir konuda konusmadan evvel "girtlak dokuz bogum" meselince dokuz kere dusunup bir kere soylemek daha dogru olmaz miydi?

Gecenlerde erbab-i kalemden bir ahpabla dertlesiyorduk, dedi ki, "Dava tarihinden bes yil once yazdigim bir yazidan oturu savcilik hakkimda sorusturma baslatti. Ilk durusmada davanin usul acisindan zamanasimi sebebiyle dusmesi gerektigini ileri surdum. Mahkeme, ilgili yazinin zamanasimina ugrayip ugramadigini tahkik icin dosyayi bilirkisiye gonderdi. Bilirkisi ise neredeyse azarlayici bir uslupla davanin zamanasimi sebebiyle reddedilmesi yolunda mutalaa verince ancak bir yil sonra davanin dusmesi mumkun oldu." Bu ornek belki pek istisnaidir ama "esas" hakkinda fikir veriyor. Hapishaneleri son kere bosaltmadan once adam gibi oturup yargi ve infaz sistemini butunuyle gozden gecirmemiz lazim; ama bunca dirayeti ve "hikmet-i hukumeti" amme islerimizde bir arada gormeyeli neredeyse yillar oldu. Hastaneyi dezenfekte edip yonetimi islah etmeden, basta tabipler olmak uzere butun saglik personelini ve hatta saglik siyasetini gozden gecirmeden butun hastalari taburcu etmeye benziyor bu is.

Ne var ki bu defa is pek "oldu bitti"ye getirilemeyecege benziyor; belli olmaz, bakarsiniz Turkiye'de yonetimin "aklilesmesi" sureci, belki de af vesilesiyle baslar; pek ihtimal verilecek gibi degil; ama yine de bu noktaya balmumu yapistirmakta fayda var.

Toplumun degistigini biliyoruz, bakalim "hikmet-i hukumet"te bir gelisme var mi?

"Af"fa balmumu!

75 yillik Cumhuriyet tarihimizin on kusuruncu af teklifi var gundemimizde. Siyaset esnafinin hediye dagarcinin demirbasi "genel af" olsa gerektir. Ne zaman icraata daralsalar ellerini hediye torbasina uzatip af cikariverirler: "Hapishanelerde su kadar kader mahkumu yatiyor. Aile efradi ve yakinlarini da hesaba katip on ile carpsan su kadar bin kisilik sempatizan rezervi; ustelik parayla pulla bile degil; affettim gitti!"

Af haberi uzerine mahpus damlarinda gun sayarak omur curutenlerin cogu en azindan gonul koysalar da dogru ile egriyi birbirinden ayirmaliyiz: Yeni af soylentisinin "hapishaneleri bosaltmak"tan baska ilmi, felsefi bir endisesi bulunmuyor. Turkiye'nin sartlari yeni bir genel affi makul gosterebilecek bir kompozisyon gostermiyor. Siyasi hesap ve populizmden gayri, ciddi bir gerekce yok ortada. Profesor Hatemi, meseleye ilmi vekarin perspektifiyle yaklasarak bana gore en asasli kanaati dile getirdi: Butun adli cihazimiz, on sorusturmadan cezanin infaz surecine varana degin islah edilmedikce cikarilacak bir affin manasi olmayacaktir.

Bundan onceki af kararlari hayli yogun bir kamuoyu destegi ile karsilanir ve tasvip gorurdu. Halbuki su anda affa yonelik oldukca sert bir kamuoyu muhalefeti hissediliyor. Galiba daha onceleri gosterilen, "affeyleyelim belki bilmez / bir surcen atin basi kesilmez" beyti misdakinca "Kader mahkumlarina bir sans daha taniyalim." iyimserligi, yerini daha gercekci bir sosyal muhalefete terk etmis gorunuyor. Bu degerlendirme farkliligi bana gore oldukca dikkat cekici; en azindan "kamu duzeni" kavrayisinin toplumda eskiye nispetle daha yaygin ve sahici bir yoruma konu teskil ettigi fark ediliyor. Sahsa yonelik curumlerin, ancak magdurlari tarafindan affedilebilecegi yolundaki itirazlarin onceye nispetle daha yuksek sesle ifade edilmesi ise toplumda hukuk nosyonunun yukseldigini gosteriyor.

Boyle onemli bir meseleyi adeta bir asiret yonetimi mantigiyla gundeme getirmenin lakaydisine ne demeli? Hamdolsun bu memlekette henuz ilim erbabinin kokune kiran girmedi; bu memlekette hala sozune guvenilebilecek sosyal siyasetciler, sosyologlar, hukukcular, kriminologlar, egitimciler, psikologlar, kamu yonetimi mutehassislari mevcut. Af meselesini telaffuz etmeden once meseleyle yakindan alakali ilim erbabi ile mesveret edilmesi, su "cagdaslik" dedigimiz mevhibeye daha munasip dusmez miydi? Genel af gibi son derece hassas bir konuda konusmadan evvel "girtlak dokuz bogum" meselince dokuz kere dusunup bir kere soylemek daha dogru olmaz miydi?

Gecenlerde erbab-i kalemden bir ahpabla dertlesiyorduk, dedi ki, "Dava tarihinden bes yil once yazdigim bir yazidan oturu savcilik hakkimda sorusturma baslatti. Ilk durusmada davanin usul acisindan zamanasimi sebebiyle dusmesi gerektigini ileri surdum. Mahkeme, ilgili yazinin zamanasimina ugrayip ugramadigini tahkik icin dosyayi bilirkisiye gonderdi. Bilirkisi ise neredeyse azarlayici bir uslupla davanin zamanasimi sebebiyle reddedilmesi yolunda mutalaa verince ancak bir yil sonra davanin dusmesi mumkun oldu." Bu ornek belki pek istisnaidir ama "esas" hakkinda fikir veriyor. Hapishaneleri son kere bosaltmadan once adam gibi oturup yargi ve infaz sistemini butunuyle gozden gecirmemiz lazim; ama bunca dirayeti ve "hikmet-i hukumeti" amme islerimizde bir arada gormeyeli neredeyse yillar oldu. Hastaneyi dezenfekte edip yonetimi islah etmeden, basta tabipler olmak uzere butun saglik personelini ve hatta saglik siyasetini gozden gecirmeden butun hastalari taburcu etmeye benziyor bu is.

Ne var ki bu defa is pek "oldu bitti"ye getirilemeyecege benziyor; belli olmaz, bakarsiniz Turkiye'de yonetimin "aklilesmesi" sureci, belki de af vesilesiyle baslar; pek ihtimal verilecek gibi degil; ama yine de bu noktaya balmumu yapistirmakta fayda var.

Toplumun degistigini biliyoruz, bakalim "hikmet-i hukumet"te bir gelisme var mi?

Bir yani gullu-dalli kagitlarda asker siirleri

Bir yerinde "sehit olursam anam, ardimdan aglama" misrai gecen kac asker mektubu, kac asker siiri yaziliyor bugun? Eski asker mektuplari alisilageldik bicimiyle "cok kiymetli bir huzura" diye baslar, ana-babanin mubarek ellerinden pus edilerek devam eder, hisima akrabaya, konu-komsuya selam edilerek surer, "az biraz" harclik talebiyle nihayete yaklasir ve mektubun sahibi eger evli ise "hane halki" meyaninda "ona" da siradan (lakin alabildigine "mahsus") bir selamla sona ererdi. Yedeksubay iken, "er mektubu / gorulmustur!" damgasi basmak icin okumak zorunda kaldigim kargacikburgacik, tukenmez kalemle bir yani gulludalli kagitlara yazilmis mektuplar da uc asagi bes yukari ayni mealdeydi; yirmili yaslarimiz buyuk sehirlerde, fakulte koridorlarinda, yurt yatakhanelerinde, kantinlerde, kalabalik kaldirimlarda hepsi ben emsal genc insanlarin arasinda gectiyse de ben "Turk genci" denilen insan kumasini asker ocaginda tanidim ve sevdim; sevilmeye layik bir delikanliydi cunku.

Yirmi yaslarindaki her Turk genci hemen hemen ayni delikanlidir dersem fazla yanilmis olur muyum; zannetmiyorum; giyimikusami, beslenme standartlari, egitim seviyesi yukselse de asker fotograflarindaki o hic degismeyen ana fikirlerden ve resmin arkasina yazilan hep ayni mealdeki yazi ve siirlerden dogrulayabiliyorum bu hukmu. Acemilik devresinde insanin ustunden kacacakmis gibi duran bol uniformanin icinde, bazen kulaklara kadar gecen kepin altinda fotograf makinesine sanki "cavus"a bakar gibi saygili ve tedirgin bakan, ellerini nereye koyacagini bilemedigi icin orta parmak hizasindan siki sikiya "pantolonun dikis cizgisi"ne yapistiran matrus ve yanik ve "acemi" cehrelerdir resimlerdeki. "Usta birligi"nde bu defa, terziye iyice elde gecirtilerek vucuda oturtulmus zipkin gibi bir uniformanin icinden bakan, kendinden emin gozler; rutbe isaretinin iyice fark edilmesi icin kasten verilmis hafif profil duruslari, bir anahtarlik veya boncuklu tespih gibi cok kullanilmaktan oturu vucudun tabii bir parcasi halini almiscasina kavranan kadro silahi, yarim gulusler, sevdali tebessumler, catik kaslar, "merak etmeyin, goruyorsunuz ya ben cok iyiyim" duruslari...

Koy hayati ile sehir ahengi birbirinden ayri kompartimanlar gibi duran dunun Turkiye'sinde asker ocagi, delikanli nufusumuz icin sosyallesmenin, Turkiye cografyasi ile tanismanin, muaseret bilgisinin ve toplu halde bir arada yasama edebinin de mektebi idi; askerlik hatiralarinin hala orta yaslari gecin nufusumuz icin en unutulmaz hayat pasajlarindan birini teskil etmesinde bu sosyolojik gorgunun de onemli yeri olsa gerektir. Bugun "Ali okullari" yok (askerlik caginda iken okumayazma bilmeyenlerin kisa donem kurstan gecirildigi mekteplere galati meshur ile "Ali Okulu" denirdi), genclerimiz eskiye gore daha egitimli; ama asker mektuplarindaki musterek temalar degismiyor: Ask, sehadet, gurbet, anababa hasreti, vatan sevgisi...

Gunun birinde edebiyatimiza bir de "sehit siirleri" fasli acilirsa hic sasirmayacagim. Henuz yirmi yaslarinda, hayatin en cicekli ve yesil demlerinde kaleme alinan ve icinde bir yerde "sehit olursam anam, ardimdan aglama" misrai bulunan o samimi siirlerde ve mektuplarda, belki gelecek kusagin edebiyatcilari, siir ve edebiyat cesnisinden ziyade bir devrin genc kusagina hakim olan zor psikolojinin ilmeklerini bulacaklar; Turkiye'nin bir yuzunde de evladinin sehadet haberi ile kavrulan; ama elegune duman izi gostermeyen bagriyanik haneler var bugun.

Sozun yerini sukutun almasi gereken bir yerdeyiz simdi! Isin gramerine ve edebiyatina ne kadar riayet edilse de sozun fersudelestigi bir yer burasi ve bu mevkiide, beresi catik kas ustune ustalikla yikilmis haki uniformali bir delikanli resminin arkasina dusulmus, "sehit olursam anam, ardimdan aglama" misrai ifade edilemez bir deger kazaniyor.

Rahmet onlara!

Safdil bir temenni

Nisan 1999'da yapilacagi yolunda "kanun gucu"nde emareler bulunan genel secimlerden once yoklama macunu hukmunde dile getirilen siyasi taktikler, birbiri ardi sira aciklanmaya basladi. Bunlarin icinde "Secimlerden once partiler secim ittifaki yapabilsin." gorusu, uzerinde durulmaya layik bir mahiyet gosteriyor bana gore.

Egri oturup dogru konusalim: Secim ittifaklarinin serbest birakilmasi esasinda samimi bir niyet tasimiyor; bu talebin gercek anlami su: "Her parti eski siyasi ictihadinda sabit-kadem kalmak kaydiyla partiler azami derecede oy toplayabilecegi adaylari belirlesin; bir partinin semsiyesi altinda secime girilip en iyi sonuc alindiktan sonra her parti -eger dilerse- secimden once oldugu gibi kendi tuzel kisiligine donsun."

Bir secim icin ittifak yapabilecekleri imasinda bulunan partilerin, secim ittifaki yerine, secimlerden once bu sun'i birlesmeyi, daha sahih ve dogru bir beraberlik haline getirmelerinde anayasal engel yok. O halde "Secimlerde ittifak yapalim da sonradan herkes partisine donsun." teklifinin, secmen indinde gecerli bir mazeret teskil etmeyecegi aciktir. Oyle zannediyorum ki ittifak talebinde bulunan partilerin secmenleri, hendek atlamak veya baraj gecmek icin tasarlanan boyle kisa omurlu bir ittifak yerine, secimlerden once tesis edilecek siyaseten tek parti haline gelme kararini daha heyecan verici bulacaklardir. Ittifaka katilmayi dusunen partiler acisindan bir secim ittifaki hakikaten kacinilmaz gorunuyorsa tabii bir birlesmeden kacinmanin gerekcesi de kalmaz.

Tabii bu noktada seslendirilecek itirazlari en ince ayrintisina kadar siralamak mumkun: "Bizim siyaset felsefemiz digerlerinden farkli, bizi ancak secmen sandikta birlestirir, genel hatlarda beraberiz; ama parti olarak tuzel kisiligimizin Meclis'te mutlaka temsil edilmesi sarttir vb." Bu kabil bahaneler yasadigimz siyasi buhranin hem sebebini teskil ediyor, hem

neticesini. Birbirini besleyerek buyuyen bu itirazlar yumagi bir an sonra hemen herkese umitsizlik ve yilginlik telkin eden bir cikmaz halini aliveriyor. Bana gore mevcut partiler, Turk secmeninin siyasi tercihini ve mesajini bire bir olculerde sahih ve sadik bir tarzda aksettirmek vasfini kaybetmis bulunuyorlar. Oyle hengameli bir devirden gecmekteyiz ki imaj vurgununa ugramamis hemen hicbir siyasi ekip gorunmuyor; iste bu yuzden milletin siyasi talepleri ile secim sonuclari arasinda sadakat kalmadi. Bu sartlar altinda yapilacak yeni bir secim ittifakinin, eski umitsizlikleri tazelemek ve eski karamsarliklarin omrunu artirmaktan baska ne ise yarayacagi mechul.

Her siyasi parti, teorik acidan farkli bir ictihad demektir; eger bir ictihad melcei, kendisine benzer biriyle secim ittifaki yapmayi tasarliyorsa, ictihadinin "vazgecilmez farkliligi"ndan da taviz vermis demektir. O halde yapilmasi gereken tek is kaliyor: "Olmak veya olmek!"; ya siyasi ictihadinin benzersizligi ve gerekliligi noktasinda sonuna kadar sebat veya sahih bir birlesme: Ama asla bir secim ittifaki degil!

Butun hunerini ve varlik sebebini siyasi taktiklerin karmasikligi icinde birkac hamle sonrasini hesaplamaya baglayanlarin isi oldugundan daha karmasik gosterme arzularini hic anlamadim; belki de o yuzden ara sira sevke gelip de kotarmaya kalkistigim "siyasi analiz"ler genellikle basarisiz kaldi; hayir, dogrucu Davut'luktan filan degil, sadece yeterince basitlestirildiginde her isin herkes tarafindan kolaylikla anlasilabilecegine dair kabulumun eseridir bu safdillik; yine ayni safdilane akil yurutme ile "Ittifak yapacaginiza birlesiniz" temennimin neticesiz kalacagini simdiden goruyorum.

75. Yıl Marşı ve "naftalin" meselesi

Musiki ilminde de şüphesiz mazbut bir târif vardır ama benim neslim için marş, müştereken var olmayı hissettiren, aidiyet ve "biz" duygusunu pekiştiren, tutunduğumuz dünya görüşünü ana hatlarıyla da olsa tahkim eden bir parola yerine geçiyordu.

Şimdiki gençlik kuşağının bir araya geldiklerinde, "marş"larla hemhâl olmak yerine popüler müzik parçalarını terennüm etmelerini küçümsemiyorum, hattâ dünyâ görüşlerini sağla sol arasında parçalanmış siyâsî semboller taşıyan marş edebiyatı ile ifâde etmek çâresizliğine düşmedikleri için bu ahvâlin uzaktan uzağa hoşuma gittiğini de söyleyebilirim. Başka bir şey söylemek istiyorum; ben, "marş" denilen musiki formunu severim. "Biz" hissini musiki lisâniyle bu kadar kolay aksettirebilen başka bir musiki formu yoktur çünkü; işbu vasfından ötürü bütün marşlar, topluluk tarafından koro halinde söylenmeye müsâit bir seyirle bestelenirler. Bütün marşların usûlleri, "yürüyüş kararını", yani "düm—tek" vezninin basit ama etkili âhengini takib eder. Güfteleri ise genellikle imâ ettiği fikri doğrudan ifâde eden, güçlü söz örgüleriyle bezenmiştir. Ve nihâyet bir marş, müzik bilgisi ne kadar kıt, icrâ kabiliyeti ne kadar elverişsiz olursa olsun herkesin icrâ etmekte eşit derecede hak sahibi olduğu bir formdur.

Marş edebiyatının gözden düşmesi, biraz da toplum yapımızdaki ferdiyetçi eğilimlerin güçlenmesi ile izah olunabilir. "Biz" zamirinden önce "ben" diyebilmenin önemini kavramış insanlar için marşlar ne müzikal yapısıyla, ne de taşıdıkları mesajla birinci derecede bir câzibe unsuru teşkil etmezler. Onlar, "biz"i seslendiren nağmelerden önce "ben"i izah eden seslerin tabiatını anlamaya çalışırlar.

Fakülte yıllarında kantin masalarını yumruklaya yumruklaya söylediğimiz mehter marşlarından sonra askerlik dönemimiz yine marşlarla iç içe geçti. Askerî marşlar içinde en çok "Gürler zaferin terânesiyle / Coşkun sesi bir topun derinden derine / Bir hükmün gazanferânesiyle / Şimşekler çakar şarapnelinden" sözleriyle başlayan Topçu Marşı'nı sevdim; hâlâ severim. Yedeksubay Marşı'nı pek tutmasak da Sakarya ve özellikle Mülkiye Marşı da favorilerimiz arasındaydı. Sabah sporlarında 3. topçu bataryası ile beraber Tatvan'ın Sorgun kışlasının tozlu yollarında koşar adım marş söylemenin ve söyletmenin keyfini de hâlâ hatırlıyorum.

"Müjdeler var yurdumun toprağına taşına / Erdi cumhuriyetim elli şeref yaşına" sözleriyle başlayan "50. Yıl" marşını, 1973 yılında henüz bıyığı terlememiş genç üniversite talebeleri olarak heyecanla söyler ve dinlerdik. Sözleri, kıymetli şairimiz Bekir Sıtkı Erdoğan'a ait olan bu marşın bestesi de pek güzel ve koro halinde icrâ edilmeye müsait idi. 10. Yıl Marşı da özellikle güzel bestesi ile sevdiğimiz marşlardandı.

Cumhuriyet'in 75. yılı için el'an bütün milletin yüreğini kıpır kıpır ettiren, dilden dile gezinen bir marşın yazılamamış olması hayli dikkat çekici. Türkiye'de müzik piyasasını sarsacak ölçüde kabiliyet gösteren pekçok bestekârın 75. yıl için güzel bir marş bestelememiş olmasını nasıl yorumlamalıyız? Ortalığa "75. Yıl Marşı" diye sürülen naftalin kokulu besteleri beğenmemekte haklıyız; konservatuar naftalini, tek parti naftalini kokan bestelerden bahsediyorum. İyisiyle kötüsüyle devletimiz 75 yaşına ermiş; bu bir mürüvvettir, bu bir gurur vesilesidir. Peki bu mürüvveti ve gururu, 60 milyon insanı heyecanlandıracak bir tarzda ifade edebilen sanatkâr nerede? Bir Sakarya Marşı'nın veya bir Topçu Marşı'nın 20 yaşındaki gencecik Mehmetçikleri bile kendi havasına sarıp bürüyüveren o "yerli" âhengi nerede?

Bana öyle geliyor ki bu onurlu vazife işin tâ başında milletin nabzını elinde tutan arabesk bestekârlarımıza verilmiş olsaydı, el kadar çocuğun "bir dakikada" yapıverdiği, "filizlendi çağdaşlığın durduramam / devam.. devam.. devam.." gibi zoraki sözlere koşulmuş zoraki besteler yerine daha iyi eserlerle karşılaşabilirdik.

Marş deyip geçmemeli; bestelemek belki kolay ama millete mal etmek göründüğünden de zor.

Şöyle sıradan bir vatandaş gibi

Dünyanın her yerinde ve her zaman devletin iki temel vazifesi vardır: Adâlet dağıtmak ve güvenliği temin etmek. Devletin başka fonksiyonları da var şüphesiz ama adâlet ve güvenlik

"ahd"ini yerine getiremeyen bir devletin diğer vazifelerini yerine getirmesi göze görünmez bile.

Bu yılın başlarında devletin yetkili ağızları yine aynı beyânatları verdiler; "terörün beli kırıldı, bölücü örgüt dağılmak üzere vb." Doğrusu bu beyanları haklı gösterecek gelişmeler de yok değil. Ama ne olduysa oldu, terör örgütleri yine yol kesmeye, araç yakmaya, bîgünah insanları arabalarından indirip katletmeye, hattâ umarsız kaldıkları yerde tavuk çiftlikleri basmaya, koyun sürülerini telef etmeye kadar vardırdılar işi. Yaz aylarında doğu ve güneydoğu Anadolu başta olmak doğu ve orta Karadeniz'i orta Anadolu'ya bağlayan şehirlerarası yollarda ürküntü verici miktarda terör hâdisesi vukû buldu.

Resmen ifâde edilmemekle birlikte can korkusuna düşen yolcuların kulağına fısıldanan tedbirler şunlar: "Tâli yolları tercih etmeyin, kritik yerlerden gündüz gözü ile geçmeye bakın". Bu tavsiyelerin ne kadar ciddiye alınması gerektiğini, sayın devlet büyüklerimizin bu mıntıkada tercih buyurdukları seyahat alışkanlıklarını yakından inceleyerek anlamak mümkün. Muhterem devlet büyüklerimiz bu bölgelerde seyahat etmek gerektiğinde helikopter veya uçak gibi araçları tercih ediyorlar. "E canım devlet adamıdır, köy minibüsüyle gidecek hâli yok ya" diyebilirsiniz ama durum öyle değil; evet, devlet adamlarının seyahatlerinde bazı imtiyaz ve devlet imkânlarından faydalanması tabiidir ama bu durum ancak ülkenin bütün yolları aynı derecede güvenilir kılındığında göze batmaz. Sıradan insanların yollarda katledildiği, sorguya çekildiği, soyulduğu bir ortamda devlet büyüklerinin aynı mıntıkayı "havadan" katettikten sonra "terörün belini kırdık, artık kıpırdayamazlar" diye konuşmaları en hafif tâbirle inandırıcı olmuyor.

Meselâ sayın başbakan sözü edilen mıntıkalarda bir yerden bir yere gitmek için helikopter veya uçağa binmeksizin, konvoyuna eskort ve güvenlik timleri almaksızın, sıradan insanlar gibi şahsî otomobiline eşini, çocuklarını bindirdikten sonra akşam saatlerinde yola çıkmayı göze alabilir mi? Bu sualin samimiyetle cevaplandırılması gerekir. Eğer sayın başbakan, "Elbette niçin olmasın; ülkemizin bütün yolları ve her yeri 24 saat boyunca güven altındadır" diyebiliyorsa bu güven hissini bütün vatandaşlara telkin etmek için böyle bir seyahate bizzat çıkmalıdır. Eğer böyle bir seyahati göze alamıyorsa, şu esnada o yollarda risk altında yolculuk yapan vatandaşlarını rahatlatmak için işin gereğini yerine getirmelidir. Bu teklif sadece başbakan için değil, devlet adına konuşan bütün yüksek kamu görevlileri için de geçerlidir. "Bunca mühim işin arasında şimdi bu seyahatin sırası mı?" diye kaytarmaya kalkışacakları ikaz etmeliyiz ki, evet, vatandaşlara güven hissi telkin etmek, devlet adamlarının en öncelikli ve en mühim işidir. Yüzde 1 raddesinde olsa bile, sıradan insanların terör riski altında seyahat ettiği bir ülkede devlet adamı olmanın kaçınılmaz vecibesi budur.

Böyle bir cesaret gösterisinin tam zamanıdır; iyi korunan yerlerde barınıp memleket hakkında ahkâm kesmek kolay. Cennet vatanımızın her bir köşesinde sıradan vatandaşlar gibi seyahat etmek de bakalım aynı derecede kolay mı?

Cumhuriyet bilgisi kendini üretebilmeli

Bilgiye erişmekle bilginin tasarrufu birbirinden farklı şeyler; bilgiye vasıl olmak tek başına ne yeterli, ne de doğru; yorumlanmayan, istikametlendirilmeyen bilgiye sahip olmakla, bilgisiz kalmak arasında fark yok. Gülhane Hatt-ı Hümayun'u ile başlayan ve meşrutiyet tecrübeleri ile devam eden süreçte Osmanlı siyaseti saltanatı tahdid etmek yolunda çok ciddi ve önemli değişim kavşaklarını, büyük ölçüde kendi dinamizmi ile geçmeyi başarmıştı. Yirminci yüzyılın başlarında, Birinci Dünya Harbi esnasında Osmanlı Devleti'ne riyaset eden Beşinci Mehmed Reşat Han, hem anayasal çerçevede hem de fiilen, Avrupa'da hükümferma olan mutlak monarşi yönetimlerinin kral ve imparatorlarından hiç de geri bir pozisyonda değildi. Saltanatın tahdidi gibi çok önemli bir yönetim değişikliğini başarmış olan Osmanlı ricalinin gayreti, biraz da resmi tarih tezinin tesiriyle layiki vechile değerlendirilememiş, yorumlanamamış bir mesele teşkil ediyor.

Cumhuriyet idaresinin ilanı şüphesiz bir tedricin mahsülüdür; ancak bu süreci, -resmi tarih tezinin önkabulü ile- saltanatın lağvından itibaren başlatmak, bu husustaki bilgilerimizi doğru tasarruf edememek mahzurunu da içinde taşıyor. Cumhuriyet yönetimi, -o esnada muhalefet izhar eden- birkaç siyasi elit dışında amme efkarı tarafından hemen hemen muhalefet eseri gösterilmeksizin, adeta suhuletle kabul görmüştü. Bu zımni rızada, Osmanlı siyaset ricalinin, meşrutiyet fikri etrafında neredeyse bir asra yaklaşan mücadelesinin tesirleri vardır şüphesiz. Elbette meşruti monarşi ile cumhuri idare aynı şey değildir; ama mutlakiyetle cumhuriyet arasındaki en yumuşak geçişin tarihen; ancak meşruti monarşi yoluyla tahakkuk edebileceğini de unutmamak gerekir. Birinci Dünya Harbi'nin iç siyaseti zora sokan olağanustu meşakkatleri yüzünden sık sık arızaya uğrasa da II. Meşrutiyet esnasında Osmanlı kamu hayatı, padişahtan bağımsız çalışan Parlamentosu, siyasi fırkaları, dernekleri, gazeteleri ve en azından bugüne nispetle "seviye" teşkil eden fikir münakaşalarının kalitesi ile, yaşadiği şimdiki zamanın icaplarını göğüslemeyi başarabilmiş bir tecrübeyi temsil ediyordu. O yüzdendir ki Cumhuriyet idaresi kitlevi bir protesto veya homurdanma yerine zımni bir rıza ile karşılanmıştır. Bu rıza tavrında Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Türkiye'nin en zor döneminde başarıyla yerine getirdiği siyasi fonksiyonun payı ihmal edilemediği gibi Ankara'da tesis olunan yeni fiili siyaset üssü'nün milletin atardamarlarıyla hemahenk bir üslup sergilemesinin payı da görmezden gelinemez.

Cumhuriyet'imizin 75. yılı münasebetiyle resmi kanaldan tedavüle konulan bilgiler, mahiyeti itibariyle ancak "resmen", yani tek yönlü tasarruf edilebilecek niteliği ile dikkat çekiyor; bu bilgi türü enformasyona, haberlesmeye ve yoruma kapalı oluşuyla "bilgi"den murad olunan feyzi hasıl etmeyen, adeta "ebter" bir nitelik taşıyor. Sadece bu bilgi türüne istinad edilerek inşa edilecek bir "75. Yılında Türkiye Cumhuriyeti" tasavvuru, endişe ederim ki

Cumhuriyet'imizin bugünkü performansını tarif edebilmek, isimlendirmek ve yorumlamak gayretine kifayet etmeyecektir.

Muktedir kurumlarıyla devletin 75 yıllık tarihini yorumlamak için tedavüle çıkardığı ve propaganda ettiği resmi bilgiler, kendini izah etmeye muktedir görünmüyor. Kendini üretmeyen bilgi türünün mahzurlarını fark etmek için yeni arayışlara girmek manasız; yakın tarihimiz, bu tür bilgi yüzünden tıkanıp kaldığımız nice buhranlar gösterir. Ümit olunur ki 75. yıl kutlamaları, Cumhuriyet'in üç çeyrek asır sonunda hala meşruiyet arama endişesinden azade kaldığı, kendinden emin bir tavırla otokritik gayretlerine açık bulunduğu bir iklimde cereyan edebilsin

"Iki biyik bukumu sola, uc evlek ileru!"

Kurtlar sofrasi"ndan dokulen yemek artiklari evvela medyanin canagina dokuluyor; yeniden isitilan soguklukların son muhatabi ise bizim gibi siradan vatandaslar. Bir nevi "zenginin mali, zugurdun cenesi" hikayesi bu. Vaktiyle Yesilcam'da imal edilen siyah-beyaz filmlerdeki basit ve beylik dramatik gerilimleri nasil sahiplenerek seyretmis, sevdigi kiza varamayan zengin fabrikator oglunun sikintisini nasil paylasmis, en sonunda birbirini seven iki asikin visaliyle nasil sevinmissek yine ayni halet icindeyiz.

Turkiye on gundur Cakici'nin yakalanmasini konusuyor, daha once buna benzer nice sansasyon haberleriyle ne kadar derinden mesgul oldugumuzu hatirlayacaksiniz. Benim sualim su: Olup bitenden bize ne?

Cetelerin devleti ele gecirmesi veya devletin cetelere taseronluk yaptirmasi dunyanin her akli basinda ulkesinde sokaktaki vatandasi ilgilendirir; bu gerekcenin mantik silsilesini biliyoruz; ama bu bilgilerle mucehhez olmak, durumumuzu degistirmiyor. Hala "kurtlar sofrasi"nin cok uzagindayiz; biricik derdimiz kurtlar sofrasina katilip daha etli, daha yagli parcalara dis gecirmek degil; icimizden "artik kurtlar sofrasi olmamali" diye bagirmak geliyor; ama verak-i mihr-i vefayi kim okur dinler? Aktorler, cok uzagimizda sirayla rol degistiriyorlar, kosebasindaki simitci bile "Abi Cakici'yi Fransizlar vermez." diyor.

Verse ne olur, vermese ne olur?

Kurtlar sofrasinda ezeli aktorler oturuyor; "Opera" geleneginde oldugu gibi birisi kocadiginda koltugunu evladindan veya "yakin"inden baskasina emanet etmeyen aktorler bunlar. Devletle millet arasindaki mesafeyi onlar tanzim ediyorlar: "Iki biyik bukumu sola, uc evlek ileru!" Zaman zaman menfaat catismasi sebebiyle birinin digeri aleyhine kurdugu komplonun silik ayak izlerini gazete sutunlarinda takip etmenin ne lezzeti var? Bir kamu yonetiminden bahsetmek teknik olarak belki dogru; ama ne kadar dikkat etsek de ortalikta "kamu"dan eser goremiyoruz. Yukarilarda birileri digerinin "elini" bozuyor; oteki, berikinin kuyusunu kaziyor ve bizden de "vay canina, olanlara bak; yillardir uyuyormusuz da haberimiz yokmus"

dememizi bekliyorlar. Ne var ki biz bu defa su numaralarin bayatligini sezer gibiyiz; ne kadar dikkatle ve yakindan takip etsek de, yerli filmlerde oldugu gibi kotulerin asla cezalandirilmadan yakayi siyirivereceklerini, hatta eskisinden daha iyi pozisyonlara erisebilecegini, iyilerin ise mutlu son yerine dinmeyen bir karin agrisi ile ugunup kalacaklarini azbucuk hissediyoruz.

Bu kontrollu, uzaktan kumandali, onceden pisirilmis, hassasiyetle kademelendirilmis rezaletlere ilgi duymak icin hicbir gecerli sebebimiz yok; cunku biz bu isin icinde yokuz ve hic olmadik. Olup bitenler, cici gazetelerin sosyete sutunlarina akseden sosyete dugunleri kadar uzak bizden: "Kim ne giymis, kim kiminle gelmis, kim nicin gelmemis?"

Iyi de bize ne?

Biz hep ayni yerdeyiz; magdur, mahkum ve hesap disi; birilerinin yakalanmasi, digerlerinin yakayi siyirmasi karsisinda "oh oldu-yazik oldu" diyebilmemiz mumkun degil. Filan kotu cocuklar ayiklanirsa daha guzel ve dogru bir yonetime kavusacagiz diye bir beklentimiz de kalmiyor artik; bu kadarcik iyimserligi, "devletlularimiz" bize cok gorduler. Bize bugune kadar sosyete dugununu bahce duvarindan seyretmeye kalkisan kotu mahalle cocugu muamelesini reva gorenler artik umurumuzda olmali mi? Gayri televizyon ekranlarindan "flas...flas...flas..." ihtariyla akip duran rezalet haberlerinin esasta bize ragmen, bizim disimizda ve neticede bize karsi bir hesaplasmanin titizlikle ayiklanmis tutanaklarindan ibaret oldugunu anlar gibiyiz.

Hayir, henuz o kadar akillanmadik; ama bu kadarcik olsun su olup-biteni umursamamak icin o kadar akillanmaya bile gerek yok; simdilik sezgilerle idare ediyoruz.

Gövdesiz elbiseler,başsız serpuşlar

Ömrün öyle bir devri var ki, o esnada bir fikre kendini adamak, fikir sancısı çekmek, bir fikrin mücadelesini vermek sıradışı bir meziyet olarak göze ve kulağa çok hoş görünüyor; bu gençlik zamanıdır.

Basit heyecanların, sıradan zevklerin, büyüklüğü her zaman su götürür menfaatlerin ve âlelâde kurnazlıkların yerine bir gencin, dünyayı fikir kriterine başvurarak tanımaya kalkışması gerçekten asâlete dair bir özellik olsa gerektir. İdealist insan için bir "olması gereken" dünya vardır, bir de "mâruz kalınan"; bir gencin kendini "olması gereken"e adamasında, kahramanlık çağlarına dair bir hassa görmek mümkündür.

Bir gencin idealizmi kadar ona saf, pürüzsüz ve doğru görünen başka ne olabilir ki? Lâkin o henüz gençtir; fikir mücâdelesi ile hakikat için mücadelenin birbirinden pekâlâ ayrılabildiği zamanları farketmeyebilir; putları kırma fikrini yüceltirken, o fikrin dahi günün birinde bir put haline geldiğini anlamayabilir; fikrin tek başına bir anlam ifade etmediğini, fikirler arasında

mukayese yapabilecek duruma gelmedikçe, daha doğrusu her fikir faaliyetinin aslında "hakikat"e yönelmesi gerektiğini kavramadıkça bir fikrin bayraktarlığını yapmanın koca bir ömrü anlamlandırmaya yetmediğini bir gün görebilir.

Fikir mücadelesi yapmanın sadece fikrî hamûle sahibi olmakla aynı şey olmadığını anlamak, benim yaşımdakiler için hiç de sevimli bir tecrübe sayılmaz. Fikir hamûlesine sahip bulunmak elbette müsbet bir değer; menfaat veya yükselen değerler gibi baştan çıkarıcı etkilere kapılmayıp fikir için yaşamak elbette bir nevi kahramanlık; bizim neslin hikâyesi esasen bu iki rükün arasında tasvir edilebilir. Günün birinde fikirden, fikrî hamûleden, okuyup yazmaktan, bir ideal uğruna canını bile hiçe saymaktan daha önemli ve temelli bir vasfın gerekliliğini biz de her nesil gibi yaşayarak ve bedelini □bir ölçüde□ ödeyerek öğrenebildik. Galiba her nesil, aynı yanılgı anaforlarına kapılmadan sırf kitâbî bir tarzda bu dersi bilhakkın öğrenemiyor. Bu ders nedir peki?

Kendimce doğru bulduğum cevabı vereceğim ama benden daha genç olanların, "A, biz zaten bunu biliyorduk" diyeceklerini biliyorum, olsun. Dünya hayâtında bir "şey", bir fikrin veya dâvânın mücâhidi, taraftarı olmadan evvel sahip olmak gereken temel vasıf "adam olmak"tır elbette. İnsanı hiçbir ekstra vasfa sahip olmadığı halde bile güzelleştiren, kahramanlaştıran, omurgasını dik tutan, ardında temiz ve dosdoğru bir iz bırakmasına vesîle teşkil eden şeydir adam olmak. Partizan olmayabilirsiniz, dâvâ adamı, mücâhid, serdengeçti, ilim sahibi, sanatkâr, zengin, güçlü, unvân sahibi, yakışıklı, etkili, güzel, sözü geçer, şöhretli olmayabilirsiniz ama eğer "adam" iseniz kâfidir. Bir ömrü gözünüzü bile kırpmadan uğruna fedâ edebileceğiniz bir değerdir adam olmak. Adam olmak kısaca, hiçbir dünyâ nîmet ve şöhretinin kâr etmediği günde(*) "kalb□i selîm" ile Hakk'ın huzûruna çıkabilmektir. Kalb—i selîm sahibi olmak evvelâ Hakk'ın övdüğü fiilleri benimseyip yaşamak, yerdiklerinden uzak kalmakla mümkündür. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" emriyle mukayyet bir haldir; "had"lere tâbi olmak, kimsenin hakkına tecâvüz etmemek, yalan, dedikodu ve haksız isnaddan kaçınmak, vâriyetin (sadece maddi servetin değil ama) zekâtını vermek, iyiliği "Rızâ" için yapmak ve neticede mutlak mânâda erişemeyeceğini bile bile daima "hakikat"e vâsıl olmak için didinip durmaktır ki bu vasıflara yerli kültürümüzde kısaca "adam olmak" derler; aynı kavramı "şahsiyet" veya "recüliyet" tâbirleri ile karşılamak da mümkündür. İşte böyle bir "adam olmak", şahsî içtihâdınca bir fikir taşıdığı zaman bu fikir o adamın üstünde güzelleşir, ziynetlenir ve kıymeti artar. Hiçbir fikir (veya ideoloji, doktrin, dâvâ veya dünyâ görüşü), altında şahsiyetin som mâdenini barındırmayan bir vücuda iyi ve güzel vasıflar ilâve etmez; ne var ki kapanması mümkün olmayan şahsiyet zaaflarının bu türden libâslarla setredilmesi, sayılması bıkkınlık verecek derecede fazla örneklendirilebilen garipliklerdendir.

Bu gibilerin diline pelesenk ettiği, "nâmus, vatan, hak, erdem, büyük ufuklar, güçlü Türkiye, hakça dağıtım, tüyü bitmedik yetim hakkı vs." gibi kavramların anlamı maalesef kısa zamanda, o şahsın değil maalesef o kavramların aleyhine çürümeye başlar ve uğruna ömür

fedâ edebilecek yüksek kavramlar ve idealler, sırf fecî derecede istismar edildikleri için kimselerin kolay kolay ağzına almaya çekindiği alay ve demogoji tâbirleri haline geliverir (vatan, millet, sakarya örneğini hatırlar mısınız?). Diğer taraftan erbâb□ı şahsiyet olanların böyle yerlerde revâcı bulunmaz; onlar daima azınlıkta, münferid ve içine kapanık yaşamaya itilmişlerdir. Siyâsi hayatta erbâb□ı şahsiyet olanlar sevilmez, sevilse de yükselemez. Bürokraside, ilim dünyasında, iş hayatında erbâb□ı şahsiyetin tâlibi kıttır. Yıllanmış bir bürokratın ağzından duyduğum bir söz eminim sizi de dehşete düşürecektir, "Buralarda hiç kimse, yanında küçük veya büyük kabahat işlemeyeceği kişileri ayak altında görmek istemez!"

Büyük bir buhrandan geçiyoruz, doğru ama bu buhranın yegâne müsebbibi A kurumu, B partisi, C şahsı değil; bu buhran aslında bir şahsiyet buhrânıdır ve bizim başımıza gelen belki de "neye lâyık iseniz, ona göre idâre olunursunuz" nüktesinin icâbından ibârettir; yıllardan beri asla kusur işlemeyeceğine, yaptığı her işte, aldığı her kararda bir hikmet bulunduğuna inandığımız kişilere beslediğimiz kör itimattır; adam gibi adamların etkili mevkilere geçebilmesini neredeyse imkânsızlaştıran bir düzeni, güvenimizle destekleyerek ayakta tutmaktır. Belki de biz sistemlerden, düzenlerden, fikir ekollerinden, siyâsi içtihadlardan daha ziyade ve daha evvel şu "adam" dediğimiz stereotipe muhtâcız.

Herkesin yıllardan beri bildiği, tekrarından bıkkınlık getirdiği şeyler bunlar; "ben sana vâli olamazsın demedim, adam olamazsın dedim" hikâyesini bilmeyen var mı? Böyle bir konuda yazmanın, klişeleşmiş vaazları dinletmek kabilinden sevimsiz bir tarafı da yok değil ama nasıl oluyorsa oluyor ve çoğunluğun sahip çıktığı ve benimsediği vasıflara sahip insanları, yükselme basamaklarının ilk adımlarından yukarı çıkarmaya muvaffak olamıyoruz; kimi zaman siyâsî icaplar, kimi zaman, "dere geçerken at değiştirilmez, henüz zamanı değil, fitneye sebep olur" cinsinden avunmalarla "adam"a ne yatırım yapabiliyor, ne de onu olması gerektiği yerlere kadar omuzlayabiliyoruz. Buna mukabil, bu memlekette hâlâ köküne kıran girmediğine inandığım o sahici "adam"lar, adam olmalarının muktezâsınca kendileri için birşey istiyor durumuna düşmekten haklı olarak içtinâb ediyorlar.

"Adam" yerine koyduğumuz nice şöhretin dökülmüş nikelajının altında sırıtan mâdene dikkat edin bir; insânî vasıflarını elekten geçirin; onlardan birini şöhretlerinden ve resmî vasıflarından soyunmuş halde sokakta, bakkalda tasavvur edin, belki de niçin ümitsizce "mâlumu ilâm" etmeye kalkıştığımı anlayabileceksiniz. Ve bir şey daha: "ne aradığını bilmeyen ne bulduğunu da bilemez" sözü doğruysa, aslında tâlip olmadığımız vasıfları başkalarında aramanın imkânsızlığını bir kenara not etmeli!

Buhrânın öteki isimlerini siz bulunuz; "kaht□ı ricâl" içindeyiz; gövdesiz elbiseler, başsız serpuşlar yönlendiriyor bizi.

(*) Beytin aslını defterimde bulamadım. Sevgili İskender Pala dostumun zarîf i'tâbına uğramak bir yana sizlere yanlış yazılışını dikte etmemek için beytin nesir haline getirdiğim halini sunmak istiyorum, "Ey sofu, sanma ki senden günün birinde altın, gümüş, dünyâ nîmeti cinsinden şeyler isteyeceklerdir. Bu gibi şeylerin kâr etmediği, işe yaramadığı günde (yevm—i lâ yenfeu) senden kalb□i selîm sorarlar; öyleyse yaşarken o nîmete ulaşmaya bak."

Firtina cocuklari

"Firtina cocuklari" veya bir neslin servet beyani

Nesildaslarin arasinda "ulkucu" oldugu icin sasirtici bir sekilde zengin oluverenine bugune kadar rastlamadim; hatta iclerinde maaile yaz tatiline gidebilecek derecede variyeti yerinde olani bile nadirdir. Merhabalastigim eski dostlarin buyuk kismi orta dereceli memur statusunde bugun; pek azi esnafliga soyunabildi ve evine ekmek goturecek kadar para kazanabiliyor. Eminim ki bu satirlari okuduklarinda, bir neslin vasati servet beyani sayilabilecek su satirlari yazdigim icin pek de memnun olmayacaklardir.

Turkiye'nin 1970'le 80 arasindaki on yilina damgasini basan o kesif ideolojik kamplasmada yuz binlerce genc, kendisini, onunde bulabildigi birkac ust kimlikle tanitmak zorunda kaldi: Ulkucu, Devrimci, Akinci vb. Elbette kitlevi bir nitelik kazanan bu kimlik arayisinda, her gruptan kanun disina dusenler oldu. Benim icin yadirgatici olan bu "firtina cocuklari" neslinden sadece ulkuculerin, tirnak isareti icinde vurgulanarak aleni bir istihza ile gunah kecisi muamelesine reva gorulmesidir; acaba 12 Eylul oncesinde kalmasi gereken eski kan davalarinda hala damagi kana doymayanlarin intikam hevesleri mi su yuzune cikiyor diye soruyorum kendime. Netice itibariyle yanlis yanlistir ve yanlisin mudafaasi olmaz; ama kimler adina hangi sartlarda "zora getirildikleri" ayan-beyan asikar bulunan bir neslin, uc-bes ornekten yola cikilarak mahkum edilmesine, horlanmasina, istiskale muhatap kalmasina itirazim var. Yanlis is goreni, sadece tasidigi siyasi kimlik sebebiyle savunmak sacma; uc-bes kisiden hareketle yuz binlerce insani rencide etmege kakismak da ayni cinsten bir abes. Cetelesme egilimini sadece ulkuculere mahsus bir kacinilmaz akibet gibi gostermege kalkisanlarin gercek niyetlerini, "eski" kimlikleri ucundan-kenarindan ortaya koyuyor, mesele bu degil. Cetelesme vakiasinin tabiatina dikkat edildigi zaman, menfaatlerini kanun disi yollarla cogaltmaya kalkisanlarin siyasi acidan nirengisizligi tercih ettikleri gozden kacmiyor. Hirsizligin, soygunun, yolsuzlugun ideolojik saplantisi yok; nicin olsun ki? Iktidar, guc ve hepsinden daha tarif edici olmak uzere "para" hirsinin bizatihi herhangi bir "etik"in kendisini sinirlandirmaya kalkismasi, "is"in tabiatina aykiri.

"Ulkucu" sifati ile "mafya" kavramini yan yana getirmeye israrla itina edenlerin hesabi baska olmali; geriye donuk bir aklanma arzusu olabilir bu pekala. Turkiye'nin cok kiymetli on yilini kana ve atese bulayanlarin, binlerce ocak sondurenlerin ve ati arpaya dusman edenlerin tarih kayitlarina gecirilecek bir "suclu" imal etme gayreti var gibi isin icinde: "Bunlar bugun boyle,

dun daha beterdiler ve biz iste boyle kiyici fasistlere karsi arslanlar gibi carpistik." diyebilme arzusu mu? Belki aradan gecen onca seneye ragmen bir turlu teskin edilmemis, sogutulmamis eski neferlerin "kirli yag lekeleri" gibi su ustune cikmasi...

Turkiye'yi Beyoglu salaslarindan, Ikitelli'nin sirca satolarindan ibaret zannedenlerin belki hic bilemeyecegi, belki bilerek gormezden geldigi bir hakikat var; "cete" ithami ile lanetlensin diye yaftalanan bu kitlenin ezici cogunlugu hala magdur; ama durust insanlardan mutesekkil. Beseri zaaflardan herkesin payina dusen miktar haric tutulursa bu insanlar guvenilirlikleri, fedakarliklari ve vakarlari ile taniniyorlar; kimseden tesekkur beklemiyorlar, gecmislerinden oturu utanc da duymuyorlar ve hemen hepsi hayatinin muhasebesini yapmakla mesgul bugun; kimi kirgin, kimi mukesser, kimi taze siyasi heyecanlarin cok uzaklarinda. Cogunun evlatlarina, "Bizim hatalarimizi tekrarlamasaniz." temennisinde bulunarak evlerine helal ekmek goturmekten ve tasidiklari emaneti "sahibine" adam gibi teslim etmekten baska endiseleri yok.

Bu kitleyi bilerek veya bilmeyerek istiskale ugratmanin manasi ne; onlar devletin cati katinda degil, bodrum odalarinda, bahce duvarlarinda, baremin ucuncu, dorduncu siralarinda maiset derdindeler.

Gurultu ve yanik kokusu catidan geliyor; hala hissetmiyor musunuz?

1998

26 Eylül

Yıldızın "titrediği" an Zaman Gazetesi

26 Eylül

"Itır gülün 'iz'i, ışık sonsuzun" Aksiyon Dergisi

21 Eylül

"Iciyorsam sebebi var!" Zaman Gazetesi

19 Eylül

Itilmislerin ve kakilmislarin hukukuna dair Zaman Gazetesi

17 Eylül

Gel ey cuvaldiz! Zaman Gazetesi

12 Eylül

Surc-i lisân Zaman Gazetesi

12 Eylül

Küçük bir burukluğun hikâyesi Aksiyon Dergisi

10 Eylül

'Yogurdum kara!' Zaman Gazetesi

05 Eylül

Cumhuriyet baş üstüne; lakin! Zaman Gazetesi

03 Eylül

Anamiz bizi aslinda nicin dogurmustu? Zaman Gazetesi

Anamiz bizi aslinda nicin dogurmustu?

Deniz urunleri endustrisinden sorumlu devlet bakani yumrugunu masaya indirerek iki saatten beri konuyu detaylandirmaya calisan kurmaylarini azarladi:

- Bu mesele bitmistir beyler; hepinizi uzun uzun dinledim, onumuzdeki yil liselerde okutulacak sosyoloji derslerinde "marjinal gruplar sosyolojisi"ne ozel bir agirlik verilecektir. Bundan sonra calismalarinizi bu yonde gelistirmenizi bekliyorum; toplantiyi kapatiyorum!

Berber Hakki Usta, nicedir omuz hizasindan seyretmekte oldugu dukkan komsusu Saatci Osman'in gozundeki lup avadanligini cekip aldiktan sonra, adamcagizi omuzundan cekerek sandalyeden kaldirdi ve tezgahin ustundeki antika duvar saatinin mekanizmasina egildi.

- Bak Osman Usta yanlis yapiyorsun; ana zemberegi kurma kolunun miline baglayacaksin biir, yelkovanin 60'lik carkinin yatagi ise asinmis ikii; kaynakla dolgu yaptiktan sonra tesviye ettin mi is duzelir uuc; bilmiyorsun ki bilader!

Babaannem kahirla soyleniyordu o gun yine:

- Hafazanallah, ne gunlere kaldik; bizim zamanimizda isletme organizasyonu, kurumun temel fonksiyonunun gerektirdigi departmanlararasi iletisim gucluklerini gozardi etmeyen bir teorik cercevede algilanirdi. Sunlarin yaptigi isi goruyor musun; su manti hamurunu bir yogurayim, gosteririm onlara gunlerini!

Ucagin enkazi arasindan emekleyerek inliye inliye suruklenmeyi basaran "pilot", tam bir saskinlikla olayi sorusturan gorevliye ifade veriyordu:

- Tamam, pilot lisansina sahip olmayabilirim; ama yillarin soforuyum icabinda; netice itibariyle ikisi de motorlu tasit degil mi bunlarin? Bu zikkimin havadayken fren tutmayacagini kim bilebilirdi ki Allah askina?

Yirmi bir yasindaki kazik kadar delikanli, ensesine yedigi okkali samarin gozlerinde simsekler caktirmasina ragmen istifini bozmadi; babasi ofkeyle cikismaya devam etti ogluna,

- Terbiyesize bak; ne demek 'sen anlamazsin baba diferansiyel denklemlerinden; orta mektep ikiden keyfe ma yesa tasdikname almadim ben; ev gecindirdim ev! Her neyse, bak yeniden anlatiyorum kalin kafa: Dikkat et ne yazmis adam; a ussu n, onu da ne yapmis, getirmis tirnak isaretinin icine koymus; n'oldu simdi...
- Haa bak ben uc senedir yaziyorum suraya; ama dinleyen nerde? Bir kere Hakan Sukur gucsuz abi; o Fatih Terim olacak adama kac defa soyledim; dedim ki, 'hoca bu cocuga vaktiyle Brian Birch'un yaptirdigi gibi kuvvet idmanlari yaptiracaksin; antrenmanlardan sonra olmadi bineceksin sirtina sekiz tur attiracaksin; teri sogumadan bacagina onar kiloluk agirlik sarip sagli-sollu otuz metreden kaleye iki yuz sut cektireceksin; kaleyi tutmayan her top icin basacaksin tokadi. Bak bakalim o zaman toplara et gibi vuruyor mu?

"Taze simiit" feryadina kimsenin aldirmadigini goren Sukru, Suleymaniye Camii'nin kuzey cephesini gecen sokakta biraz nefeslenmek icin golgelik bir yer bulup sirtini duvara dayadi, "garip" diye dusundu.

- Mimar Sinan, "yapi demek kapi demektir" diye dusunen Selcuklu mimarlik geleneginden bihaber degildi; oyleyken su muhtesem eserin kuzey avlusuna reva gordugu giris kapisina bak; gecekonduya benziyor; acaba sonradan mi ilave edildi, yoksa ustad nazar degmesin diyerek mi su ucube elemani avlu girisine yerlestirdi? Ben bile daha iyisini tasarlardim yahu.

Basbakan Yilmaz'in Hacibektas'ta yaptigi "Dinimizin ithal Arap ve Acem karisimi gerici zihniyetlerin etkisinden kurtarilmasi gerekir." cagrisi, Hava Kuvvetleri Komutani Orgeneral Ilhan Kilic'a esin kaynagi oldu. Kilic, Yilmaz'in gorusunu paylastigini belirterek, "Turk Muslumanligi" kavramini gelistirdi (Gazeteler).

Yanlis anlasilmamali; hayatin diger kompartimanlarinda olup-bitenlere bir "uzman at gozlugu"nu siper ederek ilgisiz kalan bakis acisini hep tenkit ettim; insana yapmakta oldugunun degil, yapabileceginin en iyisini yapmak yolunda bir sans verilmesini savundum; ama yukaridaki son ornek "dilettante" ilginin masumiyetine sigmiyor.

Ve belki de yazarin hukmunu ifade eden su son paragrafin digerlerinden farki yoktur?

Cumhuriyet baş üstüne; lakin!

Meseleyi bu kadar karikatürize edebileceklerini aklımdan geçirmezdim; 75. yıl için hazırlanan reklam filmlerinden iki cümle (mealen) sunuyorum size: "Cumhuriyet olmasaydı teknolojide bugünkü seviyeyi tutturabilir miydik?" İkincisi daha hoş (güya ahaliden birine söylettiriliyor): "Cumhuriyet olmasaydı hala kağnı ile idare ediyor olacaktık!"

Cumhuriyet'in 75. yılını kutlama heyetindeki görevlilerin mantığı maalesef bundan ibaret. Bu gariban reklam cümlelerini Cumhuriyet'i övmek için denkleştiriyorlar güya. Bu parlak fikrin televizyonlarda yayınlanması safhasına kadar hiçbir insaf sahibi ortaya çıkıp, "Siz Cumhuriyet'le dalga mı geçiyorsunuz?" demiyor. İşiten zanneder ki 75. yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin sahipleri, rejim adına rejime dalkavukluk eden bir bölük beceriksizden, kabiliyetsizden, ikbal düşkününden ibarettir; acaba öyle mi?

Belki "yükseklerden" iyi fark edilmiyordur; onlara, "75. yıl"ın millet nazarında neyi ifade ettiğini özetlemek gerekiyor: Evvela Türk milleti, ırzının, hürriyetinin ve istiklalinin melcei olarak gördüğü 'devlet'inin 75 yaşını idrak etmesinden bahtiyardır; bu bahtiyarlık faşizan bir hayranlıktan çok, devletsiz kalmak tehlikesinin nelere mal olduğunu bilen ve sezen kolektif ve tarihi şuuraltından kaynaklanmaktadır. Millet bu safhada önceliği "rejim"in karakteristiğine değil, "devlet"in mukavemetine vermektedir. Milletin "cumhuriyet"le derdi yoktur; Cumhuriyet'in omurgasını dik tutan "devlet metaneti"nden emin olduğu müddetçe Cumhuriyet'ten de hoşnut kalacaktır. Ama kötü idareden dolayı devletin uğradığı metanet kaybını cumhuriyet makyajı ile örterek günü kurtarmaya kalkışanları da dikkatle izlemekte, "Cumhuriyet olmasaydı hala kağnıya mahkum kalırdık." cinsinden saçmalıkları kendi iz'an ve görgüsüne karşı yöneltilmiş bir hakaret olarak görmektedir.

Millet'in devlet fikriyle sıkıntısı olmadığı gibi rejimle, cumhuriyetle de derdi yoktur ve bu milletin en cahil ferdi bile çıkıp rejimin değerini kağnı veya otomobil ile değerlendirecek kadar safdil değildir. Lakin öyle görülüyor ki muktedirlerin milletle bir derdi vardır; örnekleri tadad etmeğe lüzum yok: Nice zamandan beri cumhursuz bir cumhuriyet, halksız bir demokrasi, yönetilenleri yok sayan bir yönetim anlayışı ile muhatap değil miyiz?

"Cumhuriyet olmasaydı kağnıya mahkum olurduk." demek, tersinden ifadelendirilmiş haliyle, "Cumhuriyet olmasaydı bu ahali kağnıdan motorlu araç teknolojisine geçmeyı akıl edemeyecek kadar geri zekalı olduğu için hala kağnı gıcırdatıyor olacaktık." manasına gelmez mi? Bu ne sefil mantıktır ki cumhuriyet adına kaş yapacağım derken göz çıkarılmasına yol açıyor? 75. yıl kutlamaları münasebetiyle buna benzer bir yığın gaf yapılmasının manası nedir? Bu metinleri kim yazıyor, kim onaylıyor, kim bu saçmaların gün be gün ekranlardan tekrarlanması için milletin parasını çarçur ediyor?

Dalga geçiyorsanız ayıp; 75. yılında "Cumhuriyet" fikrinden anladığınız mana bundan ibaretse vahim; hatta korkunç! Cumhuriyet'i bu kelimelerle, bu espri ile, bu malzeme ile, bu kafa yapısı ile anlatacağınızı sanıyorsanız vazgeçiniz; "Cumhuriyet" fikrine zarar veriyorsunuz. 75 seneden beri Cumhuriyet'i ile barışık ve razı yaşayan bu millete "cumhuriyet" propagandası yapmak fikrinin isabeti bir yana, hiç olmazsa niyetinizi izhar ederken komik hallere düşmekten kaçınınız.

Cumhuriyet baş üstüne: Siz "cumhuriyet" fikrinin "lazım-ı gayri mufarık"ından yani "olmazsa olmaz" cinsinden ayrılmaz unsurlarından, yani milli hakimiyetten, hukukun üstünlüğünden ve bağımsızlığından, temel insan haklarının çiğnenemez ve devredilemez özünden, gelir dağılımındaki adaletten, insanlarin iyi eğitim görmek ve meslek sahibi olmak hakkından, üretimi artırmak yoluyla milleti zenginleştirmekten bahsediniz ve eğer cesaretiniz varsa işte bu alanlarda "75 yılda nereden nereye geldik?" sualinin dökümünü veriniz.

Acaba ruhen ve fikren hala XIX. yüzyılı yaşadıkları anlaşılan yöneticilerimizden çok şey mi istiyoruz?

'Yogurdum kara!'

Dogru dusunmek herkes icin gecerli ve makbul bir gâye; ictihâdi ne olursa olsun her insan, ayni derecede benimseyip savundugu, istinâd ettigi kavramlardan guc aliyor; dogruluk, caliskanlik, sadâkat, iffet, emânet ehli olmak vb. "Bu dusunce yanlis bile olsa ben bu dusunceyi savunuyor ve benimsiyorum" cumlesini omrunuz boyunca kac kere duyabilirsiniz; hemen hic! Genel gecerlige sahip hukuk kaidelerinden biri, "karsi tarafi da dinle" diyor; karsi tarafi dinlemek sart; ama hakikate ulasmanin en dogru yolu degil. Karsi tarafi da dinlemek, bize en azindan bir vâkianin bir baska acidan pekâlâ farkli algilanabilecegi ve yorumlanabilecegini hatirlatiyor. Karsi taraf hicbir zaman, "evet ben haksizim ve beni suclayanlar dogru soyluyor" demiyor; karsi taraf mudafaasinda temel insanlik degerlerine, yâni nâmus, sadâkat, caliskanlik, iyilikseverlik gibi degerlere karsi oldugunu dile getirmiyor, tam aksine kendinin de ayni degerlere sahip oldugunu ileri surerek ortadaki algi ve ictihat farklarinin varligini hissettirmeye calisiyor.

Dogru dusunmek herkes tarafindan kabul goren bir davranis kalibi olmasina ragmen uzerinde ihtilâf edilmeyen mesele yok gibi. Hattâ dogru dusunme endisesinin insanlar arasinda baslica ihtilâf sebebi oldugunu soylemek bile mumkun.

Oyleyse "dogru dusunce"nin miyâri (kriter) ne?Dogru dusunme ve dogru davranista bulunmanin herkes tarafindan tartisilmadan kabul edilen musterek bir miyâri yok; din, hukuk, nezâket, orf; hepsi de zamana ve topluma gore farklilik gosteren muhtelif kriterler. Bize gore dogru goruneni baskalarina zorla kabul ettirmek de mânâsiz. Bu belirsizlik icinde belki herkes tarafindan dogrulugu ittifakla kabul edilecek en dogru davranis, bikip usanmaksizin her

defasinda insanin nefsini sigâya cekmesi gâliba: "Yaptigim sey, aldigim karar dogru mu, dogru davrandim mi, hatâ yapmis olabilir miyim?" endisesinden âzâde bir gonul rahatligina bir zihin konformizmine teslim olmak yanlis olmali. Dogru olan dogruyu aramak, dogruya erisildiginde yeniden sinamak ve herhangi bir anda yanlisliga kâil olunca bu hatâyi kabullenebilmek.

Polemik kelimesinin gunumuzde yuklendigi mânâ, dogruya erismek icin hasbî ve samimî bir cehd olmaktan coktan cikti; polemik, "ben yanilmis olamam, sen yanlis biliyorsun, dersini vereyim de gor" icgudusunun sig sularinda nefsi sekerlemeye yatirmasi gibi iptidâi bir mânâ yukune mahkûm oldu. Polemik, taassuba kibar bir elbise giydirdi. Inat, ilmî mahfillerde bile itibar goren bir dâvetli. Cehâletin oyle dereceleri var ki ancak ihtisasla kesbetmek mumkun olabiliyor.

Hakikate nisbetimizle insaniz. Hakikate nisbetle "ne idugumuzu" dusunmeliyiz ara sira; "Hakikat nerede, ben neredeyim?" diyebilmeli. Pekâlâ, ters bir sual: "Ogrenilmis ve tabiati hakkinda dusunulmeden kalip halinde benimsenmis hakikatin kiymeti ne?" Herkes dogrunun ne idugu veya hakikatin tabiati hakkinda muhasebe veya tefekkurde bulunmak kuvvetine sahip mi? El yakan sorular bunlar; ama sualin kenarindan dolasmak da mumkun olabilir; hakikate vâsil olmaya niyet etmek de dogru bir eylemdir. Aldigi her kararin, verdigi her hukmun metânetinden suphe duymak bir yana, kaya gibi emin olanlarin hâli nic'olsa gerek?

Kose yazari bulan degil, arayan adam olmali; hukum vermekten cok dusunen ve dusuncesinin ayak izlerini tahrif etmeden âsikâr eden adam; bu târife ne kadar riâyet ettigim hususunda tedirginim. Yazi mâcerasinda suurla veya bilmeyerek vâsil olunan dogrulardan ziyâde, itiraf edilen ve duzeltilen hatâlarin cetelesi daha kiymetdar olsa gerek. "Yogurdum kara" demek kolay mi?

Hep "dogru"dan bahsedip durdum; dogrunun da istikameti ve bir nisbeti olmali: Neye gore dogru, dogru olani "nicin" ariyoruz? Insan, -tercih ve ictihâdina gore- bu suallerin arasinda bir yerde duruyor.

Küçük bir burukluğun hikâyesi

"Uzunhacıoğlu Mescidi"ni bilmezsiniz; bilmeniz de gerekmez; esasen Sivas'ta doğup büyüyenlerden çoğu bile Uzunhacıoğlu Mescidi'ni bilmez;

Örtülüpınar mahallesinde, şimdi üstü kapatılmış olan Pünzürük dere yatağının hemen kenarında şirin, ufacık bir mescid. Eski hâli gözümün önünde hâlâ; yayvan taş minâreli, oluklu kiremit çatılı, dışı tatlı kireç sıvalı kalın ahşap duvarlı tipik bir küçük mahalle mescidi; hâni o mahallenin nabzını tutan ve kalbgâhını teşkil eden mütevazı ama çok mühim "şehir" unsurlarından biri. Osmanlı Avrupasında İslâm'ın yayılmasını araştıran bir müellif de o kanaattedir; "Osmanlı Avrupası'nda İslâm'ın halk içinde nüfuz kazanmasının sebebi, âbidevî,

yüksek, mutantan ve gösterişli büyük câmiler değil, mahalle aralarında her köşebaşına kolaylıkla inşâ ediliveren mütevazı, şirin ve herbiri İslâm'ın övdüğü ihlâs ve samimiyeti bünyesinde tecessüm ettiren küçük mescidler oldu."

Gittiğim her şehirde eğer mümkün olursa, şehri selâmlamak kabilinden o memleketin "camî—i kebîr"ini, yani eski zamanlarda içinde Cuma Namazı kılınan şehrin en büyük ibâdethânesini ziyareti ihmâl etmemeye çalışırım ama asıl görmek istediğim, eski mahallelerin dokusunda tomurcuklanmış küçük mescidlerdir çünkü şehrin karakterini onlar temsil ederler. Dünyanın en basit mesken plânına sahip olmalarına rağmen herbiri —parmak izi gibi—diğerinden farklıdır; sıradan insanların, mahalle insanlarının uğrak yeridir; avlularında ya sarmaşık olur ya bir meyve ağacının serin gölgeliği; mahalle dokusununun tabii eserlerine burada su şakırtısını da ilâve edebilirsiniz. Cemaat birbirine âşinâdır; ezandan önceki dakikalar, mescidin loş ve sükûtî atmosferinde duvardaki ahşap kasalı antika saatin tik taklarıyla yaşlı ve sâkin çehrelere zamanın çentiğini işleyip durur.

Yaşadığım şehrin her mahallesini ziynetlendiren mescidlerden biriydi Uzunhacıoğlu Mescidi. Mahallî tabirle "sapa" bir mevkide bulunduğu için birkaç yılda bir önünden geçmek nasib olurdu. Günün birinde güzel bir haber duydum. Belediye, Vakıflar idaresinin denetim ve gözetimi altında, mescidi eski inşâ tarzına saygı göstererek ihyâ etmeye karar vermişti. Bu esnada, "ne gerek var, yıkıp yerine daha büyük ve yüksek, kubbeli bir beton cami yapalım, altı dükkân, yan tarafı Kur'an kursu olsun; bir de yüksek minâre kondurduk mu.." diyerek işe müdâhil olmaya kalkışan "câmi horozu(*)" çıkmış mıdır bilmiyorum, kimsenin günâhını almak istemem. Bildiğim kadarıyla alınan bu hayırlı karar sebatla takib edildi. İşin uzmanları evvelâ çatıyı askıya aldıktan sonra göçmek üzere bulunan kerpiç duvarları yıktılar. Bütün ahşap aksâmı tek tek elden geçirildi, onarıldı, temizlendi, çürüyen parçaların yerine yenisi konuldu. Artık kolay ele geçmeyen kireççi ustaları tedarik edildi, çatıdaki oluklu kiremitler mahallinde temin edilemeyince Bursa dolaylarından sipariş edildi. Mescidin alçı işi mihrap süslemeleri korundu; ahşap minber temizlendi, tavana hemen hiç dokunulmadı. Hâsılı günün birinde mescid bütün sevimliliği ile ortaya çıktı. Etrafını çeviren yeşil çimleri, sakız gibi beyaz kireç sıvası, kırmızı oluklu kiremitleri ile Uzunhacıoğlu Mescidi yeniden doğmuşa döndü.

O günlerde aynı heyecânı bölüşen bir avuç ahbabla nasıl hasbî bir sevinç içindeydik; diyorduk ki, "işte yeniden câmi yaptırmaya kalkışan büyüklerimize gösterebileceğimiz bir numûneye kavuştuk. Artık 'mescid böyle olur' diyebileceğimiz bir örneğe sahibiz. Emeği geçen herkesten Allah râzı olsun."

Mescidin ihyâsından birkaç ay sonra bir yatsı vakti yeniden Uzunhacıoğlu'na uğradım. Mihrabın iki tarafına asılması mûtad olan eski levhalar (lâfz—ı Celâl ve "Efendimiz"in isimleri) esâsen yerinde duruyordu ama onbeşer santim üstüne aynı levhalardan bir takım daha asılıvermişti ve üstelik yeni levhalar, hediyelik eşya satan yerlerde mebzûlen

bulunabilen plastik baskılı şeylerdi. Cemaat dağılırken hocaefendiye yanaştım; "bir takım yeter, diğeri fazlalık, onları da bir başka mescide asıverseniz daha münâsip olmaz mı acaba?"

Hocaefendi hakarete uğramışçasına dik dik baktı yüzüme,

—O levhaları ordan hiç bir güç indiremez biliyor musun? dedi.

—Niçin indiremesin, kaldır at demiyorum ki hocam, diyecek oldum. "Uzatma birader" makamından terslendi;

—O levhalar babam tarafından vakfedilmiştir anladın mı?

İçimde birşeyler kırıldı; hiçbir şey söylemedim. Birkaç ay sonra yeniden mescid civarından geçerken minâre gövdesine rabtedilmiş ve üzerinde "Uzunhacıoğlu Mescidi—1299" ibaresi yazan mermer levhada bir gariplik farkettim. Aa... herhalde cemaatten biri erinmemiş—yüksünmemiş, levhayı oradan söktürüp yeniden mermerciye götürmüş, "mescidi" lâfzını mermer tozu ile doldurtup yerine "CAMİİ" yazdırtmıştı. Az buz emek değildi; sebebi ne olsa gerek diye düşündüm. Hâni Uzunhacıoğlu Mescidi de "mescid" değilse, biz bundan böyle neye mescid diyecektik acaba? Velev ki bir cami, haksız yere mescid olarak isimlendirilince mâneviyatı mı zedeleniyordu? Dudak büküp uzaklaştım oradan.

Geçenlerde zarureten bir kere daha uğradım benim sevgili mescidime. Aslında bu mescidi çok sevmeme rağmen plastik baskı tabaklarının nice zamandır vakfedilebildiğinden haberdar olmadığım için kendime cezâ vermiştim. Selâm verir vermez mihraptaki alçı işlemelerini boşuna arayıp durdum; yerine sunta üstüne kaplama baskılı yeni bir mihrap geçirilmişti. Meşhur "vakıf" levhaları ise hâlâ yerinde duruyordu. Çıkarken avluda kesif bir "kenef" kokusuyla sersemledim. Giriş kapısından yedi—sekiz metre uzağa inşâ edilen asrî tuvaletler fecî kokuyordu ve içerden çıkan herkes, bu zecrî tütsülenme ameliyesinden geçmeye mahkûmdu. Tabii son cemaat yerindeki ayakkabılıktan yükselen o "âşinâ" kokuyu saymıyorum.

Bunlar küçük ayrıntılar belki; Uzunhacıoğlu Mescidi hâlâ bütün şirinliği ile yerinde duruyor ama ibâdet mahallini saçma sapan avizelerle, tuhaf renkli ampullerle, zevksiz levhalarla süslediğini zanneden, çözülmesi aslında pek de müşkül olmayan ayakkabılık, abdesthane kokusuyla cemaati narkozlamaktan geri kalmayan bir avuç "cami horozu"nun hayır ve ibâdet kasdıyla yaptığı müdâhaleler, "bir mekân olarak mâbed" fikrini zedeliyor. Siyâsî İslâm, İslâmî terörizm gibi dış kaynaklı kirli imajları temizlemek için giriştiğimiz müdafaa gayretleri, bu gibi küçük fakat mânidar dikkatleri gündemden çıkarttı. Yeni inşâ edilen mâbedlerde başarılı bir imtihan verdiğimiz söylenemez; İslâm milletleri, yüzlerce yıl içinde mimarîde kazandıkları bütün tecrübeyi unutmuş gibiler. Câmiler şehir dokusu içinde birer inat âbidesi kasdıyla yükselmeye başladı; beton çağında betonun, çelik devrinde çeliğin, daha doğrusu yirminci yüzyılda asrın rûhuna nüfuz edemediğimiz için eskiyi beceriksizce taklit etmekle yeni

saçmalıklar arasında bunaldık. Bir geçiş bunalımının içindeyiz ve maddeyi yorumlayacak kafa selâmetine erişmek için herhalde 21. asrı beklememiz gerekecek.

Surc-i lisân

Prof. Dr. Yasar Nuri Ozturk, 28 Agustos gunu Hurriyet'teki kosesinde, 27 Agustos 683 tarihinin 1315. sene-i devriyesini vesile bilerek "Harra'dan Sivas'a" baslikli bir makale kaleme almis. "Vak'atu'l-Harre", Hicret'in 63. yilinda Muaviye'nin oglu Yezid'in hukumranligini tanimayan Medinelileri te'dib etsin diye yolladigi Muslim bin Ukbe komutasindaki on bin kisilik ordu ile Medine'nin fecî bir tecâvuze mâruz kalmasina verilen isimdir. Tarih kaynaklari bu fecî hâdisede on bin Medinelinin katledildigini, bin civarinda Medineli kadinin irzina tasallut edildigini kaydediyor. Islâm tarihinin utanc tablolarindan birini teskil eden bu hâdisenin, ibret kasdiyla yeniden hatirlatilmasi fikrine taraftarim; bu vesile ile mâzi-hâl-istikbâl arasinda "Harra" benzeri hâdiselerin lânetlenmesi ve benzerinin vukû bulmamasi icin ne kadar dikkat cekilse yeridir.

Yersiz olan yazinin basligi: "Harra'dan Sivas'a". Sayin Ozturk, Harra vak'asi ile 3 Temmuz hâdiseleri arasindaki munâsebeti, Ilhan Selcuk'un 3 Temmuz tarihli yazisindan uzun bir iktibasta bulunarak gostermis bulunuyor. Yanlis anlamaya mahal birakmamak icin itina ile kaydediyorum: Yazisinin basligi haric tutulmak uzere hem Sayin Ozturk'un yazdiklarina, hem de Sayin Selcuk'tan iktibas ettigi pasaja mânâ itibariyle katiliyorum. Esasen Sayin Ozturk, yazisinin metninde "Harra Vak'asi" ile Sivas arasinda bir musâbehet oldugunu da acikca belirtmiyor; bu imâ, yazisina koydugu baslik ve Sayin Selcuk'tan yaptigi iktibasla insâ ediliyor.

Gunun birinde bir baska kamyon, bir baska luks otomobile carptiginda 3 Temmuz gunu Sivas'ta nelerin olup bittigini butun hakikatiyle ogrenmek firsati zuhur edebilir; pekâlâ mumkundur. Iste o gun Sayin Ozturk'un bir hâdise hakkinda "medyatik insâ" mârifeti ile olusturulmus kanaatlere guvenip, vaktiyle haknâsinaslik ettigi icin nedâmete ugramasindan endise ederim. Edebî insâf, benzeyenle benzetilen arasinda kuvvetli yakinlik bulunmasini gerektirir. Tarih nosyonu ise, henuz adlî safahâti bile ikmâl olunmamis bir taze habere istinâden incitici benzetmelerde bulunarak bir beldenin ismini kotulemek ve imâ yoluyla hukum cikarmak yolunda aceleci davranmamayi ogutler. Soz konusu yazinin metninde degil; fakat basliginda aceleci bir kesif heyecaninin izlerini gormemek mumkun degil.

Sayin Yasar Nuri Ozturk'un misyonu hakkindaki goruslerimi daha once Aksiyon dergisi icin kaleme aldigim bir yazida aciklamistim; oradan iktibas yapmaya gerek duymuyorum; ama Sayin Ozturk'e nâhakk yere sebb u setm edilen pek cok mecliste, ustume vazife olmadigi halde, kendimce hakki mudafaa etmek icin Sayin Ozturk'e giyâbinda taraftar tutum aldigima tanidiklarim sâhittir; kendisinin Kur'an merkezli mucâdelesini hâlâ destekliyorum ve bu satirlari musârunileyhe karsi pesin bir antipati beslemedigimi beyan maksadiyla buraciga derc

ediyorum. Omrumun kirk yili Sivas'ta gecti ve hâlen Sivas'ta yasiyorum, yuvarlama ve itinasiz hukumlerin telkiniyle utancindan "Sivasliyim" demeye cekinen bu insanlari yakindan taniyorum; 3 Temmuz gunu de buradaydim ve hâdiselerin muhimce bir kismina sahit oldum. Itiraf edeyim ki "Harra'dan Sivas'a" basligini okuyunca basimdan asagi bir kazan kaynar su dokulmus gibi hissettim kendimi. Sivas, bu kadarini hak etmemisti.

Yobaza, taassuba, cehâlete, din adina senaet isleyenlere, mâsum kani dokenlere, hakki ketmedenlere, dini somurenlere, dinden menfaat temin edenlere binlerce kerre lânet olsun; senaet senâettir ve senâetin bir kismini bile hos gostermeye kalkismak da senâettir. Mesele bu degil; mesele itinâsizlikta. 6-7 Eylul hâdiseleri icin butun Istanbullulari, Kubilay hadisesi icin butun Menemenlileri tatyib etmek ne kadar itinâsizliksa, "Harra" ile "Sivas" adini yan yana getirmek de oyle.

Sayin Ozturk'u sahip oldugu diger ilimler meyâninda "meâl" ilmine âsina olmasi hasebiyle bir kelimenin farkli cercevelerde nasil farkli mânâlara yol acabileceginden haberdar bir kisi taniyoruz; isbu itinasizligin Sivas'ta ne kadar gonul kirikligina yol actigini tahmin edecek derecede fehâmete sahip bulundugundan da suphemiz yok; yeter ki "surc-i lisân" oldugunu bilelim.

Gel ey cuvaldiz!

Cumartesi gunu bu sutunda yayinlanan "Surc-i Lisan" baslikli yazidan oturu, ismini aciklamak istemeyen bir okuyucum kemal-i nezaketle itirazini dile getirdi: Harre Vak'asi'ndan bahisle, "Islam tarihinin utanc tablolarindan birini teskil eden bu hadisenin, ibret kastiyla yeniden hatirlatilmasi fikrine taraftarim." cumlesinin belirgin bir kismina yonelmisti itiraz. Hatirlayabildigim kadariyla "Islam Tarihi" ile "utanc tablosu" tabiri arasinda bir munasebet kurulmasi, mechul okuyucuyu tedirgin etmisti.

Tek kisi tarafindan dile getirilmis olsa bile bu itirazin en azindan zimnen genis bir hosnutsuzluk yaratabilecegine ihtimal veriyorum. Zira, "nufusunun yuzde 99'unu Musluman" kabul ettigimiz Turkiye'de Musumanlarin Islam tarihi hakkinda ancak pek az bilgi sahibi oldugunu tahmin ediyorum. Kitapla aramiz pek hos degil, okuma aliskanligimiz malum; bu durumda konuyla ozel olarak ilgilenmeyen kahir ekseriyetin Islam Tarihi'nin ayrintilarindan haberdar olmasini beklemek elbette mumkun olamaz. Ne var ki ozellikle Ramazan ayinda ogle ile ikindi arasinda vaaz dinlemeyi itiyat edinen muhimce bir kitleyi istisna etmek gerekiyor. Dinleyenler bilirler, bazen guzel bir uslupla dinleyeni alip surukleyen bu vaazlarda genellikle Islam Tarihi'nden belirli menkibeler kah ibret, kah husn-i misal kastiyla tatli tatli hikaye edilir. Ne var ki anlatilan tarih kissalari icinde Islam tarihinin nahos fasillarindan da bahsedilmesi, herhalde oldukca nadirattan olsa gerektir. Cami cemaatine velevki "utanc tablolari"ndan bahisler acmak ne derece isabetlidir bilemem fakat bu husus benden sual edilse, hic tereddut gecirmeden ve tarihi hadiselerde hicbir ayiklama yapmak ihtiyacini

hissetmeden, her seyin oldugu gibi anlatilmasindan yana tavir alirdim. Bundan kacinmazdim; cunku vasati bir Musluman'in, Islam Tarihi hakkinda bilgilenmek icin vaazdan baska hemen hicbir pratik vasitaya sahip olmadigini fark edebiliyorum.

Itirazini telefonda dile getiren okuyucuya Islam Tarihi'nin, pratikte "Islam topluluklarinin tarihi" anlamina geldigini ifadeye calistim. Onun itirazi, mesela Harre Vak'asi'nin bir utanc tablosu teskil ettigini soylemekle bizzat "Islam"in tohmet altinda kaldigindan dogan bir zandan ibaretti ve elbette dogru degildi. Bu zanni ne derece tesviye edebildigimi bilmiyorum lakin Islam Tarihi'nin "tathir" edilmesine, yani "cemaatin aklini karistirmayalim, fitneye sebep olmayalim, her dogruyu soylemeyelim ama soyledigimiz her sey dogru olsun" endisesiyle tarihen sabit hadiselerin otosansure tabi tutulmasina kesinlikle karsiyim. Ayiklanmis bir islam Tarihi'nden hasil olan kanaat, Islam topluluklarinin bugunku hal-i pur melalini anlamaya kifayet etmiyor; isin ihtisasini yapan veya hususi surette meseleyi merak eden az sayidaki insanin bu degerlendirmede bulunabilme imkani var fakat ezici cogunluk itibariyle kendi tarihimizin cahiliyiz. Islam topluluklarinin bunyesine ariz olan sosyal hastaliklarin, algi yetersizliklerinin, bilgi ve degerlendirme noksanliklarinin vebalini "oteki"ne, yani Islam disi faktorlere yansitmanin yanlisligi artik tartisilamaz derecede bedahet kazanmis bulunuyor. Temizlenmis bir tarih anlayisi hem ilme, hem hakikate aykiri; bu dahi bir baska acidan resmilestirilmis tarih ogretisi degil midir? Resmi tarih anlayisini tenkit edip bazi gercekleri eksik ve hatali, digerlerini abartili aksettirdiginden yakinirken ayni tutarsizligi Islam Tarihi icin de cari kilmak dogru olur mu?

Dinin "sahibi" var; biz ona sahip ciksak da cikmasak da, biz olsak da olmasak da din yerde kalmaz ve hicbir menfilikten oturu zedelenmez. Biz, dinin dogru anlasilmasindan, dogru tatbik edilmesinden sorumluyuz. Hicbir otokritik gayreti Islam'i zedelemez. Islam'in hakikatle yuz yuze gelince incinebilecegi vehmini kim telkin ediyor bize?

"Igneyi kendimize, cuvaldizi baskalarina.." degil; cuvaldiza riza gostermeyenin, baskalarini ignelemeye hakki olmamali.

Itilmislerin ve kakilmislarin hukukuna dair

Televizyonda haber saati kabus kusagina donustu. "Iyi para kotu parayi kovar" seklinde ozetlenebilecek Gresham kanununu dogrularcasina en kotu habercilik tarzi, televizyon haberciligi piyasasina egemen oldu. "Yahu bu Televole ne mene bir istir?" diye dusunurken, haber bultenlerinin Televolelestigini hayretle fark ediverdik. Isbu civikliklara "halk bunu istiyor" hukmuyle iltifat ediliyorsa v-a esefa! Insani hic yoktan sekte-i kalbe ugratacak korkunc, igrenc, menfur, asagilik, bayagi ne kadar kepazelik varsa hicbir endise duyulmaksizin haber niyetine ekranlara boca ediliyor. Hic suphesiz her haber bulteninin ardinda haberciligin teorisinden haberdar bircok "okumus cocuk" duruyor; cogu ecnebi memleketlerde haber staji yapmis, isin mutfaginda calismis, ciddi ve dogru haberciligin rahle-

i tedrisinden gecmis yani "bilmiyordum" mazeretinin arkasina siginamayacak derecede yetismis insanlar bunlar. Aksam saatlerinde altina imza attiklari bu inanilmaz kepazeligi seyrettikten sonra mesleki onurlarini nasil teskin edebildiklerini anlamiyorum; bir "buyuk" kurtariyor mu acaba?

Televizyonun seyirci kitlesi bu "oturakli" editorler tarafindan cahil, gorgusuz ve hatta ancak biyolojik seviyede tepki verebilecek derekede "basit" gorunuyor olmali; farz-i muhal oyle olsun, yapilmasi gereken sey, o biyolojik seviyeye itaat etmek mi olmali, yoksa o seviyeyi itidal, ciddiyet, temkin ve hakikat duygusu ile yuz yuze getirmek mi? Paradan, iktidardan, sohretten ve gunu kurtarmaktan baska endisesi kalmamis bir dunyaya girtlagina kadar gomulenlerin halki haberdar etmesi ne kadar mumkun?

Televizyonlarin haber (kabus) kusagi, icinde debelendigimiz civikligin "dibe vurma" vesikasi. Soruyorum; habercilikte bundan daha asagilik bir seviye tahayyul edilebilir mi?

Yasadigi sefaleti kaldirimlarda surukleyerek hayatin germ u serdine katlanan bir bicare; bir mecnun; aklinin birkac tahtasi kagsamis acinasi bir meczup gunlerce bu ekranlarda haber niyetine somuruldu. Omrum boyunca zihin ozurlu insanlarla merhametsizce alay eden, itip kakan, birkac dakikalik eglence icin onlari taciz ederek busbutun zivanadan cikaran sefil tiplerden nefret ettim; cunku tabir-i amiyane ile "deli"sine sahip cikmayan bir toplumun hicbir deger hukmune guvenemezsiniz; iste haber saatinde "kitle insani"nin onune firlatiliveren goruntu, boyle bir ahlak duskunlugune isaret ediyor. Guclu karsisinda dalkavukluktan haz duyan bir karakter cukuru, zayifla karsilasinca hicbir yirtici hayvanin tenezzul etmedigi bir zulum istihasi ile canavarlasiyor.

Iki sanatci kari-koca deniz kiyisinda tatildeler, hanim hamile. "Sanatcinin ozel hayati olmaz" diye ne idugu belirsiz bir medya kanununun golgesine siginan bir muhabir hamile kadinin mayolu resmini cekmis. Durumu fark eden kari-koca tepki gostererek, "kendilerine ait" goruntuleri, muhabirin makinesinden zorla cikarmislar. Bu arada tartisma olmus; fotograf makinesi kirilmis, muhabir tartaklanmis; hos degil elbette. Ama avini elinden kaciran muhabirin bagli oldugu basin kurulusu gunlerdir bu iki sanatciya "it-kak" imasiyla olmadik hakaretler ve tehditler yagdiriyor; ardindan medya filozoflari sakallarini titrete titrete idam mazbatalari tanzim ediyorlar, "Halkin haber alma hurriyeti cignenmis." Bir sanatcinin hamile ve ustelik yari ciplak goruntusunu seyretme hakki, ne zamandan beri "haber alma hurriyeti" haline geldi? Bu kaypak filozofiye sarilanlar, kendi yakinlarinin ayni muameleye maruz kalmasindan hoslanirlar mi acaba?

Uzatmanin alemi yok; bu isin suyu cikti. Butun gostergeler sadece televizyon haberciliginde degil, sirazesinden cikmis her sektorde "dibe vurmak" akibetine dogru hizla irtifa kaybettigimizi gosteriyor. "Dibe vurmak" en kotusu degil, hic degilse ondan sonra yukselmek ihtimali var. Kotu olan muallakta kalmak.

Ya sabir!

"Iciyorsam sebebi var!"

Hangi rejimin kendini surdurebilmek icin dusmana ihtiyaci vardir?" sualinin tek makul cevabi var gibi gorunuyor: Kendi degerlerinden ve dayanaklarindan emin olmayan rejimler, idare tarzlarini mesrulastirmak icin dusmana ihtiyac duyarlar; "dis dusman" varsa ne ala, onun da kafi gelmedigi yerde dikkat projektorleri "iceri"ye cevrilir. Eskiden "Iciyorsam sebebi var" diye bir arabesk sarki vardi; dusmansiz "var" olamayan rejimlerin idare uslubu da arabesklesmekten kurtulamiyor. Aba altindan veya asikarane degnek gosterenlerin de makullestirmeye calistiklari bir korunma icgudusu olmali. Korunmak tabii bir ihtiyac, uzvi bir refleks. Hicbir rejim, kendi varligina yonelen tehditlere karsi duyarsiz kalamaz; kabul ama, ya ortada ciddiye alinacak buyuklukte bir tehdit mevcut degilse, caydirma kastiyla millete sopa gostermenin sebebi nedir?

Dusmansiz rahat edemeyenleri teskin edecek derecede "dis dusman"imiz var zaten. Etrafi dusmanlarla cevrili bir yarimadada yasamamiz, elli seneden beri ihtimamla besleyip buyuttugumuz bir paranoya; siyasetsizligin azmanlastirdigi bir vehim. Su uyurken dusmanin uyumadigi dogru; lakin bizim "komsu dusmanlar"imiz, gerek tek basina, gerek muhtemel bir koalisyon halinde Turkiye'nin pazu gucuyle mukayesesi abes cinsten bir guce sahipler. Bu gercegi bizden iyi kavramak zorunda olduklari icin, bizim "siyasetsizlik" zaafimizi onlar kendileri icin "dogru siyaset"le telafi etmeye calisiyorlar. Bir tulumbaci ruhuyla Yunanistan'in hariciye postunda oturan Pangalos'un son beyani ile bu strateji iyice gun isigina cikti: Siyasetsizlige karsi "siyaset"; demokratik vasiflarini kaybettigi icin Turkiye'nin NATO'dan ihracini isteyen Pangalos, iki ulke arasindaki asabiyet satrancinda -Yunanistan acisindan- yapabilecegi en iyi hamleyi yapti ve bizi yeniden siyasetsizligi uretmeye zorladi.

Dogru, siyasetin onu acik; ama siyasetsizligin omru mahdut. Devletin, sokaktaki insandan baslayarak, memuruna, ogrencisine, iscisine, yazar-cizerine, koylusune bir turlu guven duyamamasi, Turkiye'de surdurulegelen idare tarzini buhranla yuz yuze getirdi; ayni hatanin devami idareyi oksijensiz birakabilir. Adli yarginin tabii ahengi icinde cozumlenebilecek siradan curumleri adese altina koyarak, "buyuk tehdit" muamelesine tabi tutmak, tek kelime ile rejimin kendi degerlerinden emin olmamasindan kaynaklaniyor. Sumen altinda tatbikat sirasini bekleyen nice burokratik maslahat, mana itibariyle "ic dusman"in hareketsiz hale getirilmesini ongoruyor. Ic dusmanin tarifi muglak; halk tabiri ile "yersen yogurt, icersen ayran" cinsinden ancak despot rejimlere yarasir uslupta bir muglaklikla karsi karsiyayiz. Halbuki, hukukun temel kabullerinden biri, sucun onceden tarif edilmesini ve ona verilecek cezanin da belirlenmesini ongoruyor: "Kanunsuz suc ve ceza olmaz." prensibi, hukuk devletinin "olmazsa olmaz" sartlarindan biri. Ne var ki yorumu "keyfe keder" birakilan "irtica" kavrami, ani bir pozisyon degisikligi ile bugunun itham sahiplerini yarin magdur

edebilecek kadar silik ve cinsiyetsiz. Turkiye'de suphesiz murteci de var; ama bu kadar ici bosaltilmis bir tarifle yola cikinca, az sayidaki murteci guruhu, sanki buyuk bir toplum destegine sahipmis gibi sasirtici bir avantaja bedavadan konuveriyor.

Butun hantalligina, nakisesine ve suiistimaline ragmen millet hala rejimle kavgali degil; milletin rejime muhalif tavir takinmamasinin sebeplerini dusunmek soyle dursun, bu tavrin kiymetini bile anlamaktan mahrum bir ekip tarafindan idare ediliyoruz. Gelecegin tarihcileri, bugunleri soyle tasvir edecekler galiba: "Turk halki, cagdasligin bir nimeti olan demokrasiye gonulden taraftardi ve mevcut rejimin ustune saglikli bir demokratik yapi insa edilmemesi icin hicbir mahzur gormuyordu. Buna mukabil yonetici elit (!), Turk halkinin bu kadar nimetle ziynetlenmis bir sofrada sindirim cihazini ifsad edeceginden endise ediyordu ve..."

Gerisini tarih tamamlar; cunku tarih yazmak, despotik yonerge yazmaya benzemez!..

"Itır gülün 'iz'i, ışık sonsuzun"

"Nağmelerin efendisi

Cinuçen Tanrıkorur beyefendiye

şifâ ve hayır dualarıyla"

Bir şey, bir yerde bulunsa veya bir yerden geçse belli bir zaman için; bir an, bir dakika, bir saat orada "iz"i kalır; veya haberdir, hâtıradır, selâmdır, sözdür, bir yere ulaşmışsa iz bırakır oralarda; kalmamış olmaz. Parmağın kimliği vardır; mührünün nemli ıstampasını bırakır dokunduğu yerde. Atılan her adımdan sonra geride kalan şeydir. Kalem, kâğıt üstünde, derviş deryâ üstünde yürür, kuş havada pervâz eder iz bırakır. Sözün izi vardır; kelimenin, sesin, düşüncenin, rüzgârın, suyun, karıncanın, duygunun da kezâ. Nazarın da izi yok mu: "Gözünde göz izi var / Sana kim baktı yârim?" değil midir?

Maddî plânda iki şey birbirine temas etse üç ihtimâl vâriddir, dördüncüsü yoktur: Ya A'nın izi bulaşır B'ye, ya B iz bırakır A'da; gâib ihtimâl her ikisi de birbirine birşeyler katar; iz bırakmamak olmaz. Dünyanın en sert ve kavî cismine dokunsanız sizden birşeyler kalır orada; veya tersi.

İnsanın yeryüzünde bıraktığı iz nedir ve bu izin anlamı ne olsa gerektir? Mağara duvarlarına kazılı av sahnelerini çizen meçhul adamlar, çakmaktaşını yontarak âlet yapmayı becerebilenler belki dünyanın en eski sanatkârları; yaşadığımız dünya, bizden önce yaşamış milyarlarca insanın iziyle dolu: Ehramlar, kâşâneler, sfenksler, abideler, yollar, köprüler vb.

Adına ve hâtırasına dünyanın en büyük ehramını inşâ ettiren Firavunun ismini biliyoruz çünkü geride silinmesi, kaybolması çok zor bir iz bıraktı; peki bu "muhteşem" izin sahibine faydası ne? Unutulmamak, kitaplara geçmek, dünya durdukça anılacak bir nâm ü nişâne bırakmak çok mu önemli?

Eğer bütün varlık, içinde yaşadığımız dünyadan ibâretse bu suale bir anlamda "evet" cevabı vermek mümkün; eğer insanın varlığı ölümle sona eriyorsa ve tek gerçeklik dünyadan ibaretse geride iz bırakmak anlamlı olabilir; hayata çılgınca asılmanın ve tutunmanın izidir bu; sadece etiyle, kemiğiyle, bedeniyle hissettiği varlığını, on paralık bir "ölüm sebebi" yüzünden dünya üzerinde sâbit tutamayan, uğruna bir ömür adadığı maddi servet ve güzelliklerden ansızın ayrılıvermek ihtimâlini fikir dünyasında bir yere yerleştiremeyen ama onlara ebediyyen sahip olmak arzusundan asla vazgeçmeyenlerin yapabileceği hiçbir şey yoktur. "Mumya", kendi bedenini dağılmaktan koruma arzusunun ifrad hâli; altun sandukalar içinde, safir, zeberced ve lâcivert taşı ile müzeyyen hükümranlık tâcı başında, zerrîn kumaşlar arasında, sanki canlı imiş gibi yatan cesedin kendine ne faydası var? Etrafında sevdiği, alıştığı, vazgeçemediği, "onsuz olmaz" sandığı yüzlerce eşya ve hattâ insan! En sevdiği yiyecekler, tenezzüh arabası, silahları, mücevherleri, atları ve köleleri ile bir mezar odasının soğukluğunda ölüme meydan okumanın anlamı ne? Bu ahmakça gayretin antik arkeolojiye, antropolojiye, tarihe, nümismatiğe, siyâset ilmine sağladığı fayda âşikâr; ama saltanatına çılgınca tapınan ve dünyaya ihtirasla sarılan sahibine faydası yok. İz bırakacaksın; ne izi? Firavun mezarlarının neredeyse onda dokuzunun ilk ziyaretçisi hırsızlar oldu: "Ben Rabbiniz değil miyim?" diye şirâzeden çıkan nice saltanat sahibi, kıymetli zannettiği her şeyi yanıbaşında kırıp döken ve yağmalayan mezar soyguncularını farkedemediler bile. "Ben de insanların kaderine hükmediyorum; hayatları benim elimdedir" diye öğünenlerin bıraktığı ize bak: Bir çuval dolusu kaburga ve leğen kemiği!

Öyleyse "iz"e hakettiğinden fazla önem vermemeli; aradığın, bulduğun veya rastladığın izlerde, iz bırakanın ne idüğüne bak!

İlim, bir anlamda "iz okuma" usûlü; san'at, zihindeki izlerin "yora"sı. Felsefe varlığın izini sürer, fizik ve kimya maddenin, tarih geçmiş zamanın, tıp bedenin, psikoloji davranışın.

Şair, hayâl keşşafıdır; düşüncenin kanatlanma ânını gözler durur. Mûsikişinas, yedi seslik ıskalada sonsuzluğun denklemini arar; nakkaş, ışığın gölgenin, rengin, lekenin ve çizginin izi peşindedir. "Buldum" diyenlerin hâline bak; daha şimdiden fersûdeleştiler. "Aramanın

zevkine doyulmuyor" diyenler, "Dünyâ hayatı bir oyun ve eğlencedir" hükmünün nüktesine vâsıl olmuş bahtiyar kişiler.

İz arayanların da izi kalır yollarda.

İzlerden yola çıkılarak, iz bırakanı yeniden tasavvur etmek mümkün olabilir? İz, bırakana dair çok şey söyler ama kendisi değildir. İnsanın bıraktığı en mânidar iz "hâtıra"; şahsî, enfüsî ve muğlak. Aynı vâkıayı doğrulayan milyonlarca şehâdet bir gerçeklik etmez, sadece o vâkıanın varlığı ve hudutları hakkında bir kanaat geliştirir; insan, daima daha fazlasıdır. Şairler nasıl ki bazen söylediklerinin gerçek anlamından habersiz söylenirler, insan da öyledir. "Kendini tanı" ikazına itaat etmek kolay olsaydı, ikazın ne kıymeti kalırdı? Gerçek şu ki, sürdüğümüz bütün izler bizi müphemle hakikat arasında muâllakta bırakıyor. Aramanın lezzeti tuzlu su gibi!

Aşk, çıkarıldığımız cennetin hâtırası; rûhun en kesif ve en hafif hâli. "En güzel" olanın ruhta bıraktığı iz. "Mekteb—i aşk içre" okuyanların bir kanat darbesinde ilmin ve san'atın fevkine yükselmesi boşuna değil; âlimle sanatkârın aradığına âşık gönlüyle dokunur; ruhunu kamaştıran lezzet o mertebedir ki temas ettiği şeyin ne idüğünü ne bilmek ister, ne merak eder. "Aşk derdiyle hoş" olmanın yorası budur. O mevkide merak etmek, aramak, tahminde bulunmak, tasnif etmek, isim vermek gereksizdir. Bu kimyâya dokunanlar ölmezler: "Ölen hayvân imiş, âşıklar ölmez" diyen Yûnus'un sözü doğrudur çünkü böyle bir sözü ancak âşıklar tasarruf edebilir.

Ve gül tartan gül kokar!

Yıldızın "titrediği" an

Stefan Zweig'in meşhur eseri "Yıldızın Parladığı Anlar", hayatın tabii ahenginin sıradanlıktan kurtulup dramatik bir bükülüşle büyük başarılara doğru kanatlandığı "an"ı örneklerle anlatır. Tabii tersi de mümkün; aradan geçen onca zamana rağmen o "an"ı unutamıyorum; unutmak mümkün değil; çünkü içinden geçtiğimiz berzahı o an kadar doğru temsil eden başka bir hadise bulabilmek zor.

Geniş, iyi tefriş edilmiş bir salon; bütün koltuklar "izdiham" denilebilecek bir insan kesafetiyle lebaleb dolu. Salonun koridorlarındaki boş yerlere sandalye taşıyan görevliler...

Işıklar sönüyor; sahnedeki dev panoda toplantının sebebini izah eden slayt görüntüleri ışıldıyor.

Seyircilerin hepsi de aynı meslekten; ömürlerini "hukuk" ilmine ve mesleğine hasretmiş, sair zamanda bir kahve ikramını kabul ederken ince eleyip sık dokuyan, kendilerine işleriyle ilgili "kanaat" belirtilmesinden rahatsızlık duyan kişiler; konuşmacıyı dakikalarca dikkatle dinliyor ve panoya akseden bilgileri izliyorlar.

Toplantı sona eriyor. Bütün salon ayağa kalkıyor ve konuşmacıyı, daha doğrusu konuşmacının şahsında temsil ettiği kurumun jestini alkışlıyorlar. Tam sekiz dakika. Belki de böyle bir tezahüratı beklemeyen konuşmacı da dinleyicilerini alkışlıyor.

Bu bir an ama nasıl bir an!

İkinci "an" ilkine çok benziyor; aynı salon, belki hatip de aynı kişi, aynı şeylerden bahsediyor; ama dinleyiciler bu defa ilkinden farklı bir kitlenin temsilcileri. Klasik tabirle "sınıf-ı ulema." Ülkenin bütün üniversitelerinin en yüksek kademeli yöneticileri; içlerinde gençliğinde "özerk üniversite" davasında yıllarca gösterilere katılmış, ilim haysiyeti namına, ilmi istiklal namına mücadele vermiş kişiler var: Bu brifingi "alması" değil "vermesi" gereken kişiler...

Manzara aynı: "Brifing" sona erdiğinde dakikalarca alkış. Karşılıklı tebrik ve tebcil gösterileri; ağlamaklı derecesinde bir heyecanı aksettiren demeçler "artık geceleri rahat uyuyabiliriz, emin ellerdeyiz" mealinde hoşnutluk beyanatları.

Yıldızın titrediği bir an!

Yine bir başka görüntü; kat be kat sırmayla süslü dik yakalı cübbesi içinde devlet ricaline hitaben "adliye"nin hal-i pür melalini acı kelimelerle tasvir eden bir yüksek hakim. Satır aralarında "vicdan-cüzdan" çelişkisinden yakınan talihsiz cümleler; yargının, yargıdışı etkilerden müteessir olduğundan yakınan ateşten ifadeler. Toplantının alkışlı finalinden sonra rical-i devletten, "istifade ettik, çok öğretici oldu" yollu pişkinlik beyanları.

Bu da öyle bir an!

Tesadüf; yine mesleki kıyafet olarak yakası yaldızlı cübbesine bürünmüş bir başka insan var kürsüde; bir ilim adamı. Dudaklarında, "Bir metrelik bez parçasının sembol haline getirilmesinden utanıyorum." sözleri...

Yıldızın pörsüdüğü an!

Ve sadece bu temsil edici örneklerden ibaret değil; gün geçmiyor ki bahtımızın yıldızı, hepimizin yüreğini ağzına getiren bir fersizlikle titreyerek pörsümesin. Borsa çöküyormuş,

iktisadi tablolar büyük bir krizi işaret ediyormuş, çeteler devleti kemiriyormuş, yolsuzluklar ayyuka çıkmış; ne gam? Yine sıfırdan başlayabiliriz: Kan yutup "kızılcık şerbeti içtik" diyebiliriz, daha ağır bir enflasyonun yükünü sırtlanabiliriz, çetelerin hakkından gelmesi için devletimize yeniden güvenebiliriz, devleti soyarak zenginleşenlerin kursağı ne kadar geniş de olsa yine yıllarca "miri"den sebeplenmelerine katlanabiliriz. Bu sıkıntılara ve fecaate katlanabilmenin tek şartı var; "adliye" ve "ilmiye"mize güvenmek.

Bir ülkede ne kadar zarara yol açsa da her mihnete katlanmak mümkün; ama adli ve ilmi cihaz, bizzat kendi mensuplarının lisanıyla bu derece zaaf içinde görünürse kantarın topuzu kırılır. Üniversite ve adliye bir memlekette bizzat "hakikat"in tecelli merciidir diyebiliriz. Hakikat ve adalet hissi zayıflatılırsa onun üstünde bina durmaz. Dünya edebiyatının bütün "siyasetname"leri ayni nükteyi tekrarlıyor.

Bahtımızın yıldızı -hafazan Allah- söndüğünde hiçbir kurum tek başına kendi idare lambasını yakarak etrafını aydınlatamaz. Hepimiz aynı gemideyiz; ne "green card"ımız var, ne de hicret edebileceğimiz herhangi bir coğrafya. Dünya üzerinde milletce ikbalimizin de idbarımızın da mesnedi ve mevkii bu memleket.

Herkes temsil ettiği müessesenin itibarını korumak, en azından yaşına yaraşır bir kemal ve tecrübe eseriyle konuşmak zorunda.

Ve gırtlak dokuz boğum!

1998

26 Ekim

Aba altından "bordro" göstermek! Zaman Gazetesi

24 Ekim

Alain'den İslami bir nükte! Zaman Gazetesi

24 Ekim

İlim ve inanç aralığında Cumhuriyetin 75. yılına bir bakış Aksiyon Dergisi

19 Ekim

Acele etmeyin; zaman sıkıştırılamaz! Zaman Gazetesi

17 Ekim

Biz bu Cumhuriyet'in neresindeyiz? Zaman Gazetesi

12 Ekim

'Normal' sonuç! Zaman Gazetesi

10 Ekim

Gafletin böylesi dostlar başına Zaman Gazetesi

10 Ekim

Küçük lezzetlerin patikalarında Aksiyon Dergisi

05 Ekim

Gel ey 'kuru akıl' Zaman Gazetesi

03 Ekim

Mevlana'nın iyilik dükkanında Zaman Gazetesi

Mevlana'nın iyilik dükkanında

Mevlana İdris'in, Zaman 2'de bir dükkanı var; "İyilik Dükkanı". Önemli memleket meseleleriyle kendimizi helak etmekten fırsat buldukça Mevlana'nın dükkanına uğrayıp "masum"ların bakış açısını öğrenmek çok hoşuma gidiyor. Başkalarını bilmem; ama benim için çocukların dünyası, daima yeniden öğrenmeye değer bir nitelik taşıyor. "Vaktiyle biz de çocuktuk, biliriz biraz bir şeyler" diyemiyorum: Tarih üzerine düşünen değerli fikir adamlarından Will Durant, "Medeniyet bir miras değildir; her nesil onu yeniden öğrenmek zorundadır" derken buna benzer bir ihtiyaca işaret ediyor olmalıydı; ecdadın medeni tecrübesinin zenginliğini, durduğu yerde sahiplenip tasarruf edemiyoruz; o birikimi, her şubesinde şahsi emek sarfıyla iktisab edebilmemiz mümkün. Bu zahmeti göze almaksızın ecdadın eseriyle öğünmek bir yana, onların medeni tecrübesini anlayabilmekten bile uzak kalıyoruz.

Çocukluğu, yetişkinliğe göre "ham, eksik, erginleşmemiş" bir merhale olarak değerlendirmek, herhalde büyüklere mahsus bir idrak kayması olsa gerek ve bu hatalı bakış açısı bizi, "büyüklere mahsus" bir dünya inşa etmek nobranlığına mahkum ediyor. Hazreti İsa'ya (selam olsun) atfedilen bir söz var ki, manası hakkında düşündükçe manasında kaybolmak işten bile değil. Hazret diyor ki, "Çocuklar gibi olmadıkça göklerin melekutuna giremezsiniz."

Büyüklere mahsus dünyamızda zulmet rahmete, çirkinlik güzelliğe galebe ediyor; belki de biz, çocukların bakış açısını unuttuğumuz için veya büyük gibi davranmanın doğruluğu bize öğretilmiş olduğu için hayatımızı çekilmez hale getirmekteyiz: "Çocuklar gibi olmadıkça" bunu nasıl bilebiliriz?

Mevlana İdris'le bir kez görüşmüşlüğümüz var; ama hiç görüşmesek bile ruhen kendimi akraba saydığım o büyük ailenin bir ferdi olduğunu biliyorum. Belki çocukları okul çağına geldi; ama ben hala Mevlana'nın o güzel düğün davetiyesine icabet edememiş olmanın manevi ezası içindeyim. Geçenlerde, -nice zaman geçtikten sonra- "İkindiyazıları" isimli o güzel taşra dergisi ile zihnimizde unutulmaz lezzetler bırakarak Hakk'a yürüyen ağabeyi Nedim Ali Zengin'in vefatından ötürü başsağlığında bulunamamış olmak da hala bir ukde içimde. Bilvesile merhuma rahmet, sevdiklerine ve sevenlerine taziyetlerimi sunuyorum.

"Gül satan gül kokar" derler ya, Mevlana'nın "İyilik Dükkanı" da, her defasında beni şaşırtan çocuksu masumiyetin derinliğinden farklı güzellikler sunuyor: Türkiye'nin dört köşesinden gönderilen turfanda çocuk ürünleri bulunuyor dükkanda: Ankara'dan Bilge Karagöz, "Yolda köpek görünce kaçtım, kendime iyilik yaptım" diyor, İzmir'den Zeynep Arslan ise annesinin "üç ekmek al" tembihine rağmen fırıncı amcaya yardım olsun diye on ekmek aldığını yazıyor. Elazığ'dan Gülşah Polat, babasını çok sevdiği için, -tabii izinle- işe giderken yük olmasın diye parasının bir kısmına el koyuyor. Mevlana İdris'in aynı mahalde bir de "Korku Dükkanı" var ve bu dükkanda da en az öteki kadar öğrenmeye seza heyecanlar sergileniyor; ama benim tercihim "İyilik Dükkanı".

Ne söyleyim "pazar ola" Mevlana İdris; bizde yeni dükkan açan esnaflara dua ve bereket dileği makamında "Allah dükkanına Hızır uğratsın" derler; duayı aynen tekrar ediyorum; ama görüyorum ki Mevlana'nın dükkanından Hızır hiç eksik olmuyor ki!

Mevlana İdris bir gün biz büyüklere de iyilik etse; büyükler için bir "İyilik Dükkanı" açsa; orada şöyle "iyilik"ler okusak, ne "iyi" olur: "Az önce istifa ettim; milletime iyilik yaptım", "Kendime iyilik yaptım; okuma-yazma öğrenmeye başladım", "Partime iyilik yaptım, başkanlıktan ayrıldım", "Türk musikisine iyilik yaptım; musikiyi terk ettim", "Yedi ceddime iyilik yaptım; milletin canını burnuna getiren akla aykırı kanun hükümlerini ayıkladım", vb...

İmza yerlerini özellikle boş bıraktım; nasıl olsa siz, kimin, ne yaparak kime iyilik yapmış olacağını iyi bilirsiniz!

Gel ey 'kuru akıl'

Devlet, "yöneten" cihazdır; ama ayan-aşikare ortadaki devletimiz "yönetemiyor". Acı; ama doğru; yönetmek istemediğinden değil, ne kadar çok "yönetmek" istese, o kadar az yönetebildiğini görmemesinden.

Beceriksizliğin sebebi "rasyonalite" kıtlığı". Karar mekanizmalarının yüksek katlarında öfke, endişe, gurur ve hınç kesifleştikçe rasyonalite azalıyor. "Yönetici akıl" diye bir şeyin varlığından artık ciddi surette şüphelenmeye başladık. Hiçbir makul gerekçe mevcut değilken bir bardak suda yarattığı problemlerin altında ezilen devlet, yönetemez hale geldikçe akliliğini de kaybediyor. Geçmiş zamanlarda işe yarayan, "yöneticilerimizin bir bildiği vardır elbette" hüsnüniyeti artık işe yaramıyor. Bu durum çok vahim bir güven bunalımı ortaya çıkardı; devletin en kadim ve sarsılmaz derecede güçlü görünen müesseseleri bile kendi eylem ve kararlarının tutarsızlığı yüzünden hızla itibar kaybına uğramaktalar.

Devletin bir ideolojisi, dünya görüşü olmalı mıdır, olmamalı mıdır tartışalabilir; ama devletin "akli" olması gerektiği tartışma dışıdır; aklilik vasfını ciddiye almazsanız yönetemezsiniz; makul olanı küçümser, değersiz hatta zararlı görürseniz tıkanırsınız; yönetmekte kullandığınız avadanlıklar birer birer elden çıkar ve günün birinde "zulm"den başka alet kalmayabilir elinizde. Kaldı ki, zulm ile yönetmek bile bir ölçüde basiret, dirayet ve "yönetici akıl" gerektirir. Belki yanlış hatırlıyorum; ama galiba Haccac'a atfedilen bir nükte vardır: Zulmüyle maruf bu şahsa sormuşlar, "Niçin zulme tevessül ediyorsun?" Cevaba dikkat ediniz, "Ben cahilin biriyim, ilmim olsa adl ile hükmederdim; ilmim olmadığı için zulme başvuruyorum."

Haydi açık açık söyleyelim; bizim devlet ideolojimiz, açıkça belirtilmese de "aydınlanmacı"dır. Özellikle XIX. yüzılda Batı dünyasında hakim olan pozitivist felsefeye hala hayrandır; "ilm"in, hayatın bütün şubelerini izah ve aydınlatmakta mükemmel bir vasıta teşkil ettiği, bütün metafizik şüphelerin ilmin nuru ile aşikar edilebileceği yolundaki bu XIX. asır iyimserliği, sonraki asırda yerini relativizme terk etmiş olsa bile bizde "hikmet-i hükümet"in baş tacıdır ki şahsen yanlış bulsam bile itiraz etmiyorum; "her mihnet kabulüm, yeter ki...", aydınlanmacıların bundan bir buçuk asır önce müracaat ettikleri "akıl" argümanına siz de müracaat ediniz ve en azından hiç değilse "kuru akıl"a sadakat gösteriniz; o bile işe yarar. Ama konuyla ilgili herkes biliyor ki bizim devletimiz, metafizik müphemiyetleri kuru aklın ışığı ile aydınlatmak bir yana, yönetim sürecinin her safhasında bizatihi kendisini metafizik bir müphemiyet içinde göstermek için gayret göstermektedir. Anayasalarımızda 60 küsur yıldır ifade edilen "laik devlet" kavramının başına gelenlere bakınız; bu ülkede laikliği en fazla ve sistematik olarak haleldar eden güç bizatihi devletin ta kendisidir; isbatı meydanda; devlet, dinin işine karışmasından hazzetmez; ama bir yönetim avadanlığı olarak dini daima kontrolü altında bulundurmak isteğinden asla vazgeçmez. "Hukuk devleti" olmak, devletin iddiasıdır; ama pratikte karşılaştığımız olgu bir "kanun devleti"dir. Sadece şu iki misalin bile kuru akılla izah edilebilir tarafı yoktur ve devletin aklı hiçe sayan tutumu yüzünden Türkiye her geçen gün biraz daha yönetilemez hale gelmektedir.

Devlet, anayasanın ikinci maddesinde adalet anlayışından, insan haklarına saygılı olmaktan, Atatürk milliyetçiliğine bağlılıktan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olmaktan bahsederek, "Bu nitelikleri tartışmayın, huzursuzluk çıkar" diyor; iyi de tartışan kim, bizatihi

devlet bu niteliklere sadakat gösterse yeter bize? Çünkü bu madde vatandaşların değil, devletin niteliklerini tadad ediyor, bu bir ahittir ve devlet bu ahde vefa göstermek zorundadır. "Kuru akıl" en azından kendi ahdine vefa göstermeyi gerektirmez mi?

"Aydınlanmaya" bile razıyız; ama önce kendinizi aydınlatın yahu!

Küçük lezzetlerin patikalarında

Bizim memleketin "yayla"sı yoktur çünkü bizim buraların her tarafı bizâtihi yayladır zaten; dolayısı ile biz yayla çocuğu olduğumuzu bilmeden yaşarız;

yazımız serin, kışımız daha "serin"dir ve bu yüzden olsa gerek biz "ortayaylalı"lar iklimi şerbet gibi tatlı ve latif tâtil beldelerinden, deniz sahillerinden ve dört mevsimine nârenciye çiçeği kokuları karışan mûtena yerlerden hazetmeyiz; tuhaf görünebilir ama biz üşümekten hoşlanırız. Şöyle düşünürüz; soğuğun çaresi var giyinirsin; sıcağın çaresi yok, soyunsan bile kâr etmez!

İşte bizim için "güzel" günler başladı; mevsim sonbahar; güneşin olanca parlaklığına rağmen ısıtamadığı, hava günlük—güneşlik zannıyla "zemheri zürefâsı" gibi yaz kılığıyla dışarı uğrayanların nevâzilden başlayıp gribal enfeksiyonlara kadar çoğalan bir çok asrî zaman hastalığına uğradığı yalancı yaz günlerinin başlangıcında biz ortayaylalılar, kışlık giyeceklerin saklandığı dolapları, çekmeceleri elden geçirmeye koyuluruz; hırkalar, kazaklar, süeterler, "selânik" diye adlandırdığımız el örgüsü yün fanilalar, çoraplar, ayak bileğine kadar uzanan iç çamaşırları, yelekler, atkılar, kasketler, bereler, montlar ceketler, pardesüler, yağmurluklar, şemsiyeler yavaş yavaş mûtad yerlerini almaya başlar. Yazlık kıyafetlerin saltanatı uzun sürmez buralarda; aslolan soğuktur.

İkindi üstü başlayıp akşam ezanına kadar huşûnetle hatırını saydıran rüzgâr, gün batımıyla yerini sükûnete terketse bile ağustos sonlarında bile ortayaylada hava enikonu soğuk olur. Böyle günlerde istesek bile kasım girmeden soba kurmaya, kaloriferi yaktırması için "yönetici"yi sıkıştırmaya yüz bulamayız; "ayıptır; daha kışın gelmesine, karın kapıyı bürümesine iki ay vardır". Ayıp neyse fakat en insaflı teşrifinde altı ay memlekete mihmân olan kış mevsimini iki ay önceden karşılamak, değme babayiğidin harcı değildir; yakacak her zaman pahalı bir metâdır buralarda.

Öyleyse gelsin kazak, gitsin battaniye; doğrusu böyle alasulu serinliklerde "tedbirli" davranıp sıkı giyinerek serinliğe dayılık etmenin bir başka lezzeti vardır; yünlü giyecekler, sobaya benzemezler; ne odun isterler, ne ateş. Onların ısıtma teorisi, vücud hararetini içerde tutmaktan ibarettir sadece. Eskinin el örgüsü, saf yapağıdan mâmul, insana bir zırh intibâı verecek ölçüde kalın yün işleri epeydir tarih olmasına rağmen makina işi "trikotaj" kışlıklar, şıklığı tartışılmaz kesimleri ile aynı vazifeyi seve seve görürler. Daimi bir iç ürpertisi ile

gezinmeksizin, sonbaharın sarı serinliğinin tadını çıkarmanın hemen her yerde kendine mahsus bir zevki varsa da, yazı tez geçen yayla güzlerinin keyfini erbâbı bilir.

Akşam olduğunda güz serinliği, evin derûnunda daha hissedilebilir bir tarzda hükümfermâdır fakat mangallar da tarih olmuştur; evde ısınmanın sobasız usullerine müracaat olunur, "ayağını sıcak tut başını serin" sözü, böyle zamanlar için söylenmiştir; ıhlamur, çay ve sahlep ama illâ ki çay refâkatinde bir battaniyenin sıcak ağûşuna sığınarak iyi bir kitabın derinliğinde kaybolup gitmekten daha güzel ne olabilir ki? Battaniyenin sadece sağlığına aşırı derecede düşkün vehimli yaşlılar tarafından rağbet gören bir ısıtıcı olması bence yanlış kanaattir; ona sadece "yatak örtüsü" muamelesi revâ görmemiz haksızlık; battaniye kadar yarayışlı, kullanışlı ve pratik kaç ev eşyasına sahibiz ki?

Serinliğin, hattâ adamakıllı hırpalayan kuru ayazlı havaların bile kendisini özleten bir câzibesi var; yaz aylarında kır gezisine çıkmak herkesin harcı. Peki, rüzgârlı, hatta yağışlı bir havada iyice giyinip kuşandıktan sonra bir park kuytuluğunda veya yeşilini çoktandır selâmetlemiş tenha bir kırlıkta sıcak termos ve yağlı kâğıda sarılmış mutfak işi "düremeç"lerle açık havanın tadını çıkarmanın keyfini kim biliyor? Hayatın sâde lezzetleri, çoğu kere az yürünmüş patikalarda çıkıveriyor karşımıza. Zamanın her ânı güzel ve ne kadar küçük olursa olsun her güzellik, küçük şahsi gayretlerle çoğaltılabilir bir esnekliğe sahip değil mi?

Rüzgârın pencerelere hışımlı bir kırbaç öfkesiyle saldırdığı, kurşunî gökyüzünün kara bulutlarla ağırlaşarak yağmur olup püskürdüğü kasvetli saatlerin güzelliğini farketmek, belki özel bir dikkat ve kabiliyet gerektiriyor; iyice kurumuş bir dilim ekmeği çay bardağına bandırıp yemenin, yapraklarını "emr—i Hak" üzre dökmüş bir ağacın dallarının karmaşık geometrisi üzerine düşünmenin, yorgun kalabalıklarla dalgalanan kaldırımlardaki herbiri diğerinde farklı çehrelerin "enstantane" görüntüleri üzerinde anlık yorumlar türetmenin güzelliği, belki de sadece sizin tarafınızdan farkedilmeyi bekliyordur; mânâ, çerçeveye göre değişebilir, en alelâde düşünceler bile hiç umulmadık yerlerinden kıvılcımlanarak daha yüksekte duran başka anlam tabakalarına geçirebilir hepimizi; bakmakla görmek arasındaki fark gibi...

"Polyannacılık" oyunu küçümsenmemeli; mutluluk çoğu zaman, sahibi tarafından inşâ edilmeyi bekleyen şirin bir dağ kulübesidir.

Gafletin böylesi dostlar başına

Vaktiyle emekli bir askerden dinlediğimi hatırlıyorum; "60'lı yıllara varana kadar gerek Irak, gerek Suriye, Türkiye'nin siyasi ve askeri cazibesine tabi idi; ne zaman sınır mıntıkasında önemli bir tatbikata girişsek, Şam ve Bağdad yönetimleri sarsılırdı. Arap sosyalizmi, Ortadoğu bölgesinde bulaşıcı bir hastalık gibi yayıldıktan sonra bu cazibemizi kaybettik; bunda pasif dış politikamızın da büyük tesiri olmakla beraber, Baasçı yönetimlerin kendi

kamuoylarını Arap davası hedefine kilitlemesi içerde otoriter rejimlerin pekişmesine zemin hazırlarken, Ortadoğu'yu da tek yönlü bir siyasi şartlanmaya mahkum etti." demişti.

Günün modasına uyup muhtemel bir savaş hakkında yazmak istemiyorum; ama herhalde kaçınmak mümkün olmayacak: Kamuoyuna açıklanan "kararlılık" sebepleri, itidal ve feraset sahiplerini pek tatmin etmemiş gibi görünse de on günden beri savaş ihtimali ile yaşamaya başladık. Bu vesile ile medyanın, dünya kamuoyuna diş geçiremese de "iç kamuoyu"nu yönlendirmede ne kadar etkili bir araç olduğu da iyice tebellür etti; vaktiyle bir özel tv kanalı, "Tuzla'da Müslümanlara zehirli gaz atılıyor" haberiyle Taksim'de on binlerce kişinin toplanmasına sebep olduğunda, medyanın manipülasyon gücü karşısında ürkmüştüm. Devletteki kararlılık medyaya da aksetmiş olmalı ki daha şimdiden çatışma atmosferini yaşamaya başladık bile.

Esasen muhtemel bir savaş karşısındaki felsefi tavrımızın ne olacağını beyan etmek zarureti karartıyor içimi; Türk basınında o kadar çok yazar, o kadar çok savaş tamtamı yumrukluyor ki, insan ister istemez, "sevsem öldürürler / sevmesem öldüm" paradoksunda bunalıp kalıyor. Böyle zamanlarda sesi en gürültülü çıkanların korosuna katılmaktan hoşlanmıyorum. Doğrusu, kimse yakama yapışıp "fikrini söyle" diye ısrar etmese de, devletimizin bütün yüksek zevatıyla çok sarih bir şekilde Suriye'ye karşı ucu savaşa kadar uzanan kararlılık gösterisine karşı manidar bir sükutu tercih edenlerden olmayı da, vaktiyle aldığımız devlet terbiyesiyle kabil-i te'lif görmüyorum; diğer yandan medya şahinleri korosuna katılıp, "ümüğünüzü sıkarız" sloganlarına katılmak da sinmiyor içime. Asla temenni edilmez; ne var ki savaş kaçınılmaz hale geldiğinde kimin şahin, kimin karga olduğu elbette ortaya çıkar; ama böyle gergin zamanların üstü örtülü bir tarzda "vatanseverlik" testine dönüştürülmesini doğru bulmuyorum; çünkü bizim devlet terbiyemiz, sancak gösterildiğinde bütün iç ihtilafların bir kenara bırakılmasını gerektirir.

Konunun enikonu ferahlık telkin eden güzel bir cihetine işaret etmenin zamanıdır. Öyle anlaşılıyor ki, Türkiye siyasi, iktisadi ve sosyal bir kuvvet olarak esasen sahip bulunduğu "cazibe alanı"nın farkına varmış görünüyor; bu kararlılığı "hayra alamet" sayarız. Bu kararlılık, nice yıldan beri dış siyasette bizi utanç verici hallere düşüren ataletten silkinmemizi işaret eden ilk adımı temsil ediyorsa, bu kararlılığın ardındaki karar sahiplerini bütün kalbimizle destekleriz. Türkiye'nin nice zamandan beridir iyice unuttuğuna kanaat getirdiğimiz "kendi büyüklüğünü idrak" etmesi ise, biz bu irade gösterisini "şaheserin uyanışı" olarak selamlarız. Türk milletinin kendi devleti hakkındaki değerlendirmesi, -siyasi elitlerinin aksine- Türkiye'nin birinci sınıf bir milletlerarası aktör olduğudur; eğer, devlet de meseleye aynı şuur irtifaından bakıyorsa biz bu haberi öpüp başımıza koyarız.

Aslında "eğer" kaydıyla başlayan cümleler tertip etmeye gerek yok: Türkiye, velev ki Suriye'ye karşı kararlılık gösterdikten sonra, kendisini yakından ilgilendiren diğer dış siyasi

unsurlara karşı eskisi gibi davranmayacaktır, çünkü Suriye konusunda girmiş olduğu angajmanın benzerini diğer dış tehditlere karşı da tekrarlaması beklenir.

Şaheser uyansın da, varsın biz fark etmemiş olalım; gafletin böylesi dostlar başına!

'Normal' sonuç!

Fenerbahçe'nin Parma'yı İstanbul'da yendiği maçta spiker, bir İtalyan takımına ezkaza gol atmış olmanın paniği ile bütün maç boyunca saçmalayıp dururken içinde debelendiği aşağılık duygusu inanılır gibi değildi; adam, maçın sonuna kadar bir "kutsal"a dahletmiş olanların tedirginliği ve korkusu ile maçı hepimize zehir etti. Fenerbahçe'nin "Avrupalı" olmaktan başka kariyeri olmayan teknik direktörü ise, spikerle aynı kafada olmalıydı ki, takımı galip durumda olmasına rağmen dokuz kişiyle oynayan rakibi karşısında zaman geçirme ve "dan-dun" dediğimiz savunma futbolunu tercih etti; Fenerbahçe İstanbul'da elenmişti aslında; Parma'da rövanşa çıkarken, "kutsal" bir takıma gol atmanın başlarına ne türlü belalar açacağını kestirmiş gibiydiler; korkuları onları yanıltmadı; elenip geldiler.

Aynı kafadaki bir başka spiker, Galatasaray'ın Atletico Bilbao'yu yendiği maçta da şuuraltının zifoslarıyla kulaklarımızı ve beynimizi kirletti durdu; son derece pısırık bir futbol anlayışıyla takımını sahaya süren Fatih Terim'i, sahada tekerlekli iskemleyle gezmesine rağmen futbol gururunu unutmayan usta oyuncu Hagi kurtardı. Yine ortalık birbirine girdi; yine görmemişler gibi sokaklara dökülerek "zafer"i kutladık. Halbuki, rakibi hangi takım olursa olsun herhangi bir Türk takımının, kendi evinde ağırladığı bir futbol takımını yenmesi "normal sonuç" olarak karşılanmalıydı; doğru mantık böyle düşünmeyi gerektirirdi.

Cumartesi akşamı, Bursa'da Alman Milli Takımı'nı yendik; bu, normal bir sonuçtu. Almanya'yı 47 yıldır yenememiş olmak gibi bir ödlek bahanesi yine geceyi burnumuzdan getirdi; maçın spikeri, berabere devam eden oyunun ilk yarısının sonlarına doğru yanındaki yorumcuya aynen şöyle söylüyordu: "Birkaç kere kalelerinde tehlike yaratmayı başardık; ama değil mi?" Adama göre Alman Milli Takımı'nın kalesine birkaç etkili atak yapmış olmak bile başlı başına olağanüstü bir şeydi; öyle ki attığı gollerle Türk mentalitesinin bir üst kalite katına terfi etmesine büyük hizmeti geçen Büyük Hakan, 70. dakikada Türkiye'yi öne geçirdiğinde, spikerin kalp sektesine uğramasından enikonu endişe ettim; çünkü spikerin havsalasına göre yine bir "tabu"ya dokunmuş, kutsal Almanya'nın kutsanmış kale ağlarının tozunu havalandırmış ve sanki asla şen'i bir cürüm işlemiştik.

Maçtan sonra yine sokaklardaydık; galip gelmek güzel; ama her galibiyetten sonra sevincimizi abartarak ifade etmekle aslında rakibimizi kutsamaktan başka bir şey yapmıyoruz. Neyse ki sair zamanda kültürsüzlükleri, cehaletleri, futboldan başka boyut taşımadıkları gerekçeleriyle küçümsediğimiz futbolcularımız, maçı anlattığını sanan spikerlerden de, kenarda yorum yaptığını sanan yorumculardan da, sokaklara dökülerek "görmemişin çocuğu"

tavrıyla sevinen kalabalıklardan da daha ileri, (yani normal) bir mentaliteye sahip bulunuyorlar. Sahada sadece yapmaları gerekeni yapıyor ve başarıyorlar; o kadar. Herhangi bir Türk takımının kendi sahasında herhangi bir ecnebi takımı yenmesinin "normal sonuç" olduğunu, berabere kalmanın sadece misafir takımın işine yarayacağını, behemehal yenmeleri gerektiğini; ama yendiklerinde bile sadece görevlerini yapmış olacaklarını biliyorlar; bir de biz bilebilsek!..

Türkiye'nin birinci sınıf bir beynelmilel aktör olduğu gerçeğini önce bizim fark etmemiz gerekiyor. Kendimize ve kendi değerlerimize duyduğumuz güvensizlik, şüphe ve tedirginlik neredeyse "resmi ideoloji" haline geldi; günlerdir, kriz siyasetinde Suriye'yi geriletmiş olmanın keyfi parlıyor gözlerimizde; başka ne olması beklenebilirdi ki? Yıllardan beri "Bir Türk gencinin bilmem nerede kazandığı başarı" haberlerini sürmanşetlere taşımaktan, ekranlarda evire-çevire tekrarlamaktan usanmadık gitti.

"Normal" kavramına alışmamız lazım artık; Almanya'yı da evimizde yenemeyeceksek kime gücümüz yetecek yahu?

Biz bu Cumhuriyet'in neresindeyiz?

İfratla tefrit arasında bunalmak işte böyle bir şey olmalı; geçen pazar günü muhtelif vilayetlerde yapılan başörtüsü gösterilerinden birinde, "Başörtüsü zulmü 75 yaşında" diye bir pankart görülmüş. Meseleyi küçümsüyor değilim; kırtasiye dükkanlarında satılan bir tabaka kartona ispirtolu kalemle yazılmış bir ibare bu; matbaada çoğaltılmış olsa başka göstericilerin elinde de olması gerekirdi; belli ki münferit bir hadise, belki bir kışkırtmadan ibaret; nitekim o kadar gösteri esnasında "cumhuriyet"e doğrudan veya dolaylı olarak dahleden başka bir pankarta raslanmamış olduğu anlaşılıyor. Bazı gazetelerin illa ki bu pankart üzerinde ısrarla durmaları da doğrusu bu ihtimali destekler gibi görünüyor; ama tekrar etmekte fayda var; ben bu pankarttaki nefret ifadesini küçümsemek yanlısı değilim.

Bu sütunlarda birkaç defa cumhuriyet'in 75. yılını kutlama gösterilerine dair düşündüklerimi ifade ettim; ben bu kutlama tarzının zihniyet itibariyle "geri" bir üslup taşıdığını düşünüyorum; en azından "naiv" ve çocukça. Başta Cogito olmak üzere Türk Yurdu, Türkiye Günlüğü gibi birkaç dergi haricinde Cumhuriyet projesinin ve fikrinin ilmi bir bakış açısıyla değerlendirildiği neşriyata henüz tesadüf etmedik. Devlet 75. yılı kutlama projesine büyük meblağlar ayırmış, büyük destek vermiş olsa da ortaya konulan eserler henüz "kalite" derecesine ulaşmadı. 75. yıl için hazırlanan rozete bilmem dikkat ettiniz mi? Neredeyse beş santim eninde, tasarlanmasında hiç de estetik kaygılar taşımadığı aşikar kocaman bir rozet; ceket yakasındaki duruşu da sakil. Halbuki bu ülkede grafik tasarımı denilen sanat şubesinde dünya çapında kıymet ifade eden sanatkarlar var; daha iyisi elbette yapılabilirdi; ama olmadı. Başka ne var? Tv ve gazetelere verilen abartılı ifadelerle ciddiyetten uzaklaştırılmış reklam metinleri, hepsini birbirine vursan bir "Sakarya Marşı" etmeyecek kötü marş denemeleri,

bürokrasi nezdinde "al gülüm-ver gülüm" vezninde teati edilen resmi kutlama ve törenler. Cumhurbaşkanı bile "tatsızlığın" farkında; "daha şaşaalı ve halkın da iştirak ettiği coşkulu törenler" istiyor valilerinden.

Sadede gelelim; her TC vatandaşı devletinin, düzeninin ve dirliğinin güzelliği ve metaneti ile iftihar eder; hele mesele "devlet"e inhisar edince, bir başka türlü hassasiyet gösterir; hiç şüphesiz bu vatandaş cumhuriyetiyle nizalı değil; ama galiba 75. yıl vesilesiyle "cumhuriyet"in kapsamına ustalıkla tıkıştırılan mütehakkim tavırları da yadırgıyor ve durup dururken Cumhuriyet'e ne kadar sadık ve vefadar olduğunu ispat etmeyi manasız buluyor; ne ilgisi var diyebilirsiniz; Anadolu'da neredeyse yarım asrı geçmiş yüzbinlerce evli çift vardır ki, zamane gençleri gibi birbirlerine hayatta bir gün bile "ilan-ı aşk" eylemeyi gereksiz bulmuşlardır; sevgisiz evlilik değildir bunlar; sahih, metin ve şüphesiz "aşk"ı da mündemiç beraberliklerdir.

"Başörtüsü zulmü 75 yaşında" pankartı meselenin bir başka tefrit boyutunu teşkil ediyor; bu ibare doğru değil, çünkü hıncın, öfkenin, bastırılmışlığın ifadesi bu. "Cumhuriyet olmasaydı hala kağnıya mahkum olurduk." saçmalığı ile "başörtüsü zulmü 75 yaşında" saçmalığının kalitesizlik kumaşı aynı; ikisi de naiv bir mantığın eseri, ikisi de ilmi olmaktan uzak ve ikisi de hilaf-ı hakikat!

Cumhuriyet bizim "gururumuz" olamadı henüz; ama bizim "onurumuz"; keşke Cumhuriyetimizin 75. yılındaki performansıyla gururlanabilseydik; ama bu gönül kırıklığı ona hakarette bulunmayı tazammun etmiyor; çünkü "cumhuriyet" devlet tarzımız olarak ve hakimiyeti "millet"e tevdi eden bir siyasi yapılanma olarak, milletçe ortaya koyabildiğimiz en yüksek siyasi organizasyonun pratiği olarak bizim izzetimizden, haysiyetimizden bir cüzdür. Onu tenkid etmek, ona saygısız davranmayı gerektirmez, ona saygı duymak da tenkit haklarımızdan vazgeçtiğimiz anlamına gelmez.

Akl-ı selim başka bir yerde ve biz hep orada durmaya gayret ediyoruz; ifratçı tabasbusdan da ırağız, tefritçi hamakatten de!

Acele etmeyin; zaman sıkıştırılamaz!

George Orwell'in '1984' isimli fictiv eseri, toplum mühendisliği heyecanının kabus derecesine vardığı bir noktayı temsil eder; 1984, otorite ve totalitenin tersinden şaheseridir; çünkü toplum mühendisliği kavramının tabiatı otorite ve totaliteyi kutsamaktan kaçınamaz; hürriyet uğruna, daha adil ve barış dolu bir dünya uğruna zorbalığa başvurmanın kabul edilebilir bir yanı bulunmuyor; doğru ve güzel gayelere erişmek için doğru ve güzel usullere müracaat etmenin gerekliliği malum kaziyye.

Toplumu programlanması, biçimlendirilmesi ve istikamet verilmesi gereken bir yığın olarak görmek, bu hevesi besleyenlerin üslubunu da ortaya koyuyor; toplumun ürkütülmesi,

sindirilmesi, şaşırtılması veya baskı altına alınması mümkün belki kısa vadede; ama bu mühendislik hesabının daha uzun vadelerde başarılı olması mümkün değil. Toplumların da kendi şahsına mahsus bir idraki ve mentalitesi var; bu idrak ve mentalite, zorbalığı, manipülasyonu ve aldatmacayı hoş görmüyor ve affetmiyor; o yüzden bütün toplum mühendisliği projeleri 'acul' vadelerde işi bitirmek endişesini taşıyor.

Bir fert olarak insanın topluma ait bir uzuv olmaktan vazgeçip de kendisini ne zaman toplum mühendisliği taktikaları kuran birisi olarak kabullenmeye başladığı doğrusu meraka değer bir dönüşüm olsa gerektir; çünkü toplum mühendisliği, enikonu topluma karşı mevzilenmek manasını da taşıyor. Bir yerde toplumun akıbeti üzerine kafa yoran herkes toplum mühendisliği hülyasına kapılmaktan kendini kurtaramamış olsa gerektir; ama bir fiili düşünmekle gerçekleştirmek arasında mühim fark var. Namık Kemal Bey merhum da, "Görmeden ölürsem millette ümmid ettiğim feyzi / Yazılsın seng-i kabrime vatan mahzun, ben mahzun" derken buna benzer bir hicran içinde olmalıydı; uygun istikamette esen siyasi rüzgarların önünde yer tutabilseydi, bazı nesildaşları gibi 'içtimai tabiblik'e tevessül eder miydi, bilinmez; doğrusu 'şekk ile yakin hasıl olmaz!'. Ne var ki bugün de -nadiren ince; ama genellikle kaba ve itinasız- kurmaca ve taktikalarla milleti 'adam etmeye', en azından kısa vadede belirli istikametlere sevk etmeye çalışan odakların ardında da bizim gibi sıradan insanlar var; belki biraz daha hırslı, belki biraz daha elitist, belki biraz daha obskürantist; ama insan.

Ve bu insanlar, bugün Türkiye'yi nasıl bir hengameye sürüklediklerini biliyor olmalılar; kendilerinde vehmettikleri güç, onları teshir etmiş olmalı. Akşam olup de evlerine gittiklerinde aynada, memleketinin iyiliği için samimiyetle çalışıp çabalamış bir insan sureti görüp görmedikleri de meraka değer; gaalib ihtimalle başlarını huzur içinde yastığa bırakarak günün yorgunluğunu uykuya teslim ediyor olsalar gerektir: Hatta yaptıkları iş abesle iştigalin daniskası olsa bile. Toplum mühendisliğine soyunsa bile insan, fiil ve tasavvurlarını kendi vicdanında meşrulaştırmadan kesintisiz uykulara teslim olamaz; hele işin ucunda, tarihe 'memleketi kurtaran' ekibe dahil biri olarak geçmek ihtimali de varsa...

Nasihat ve tatlı sözle birilerini tembih etmeye kalkışmak abesle iştigal, Türkiye'nin bu tehlikeli berzahtan hasarsız geçmesi ümidiyle işin kıssadan hisse faslına geçmek belki daha karlı olacak: İnsanın niteliği, şüphesiz 'zaman' kavramını idrakteki kabiliyetiyle orantılı olarak artıyor; bir insan ömrünü aşan uzun vadelerle düşünüp yarını tasarlamak, her manada 'kemalat' meselesi; meyvesine erişemeyeceğini bile bile fidan diken birinin hali gibi. Çoğumuz orta vadeciyiz; sabrın erdemine inanıyor; ama meyvesini en azından yaşarken görmeyi murad ediyoruz. Bir kısmımız ise kısa vadeci; acelesi olan insanlar bunlar. Bir yanda hiç ölmeyeceklerine dair ahmakça bir kanaat beslerken öte yanda istasyona su içmeye inmiş bir ekspres yolcusu gibi tedirgin ve kaba-saba davranabiliyorlar.

Ve iş olacağına varıyor netice itibariyle; biz ne zamanın efendisiyiz, ne de dünyanın; sadece sular değil, zaman da sıkıştırılamıyor: 'Keşke bilebilselerdi!'

İlim ve inanç aralığında Cumhuriyetin 75. yılına bir bakış

Tarih hakkında düşünmek iki safhadan müteşekkil bir hüner gerektiriyor; tarih, geçmiş zaman içine gömülmüş bir disiplindir; evvelâ geçmiş zamana ait bilgilerin toplanması,

muayyen bir sıraya göre tertib edilmesi ve bu bilgi yığınının "seçilmesi" gerekir. Tarihçi, bir vesile ile izlerini günümüze kadar ulaştırabilmiş olgularını seçmek zorundadır. Seçmek veya bile bile ihmâl etmek, daima bir tercih meselesidir; bu safhada işe şahsî değer yargılarının karışması kaçınılmaz görünüyor. Diğer taraftan araştırılan devir veya hadise hakkındaki vesika kıtlığı da "seçme" ihtimâllerini daralttığı için bir başka türlü müşkül teşkil eder. Şöyle veya böyle malzemesini toparlayıp bir araya getiren, onları sıralayan ve seçen tarihçi için ikinci safhada vesikaların tasvir ettiği hâdiseyi veya süreci yeniden inşâ etmek, kâğıt üstündeki aktörleri aslına mümkün mertebe uygun tarzda cisimlendirmek ve sözkonusu hâdisenin, daha geniş çaplı hadiseler içindeki ağırlığını ve tesirini "tartmak" ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu iki safhadan ilki, tarih eğitimi görmüş her uzmanın, güç de olsa üstesinden gelebileceği türden zorluklardır; buna mukabil o hadisenin anlamını ve ağırlığını tartmak, tarih uzmanlığının da istiâbını aşan çok farklı türde bir kabiliyet gerektirebilir. Vesikalar kendiliklerinden bir şey söylemezler; söz konusu hâdise hakkında gerçeğe oldukça yakın bir tasavvur inşâ etmek için vesikalar arasındaki boşlukların doldurulması, yanılgı paylarının iyi kestirilebilmesi ve en az bu faktörler kadar önemli olmak üzere hâdisenin, kendi iklimindeki anlamını sezmek de gerekir. Günün yükselen veya inişe geçen değerleriyle tarihî bir hâdiseyi değerlendirmek, en çok bilinen ve buna rağmen en çok tekrarlanan yanlışlıkların başında gelir.

Devlet, kendi tarihini yorumlayabilir mi?

Yazıya, tarih usûlünün en zorlu problemlerinden birini teşkil eden teknik ayrıntılarla başlamam sebepsiz değil: Geçmiş hakkında düşünmek herkesin hoşlandığı, fıtratına uygun bulduğu ve pekâlâ yapabileceğini sandığı bir tefekkür tarzıdır ve bu mânâda kaliteli seviyede tarih yorumu yapabilsin veya yapamasın, her insan bir tarih filozofudur. Peşinen belirtmeliyim ki bu teknik ayrıntılarla okuyucunun gözünü yıldırarak tarih hakkında yorum yapmanın bir uzmanlık, hattâ bir kabiliyet işi olduğunu imâya yelteniyor değilim; çoğu kere insaf ve basiret ve daha da mühim olmak üzere insanlık tecrübesi, hiç bir özel birikime ihtiyaç kalmaksızın kişiyi bu tefekkür tarzında başarılı sonuçlara götürebilir; nâdirattan olsa bile! Kaldı ki bu işin eğitimini görmüş olan herkesin tarih yorumu yapmakta peşinen "ehil" sayılmadığı, yeterince örneklendirilmiş bir kaziyye teşkil ediyor.

Cumhuriyetimizin 75. yılı hakkında düşünmek, bugünlerde hepimiz için aktüel bir vazife haline geldi; 75 yıl, tarih tedkiki için olgun bir süre sayılır, ne var ki "Cumhuriyetin 75. yılı" başlığı ile, aradan geçen 75 senelik süreye rağmen "ateşteki kestane" hükmünü taşıyor çünkü Cumhuriyet süreci hâlâ devam etmekte. Özellikle devletin, 75. yıl kutlamalarına tabii taraf olarak iştirak etmesi, bu konuda görüş, fikir ve hattâ ideolojik tavır takınması yanında ülkemizin hâlen içinde bulunduğu yüksek tansiyonlu siyâsî iklim, konunun tamamen ilmî tarzda değerlendirilmesini güçleştiriyor. Belki de kendince haklı sebeplerle devlet 75. yıl kutlamalarının coşkulu bir kabul törenine, bir "consensus" gösterisine, bir aklama operasyonuna dönüşmesini istiyor ve ümid ediyor. Muhtelif vesilelerle kamuoyuna açıklanan resmî diskura göre Cumhuriyetin ve Cumhuriyet kavramı etrafına iliştirilmiş bütün uygulamaların samimi ve coşkulu bir kanaat gösterisiyle alkışlanması bekleniyor. Devletin bu yöndeki arzusunu anlayabiliriz; 75 yıl sonra devlet, geriye şöyle bir dönüp baktığında geçen üç çeyrek asrın parlak başarılarla süslenmiş olduğunu görmek, halkın da aynı kanaat ve heyecanı paylaştığını bilmek isteyebilir. Doğrusu yuvarlak rakamlı yılları "kutlama" ile idrâk etmek arzusu hiç de anlaşılmayacak gibi değil ama devletin bu yöndeki arzusu, belki de Türkiye'nin geçirdiği olağanüstü ortamın da baskısıyla 75 yıllık icraatın bir bütün halinde ibrâsını da tazammun ediyor. Yarım asırdan beri bir yastığa baş koyan bir evli çift, 50. evlilik yıldönümlerini, o elli yıl içindeki iyi hâtıraları canlandırarak tes'id etme arzusunda haklı görülebilirler ama Cumhuriyet daha fazlasını gerektiriyor. Devletin 75. yıl münasebetiyle kamuoyuna izhar ettiği kutlama programı, bir otokritik endişe ve arzusunu kapsamıyor; ilimden ziyade hissîlik, soğukkanlı değerlendirmeden ziyâde coşku ve heyecan, tabloyu bütünüyle incelemek yerine altın yaldızlı çevçeveyle iktifâ etmek tavrı yadırganacak ölçüde bâriz.

Cumhuriyet: Bize uyar!

Biz Türkler, artık kendi ağırlığını taşıyamayacak kadar zaafa uğramış bir büyük devletin enkazı üzerine, eskisinden coğrafi anlamda daha küçük olsa da istiklâl ve hürriyet fikrini ön plana çıkaran yeni bir devlet kurduk. Devletin, milletlerarası hukuk çerçevesinde "yeni" sıfatı taşıması, amme efkârı nezdinde "devletin sürekliliği" fikriyle çatışmadı. Hele bu yeni devletin 600 küsür senelik monarşi yerine, hâkimiyeti "millet"e lâyık görmesi, 1920'lerin dünyasında yaşayan Türklerin göğsünü kabartacak derecede "ileri" bir adım teşkil ediyordu. İşte bu yüzden "yeni" Türkiye'de zaman içinde Bolşevizm'den Anarşizm'e, Faşizm'den Liberalizm'e kadar uzanan siyâsi tercihler ıskalasında yer alan her rengin müşterisi çıkmasına rağmen, Osmanlı monarşisini ihyâ etmeyi tasarlayan bir siyâsî hareket vücut bulmadı. Türk milleti, tâ başından beri Cumhuriyet'i kendi fıtrat ve karakterine lâyık buldu; hâkimiyet elbette bilâ kayd ü şart millette olmalı ve millette kalmalıydı; halk yönetime iştirak etmeli, eskiye nisbetle küçülmüş de olsa yeni vatan coğrafyasında kendi ayakları üstünde kimseye yaslanmadan onurla ayakta durabilen Türk toplumu, birkaç asırdan beri süregelen mezellet hâletine bir son vermeliydi. Türk halkının 1923 yılının 29 Ekim'inden bugüne kadar Cumhuriyet fikriyle

hiçbir muarazası olmadı; buna mukabil toplumda Cumhuriyetin daha ileri ve "muasır" hedeflere doğru geliştirilmesi yolundaki talepler hiç de eksik değildi.

Kutlama mı "Genel Kurul" mu?

Cumhuriyet'in 75. yılında Cumhuriyet'in sağlığından ve dayanıklılığından şüphe duyanların neredeyse tamamının "devletlû"lar arasında yoğunlaşmış olması tesâdüf sayılabilir mi? Bence hayır, çünkü Cumhuriyet fikri, tabii haliyle yönetenlerin giderek daha az yönetmelerini gerektiriyor, "devletlû"larımız ise ne 75. yılda, ne de 150. yılda daha öz yönetmeye ve halkı yönetimde daha fazla pay sahibi kılmaya henüz hazırlıklı görünmüyorlar. Onlar, eskiden olduğu gibi bugün de "cumhur"un Cumhuriyet'le daha fazla ilgilenmesini, onu sahiplenmesini ve benimsemesini tedirginlikle karşılıyorlar. 75. yıl kutlamalarının "devletlû"ların nezdinde neredeyse bir "genel kurul" atmosferine sokularak eğrisiyle—doğrusuyla her icraatın bir küll halinde ibrâ edilmesini beklemelerinin ve bu vesile ile ilmî tenkid hakkını kullanmaya kalkışanları rejim aleyhtarlığı töhmetiyle sindirmeye kalkışmalarının gerçek anlamı bu.

Kim daha akıllı; mâşeri akıl mı, yönetici akıl mı?

Cumhuriyet'in 75 yaşına basması, genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üç çeyrek asırlık bir erişkinliğe sahip olması anlamına geliyor; bu espri biz yönetilenleri gururlandırıyor; kurtlar sofrasıyla çevrilmiş bir coğrafyada mânidar bir bütün halinde geleceğe güvenle bakmak, ülkemizin yarınından ümitvar olmak ve bu güven duygusunu (evvel Allah) sonra sadece ve sadece kendi "kuvvet"lerimizde bulmak fikri bizi dik tutuyor. Bu güven ve onur hissiyle Türk halkı, 75 yıllık tarihin soğumuş küllerini karıştırıp oradan yeni kavga kıvılcımları tutuşturmak gibi "geri" bir fikri takip etmiyor, tam aksine dünün tecrübelerini göz önünde tutarak, bugünden hareketle yarına bakıyor. İşte tam bu noktada yönetici akıl ile mâ'şeri akıl birbirinden ayrılıveriyor. Yönetici akıl Cumhuriyet'in 75. yılında Türk halkını daha fazla medenî nimetle tanıştırmaya, onun kamu işlerindeki hissesini demokrasi vâsıtasıyla genişletmeye ve ezcümle "cumhur"a güvenmeye henüz hazır olmadığını ihsâs ediyor ve bu tutumuyla yönetmek iddiasında bulunduğu halkın gerisinde kalıyor. Jakobenizm, yönetici elitlerin halktan daha "ileri" bir mevzide bulunduğu zamanlarda "halk için halka rağmen" prensibine dayanmakta belki mâzur görülebilir ama halkın yönetici elitlerden her plânda daha ileri bir mevzide bulunduğu bir zamanda elitlerin dayatmacılığı, —kibar bir dille—hiç de "şık" görünmüyor.

Sonuç olarak söylenebilir ki devletin "Cumhuriyetin 75 yılı" hakkındaki yorumu, ilmî bir hassasiyetten ziyade bir "inanç alanı" olarak göze çarpıyor. Devletimizden 75. kemâlat yılında daha kendinden emin, daha tutarlı ve daha tedirginlikten uzak bir tavırla konuyu ilmî açıdan kritiğe açmasını beklerdik.

Türkiye buna lâyıktır!

Alain'den İslami bir nükte!

Bir hafta evvel aralarında kıymetli refikim Durmuş Hocaoğlu'nun da bulunduğu bir münevver topluluğu ile hasbıhalde bulunduk. Sayın Hocaoğlu söz arasında her dönemin başında öğrencilerine ünlü Fransız mütefekkiri Alain'e ait üç maddelik bir öğüdü yazdırdığını söyledi; -belki çoğunuz biliyorsunuz ama- bu değerli öğütleri sizlerle bölüşmek için defterime kaydettim:

1- Hakikati bütün ruhunuzla arayınız.

2- Hakikate giden en zor yolu seçiniz.

3- Ve bu eylem esnasında ara sıra durup soluk alarak yaptığınız işin 'nice'liğini düşününüz!

Hakikate duyduğumuz lüzum, en basit kademede aldatılmamak ihtiyacından kaynaklanıyor; hilaf-ı hakikat habere büyük aşıklardan başka kim müşteri olur; hani Şems-i Tebrizi Mevlana'nın yanından ayrılarak izini kaybettirdiğinde can dostu onu yana yakıla aramaya başlamıştı da günün birinde Şems'ten haber getirdiğini iddia eden birisini hazretin huzuruna çıkardılar. Adam inanılması çok güç, yalan olduğu aşikarane görünen bir rivayetle Şems'in o esnada fülan yerde bulunduğunu söyledi. Bunun üzerine Mevlana, haberciyi büyük bir maddi ödülle taltif etti. Bilahire sordular,

- Adamın yalan söylediğini anlamamış olamazsınız; öyleyken bir yalancıyı niçin ödüllendirdiniz efendim?

Mevlana dedi ki,

- Ben "dost"tan gelen yalan habere varımı-yoğumu verdim; doğru olsaydı canımı bile verirdim!

Biz sıradan insanlarız, aldatılmamak, aldığımız her haberin salih olduğuna inanmak isteriz; kendimizin dahi bizatihi bir hakikat mebdei olarak "salih" sıfatıyla müsemma olmamız gerektiğini bazen düşünmeyiz bile.

Alain, "Hakikati bütün ruhunuzla arayınız." derken şüphe ve ikircikler içinde bunalmamızı murad etmiyor elbette; doğrusu hakikat ruhun en temel ihtiyacıdır ve ona vasıl olmak için daima iştiyak duymak insanın en izzetli (aziz) yanını teşkil eder. En basit bir unsurun veya "şey"in hakikati bile bizi hakikat bütününün lezzeti hakkında haberdar kılar.

"Hakikate giden en zor yolu seçiniz." öğüdü herhalde sizlere de Hazreti İsa'nın, "Dar kapıyı seçiniz" tavsiyesini hatırlatmış olmalıdır; öyleyse hakikate ulaşmanın sadece bir niyetten ibaret kalmaması gerektiği açıktır; "en zor yol" emek, yani "sa'y ü gayret" yoludur; bedelini şöyle veya böyle ödemediğimiz hiçbir şey meşru yoldan kazanılmış olmaz; "helal"in de bir

bedeli vardır. Zor yolu veya "dar kapı"yı tercih etmek, hakikat uğruna ve hakikat için çalışıp mücadele etmektir. Öyleyse hakikatle karşı karşıya gelmek, onu kolayca temlik ve tasarruf edeceğimiz anlamına gelmez; bedeli neyse "sa'y" cinsinden ödenmelidir.

"Hakikat için uğraşırken ara sıra durup soluk alarak yaptığınız işin 'nice'liğini düşününüz" ihtarı ise, zaman zaman daha yüksek bir idrak katına geçip istikametimizi kontrol etmek, gerektiğinde yörünge düzeltmek anlamına gelse gerektir; hakikat uğruna sarf olunan enerji, 'doğru' istikamete yönelmiş olmalıdır; bu esnada "dosdoğru bir yol" üzerinde bulunmak elzemdir. Hakikate yönelmiş iken "doğru" vasıtalarla yol alabiliriz ancak. Hakikate ulaşamayabiliriz; ama bu esnada doğru eylemle meşgul bulunmak, hesap gününde "tuzu kuru"lar arasında olmak için bize yetecektir.

Alain'in öğüdü ilk bakışta sadece ilim adamlarına yönelmiş gibi görünüyorsa da aslında herkesi ilgilendirdiği aşikar. Günün en basit kararı bile doğruluk haddesinden geçip, hakikat miyarına vurulmaya muhtaç değil mi? İşte şu öğüt, -velev ki bir gayrimüslimden sadır olsun- içinde barındırdığı hakikat pırıltısıyla ışıl ışıl bir İslami nükte söylemekte değil midir?

Eğer bir defteriniz varsa, Alain'in sözünü bir kenara yazıp, ara sıra medlulü üzerine düşünmelisiniz; ben öyle yapacağım; umulur ki hayra bais olur.

Aba altından "bordro" göstermek!

Ne erken seçim, ne yolsuzluk, ne çeteler, ne de medya pazarında dolaşıp duran kaynağı meşkuk sermaye; bugünden yarına seçim de yapılır, yolsuzluklar da önlenir, çeteler dağıtıp "medyatik sermaye"nin şeffaflaşması sağlanabilir; hepsinin bir şekilde telafi ve tedavisi mümkün; ama bir şey var ki "namus" gibi, ihlalinin azı da çoğu da aynı kapıya çıkıyor ki bir kere elden gidince "geçmiş ola!"

"Müdahanei aliman"dan bahsediyorum: Alimlerin, ulema sınıfının, ilim sahiplerinin, ömrünü ilmi ile amel etmek uğruna adamış insanların omurgasızlığından, ikiyüzlülüğünden, riyasından, tabasbusundan... Keçecizade İzzet Molla'nın o bıçak gibi keskin manalı cerhedici beytindeki o vahim onur düşkünlüğünden;

"Meşhurdur, fısk ile olmaz cihan harab;

Eyler anı müdahanei aliman harab"

Türkiye'de "ulema" sınıfı, maaş bordrosuyla göbeğinden devlete bağlı; bordro o kadar te'sirli bir belge ki, bir memlekette herkeste ziyade ve öncelikle "ilmi hür, vicdanı hür, irfanı hür" olması gereken insanların boynunda bir "tavkı esaret" gibi kişiyi maişet endişesine zencirbend eyliyor. İlim vadisinde birbiriyle rekabeti murad edilmediği için vakti geldiğinde "münhal kadro" için didişmeden gayrı müsabaka kulvarı bilmeyen ve işbu sebeple "devlet kapısı" haricinde istihdam imkanını havsalasından bile geçiremeyen, ilmi kariyerine serbest piyasada

talep bulamayan bir ulema sınıfımız var bizim. Devlet, devletçiliği öyle mübalağalı bir idrakle benimsemiş ki, ülkede ilim geleneğinin te'sisini, ilim haysiyetinin tarif ve inşasını bile herhalde ulema sınıfının basiret ve birikimine itimad etmediği için olsa gerek sıkı sıkıya zabt ü rapt altına almış. İlmin ilk basamağında didinen müptediden, saçı sakalı ağarmış, tekaütlük hakkını çoktan iktisab etmiş asırdide "alim"lere kadar bu silsilenin içinde bulunan herkes, hakikati arama cehdinin her şeyden evvela üniversal bir vicdan uyanıklığı ve selameti gerektirdiğini hatırlamaktan ürker hale gelmiş. Kendi idarecilerini seçmek hususunda bile devletin reyine itimad etmekten kaçındığı bu zümreye "yetiştirsin, adam etsin" diye gelecek nesillerin eğitim mes'uliyetini teslim etmek tenakuz değil mi? Araya ustalıkla tampon mekanizmalar, seçici heyetler, tek karar mercileri yerleştirdikten sonra seçimin ne manası var? Reyine güvenmediğiniz adama evladınızı nasıl emanet edersiniz? Cumhuriyet bizden ilmi hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller yetiştirmemizi istiyor; iyi de bizde esasen mevcut bulunmayan bu "ekstra"yı nasıl karşılayacağız?

Tenakuzlar arasında bunalmanın ve bunaltmanın manası yok; Tenakuz, yönetici aklın gıdası olmuş. Kamu işlerinde iki katlı bir mantık var: İlk tabakada kitabi, evrensel rayice sahip, altına her zaman imza koyabileceğiniz güzel hukuki umdeler yer alıyor. Yanılmayınız, bu bayramlılık, halk tabiriyle "yabanlık" elbisemiz bizim. İkinci tabakada devletin çıplak gücünün dikte ettiği bir kanun mantığı. Bu da gündelik gömleğimiz. İki anlam tabakası arasında ahenk arayanın topraklar başına!

Devlet ilimsiz de hükümran olabilir, eğer devletin bütün fonksiyonu, gereğinde çıplak gücünün kabarmış adalelerini, yırtıcı pençelerini ve keskin dişlerini göstererek haşin bir hükümranlık gösterisinde bulunmaktan ibaretse tarihte bu durumun misallerini bulmak mümkün; var ama bir kusuru da var; ömrü kısa! İlk çağlardan beri bir kamu nizamının en azından "asırdide" olmasının tek ve değişmez bir şartı var: "adl" ile hükümran olmak.

Devlet, bugün aba altından "bordro" göstererek, yönetici akıldan başka hiçbir akıl cinsinin hikmetine muttali olamadığı dayatmalarla ulema sınıfını yeniden hizaya geçmeye davet ediyor; ama bilmelidir ki "müdahane"ye zorladığı bu zümrenin yetiştirdiği nesiller de yarın "müdahin" olmaktan kurtulamayacaktır.

Bu yazıdaki her can acıtıcı satır, yazarını da yaralıyor ve ilzam ediyor; vebal cümlemizin boynunda. Kanun gücüyle müdahin olmuşuz ve akşam aynada gördüğümüz surat bundan sonra bize hiç benzemeyecek.

1998

30 Kasım

Akl-ı selim yine firarda! Zaman Gazetesi

28 Kasım

Aynı toprağa tutunan uzak ağaçlar Zaman Gazetesi

23 Kasım

Diz boyu siyasetsizlik Zaman Gazetesi

21 Kasım

Apo, devlet ve ilim Aksiyon Dergisi

21 Kasım

Niçin hep hataya düşmekten kurtulamıyoruz? Zaman Gazetesi

16 Kasım

Anlat anlat; heyecanlı oluyor! Zaman Gazetesi

14 Kasım

Kamera şakası mı? Zaman Gazetesi

09 Kasım

Yadırgamak! Zaman Gazetesi

07 Kasım

Yeni bir "akıl" Aksiyon Dergisi

07 Kasım

Islattıkça köpüren ucuz bir sabun markası: "Censor" Zaman Gazetesi

02 Kasım

Ya bizdensin, ya onlardan! Zaman Gazetesi

Ya bizdensin, ya onlardan!

Farklılık, doğru okunduğunda zenginliği işaret eder. Farklı olmak için ders çalışmaya, ev ödevi yapmaya ihtiyacımız yok, zaten farklıyız; ama farklılık mutlaka kutuplaşmak anlamına da gelmez. Kutuplaşmak tedirgin edici, itici, gerginlik yaratıcı bir olgu; insanları niçin kabaca "biz ve onlar" diye iki kutup halinde safa geçirmeden rahat edemezler?

"İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle" Cumhuriyet'in büyük rüyasıydı; abartılı bir tahayyüldü bu. Şu kadar milyon insanı çiğköfte yoğurur gibi halhamur etmek, toplum mühendisliği bakımından iştah kabartıcı bir proje; ama gerçekçi değil; biz insanlar farklıyız ve farklılıklarımızı koruyarak bir arada, yan yana yaşamak en tabii hakkımız. Standartlara uygun nitelikleri haiz bir toplum inşa edemeyince hesabı hemen kutuplaşmaya çevirmenin saygı duyulacak bir tarafı yok. Ne var ki birilerinin niyeti, yaptıklarının saygı duyulur bir iş olup olmadığına aldırmadan toplumda kutuplaşma yoluyla gerginlik yaratmak. Vaktiyle sağ-sol kutuplaşması vardı; Türkiye sokak sokak, mahalle mahalle, kapı kapı kutuplaştı; binlerce insanın kanı aktı. Bugün aklı başında iki insan, felsefe itibariyle siyasi yelpazenin sağında veya solunda yer aldıklarını önemsemeksizin konuşabiliyor, hatta eski günlerin dehşet ve gerginlik dolu atmosferini hatırlayıp "Ne cahilmişiz, bizi bu oyuna nasıl getirdiler, kim getirdi?" diye otokritik yapabiliyorlar. Sağ-sol polaritesi eskiyince yeni zıtlıklar peyda etmek zarureti hasıl oldu; Türk-Kürt gerilimine takriben on yılımızı verdik, takriben on yıl ve binlerce can. Şu gerginlik hiç yaşanmamış olsaydı bedavadan ne kadar sosyal ivme kazanmış olacağımızı hesap edebilir misiniz? Şimdi bir başka kutuplaşma tertibinin içinde mıknatıslanma sürecini yaşıyoruz; "laik-antilaik"miş; bakalım bu tezgah millete kaça mal olacak?

Öyle bir haldeyiz ki, "yahu yoktur böyle bir kutuplaşma, siz bu kavramları bilmeden kullanıyorsunuz" diyecek olsanız hemen Türkiye'nin temeline dinamit koyan ciddi bir tehlikeyi hafifsemekle suçlanmanız kesindir; oysaki 60'lı yıllardan sonraki siyasi görgümüz sağ-sol gibi, Kürt-Türk gibi laik-antilaik kutuplaşmasının da aslında varlık bulmadığını gösteriyor; kimsenin aldırdığı yok; ama bir kere daha tekrar edelim; sokaktaki sıradan vatandaş, okumuş-yazmış insanların teşekkül ettirdiği devlete göre fıtraten daha laik davranıyor ve düşünüyor. Laikliğin en büyük ihlalcisi kamu sektörü; ama dinletemiyorsunuz. Çünkü kamu aklı, yönetici akıl denilen şey, epeydir ortalıkta görünmüyor.

Kutuplaşmanın yarattığı tedhiş ortamı olmalı ki insanlar şimşekten ürken koyunlar gibi kendilerine en yakın melce'ye sığınabilsinler; şimşekler gürlemeli ki insanlar sakin kafayla oturup düşünme ve değerlendirme zamanı bulamasınlar, insanların korkudan ödü yarılmalı ki birbirinin sıcaklığına sokulup müşterek "düşman" karşısında safları sıklaştırabilsinler. Gergin bekleyişler, ürkütücü ajitasyonlar vuku bulmalı ki birileri "vurun kahpeye" nidasıyla kitleleri kolayca kolektif linçlerin kuru kalabalığı halinde birbirinin kanına ekmek doğratabilsin.

İnsanlar kendilerini korku sığınaklarında güvende hissetmeli ki yukardakilerin "ne idüğü" hakkında fikir yürütemesinler.

Görmüyor musunuz, yönetici cihaz açısından en ucuz ve en kolay idare etme şekli, insanları korkularından yakalayarak düşünemez hale getirmek; ondan sonra hükmet hükmedebildiğin kadar. Soru sormaya yelteneni, "Şu nazik zamanda sorulacak soru mu bu, yoksa sen de mi onlardansın?" tedhişiyle sindirmenin kolaylığını fark etmiyor musunuz?

İşte bütün mesele bundan ibaret; o karmaşık, girift, yapışkan ve vıcık vıcık gibi görünen patırtının ardında bu kadar sade ve anlaşılır bir hesap yatıyor. Bize yeniden "seç safını" ihtarında bulunuyorlar, "fırtına çıkacak; açıkta kalma, ya bizden ol ya onlardan". O lafı ne kadar severdi bizim kuşak; "ya bizden ol ya onlardan" sonra bilgiç bilgiç ilave ederdik: "Bitaraf olmak, bertaraf olmaktır, bilmiyor musunuz?"

Hangi taraftan olursak olalım, neticede "bertaraf" olacağımız kesin; farklılığa evet, kutuplaşmaya hayır!

Islattıkça köpüren ucuz bir sabun markası: "Censor"

Tartışmadan önce işin aslına bakmalı; bizim sansür deyip geçtiğimiz kelime Latince'nin Batı dillerine hediyesi: "Censor", eski Roma Cumhuriyeti'nde nüfus ve ahlak meselelerine bakan yüksek rütbeli görevli anlamına geliyor; kelimenin İngilizcedeki karşılığı da buna yakın: "Başkalarının ahlaki davranışlarını kontrol eden kişi". Aynı kökten türetilen sıfat, anlamı daha netleştiriyor; "cencorius", durmadan kusur bulan, tenkitçi demekmiş. Halbuki sansürün Türkçe karşılığı, bu gibi kafa karışıklığına meydan vermeyecek kadar sade: "Sansüre hayır!" sloganı bile, kavramın aslında hiç de matah bir şey olmadığını ima ediyor. Sloganlarla düşünüp iş görmenin zararı burada işte; "sansüre hayır" sözü çok tekrarlandığında, ortalama çoğunluk için verem mikrobu, AIDS virüsü, uyuşturucu madde veya her nevi zulüm cinsinden "apriori" bir menfilik gibi görünüyor; hele bu çığlık bir sanatçının ağzından çıkıyorsa! Sansür kavramının Türkçede hayli bozuk bir sicile sahip olması, sansür merkezli tartışmaların da çoğu kere gerçeği gizlemesine yarıyor. "Sansüre hayır" sloganına bir de şu açıdan bakmayı deneyelim: Tenkide hayır veya ahlaki kontrole hayır diye bağırmakla sansüre lanet okumak arasında hayli tereddüt öğütecek bir fark bulunduğu ortada.

Topluma yerleşmiş ahlaki standartları bile sıkıcı ve despot karakterinden ötürü manasız bulacak kertede bohem hayat tarzını benimsemiş olanlara söz yok; ama Batılı hayat tarzının bir dizi resmi ve gayri resmi "censor" süreçlerine hala itaat ettiğini niçin görmezden gelelim: İşin bir de "otosansür" boyutu var ki, sansüre hayır diyenlerin biraz nefeslendikten sonra "otosansüre de hayır" diye bağırmamaları için ortada hiçbir sebep görünmüyor. Bu durumda kimlerin gizliden gizliye kendilerine otosansür uyguladıklarını araştırmak işi bile başlı başına bir "censor" süreci teşkil ediyor ki içinden çıkabilene aşk olsun!"

Basın hayatında sansürün kaldırılmasından neredeyse bir asır sonra hala iştahla sansür tartışmalarına girişmemiz aslında "geri" adım sayılmaz; şüphesiz otosansür yaşadıkça otosansür çerçevesinin kamu alanına yansıması yönündeki istekler de daima canlı kalacaktır; fikir ve sanat eserleri söz konusu olduğunda kabarıveren sansür aleyhtarlığımız, aslında "denetim, tenkit ve kısıtlama" çerçevesinde kamu hayatının sansürsüz olamayacağı gerçeğini hep ıskalayıveriyor. "Hukuk"a uygun olsa bile her kanun, "denetim, tenkit ve kısıtlama" anlamında sansür anlamına geliyor; hürriyetin paylaşılmasından doğan bir paradoksla karşı karşıyayız. Düzen, sansür demektir; hayatın belirli alanlarına denetim ve kısıtlama getirmeden işleyebilen "düzen" yok. Kırmızı ışıkta beklemek, çimenleri çiğnememek, mesken dokunulmazlığına saygı duymak, "nezih" ortamlarda argodan kaçınmak, gecenin on ikisinde trompet egzersizi yapmamak vesaire gibi sayısız kanun, gelenek, edeb ve nezaket kuralıyla kuşatılmış durumdayız ve en ince nezaket gereği bile ucundan kıyısından sansür kapsamına giriyor. Devlet, kamu düzeni, aile ve her nevi ahenk ihtiyacı mevcut oldukça sansürden kurtuluş yok.

Sansürcübaşılarına keyiflerinden ellerini ovuşturtacak felsefi esbab-ı mucibeler sıralamak niyetinde değilim; netice itibariyle san'atın da kuralları vardır san'atta yıkılan her kuralın yerine yenisi peydahlanıverir. Sınırlılıkların mahpesinde yaşıyoruz.

İnsanın burnunu düşürecek kertede ucuz ve kalitesiz bir sabunla köpürtülen "sansüre hayır" efeliğinin ardında samimiyetten gayrı ne aransa bulmak kabil; Ak Tv'nin tam bir ay süreyle ekranları karartıldığında bu 'Zaloğlu Rüstem'lerden birinin bile gıkı çıkmadı; demokratik samimiyet gerektirir, bir de akıl. Tamam, ekranlar kararmasın; ama bilelim ki insanlar toplum halinde yaşadıkça "censor" hep mevcut olacak. Sansüre mikrop muamelesi yapanların da kafasında bir sansürbaşı oturuyor.

Delillendirmeye gerek yok; gazete okumuyor musunuz?

Yeni bir "akıl"

Aklın, çok dikkate değer bir mâhiyeti var çünkü yokluğu veya zaafiyeti farkedilmiyor; dünyanın en değerli ve en değersiz nesnesi: herkeste kâfi miktarda,

hattâ gereğinden fazla bulunduğu için râyici yok; herkes onun başkalarında kıt olduğunu zannettiği için kıymetli. Bu kadar âdil bölüşüldüğü halde, herkes o mevhîbeden yeterince hissedâr olduğu kanaatini taşıdığı halde, aklın evrensel bir geçerliliği olmaması bir başka garâbet. Mantığın temel kuralları diye bir formülasyon var şüphesiz ama akıl, mantığın kalıplarını dilhûn ettirecek derecede cevvâl, seyyâl ve zabt ü raptsız da davranabiliyor pekâlâ. "Aklın yolu bir" tekerlemesine aldanmamalı; "akıl akıldan üstün."

Aklın evrensel çapta geçerli, ezel ve ebed arasında eskimez bir sürüme sahip olmadığını belirttik ama belirli zaman dilimlerinde, belirli kültür mıntıkalarında nevi şahsına mahsus

ortak özellikler taşıdığı da vâki. Kültürlerin yükseliş devirlerinde, sadece o kültürün coğrafyasında geçerli olduğu hissedilen bir ortak akıl terkibinden bahsetmek mümkün olabilir; bu terkip, ait bulunduğu kültür coğrafyasında problem çözmekte, müşkülleri halletmekte ve özellikle abesten kaçınmakta kullanışlılığını isbât etmiş olabilir ancak "kültürel akıl" diye isimlendirebileceğimiz bu ortak idrak melekesinin râyici sonsuz değildir; o da diğer kültür unsurları gibi beynelmilel rekabette işe yarayışlığını göstermek zorundadır. Arnold J. Toynbee'nin "challenge=meydan okuma" dediği bu rekabet ortamında dışardan gelen meydan okuyucu suallere geçerli (ama dikkat, "doğru" kelimesi burada maksadı izaha yetmeyebiliyor) cevaplar veremeyen kültürel aklın güvenirliliği de sarsılacaktır. Tarih tecrübesi, bu durumda çoğunlukla meydan okuyan aklın, "kem—küm" eden akıl karşısında galebe ettiğini gösteriyor. İşte tam bu noktada kendi kendini sigâya çekecek derecede kendine güvenen kültürel aklın, dışardan yönelebilecek herhangi bir "challenge"a mâruz kalmadığı halde kendi kendini dönüştürebildiğini de farkedebiliyoruz. Öyleyse "otokritik" cihazını, her cinsten aklın sıhhat alâmeti olarak teşhis etmeliyiz.

Hukuk, aklın kodifikasyonudur

Bunca âfâkî, delilsiz ve sıhhati meşkûk hüküm cümlesini misâllendirmek gerek: Milâdî X. asırda İslâm kültürünün biçimlendirdiği akıl, Müslüman topluluklara doğru ve verimli istikametler (orientation) kazandırmıştı; bu başarıyı X. asırda Müslüman toplulukların şaşırtıcı derecede vâsî siyâsî hükümranlıkları ve fütûhatı ile özdeşleştirmiyorum; onlar yaşadıkları dünyayı iyi yorumlayan, eşyâya kendine mahsus bir mânâ veren, fizik ve metafizik vâkıalar arasında münâsebetleri iyi anlayan bir bakış kazanmışlardı. Yaşadıkları dünyâya hukukî bir anlam vermeleri ve bu anlama kendini yeniden üretebilecek derecede devamlılık kazandırabilmeleri (fıkh), başarılarının özünü teşkil ediyordu. Fıkhî üretkenliğin kısırlaşması "İslâm aklı" ismini verebileceğimiz enerji kaynağının zaafiyetine yol açtı. İslâm'dan önce "Roma", aynı teorik çerçevede başarılı bir "mâ'şeri akıl" inşâ edebilmişti; bu başarının "hukuk"la ilgisi gözden kaçmayacak ölçüde bârizdir çünkü bir kültürün inşâ ettiği hukuk, o kültür coğrafyasında mâ'şeri aklın kodifikasyonu anlamına gelir. Ancak hukuk mârifetiyledir ki kültürel akıl, üzerinde mutabakat edilen, yol gösteren, problem çözen ve yarını projelendirebilen bir yaygınlık, yâni mâ'şerilik kazanabilecektir.

XVI. yüzyıldan sonra batı—Avrupa'da yeni bir mâ'şeri aklın kesifleşmeye başladığı görülüyor; hiç şüphesiz bu yeni aklî üslûp, bütün benzerleri gibi bir terkibin mahsulüdür ve bu mânâda gökkubbe altında hiçbir şeyin "yeni" olmadığını tartışmak gereksizdir. "Ratio"yu belkemiğine yerleştiren bu yeni kültürel akıl, müteakib asırlarda maddî planda dünya hükümranlığını da ele geçirdi ve kaçınılmaz olarak kendi hukukî kodifikasyonunu gerçekleştirip taklid edilebilir, tekrarlanabilir ve üretilebilir bir mahiyet aldı.

İki yanlış bir doğru etmez

Bu tasvir denemesinin, —gereğinden fazla kısaltılan bütün süreçlerin karikatür etkisi yaratması önlenemeyeceği için—yer yer soru işâretlerine yol açması kaçınılmazdır; ama asıl problem şurada: Bugün hem İslâmî akıl geleneğini, hem de belkemiğinde ratio'yu saklı tutan batılı aklı tevârüs etmek iddiasında bulunan bir toplum olmamıza rağmen gerek ferdî, gerek içtimâi plânda aklîliğin tam aksine "abes"e mahkûm olmuş durumda bulunuyoruz. Her hâl ü kârda yeni bir akıl terkîbine vâsıl olmamız kaçınılmaz görünüyor. Başarısını, parlak tarihi kariyeriyle ispatlamış olan İslâm kültürünün inşâ ettiği İslâmî aklın, üstünlüğü hâlâ tartışılmaz gibi görünen batılı akılla terkibinden nasıl olup da "abes"i istihrâc ettiğimiz başlı başına bir meseledir ama abesle iştigal ettiğimiz, herhalde en az su götürür hakikatler cümlesindendir. Batı kültürünün câzibesine kapıldığımızdan beri batılı aklı "gülüyle dikeniyle isticlâs" etmek yerine onu arabesk bir "kolaj"a tâbi tutmamızın bir hatâ olduğu söylenebilir; aynı hatâ riski, İslâmî aklı yeniden üretmeyi denemek yerine onu en zaafiyetli hâliyle taklid etmek tavrı için de geçerlidir düşüncesindeyim. Neticede ortaya kaotik bir süreç çıkıyor; bu sürecin tutarlı bir bütün halinde kendi hukukunu kodifiye etmesi esasen beklenemezdi; şu an mer'iyette bulunan hukuk nizâmımız işbu eklektisizmin bütün zaaflarıyla mâlul olduğu için hızla tıkanma noktasına doğru ilerliyor.

Bize yeni bir akıl lâzım; sözümün başından bu yana tasvire çalıştığım üzere "yeni bir akıl"ın kendiliğinden zuhûr etmesini beklemek, en azından adâlet fikrine aykırı görünüyor. Diğer yandan birkaç asırdan beri üzerinde ümitsizce gayret sarfettiğimiz batı'nın "fikri bikri ile doğu'nun akl—ı pirânesini" izdivâç ettirmek projesinin de pek matah neticeler doğurmadığını farkedecek kadar tecrübe sahibi olduğumuzu varsayıyorum. Bu terkibin niçin muvaffak olmadığını merak ediyoruz; basit bir hesap; terkib, terkibe katılacak unsurların en sağlıklı uzuvları ile yapılsa gerektir. Batılı aklı kanatlandıran "ratio", bizim zihin dünyamızda metafizik "haşere"leri kovmak için başvurduğumuz bir aeresol olarak rağbet buldu; aydınlanma düşüncesinin aydınlanma metodlarına değil, batıda çoktan fersûdeleşmiş neticelerine iltifat ettik. "Hayatta en hakiki mürşid ilimdir, fendir" sözünü dağlara taşlara yazmaktan usanmazken ilmî süreçleri öğrenmek yerine "alaturka kestime"leri kolaylığından vazgeçmedik. Çünkü biz "ilm" değil "füsûn" peşindeydik; ilimle uğraşacak kadar vaktimiz yoktu, "abra kadabra" istiyorduk. Bugün gele gele vâsıl olduğumuz yer, "abra kadabra" ile ilim yapılamayacağını farketmekten ibâret; farkettik mi sahiden?

Kim çalışır bunca "ev ödevi"ne?

İslâmî aklın yeniden neşv ü nemâ bulmasını ummak için hangi "ev ödevi"ni lâyıkıyla yerine getirdiğimizi sorgulamak da mânidardır? "İslâm" kavramı hakkında ne kadar titiz ve hattâ kavgaya müheyyâ bulunsak da İslâm'ın ne idüğü hakkında ciddî bir tetebbuâ gönüllü olup olmadığımız hâlâ câri bir sualdir; doğrusu biz İslâm'dan da bir "abra kadabra" kolaylığı beklemiştik ve bu bekleyişimizin el'an sürüp gittiğini söylemekten ızdırap duyuyorum.

İçinde debelendiğimiz abes iklimi o kadar kesif ki ihtiyaçlarımızı "aklî" bir silsileye sokmakta bile zorlanıyoruz: Evvelâ şunu kabul etmeli; "akl"a ihtiyacımız var; hem ferdî plânda, hem "yönetici akıl" plânında. İkincisi, "nasıl bir akıl?"; şu kertede, kendi içinde tutarlılığı olan, kendi içinde bir bütün teşkil eden cinsten bir akıl olmalı, isterse belkemiğinde "ratio" bulunan cinsten olsun.

Kendi kültür çevremiz dahilinde yeni bir akıl terkibine ulaşma ihtimâlimiz var mı? Elbette var ama bu hedefe ulaşmak için entellektüellerin "entel"lik yutturmacısını terkedip bir an önce kendi kültür kodlarını öğrenmeye başlamaları gerekiyor; muazzam çapta gayret sarfetmeden yeni bir akla erişme ihtimâlimiz bulunmuyor; bu işin "kolay"ı yok, en hâlisinden entellektüel gayret gerektiriyor bu iş, bunca zahmeti kim ihtiyâr eder?

Kelimelerin cinsiyetsiz, kavramların amip gibi omurgasız olması bu yüzden; "cümle"yi bile katletmişiz, fikir yerine öfkeyle, "alta düşmeme" refleksiyle, takım oyununun küçük heyecanlarıyla yetinip gidiyoruz. İlim hayatımız maskeli balo, siyâsetimiz cirid meydanı, "hakikat"in râyici kalmamış.

Ümit yok mu? Var, akılsızlığın dibe vurmasını bekliyoruz; o zaman "taze bir besmele" ile işe sıfırdan başlayabiliriz.

Yadırgamak!

Polemiği sevmiyorum; hele bir başka yazarın yazdıklarından hareketle polemik gibi algılanabilecek tartışma berzahlarına girmek hiç tarzım değil; ama cumartesi günü Hürriyet gazetesinde genel yayın müdürü Ertuğrul Özkök'ün yayınladığı "Entelektüel Haymatloslar" başlıklı yazı, çok önemli bir zihni dönüşümün işaretlerini taşıdığı için üzerinde durulmağa değer göründü bana. Sayın Özkök yazısında özetle, takriben bir hafta evvel Hürriyet'in manşetinde yer alan "Manyağa bak!" ibaresini savunuyor. Üstelik bu savunma yazısı, baştan sona bize hiç de yabancı gelmeyen kavramlarla örülmüş. Mesela, "Pespaye bir marjinalliği entelektüellik zanneden veya entelektüelliğin tek biçimi diye yutturmaya kalkışan zihniyet... Milli olan her yaklaşım biçimine karşı çıkan bu sözde aydın tipi, bu ülkenin düşünce mahallelerinde külhanbeyliği yaptığı sürece, ona milli olan duyguları hatırlatacak bir karşı zihniyet de yaşayacaktır... Türkiye yıllardan beri düşünce dünyasında ali kıran baş kesen bir entelektüel haymatlosluk olayı ile karşı karşıya..." Ve devamında Sayın Özkök, -mefhumun muhalifinden hareketle- halkın düşündüğünün yanında olmaktan, vaziyet alışlarda "milli" davranmaktan, düşünce konusunda insanın bir pasaportu olması gerektiğinden, zihniyet vatansızı olmanın doğru olmadığından bahsediyor ve ilave ediyor: "Bu ülkede bütün aydınlar haymatlos değil; kafalarında millilik duygusunu taşıyan gerçek aydınlar da var. Bu coğrafyada Türkiye'nin ancak böyle sağlam bir millilik duygusu ayakta kalabileceğine inanan aydınlar var. Yani kolay olanı değil, zor olanı seçen gerçek entelektüeller."

Başkalarının ne kadar milli veya milliyetçi olduğunu; ancak bizim tayin ettiğimizi vehmetmekle geçen delikanlılık devrimiz çoktan gerilerde kaldı; ama yukarıdaki satırlarda iktibas ettiğim şu satırları "delikanlılık" eyyamında okusaydık, eminim benimle birlikte bütün nesildaşlarım, "kim bu ağabey, ne kadar sıkı millici yazı yazmış" diye sevinir, üstelik bu yazının, yayınlandığı gazeteyi de bir ölçüde ilzam ettiğini düşünerek gururlanırdık. O naiv devrimizin üstünden neredeyse otuz yıl geçti; o otuz yılın ortasından da 12 Eylül silindiri!

Bilenler biliyor, benim neslimin bütün eli kalem tutanları, elimiz kalem tutmaya yettiği günden beri Sayın Özkök'ten iktibas edilmiş şu satırların satır aralarını dolduran binlerce sahifelik yazılar yazdık; aydınımızın yabancılaşmasından, milli ve yerli değerlerden bihaberliğinden, kelimenin hakkını vererek "milli" olmazdan evvel evrensel olunamayacağından bahsettik durduk. Şimdi onca sene sonra bu satırları okurken nedense delikanlılık günlerindeki yürek sıcaklığını ve safiyeti hissedemediğimi hüzünle fark ediyorum. Kelimeler, hemen hemen aynı kelimeler; yazar "milliyetçilik" dememek için "milli" kelimesini gramatikal açıdan hayli zorlayan yeni kavramlar telaffuz etmeye çalışmış olsa da fikirlerde büyük bir değişiklik yok; ama onları okurken kapıldığım "içi boşalmışlık" duygusunu nasıl izah etmeliyim; içi boşalan kim; biz mi, kelimeler mi?

Vaktiyle "biz de milliyetçiyiz yahu, milliyetçiliğin tapusu sizin üstünüze mi, bu memlekette sizden başkasının milliyetçi olmaya hakkı yok mu?" diye köşeye sıkıştırdığımız (ve tabii hata ettiğimiz) insanların bunaltısını şimdi daha iyi anlıyorum; bugün, benim hissettiğim şeylere yakın bir itirazı dillendirmeye çalışmış; ama sonradan "vazgeçmiş" olmalılar.

Ertuğrul Özkök'ün sekiz sütuna çektiği "Manyağa bak" manşetini, içindeki fikir hamulesinden ziyade gazetecilik zerafeti bakımından yadırgamıştım; hala aynı fikirdeyim; ama bu manşete yönelen tenkitleri cevaplandırırken alelacele atladığı "millilik" mevziini de, -koordinatları itibariyle- yadırgadığımı da söylemeliyim. O muktebes satırların altına nerede görsem imzamı atabilirim; o başka. Ama sanki bu alıntılar bize "yeni bir tavır alış"ın habercisi gibi göründüğünden mi nedir yine de yadırgamaktan kendimi alamıyorum.

Üstelik o satırlardaki "sözde entelektüel", "sözde aydın" tamlamaları da bana hiç yabancı gelmiyor; şu yakınlarda bir yerde okuduğumu hatırlıyorum; ama nerede?

Siz hatırlayabiliyor musunuz?

Kamera şakası mı?

Ben yine aynı yerde duruyorum. Türkiye, bugün değilse bile yarın çeteci-işadamı-siyasetçi muaşakasının sebep olduğu kirlilikten arınabilir; bugün değilse bile yarın Türkiye hakikaten bir hukuk devleti" sıfatına hak kazanabilir. Enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi, işsizlik illetinin ortadan kaldırılması gibi devasa problemlerin bugünden yok edilmesini imkansız görmüyorum. Ama hakikate karşı hürmetsizliğin bedeli büyüktür. Bir süreden beri

ilim dünyamıza hakim olan yönetim anlayışı, artık "yüz kızartıcı suç" mesabesine ulaşmış bulunuyor.

Nereye gidiyoruz? Bir ülkenin üniversiteleri, o ülkede hakikate karşı vaziyet alışın en sadık göstergesidir. İlmi kariyer basamaklarında didinen insanların her biri, mutlak hakikatten kendi ihtisas sahalarına düşen payın salih bir vizyonuna erişmeyi gaye edinmişlerdir; kısaca ilim adamı bir hakikat arayıcısı hatta hakikat meclubudur. İlim kavramına dünyanın her yerinde atfedilen saygı, ilimle hakikat arasındaki sarsılmaz münasabetten doğuyor. Bir ilim adamının kalitesini tayin eden yegane faktör, onun hakikat karşısındaki mevzii ve "orientation"udur. Bu kalite ancak tek nokta-i nazardan kritik edilebilir; eser! İlim vadisinde liyakatin elle tutulur kriteri "eser"dir. Bir üniversite mensubunu kanuni bakımdan muahezeye tabi kılabilecek ikinci ve "ikincil" faktör ise kanunda daha önce ta'dad edilen "yüz kızartıcı suç"lardan birinin veya birkaçının faili olmaktır. Bunlar haricinde bir ilim adamını siyasi, dini, felsefi içtihadı dolayısıyla itham ve muaheze etmek yanlıştır. Fikir hürriyeti akademi ikliminin oksijeni gibidir; hangi gerekçe ile olursa olsun yönlendirmeye, tahdit etmeye veya azaltmaya kalkışılırsa görünüşte yine üniversiteleriniz olur; ama binalardan ibaret kalır; içinde hakikate sırtını dönmüş veya geçici bir zaman için olsa bile hakikati ihmal etmeye rıza gösterebilmiş insanların doldurduğu binalar aslında boştur. İlmi araştırma usulleri nasıl standartsa ve uluslararası bir müştereklik gösteriyorsa üniversite kavramı da böyledir; "biz biliriz işlerimizi / işimiz kimseden sorulmamıştır" zihniyetinde ısrar olunursa neticede ortaya üniversite değil, "sistem akademileri" çıkar.

Hiç kimsenin, "Üniversiteleri sistemin gereklerine itaatkar hale getireceğim" gerekçesiyle Türkiye'nin hakikat karşısındaki duruş ve istikametini tefessüh ettirmeye hakkı yoktur. Bugünden yarına üniversiteleri, öğrencileri ve öğretim üyeleri ile birlikte önceden hazırlanmış bir şablona göre "disipline" etmek mümkün; esasen yapılan da bundan başka bir şey değil; ama bir toplumun hakikat şuurunu bu usulle yeniden tanzim etmek mümkün değil, çünkü bu, insanın naturasına ve tarih tecrübesine aykırı. Kısa zamanda üniversitelerin köle ruhlu, hakikate karşı hassasiyetini kaybetmiş, bordro üzerindeki kargacık-burgacık rakamlardan başka her şeye saygısını yitirmiş insanlardan mürekkep bir topluluk haline getirildiğini farz edelim; rejim bu vasıftaki insanlarla nereye kadar gidebilir? Hakikat, insanın ve insan topluluklarının en tabii ihtiyacı; hakikat duygusunu kısa vadede baskı altına almak kolay çözüm gibi görünüyor; ama orta vadede bu cürmün diyeti yoktur.

Cumhuriyet bizden "fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller" istiyor; açık konuşalım, yeni uygulama ile bu niteliklere uygun nesiller yetiştirilmesi mümkün değil. Cumhuriyet uğruna "az demokrasi"ye bile razı olanların aslında cumhuriyete bile saygısı olmadığı aşikar; travmatik bir tezat bu! Böyle akıl yürütme, ne "aydınlanma" akımının ürünü olabilir, ne de kaba pozitivizmin. Bir yazımda, bütün zaaflarına rağmen "aydınlanmacı rasyonalizm"e bile

razı olduğumuzu belirtmiştim: Yirminci yüzyıla bir arpa boyu kala bizi XVIII. yüzyılın zihni argümanlarına bile razı eden hikmet-i hükümete ne demeli?

Haydi, birisi çıkıp da, bütün şu olup bitenlerin kaba bir kamera şakası olduğunu söylesin artık; bunaldık!

Anlat anlat; heyecanlı oluyor!

"Gündem", kamuoyunun burnuna geçirilmiş bir halka; Türkiye'yi hükümet değil "gündem" yönetiyor. Son birkaç ayda Türkiye'nin gündemine ansızın giriveren şaşırtıcı gelişmeler, sadece kamuoyunu değil hükümeti de dümen suyunda götürüyor. Haber bültenleri! Brezilya dizilerine döndü. Kamuoyu, olup-biteni, kamu hayatından dışlanmış olmanın verdiği sükunet ve yabancılaşma hissiyle karışık, damakta turşu suyuna benzer bir susuzluk yaratan bir iştiha ile izliyor. "Daha" diyor, kendisine gösterilenin aslında gerçeğin küçük bir fragmanı olduğunun farkında.

Gündem mühendisleri, küçük yanıltmacaların kazandırdığı gündelik zaferlerle kendilerini mağrur hissedebilirler; ama gerçekte onların durumu "altın beyinli adam"a benziyor. Hikaye malum; adam, günün birinde beyninin som altın olduğunu fark ediyor ve her nasılsa kafatasını açarak ihtiyaç duydukça beyninden altın parçaları kopararak harcamaya başlıyor. Günün birinde onu, tırnaklarının dibine bulaşmış birkaç altın zerresi ve boş bir beyinle bir sokağın kuytusunda buluyorlar. Netice malum!

Gerçeklerin günün birinde ortaya çıkmak gibi bir tabiatı vardır derler; gündem mühendislerinin taktik mücadelesinde her gün, tanınmaz hale getirmek için akla sığmaz makyaj hileleri yapılsa bile gerçeğin küçük parçaları fırlatılıyor ekranlara. Makyaj yanıltıcı olsa da gerçeğin tabiatı değişmiyor. Biz bir oyun seyrediyoruz; ama aktörler gerçeği oynuyorlar. Kamuoyu belki oyunun bir parçası; ama netice itibariyle seyirci; olup-bitenden dışlanmış, izole edilmiş ve sahnedekilerle arasına dikenli teller, mayınlı mıntıkalar konulmuş seyircileriz biz. Aslında tamamen masum değiliz. Günaşırı "arena"ya koşup arslanlarla kölelerin sonu malum mücadelelerini seyretmekten zevk alıyoruz. Kim kazanırsa kazansın bizim durumumuz değişmiyor; ne arslanız, ne köle! Sadece seyirciyiz ve bizi seyirci olmaya alıştıranlar, her halükarda gösteriyi devam ettirmeleri gerektiğini biliyorlar.

Arenada günün programı değişiyor; ama gösterinin tabiatı değişmiyor; sonuçta arslanlar köleleri parçalıyor ve karnını doyuruyor. İki program arasında hangi aktörün köle, hangisinin arslan kostümü giydiği fark etmiyor bizim için. Her gündem değişikliğinde "altın beyinli adam", beyninden tırnaklarıyla kazıdığı birkaç parça altını daha sunuyor bize. "Öldür" diye haykırıyoruz, "oyunun kuralı bu; öldür! Ölümün huşunetini seyretmek için koşuyoruz biz bu arenaya!"

İçimizde en safdil olanlar bile, bir süre sonra kölelerle arslanların kapatıldığı kafesle şeref tribünü arasında anlamlı bir bağıntının olduğunu sezmeye başlıyor. Günün birinde, şeref tribünündeki erguvani kaftanlardan birisi arkasından iteklenerek de olsa arenaya fırlatılınca heyecanla ayağa kalkıyoruz; "İşte adalet yerini buldu!" Sonra arslanlar işini görüyor; şeref tribününde oturan adamların giydiği erguvani kaftanını yeldire yeldire aç bırakılmış vahşetin önünden kaçacak yer bulamayan ikbal düşkününün parçalanmasını keyifle, lezzetle seyrediyoruz. Sonra sessiz bakışlarımız yeniden şeref tribününe yöneliyor; "Ne yani, bu kadar mı, hepsi bu mu gösterinin? Daha... daha!..."

Bizi arena gösterileri ile avuttuklarını, manipule ettiklerini hatta aldattıklarını sananlar yanılıyorlar; biz, sıranın onlara geleceğini seziyor, biliyor ve dikkatimizin dağıtılması için araya sokulmuş küçük hokkabazlık numaralarını ipteki cambazı, bisiklete binen palyaçoyu aynı keyifle; ama içtikçe susuzluk hissini yoğunlaştıran bir iştiha ile seyredip duruyoruz. Cambazı seyrederken ceplerimizin boşaltılmasına, zihnimizin çelinmesine pek aldırış etmiyoruz; çünkü dikkat etsek de sonuç değişmiyor. Nasıl olsa gösteri devam ediyor; sahnedekiler, gerçeği oynuyorlar; ama biz oyun seyrettiğimizi sanıyoruz; ne fark eder ki?

Günler, aylar ve yıllar böyle geçiyor; bugünlerde sahneye itilen yeni palyaçonun numaraları ile avunmaktayız; ama şeref tribününde yeni hareketlenmeler olduğunu sezmek de mümkün. Yukarılarda tedirginlik had safhada; arslanlar, iştah açıcı ve semiz bir avın kokusuyla daha şimdiden ağızlarını şapırdatmaya başladılar bile.

Bize gelince; hiç fark etmez; gösteri devam etsin yeter!

Niçin hep hataya düşmekten kurtulamıyoruz?

Olup bitenler görünürde akli bir teselsülün eseri imiş gibi görünüyor; ne var ki ma'şeri şuurumuz zayıflatıldığı ve fikr-i takib hissimiz avareleştirildiği için makul gibi görünen fikri teselsülün son birkaç halkası dışında daha derine ve eskiye gidebilmek mümkün olmuyor.

Yine sokaklardayız. Haklı bir dava için eylem yaptığına inanan yüz binlerce insan İtalya'ya ve "itibarlı misafiri"ne lanetler yağdırıyor. Her nedense Türkiye'de kamuoyunun fazla inceleyip-kurcalamadan "tek ağız-tek yürek-tek bilek" haline getirildiği günlerde içimi bir ürperme kaplıyor. Kalabalıkların sel gibi aktığı, kitlelerin; ancak slogan ve heyecanlı çığlıklarla düşünebildiği (veya düşünemediği) ortamlarda kapıldığım tedirginlikten rahatsızlık duyup kendimi hesaba çekiyorum, "Ne oldu sana? Gençlik yıllarında nerede bir dalgananan bayrak görsen yüreğin kabarır, önünü-ardını düşünmeden akli melekelerini sloganların idare ettiği kitleye emanet ederdin? Milli hislerin mi zayıfladı? Ne oldu sana ki, böyle soğukkanlı oturup bütün sinir uçlarını teyakkuz haline getirerek 'yine dolmuşa mı bindiriliyoruz?' tedirginliği ile öküz altında buzağı arıyorsun, ne oldu, ne oldu ki böyle milletinin coşku ve heyecanını bölüşmek yerine tedirginleşiveriyorsun?"

Kendimi hesaba çektiğim suallerin cevabı bende mahfuz; ama bir hadiseyi doğru anlamak ve yorumlamak için sebep-sonuç ilişkilerini gidebildiği kadar geriye götürmek ve açılabildiği ölçüde genişletmek, "doğru düşünme" cehdinin ilk lazımesi. Kamuoyunu harekete geçirmek için sebep-sonuç ilişkilerinin son birkaç halkasına kuvvetli atıflarda bulunmak suretiyle kamuoyunu yönlendirmek artık çocuk oyuncağı haline geldi. Halbuki ilim, mümkün mertebe bütünü görmeyi, parça-bütün münasebetlerini fark etmeyi ve parça hakkında esaslı bir fikir sahibi olduktan sonra bu ameliyeli parçadan bütüne, bütünden parçaya doğru gerekirse defalarca tekrarlamayı emrediyor; gerçeği aramanın, ara ve nihai kararlarda mümkün mertebe hata yapmadan olup-bitene dair bir tasavvur oluşturmanın "vahy" ve "hads" haricinde daha geçerli bir usulü yok. Bir problemin çözümü işlem basamaklarından meydana geliyor; hal-i hazırda yapılan şey, diyelim ki on basamaklı işlemin son üç basamağına dayanarak problem hakkında fikir yürütmeye benziyor ve hata buradan kaynaklanıyor.

Niçin hep hata yapmaktan kurtulamıyoruz; niçin bütün akıl yürütmelerimiz -görünürde kendimizi haklı hissetmemize yol açsa bile- bizi irrasyonel sonuçlara götürüyor? Çünkü hakikate karşı itinasız bir duruşumuz var; hakikate karşı samimi olamadığımız için, hakikati incitiyoruz. Hakikate karşı itinasızlık, neticede hakikati küçümsememize yol açıyor. Türkiye'de işler -görünürde- hakikate aykırı olsa bile kişilere, kurumlara birtakım avantajlar sağlıyormuş gibi seyrediyor; öyleyse eğri oturup doğru konuşalım; avantajı hakikate tercih ediyoruz. Bütün kurnazlıklar kısa vadeler için cari. Doğru akıl yürütmenin vadeyle ilişiği yok.

Hatalarla mülemma bir işlem dizisinin herhangi bir basamağında hakikate dönüş yapmak mümkün; ama samimiyetle! Samimiyet, işlem dizisinin hangi basamağından itibaren hata yapıldığını kabul etmekle başlıyor. Hata yapmak kim, biz kim? Hata yapmak, bizde sadece teorik planda kabullenebileceğimiz beşeri bir zaaf. Hatayı genellikle ya muhalefet yapar, ya dış güçler ya da içimizdeki düşmanlar. Hatayı samimiyetle kabullenmeden hakikatin gönlüne girmenin çaresi yok. Neticede ortada kaba bir irrasyonalite, bir saçmalıklar ve ahmaklıklar dizisi olarak tecelli eden hata zinciri, Türkiye'de kolektif aklı henüz ilkmektep şehadetnamesinden mahrum bir seviyede gösteriyor.

Bugünlerde herkes ya İtalya'ya küfrediyor ya Apo'ya. Eski hatalar, yeni hatalarla tahkim ve takviye ediliyor. "Biz nerede yanlış yaptık?" diyebilen nadir; sokaklar yine öfkeli kalabalıklarla dolu.

Hakikat bizsiz de tecelli eder; hakikati sistematik tarzda taciz etmekle hakikati geriletemezsiniz; olan bize olur; olan da budur.

Apo, devlet ve ilim

Apo'nun miadı galiba, o meşhur video görüntüleri TRT'de ilk defa yayınlandığında dolmuştu.

Görüntüler "iflâh etmez" cinsindendi, hatırlayacaksınız: Muhtemelen sarhoş veya herhangi bir keyif verici maddenin verdiği esriklik halinde Apo, oturduğu yerde, ayakta "hazırol"da duran dişi militanlarına "aşk" hakkında ahkâm kesiyordu. Söyledikleri, mizah edebiyatının şâheserleri arasında yer almayı hak edecek derecede zekâ ürünü olmasa bile komikti. Aşktan yorgun olduğunu ileri sürüyor ve militanlarına bir nevi "aşk poetikası" üzerine teorik vecizeler sunuyordu. Ne var ki bu esnada sözlerinin "ciddiyeti"ne hiç yaraşmayacak el—kol hareketlerinde bulunarak göbek nahiyesinde yukarı doğru sıyırdığı kazağının altında sık sık karnını kaşıyor ve âdetâ terör yoluyla kazandığı vahşi şöhretini bozuk para gibi harcıyordu.

Hemen o anda, "bu kaset TRT'nin eline nasıl geçmiş olabilir?" diye düşündüğümü hatırlıyorum. Görüntüler gizli kamera eseri olmayacak derecede alenî açılardan çekilmişti. Belli ki bir örgüt görevlisi, ilerde örgüt arşivine koymak veya "hizmet içi eğitim" çalışmalarında istifade etmek üzere "belgesel" görüntüler derlemek maksadıyla hadiseyi kaydediyordu. Bu "karizma kırıcı" görüntülerin hangi amaçla çekildiği, çekildikten sonra hangi kanalla TRT'ye kadar ulaşabildiğini bilmiyorum ama bildiğim bir şey var: O görüntüler Apo'nun kayıtsız—şartsız destekçilerini bile liderleri hakkında bir kere daha düşünmeye davet edecek kadar açık mesajlar taşıyor ve "sonun başlangıcı"nı imâ ediyordu.

Apo'nun sevenleri ve destekleyicileri tarafından bir "millî mücadele" kahramanı olarak görüldüğünü veya öyle takdim edilmeye çalışıldığını hep hissettik ama gerek mücadele usulleri, gerek entellektüel kabiliyetleri ve birikimi açısından Apo'nun "liderlik" vasıfları, tarafsızları bile etkileyecek ve onlarda saygı uyandıracak bir kalibreye hiç yaklaşmadı. Apo, nereden bakılırsa bakılsın soğuk savaş döneminin sert ideolojik retoriğinden vazgeçmeyen, daha başından itibaren dış güçlerin ve yabancı istihbarat servislerinin istismarına açık olduğu âşikâr, orta zekâ seviyesinde bir gerilla önderi intibaını verdi ve hep öyle kaldı; şaşırtıcı olan temsil ettiği örgütün, Türkiye gibi bir bölge gücünü askerî, siyasî ve iktisâdî bakımdan en azından onbeş yıl boyunca bloke edebilmesiydi; bu şüphesiz örgüt açısından büyük başarıydı ama bu başarıyı Apo'nun önderlik kabiliyetlerine hamletmek doğrusu hiç güvenilir bir akıl yürütme olarak görünmüyor. Örgütünün kanlı eylemleriyle siyasi talepleri daima birbiriyle çelişti durdu. Dışardan bakıldığında Marksist—Leninist çizgide siyâset yapıyor görüntüsü vermesine rağmen ırkçı izlenimi veren eylemlerde bulundu; buna rağmen soydaşlarına tarih boyunca yöneltilmiş en ağır hakaretlerin yine Apo'nun ağzından döküldüğüne de şahit olduk. Bu çelişkiler, onun gerçekte liderlik vasıflarına sahip olmadığı halde bir imaj mühendisliği gayretiyle sanki kusursuz bir lider imiş gibi takdim edildiğini düşündürüyor.

Apo, 70'li yıllarda çok etkili olan Marksist—Leninist siyaset geleneğinin başarılı bir temsilcisi de sayılamaz; aksini iddia etmek Türkiye'deki Marksist—Leninist çizginin entellektüel birikimine karşı haksızlık olur. Doğrusu Apo'ya karşı olanca soğukkanlılığını koruyarak ilmî ve tarafsız hükümlerde bulunabilecek bir gözlemci olduğumu ileri sürmüyorum. Apo'nun temsil ettiği hareket, 75 yıllık Cumhuriyetimizin karşılaştığı en ağır iç ve dış tehdidi

oluşturdu. Hükümet yetkilileri bu ilan edilmemiş savaşın "otuz bin şehid"e mal olduğunu söylediler; işin maddi bilançosu ise en azından 80 milyar doları aşmış durumda. Böyle ağır bir zayiatın görünürdeki müsebbini önyargısız değerlendirmek mümkün değil. Buna rağmen mümkün olduğunca insaftan ayrılmamaya çalışarak kendime şu soruyu yöneltiyorum: Bu adamda hangi liderlik vasıfları vardı ki, onbeş yıl boyunca Türkiye'yi çok ciddi surette tehdit edebilecek, demokratikleşmesini ve kalkınmasını engelleyebilecek bir performans gösterebildi? Bu adam uğruna canlı bomba türünden intihar eylemlerine girişenler, kendilerini yakmaya, açlık grevlerine girmeye kalkışanlar veya yıllar boyunca kuru ekmek kemirerek yalçın dağ kuytuluklarında askere silah çekip genç yaşta ölümü göze alanlar bu adamda ne buluyorlar ve ona baktıklarında ne görüyorlardı? Bu suale anlaşılır bir cevap bulabilmem çok zor; kıyıcılığı, kabalığı ve birikimsizliği ile Apo milyonlarca insanda sempati uyandırabilecek hiçbir vasfa sahip değilken, İtalyan Cezaevinde bulunduğu şu anda bile nasıl oluyor da hâlâ Ortadoğu'nun önemli şahsiyetlerinden birisi olmak rolünü sürdürebiliyor?

Suallerim muallâkta duruyor çünkü ben bugüne kadar devletin, üniversitelerimizin veya sivil kuruluşların güneydoğu raporları arasında bu hususu derinliğine tahlil eden bir etüde raslamadım. Üniversitelerimizde onca sosyoloji ve antropoloji kürsüsü mevcut ama her "alan araştırması" için vilayetten, ilgili bakanlıktan izin almak gibi mevzuat engellemelerinden kurtulup da ne zaman bu gibi hayati suallere eğileceklerini bilmiyorum. Türkiye'de sosyoloji etüdlerinin —genel anlamda—olup biteni geriden takib etmek veya bilineni tekrar be tekrar araştırmak gibi talihsiz bir çizgisi var. Belki de bu yüzden ülkemizde "din" vâkıasının anlamı, boyutları ve önemi gibi çok hayati bilgiler, ilmî etüdler yerine köşe yazarlarının önyargılı projeksiyonlarından karşılanıyor, belki bu yüzden Apo hakkında fikir yürütüp onu tanımaya çalışırken, "çetecibaşı, hain" gibi beylik gazete tabirlerinin muğlaklaştırdığı zihin duvarlarına çarpıp geri dönüyoruz. Halbuki "laik devlet" bilmediği konularda önyargılardan değil ilimden yardım istemek zorundadır. İlim, laik devletin düşünme, araştırma, değerlendirme ve hüküm verme tarzı olmalıdır; devlet dostunu da düşmanını da ilimle tanımak zorundadır; buna mecburdur çünkü ilimden başka müracaat edebileceği hiçbir vâsıta yoktur.

Diz boyu siyasetsizlik

STV'de İlber Ortaylı Hoca, İtalya'nın hiçbir makul gerekçesi mevcut değilken çıkardığı siyasi kriz üzerine çok olgun bir değerlendirme yaptı. Büyük devletlerin siyasi davranışlarını dengeleyici bir rol oynayan bürokrasinin bugünlerde İtalya'da devre dışı kalmış gibi göründüğüne işaret ettikten sonra Türk kamuoyundaki gösterileri "estetik ve temkin yoksulluğu" bakımından yadırgadığını söyledi.

Yunanistan'ın bile kabulden sarf-ı nazar ettiği bir tescilli teröristi İtalya'nın neredeyse bağrına basması, kolay anlaşılır bir siyaset gibi görünmüyor; "bürokratik temkin ve dengeleme cihazı"nın İtalya'da dumura uğraması şaşırtıcı; bizde ise alışıldık bir görüntü. İtalya'nın tez

zamanda başına bela kesilecek bu terörist makulesine, "nerelerde kaldınız; gözümüz de yollarda idi" muamelesine tabi tutması ile bizimkilerin alamayacaklarını bile bile iade talebinde ısrar ederek Türk kamuoyunu galeyana getirmesi bir fotoğrafın aslı ile arabı arasındaki benzerliği andırıyor. Akdeniz milletlerine has sıcakkanlılık veya temkin hissinden uzaklık böyle tecelli ediyor olsa gerek.

Ne var ki ben İlber Hoca'nın 'estetik yoksulluğu' tabirine takıldım kaldım. Hiddet ve infial halinde bile estetik kaidelerin çerçevesi içinde kalabilmek doğrusu büyük meziyet. Bu tenkid, öfkenin bile üslube çekilmesi gereğini hatırlatıyor. Kitle davranışlarından estetik olgunluk ve seviye bekleyecek içtimai görgüden henüz hayli uzağız; ama en azından öfkemizi akılla dengeleyebilirdik. İlkokul yıllarındayken hükümet meydanında Makarios'un kuklasının yakıldığını seyretmiştim; aynı kaba saba kukla birkaç gün evvel "Apo" suretinde yeniden tutuşturuldu; İtalyan bayrağı da cabası. Bayrak yakmak bize yakışmıyor. Kendi bayraklarına hürmet gösterilmesini bekleyenler, başka ülkelerin bayraklarını aşağılamamalı. Estetik seviyeyi tutturamayabiliriz; ama vakarımıza ne oluyor? Galeyan tehlikedir; vakarı düşürür ve aklı etkisiz kılar.

İşin aslına bakılırsa sokakta gösteri yapan kalabalıklardan estetik seviye beklemeden önce "hepsi de okumuş-yazmış çocuklar"dan mürekkep medya dünyamıza bakmalı; seviyesizlik o raddeye gelmiş ki, "araştırmacı gazeteci" veya "redaktör spiker" sıfatıyla program yapanların en azından bir kısmı, sair zamanlarda arkadaşlık ve komşuluk hukuku kurulamayacak derecede insana itimatsızlık telkin ettiklerinin farkında değiller; birilerinden estetik endişe beklenecekse evvela onlar örnek olmalı. Siyaset alemimiz epeydir şaşkın, sanat dünyamız birbirinden "hanımefendi" ve "beyefendi" görüntü veren garip bir makulenin egemenliği altında. Bu millet estetik terbiyeyi nerede gördü de hazmedemedi? Gençlikten vazgeçtik; orta yaş kuşağı bile anadilini bilmiyor; eğitim müesseselerimiz dökülüyor. Vaktiyle ayakta durabilen ne varsa merhametsizce hak ile yeksan ettik, yerine ikame ettiklerimizin kıymet-i harbiyesi meydanda.

İtalyan hükümetine "aziz müsafür"leri ile hürmetli-muhabbetli münasebetler temenni etmeliyiz; bu kriz sona erip ilişkilerimiz normal ahengine kavuştuğunda iadesini istediğimiz mücrimin bize verilmeyeceğinden emin olabiliriz; aslında bu hususta ne kadar samimi olduğumuz da ayrı meseledir; fakat en azından bu badire esnasında aynaya bakıp hiç de hoş görünmeyen taraflarımızın farkına varabilmeliyiz. İlber Ortaylı "estetik ve temkin" diyor, aynada gördüğümüz ise "kabadayılık ve aculluk." Kitleleri sokağa sürerek yürütülen siyasetten başka ne bekleyebiliriz ki? Son derece nazik ve hassas bir diplomatik problemde şehid analarını "koçbaşı" yerine koyup kitleleri sokağa dökerek netice alabileceğimizi umuyorsak koca hariciye bürokrasisine ne ihtiyacımız var? Üstelik daha dün aynı kitle, kelime seçmekte hiç itina gösterilmeksizin rejim aleyhtarı ilan edilmemiş miydi?

Estetikten, temkinden, itidalden, akıldan geçtik; hiç değilse "kurnazlık" ibraz edin yahu! "Raison d'Etad"nız yoksa sadece iç kamuoyunu manipüle etmeye mi yarıyor?

Aynı toprağa tutunan uzak ağaçlar

Yavuz Gökmen "adamım"dı; elime geçen hiçbir Hürriyet gazetesini onu okumadan bırakmadım; hem namuslu bir demokrattı hem de iflah olmaz bir Galatasaraylı; hangi niteliği daha önde geliyordu hiç düşünmedim; ikisini de yakıştırıyordu.

"Ne hasta bekler sabahı" başlıklı yazısını üniversite kampusündeki küçük lokantada okudum; küçük yaşlardan beri yemek yerken bir şeyler okumanın zararlı olduğunu bildiğim halde, o pazartesi günü de zararlı alışkanlığıma ihanet etmedim; lokantacı Niyazi ricamı kırmadı, bir adam yollayıp gazete getirtti: Yavuz Gökmen'i okudum; buruktu. Hastaneye kaldırıldığı haberini şaşkınlık ve üzüntüyle öğrendim. Akşam haberlerinde Ali Kırca "kötü haber"i verdiğinde yüreğime ince bir kıymık battı.

Hayır, tanışmıyorduk; doğrusu o öğle yemeğinde "Ne hasta bekler sabahı" başlıklı yazısını okuyuncaya kadar onu sevip sevmediğim konusunda da kalbimi hiç yoklamamıştım; uzak sempatilerin, "dürüst duruş"ların istikrarı boyunca sevgiye dönüştüğünü böyle öğrendim.

Yavuz Gökmen'in ölümüyle niçin kederlendiğimi ve onunla mesafe itibariyle birbirinden hayli uzak olsa da aynı toprağa tutunan ve aynı istikamete bakan iki farklı ağaç olduğumuzu şimdi anlıyorum; o meşhur okul şarkısında söylendiği gibi "gitmesek de, gelmesek de" bize ait olan veya bizim ona ait bulunduğumuz anafikirler, müesseseler ve insanlar var; demek ki zihnimde böyle bir yer tutmuş Yavuz Gökmen. Ölümü üzerine Kanal 7'de Ahmet Hakan'ın sunduğu arşiv kaydında "Egeli bir toprak aristokratı aileden" geldiğini söylüyordu; nesli Selanikliymiş. Demek ki birileriyle aramızda; ancak ölümün indirdiği hakikat perdesinde görünür ve hissedilir hale gelen gizli yakınlıklar var. Ve onlar sadece Yavuz Gökmen'den ibaret değil elbette; "canı sağolsun, tanışmasak da olur; her gıyabi yakınlığa vicah müzekkeresi kesilmese de olur" diye düşündüm hep; doğru mu yanlış mı bilmiyorum. İki Cihanın Efendisi, "Sevdiklerinize sevdiğinizi izhar ediniz." buyurmuş; öyleyse yanlış düşünmüşüm demektir.

Ben bir nekrofil değilim; ama ölüm vakıasını kabullenişimde, "emrin büyük yerden geldiğine" dair kabulün telkin ettiği bir güzellik ve hatta gönül ferahlığı bulduğumu gizlemiyorum. Bu tamamlanmışlık hissini, "Efendimiz"in muştusunda buluyorum, "Sevdiklerinizle haşrolunacaksınız" buyuruyor. Sevmeyenler kiminle haşronulacak peki? "Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız; iman etmedikçe cennete giremezsiniz" haberini, bu güzel müjdeyle beraber okumalı; öyleyse sevmekten daha sahih ve hayırlı ne var?

İsmini anmak istemediğim bir medya şöhreti, bundan beş-altı ay kadar önce rahmetli'ye "Melek Hanım'ın evladı" teranesiyle içinde hayli zamandır yontmaya gerek duymadan öfkeli

bir sabırla biriktirdiği cerahatı "vaktidir" hesabıyla deşivermişti. Şimdi geriye dönüp bakmalıdır; hayatın en ciddi meselesi sandığı o tariz konusunun, ölüm vakıası karşısında ne kadar cılız, ne kadar kadük ve ehemmiyetsiz kaldığını belki fark edebilir. O kişinin "Dünya hayatı bir eğlence ve bir oyundur" hatırlatmasını duymuş olduğunu tahmin ederim; oyun içindeki küçücük oyunlardan birini gereğinden fazla ciddiye alıp "kızıllanma"nın pek de kalıcı bir değer olmadığını belki anlayacaktır.

Ölüm böyle bir şey, telkin ettiği ibret haberi birimize değil, hepimize şamil. Tekkelerinin duvarına "momento mori!" (ölümü unutma) ibaresini kazıyan Rumelili dervişlerle, "hatırından çıkmasın dünyaya üryan geldiğin" ikazını terennüm eden şairi aynı toprağa tutunan uzak ağaçlar gibi birleştiriverir.

Geriye kalan bir tutam sevgidir; geride bırakabildiğimiz ve O'nun indinde makbul bulunan en manidar iz!

Yavuz Gökmen'e Cenab-ı Mevla'nın rahmet ve mağfiretini temenni ediyorum; ailesinin, yakınlarının, sevenlerinin ve aynı toprağa tutunan uzak ağaçların başı sağ olsun; ölüm hak'tır ve "her nefis ölümü tadacaktır!"

Akl-ı selim yine firarda!

Yedeksubaylığım esnasında firarı alışkanlık, hatta neredeyse bir hayat tarzı haline getiren gedikli bir asker firarisi tanımıştım; yaşı kırk beş sularındaydı ve saçı-sakalı ağarmıştı; belirli bir mesleği yoktu. Kim bilir yine nerede inzibatlara yakayı ele vermiş, son firarından ötürü aldığı hapis cezasını çektikten sonra kalan borcunu ikmal etmek üzere apar-topar ait olduğu birliğe gönderilmişti. Uyuşturucuya müptela olduğu için bataryada bir nevi karantina muamelesine tabi tutuluyordu.

Bizim "akl-ı selimimiz" de iflahsız bir firari; konmasıyla göçmesinin arası fazla uzun sürmüyor; "sıradan"lık onu sıkıyor; hayatın tabii ahengini dayanılmaz buluyor. Neticesinin bela olduğunu bile bile hep firara yeltenmesinin sebebi başka ne olabilir ki? Tabii bu arada bizim de akl-ı selimi firar ettirmek için akıllara ziyan bir yıldırma siyaseti uyguladığımızı da görmezden gelemeyiz; sonuç itibariyle ne akl-ı selim bizi seviyor, ne de biz ona tahammül gösterebiliyoruz.

"Hazret"in yine firarda olduğunu tahmin ediyor; ama kesin delilini bulamıyordum; aradığım "nümune"yi bir mahalli televizyonun haber bülteninde yakaladım. Turistlere hediyelik eşya satarak geçimini temin eden bir esnaf düşünmüş, taşınmış ve kendince önemli bir karar alarak İtalyan turistlere satış yapmamaya karar vermişti! Havaların iyice soğuduğu şu günlerde pek de turist uğrağı sayılmayan bir taşra şehrine kaç turist gelir, bunlardan kaçı İtalyan'dır ve bu İtalyan turistlerden kaçı şu bizim "akıl" esnaftan alışveriş eder ayrı mesele; İtalya'dan mal almamanın, karşılığında döviz vermemenin mantığını bir dereceye kadar anlamak mümkün de

bize para kazandıracak bir müşteriyi refüze etmenin manası ne ola? Kendisi de komikliğin farkında olmalıydı ki kameraya bakarken biraz fazla saçmalamış olmanın -ve akl-ı selimi gereğinden fazla hırpalamanın- verdiği eziklikle mahcup görünüyordu. İşte akl-ı selim, bu memlekette bunun için fazla durmuyor ve aşağılandığını hissettiği an "bana doyum olmaz" diyerek alıp başını gidiyordu.

İtalya'nın dikkatini çekmek için alınabilecek en iyi tedbir, İtalyan mallarına karşı resmi ambargo değil; ama sivil inisiyatifli boykot manzaralarıydı. Bunu yaptık ve maalesef akl-ı selim yine firarda olduğu için kararını kestiremeyip işi iyice sulandırdık. Gazetelerden birinde bir şarkıcımızın "klip"inde rol alması için 60 bin dolara anlaştığı İtalyan sinema sanatçısı bir hanımı işten attığını okuyunca hiç şüphem kalmadı: İtalya'nın kırk yamalı hükümeti, siyasi basiret nokta-i nazarından acınacak derecede safdil görünse bile, bizdeki akl-ı selim fıkdanı çok daha elim ve vahim sonuçlar doğuruyor. Sair zamanda "Made in İtaly" logolu bir kravat veya ayakkabı satın almak için benzerlerine nispetle iki misli fiyat ödemekte aristokrat bir lezzet bulan tüketici şuurumuz, akl-ı selimsizlik sebebiyle İtalyan milletinin Türklere topyekun düşman kesildiğini farz ederek intikam şerbetini sıcak sıcak tepeye dikmekte istical göstermekten çekinmiyordu. Hele, pazar payını artırmak için ürünlerine İtalyanca isim koymak akıldaneliğini gösteren özbeöz "yerli" firmaların telaşı çok daha komikti; bugüne kadar üç beş kuruş fazla kazanmak için "İtalyan" imajına yatırım yapmak kurnazlığına sarılanlar, hesap tersine dönünce "Biz aslında Türk'üz abi" diye kekelerken mahcuptular.

Eğri oturup doğru konuşalım; canımız sıkıldıkça şuna-buna ambargo koyup boykot ilan ederek dış siyasette mesafe almanın mantığı yoktur; günümüzde iktisadi münasebetlerin ne kadar girift ve şaşırtıcı boyutlar kazandığını bilmeyen kalmadı. "Yerli Malı Haftası" mantığını bu ülkede yeniden hakim kılmaya kalkışmak evvela Türk ekonomisini zedeleyecektir. Dış politikanın ince ve hassas manevralarını devletin ilgili kurumları yürütmeli; şimdi bu işi berber, manav, bakkal yapıyor. İyi de yarın aynı bakkal, berber, manav iç politikada tayin edici olmaya kalkışınca ne yapacaksınız ey erkan-ı devletimiz?

Akl-ı selimi yıldırmayınız; bir gün size bile lazım olabilir!

1998

28 Aralık

Gazete manşetlerinden tarih kayıtlarına Zaman Gazetesi

26 Aralık

Bağımsız Türkiye! Zaman Gazetesi

21 Aralık

"Haçan pu herkese pir ters olsun!" Zaman Gazetesi

19 Aralık

Modern teknolojinin taş devrinde miyiz? Aksiyon Dergisi

19 Aralık

"El çek tabib el çek yaram üstünden..." Zaman Gazetesi

14 Aralık

"GAK!" Zaman Gazetesi

12 Aralık

Kar, sis ve gece Zaman Gazetesi

07 Aralık

"Hakikatin kilosu kaça gidiyor Ali'm?" Zaman Gazetesi

05 Aralık

Mimar Sinan yaşadı mı? Aksiyon Dergisi

05 Aralık

Toz duman dağılırken Zaman Gazetesi

Toz duman dağılırken

Siyasi partilerin varlık sebebi, halk arasında mevcut bulunan siyasi eğilimleri temsil etmektir. Bu açıdan bakıldığında siyasi partilerimizin aslında neyi temsil ettiği berrak görünmüyor; çünkü şahsi kanaatime göre Türkiye'de siyasi hayat şu anda siyasi içtihatların temsilinden çok bizatihi siyasetin, siyasi iklimin varlığı-yokluğu üzerine kilitlenmiş haldedir. Doğrusu bu durumda partilerimizin siyasi içtihat ve üslupları, ayırt edici vasıf olmaktan çıkıyor.

Sağ-sol polaritesi hayli zamandır anlamını kaybetti; anlamlı olduğunu sandığımız dönemlerde bile sağ-sol polaritesi gerçek ve tabii bir kutupluluğu ifade etmiyordu; onları "idrakimize giydirilmiş deli gömlekleri" olarak sırtımızda bulduk ve sahih olmadıklarını anlamak için hayli yüklü bir bedel ödedik. Bugünün siyasi partileri arasında sağ-sol kriterine göre

değerlendirme yapmak neredeyse imkansızdır. İlerici-gerici polaritesi de Meşrutiyet'ten beri kullanılan; ama örtüsü altında kimseyi barındıramayan bir uydurma sığınak oldu; öyle ki, siyasi hayatımızda bu polaritenin içtihat ve meşrep bildirmek yerine sadece tahkir sıfatı olarak kullanılması bile yeterince manidardır. Keza dindar-laik kutuplaşmasının da Türkiye'de siyasi içtihat ve meşrep belirtmediği ortadadır çünkü "din", laik olduklarını ileri sürenlerin de kendi ölçülerinde sahip çıktığı bir kavram; diğer yanda laikliği, demokratik kültürün kullanışlı araçlarından birisi olduğuna samimiyetle inanan dindarların sayısı azımsanamaz ölçülerde.

Bugünün siyasi hayatı işte gibi kavramlar etrafında toz-duman çıkarılmasından ötürü bir türlü berraklık kazanamıyor: Bugünün siyasi davranışlarının ardında yatan gerçek saikler, siyasi tercihlerden ziyade romantizm, inatlaşma, intikam, manipülasyon ve savunma içgüdüsü gibi aslında siyasi olmayan reflekslerden ibaret; siyasi içtihat bakımdan birbirinden ayırt edilemeyen birkaç partinin siyasi yelpazede yan yana durması, ilerici etiketli partilerin gerici argümanlardan medet umması, muhafazakar diye adlandırılan partilerin modernist retoriklere bel bağlaması, dünün enternasyonalcilerinin globalleşme vakıası karşısında kirpi gibi dertop oluvermesi gibi garabetler ancak öyle açıklanabilir.

Türkiye henüz siyasi içtihat ve meşrep mücadelesine şahit olmadı; yaşadıklarımız, olsa olsa normalleşme sürecidir; Türkiye henüz, üzerinde siyasi meşrep ve içtihatların sahih bir rekabet ortamı içinde yarışabileceği bir kalıcı ve sağlam bir zeminin arayışı içindedir. Mevcut partiler, mevcudu aksettirmiyor; ideolojik partiler kendi zeminini bulamamaktan muzdarip, kitle partileri ise aslında seçmenin yönetime yakınlaşma gayretlerine tercüman olabiliyorlar. Fikirleri tartışmıyoruz; fikir tartışması, sağlam ve istikrarlı zemin üzerinde, sahih kavramlarla ve sahici arayışlarla yürütülebilir bir cehddir. Siyaset arenası fikri ihtilaflardan ziyade güç ve çıkar reflekslerinin mücadelesine sahne oluyor.

Bu herc ü mercin içinde, bize daha çok hayrı dokunacak bir gerçeğin vuzuha kavuşması beni ümitlendiriyor. Siyasi veya ideolojik sıfatların artık pek de manalı görünmediği şu vasatta çok daha kalıcı ve manidar unsurlar belirginleşmeye başlıyor: Hakikate karşı vefalı olmak, güvenilir, "emin" ve metin bir şahsiyete sahip olmak, adalete riayetkar bir vicdan taşımak, sevginin ve kardeşliğin ehemmiyetine kail olmak, farklılıklara mütehammil ve hürmetkar bulunmak, "karşı tarafı" da saygıdeğer bir muhatap kabul etmek, geniş manasıyla hukuka itibar etmek gibi temel insani vasıflar artık -ağır aksak da olsa- sathi ve sun'i siyasi sıfatların önüne geçmeye başladı. Siyasi kimliklerin derununda, -o kimliğe hiçbir şey borçlu olmaksızın- muhafaza edilebilen insani değerler, bugün çok daha iyi anlaşılabiliyor. Siyasi, idari, içtimai, iktisadi manada bir "şey" olmadan evvel insanın sağlam bir karakter taşıması gerektiği, düne nispetle bugün herhalde daha çok paylaşılan bir vasıf haline geldi.

Denizler, dalgalanmadan durulmuyor; Türkiye'de sahici siyaset ikliminin şartları küçük kıpırtılarla da olsa tekevvün etmeye başladı.

Mimar Sinan yaşadı mı?

Son günlerde Mimar Sinan hakkında iki önemli yazıyı birkaç gün aralıkla okuma fırsatı buldum.

Önce aziz dostum Mustafa Armağan'ın "Sinan'ın Kafatası"nın nerede olduğunu gündeme getiren iki makalesinin ardından mütefekkir mimarımız Turgut Cansever Bey'in Sinan'ın mimarlığını konu edinen hayli hacimli bir takrîzini okumak bahtiyarlığına eriştim. Aynı günlerde NTV'de yayınlanan "Leonardo" belgeselinin bir bölümünü seyrederken yeniden "Mimar Sinan meselesi"ni hatırladım.

<!--more-->

Sinan diye bir "mesele"miz var mı?

Evet, bizim "Mimar Sinan" diye bir meselemiz var ve zannımca yüzyıllardan beri halledilmemiş haliyle bekliyor. Birkaç yıl önce Türk Edebiyatı dergisinde yayınladığım "Uzaydan mı gelmişlerdi?" başlıklı yazıda, meseleyi kapsam bakımından daha yaygınlaştırarak kendimce tartışmaya gayret etmiştim. Bu yazıda anafikir itibariyle medeniyetimizin zirvelerini teşkil eden eserlerin, âniden nesli münkariz hale gelmiş gibi donup kaldığını, gelenek vâsıtasıyla yeniden çoğaltılmasının veya üretilmesinin mümkün olmadığını ileri sürerek Sinan'ın, Fuzûlî'nin veya Kütahya çinilerini sırlayan ustaların birer "uzaylı" olup olmadığını münakaşa etmiştim. Rönenans'ı çiçeklendiren meşhur İtalyan hezarfeni Leonardo da Vinci'nin hayatını ve sanatını dramatize eden "Leonardo" belgeselini seyrederken günümüzün mimarlık birikimi bakımından Sinan'ın niçin bir uzaylı gibi kaldığını farkeder gibi oldum: Sinan'ın en mühim eserleri birer mimarlık âbidesi olarak hâlâ ayakta duruyordu ama bir sanatkâr, bir insan, ait olduğu toplumun bir cüzü olarak Sinan'ı anlamamıza ve onun tecrübelerini tekrarlanabilir kılmamıza yarayan "ara bilgiler"den mahrumduk. "Ara bilgi"ler, dehâyı değil, insânî ve sıradan nitelikleri kavramak için lâzımdı. Meselâ hangi sanat tarihçisi ve mimarın Sinan'ın bir binayı tasarlarken yaptığı eskizlerden haberdar olduğunu merak ediverdim birden. Sinan'ı, hemen hepsi tamamlanmış ve hayranlıkla tebcil edilmiş eserlerindeki anafikir ve nüansları izleyerek tanımanın değeri inkâr olunamaz ama binâ ile mimarı arasındaki bütün ilişkinin, eserden hareket ederek tahlil edilmesi daima eksik kalmaya mahkûm bir işlem gibi görünmüyor mu? Sinan'ın hâlet—i rûhiyesini, tabiatını, zaaflarını, fıtrî temâyüllerini, kendine mahsus hususî tavır ve alışkanlıklarını bilmiyoruz. Sıradan bir meraklının nazarında Sinan, kendi gökyüzünün tek yıldızı gibidir; XVI. yüzyılda gözkamaştırıcı bir parlaklıkla doğar, Osmanlı coğrafyasının muhtelif merkezlerine âdetâ sihirli parmaklarını dokundurarak şâheserler kondurur ve vakit gelince göçer gider; ufûlünün ardından kendi mektebinde yetiştirdiği halefleri, o istikamette eserler inşâ etse de hiçbiri onun parlaklığına erişemez. Onun zihninde taşın, demirin, harcın, kurşunun ve ahşabın eriştiği kemâlâtın sırrı onunla birlikte sanki toprağa defnedilmiş gibidir.

Sinan aşılabildi, hattâ aşılmalıydı

Mimar Sinan şüphesiz kendinden önceki mimari tecrübesini çok iyi okumuş, değerlendirmiş ve özümlemiş bir sanatkârdı ama ölümünden sonra onun parlaklığına erişebilmiş hiçbir halefinin bulunmaması bana hiç de tabii görünmüyor. Bu "mesele"yi dehânın tekrarlanmaz tabiatına sığınarak çözmeye kalkışmak bence mâkul değil. Sinan'ın dehâsını inkâr etmek ne haddime ama görüyoruz ki Sinan'ın yeryüzüne bıraktığı izler, üç hacim içinde ölçülebilir, tahlil edilebilir, dokunulabilir ve tabii olarak anlaşılabilir bir mâhiyet gösteriyor. Mimar Sinan hacimler tasarlamış ve inşâ etmişti. Onun tasarladığı binâlara uyguladığı temel ölçüleri, nisbetleri, binâ ve çevre ilişkilerini, işçilik ve malzeme problemlerini tekrar be tekrar tahlil etmek mümkün; netice itibariyle Sinan, görünmez varlıklardan ilham alarak, eserleriyle suya seccâde sermek türünden kerâmetler serdeden bir efsânevî şahsiyet değildi ve esoterik bir boyutu yoktu. Buna mukabil ben Mimar Sinan'ın gösterdiği olağanüstü sanatkârlık performansıyla haleflerinin gözünü kamaştırarak kendi mimarlık mektebini çözülemez bir bilmece haline getirdiğini de zannetmiyorum. Teorik açıdan Mimar Sinan hem tekrarlanabilir, hem de aşılabilirdi, bu pekâlâ mümkündü çünkü Sinan'ın aşılamayacağını savunmak, insanın tükendiğine inanmak cinsinden bir teori hatâsıdır.

Leonardo ve Sinan

Mustafa Armağan sözü edilen makalesinde, 1935 yılında aniden yoğunlaşan bir dikkatle Mimar Sinan üzerine bazı araştırmalar yapıldığı bilgisini veriyor; bu dikkat yoğunluğunun, Sinan'ın kabri açılıp kafatası ölçüldükten ve "Türk" olduğuna karar verildikten sonra âniden pörsüyüvermesi ne kadar hazîn ve târif edici bir hâdisedir. Bence Sinan'ı anlamak ve aşmak için bize gerekli olan bilgi, onun kafatasını ölçmekten ziyade muhakeme ve karar verme tarzının ayak izlerini sürmekti; işte Leonardo belgeselini seyrederken farkettiğim, imrendiğim ve eksikliğini duyduğum şey buydu. Sinan'ın ardında Leonardo kadar "ayak izi" bırakmamış olmasına hayıflanmalı mıyız; eskizler, taslaklar, çizimler, notlar, etüdler, belki birkaç günlük? Hâsılı "Leonardo" benzeri bir belgesel çekebilmek için Sinan'la eserleri ve eserlerini inşâ ettiği devir arasındaki ilişkiyi çözmemize yardımcı olabilecek her türlü vesikaya muhtâcız. Doğrusu bu vesâikden ne kadarına sahip olduğumuzu bilmiyorum. Öyle anlaşılıyor ki —dünya televizyonlarını geçtik—kendi kamuoyumuzu tatmin edecek tarzda bir "Sinan" belgeseli çekmek için yeterli verilerden mahrumuz; kaldı ki az miktardaki vesikanın bile nasıl değerlendirileceği ve vesikaların izah edemediği boşlukların nasıl tamamlanacağı yolunda sarih bir fikrin mevcudiyetinden de şüpheliyim.

Sinan'ın birikiminden "çaresizlik mimarisi"ne bir arpa boyu

Sinan şüphesiz dehâ derecesinde büyük bir mimardı ama Sinan'ın halefleri onun açtığı çığırda yürüyecek tâkâtı gösteremediler. "Türk mimarlığının bugünkü seviyesinde, Sinan'ın tecrübesi nasıl bir yer tutuyor?" sualinin cevabını arıyorum. Uzaktan bakılınca mimarlıktan ziyade

siyaseti sevdikleri yolunda bir intibâm olsa bile bu suale mimarlar adına cevap vermek için kendimi ehil görmüyorum. Yaygın ve mânidar tatbikattan yola çıkarak görebildiğim tek şey, günümüz Türk mimarlığının bir "çaresizlik mimarisi" çizgisine mıhlanıp kaldığıdır. Bütün genel hükümlerde olduğu gibi bu fikrin çok mühim ve değerli istisnâları dışarda bırakmak gibi bir zaafla mâlul bulunduğunun farkındayım. Bu yargımı değiştirmek için iknâ edilmeye hazır olmakla beraber akıl yürütme tarzım, Mimar Sinan'ın bir "uzaylı" olduğu fikrini daha kabule karîn görmeme sebep oluyor. Mektebi bitiren her mimardan bir Sinan performansı beklemek haksızlık ama bu husustaki iyiniyetim mimarlık alfabesindeki telaffuz hatâlarını görmezden gelmemi de engellemiyor. Zihnimde, "Mimar Sinan gerçekten yaşadı mı?" sualini ciddiyetle evirip çeviriyorum çünkü mimarlık çizgimizin tarihi seyri, aradan (Sinan) parantezi kaldırıldığında daha mâkul ve anlaşılabilir bir çizgi arzediyor.

Sinan'ın kafatası şimdi, nerede?

Mustafa Armağan, "Sinan'ın kafatası şimdi nerede?" sorusuna cevap arıyor; bu soruya hayli tatminkâr bir cevap verebileceğimi hissediyorum: Bence Sinan'ın kafatası, yaşadığı sürece neşrettiği bütün dehâ şualarıyla birlikte geldiği yere, yâni uzayın dipsiz derinliklerine kaldırılmış olmalıdır.

"Hakikatin kilosu kaça gidiyor Ali'm?"

Sonunda Reha Muhtar bile Türkiye'nin "tuhaf bir dönem"den geçtiğini fark ettiğine göre vaziyetimiz bu defa gerçekten "garib'ül-acib" demektir; ekranda "Sibel Can 27 saatten beri gözaltında tutuluyor." spotunun, trafik sinyal lambası gibi yanıp söndüğünü görünce benim de yüreğim ağzıma gelmedi desem yalan olur. Bu satırlar kaleme alınırken ünlü ses, sahne, dans ve show sanatçımız hala gözaltında idi; ama asıl siz bu satırları okurken mezkur kişinin nerede olduğu daha önemli; eğer hala salıverilmemişse, Türkiye'de sağduyu, akl-ı selim, basiret gibi müşterek ve makul değerlerin temsilcisi Reha Muhtar Bey'in tabiriyle Türkiye gerçekten tuhaf bir dönemden geçiyor demektir.

Türkiye'nin son günlerde biraz garipleştiğini fark etmek için Sibel Can gözaltına alınıncaya kadar beklemek, en hafif tabirle serinkanlılığın dikalasıdır; ne var ki biz neredeyse iki seneden beri garip şeylerin cereyan etmekte olduğunu biliyorduk; farkımız da burada zaten. Türkiye'de hayli mukavim cam balonlarla veya kompartımanlarla birbirinden ayrılmış birden fazla "Türkiye" yan yana yaşıyor; bu cam kompartımanlardan ses geçiyor, görüntü geçiyor; ama anlam geçmiyor. Her kompartıman kendi acısına tahammül ediyor, kendi sansasyonuyla sarsılıyor, kendi dünyasında yaşıyor ve komşu kompartımanları gamsızlıkla, hatta bir eğlence lezzetiyle seyrediyor. Bu gerçeği çok yadırgatıcı bulduğum için zikretmiyorum; ama çoğu kimse bu derece aşikar bir gerçeğin farkında değil gibi davranıyor, kim bilir belki de hakikaten farkında değiller. Aksi varid olsaydı, bir hiç veya kör bir inat uğruna çektiğimiz bunca gereksiz gerilimlerin içinde enerjimizi tüketmezdik.

Medya dünyası, kendi halkını, rating ölçümleri için evine cihaz yerleştirilmiş bin küsur ailenin eğilimlerini belirleyen basit ölçümlere bakarak tanımaya çalışıyor. İş dünyası daha aristokrat bir stili tercih ederek popülaritesi ile temayüz eden bazı ilim adamlarına dolar karşılığında rapor sipariş ederek el yordamıyla yol almak gayretinde. Devlet ise kendi halkını tanımak ve anlamaya çalışmak için ciddi bir cehd içinde görünmüyor; yüksek bürokratlar, bizim gibi sıradan insanların sırrına nüfuz edemediği bir sınıf dayanışması insiyakı ile "siyaset üretiyorlar". Boş gördüğü her kamu duvarına "Hayatta en hakiki mürşid ilimdir." vecizesini yazmaktan asla vazgeçmeyen devletlularımız, yönettikleri kitleyi tanımak ve anlamak için fal, önyargı, şüphe, sezgi, kesin inanç, ilham vb. gibi her vasıtayı saygıdeğer bulmakla birlikte "ilim"den kesinlikle uzak duruyor. Devletin ilme bakışı, dar sermayeli bir müteşebbisin varını yoğunu dekorasyon ve mefruşata harcamasına benziyor; "ilim sadece ve sadece okullar için gerekli bir şeydir; ama devlet, ilme itibar edilerek işletilemeyecek kadar ciddi bir cihazdır." diye düşünüyor olsalar gerek.

Aslında devletin halkını tanımak ve anlamak diye bir endişesi olduğunu zannetmiyorum; devlet sadece halkını, önceden belirlediği bir şablona uygun davranmaya, değişmeye veya değişmiş gibi görünmeye zorluyor. Halkı anlamak için aslında muazzam gayretlere hacet yok; sadece kompartıman değiştirmek ve empati kabiliyetini kullanarak cam kompartımanlardaki hayatı "içinden" seyretmek kafi ama niçin bunca zahmete girilsin; bu ülkede gerçeğin kilosu kaçtan gidiyor ki?

Sibel Can'ın birkaç geceyi emniyette geçirmesi bizim cam kompartımanımızdan böyle görünüyor. Birkaç saatte ihtişamdan sefalet derekesine inen bir şöhretin merak uyandırıcı dramı. O dünyayı bizim içerden bakışla tanıyıp anlamamıza imkan yok. Burada bütün kompartımanlar birbirinden haberdar ama tuhaf bir hassasiyetsizlikle yaşıyor. Aslında tuhaf olan Sibel Can'ın asayiş şubesinde gecelemesi değil; hepimiz nevi şahsına mahsus "müteferrika"larda gözaltındayız.

Bakalım Sayın Reha Muhtar bu "tuhaflığı" ne zaman fark edecek?

Kar, sis ve gece

Toprak, yaz güneşinden emdiği sıcaklığın tesiriyle henüz direniyor; ama ne kadar dayanır bilinmez. Bu satırları yazarken penceremin çerçevesinde hayli zamandır özlediğim bir tabiat hadisesinin kendi diliyle göklerden yere indiğini fark edip çocuklar gibi sevindim; kar yağıyor! Şimdilik sadece şehri çevreleyen yüksek tepelerde tutunabilmiş gibi; ama böyle yağarsa tez zamanda sokakları yeni bir kar neş'esiyle beyaza bürüyeceği aşikar.

Galiba her defasında yeni bir başlangıç ümidi vaat ettiği için kar yağışını heyecanla karışık bir sevinçle karşılıyoruz; beyaz bir kağıt (tabula rasa), her zaman yeni yolculukların hazırlığına benzer. Belki de bu yüzden kitaplığın şurasına burasına, "gün gelir güzel şeyler yazabilirim"

ümit ve beklentisiyle sıkıştırıverdiğim boş ajandalar, okul defterleri, teksir ve fotokopi kağıtları ile karşılaştığımda onlara henüz yazılmamış birer kitap saygısıyla yaklaşarak daracık raflarda teşkil ettikleri kalabalığa hoşgörü gösterebiliyorum. Beyaz ve boş kağıtlar daima yeni başlangıçlar vaat ediyorlar; hiç başlanmamış olsa bile.

Gece, sis ve kar mekanı alışıldık görüntüsünden tecrid etmenin en yalın ve kunt üç halini teşkil ediyor: Müşahhas olana ne kadar bağlıysak mücerrede de o derece muhtacız. Zihnin uyku esnasında kendisini tazelemesi gibi mücerrede iltica etmek de, müşahhasın artık çekilmez hale gelen durgunluğundan ve sıradanlığından kaçmak ihtiyacını karşılıyor. Zihnin soyutlama kabiliyeti büyük bir lütuf; mücerretle müşahhas arasındaki zihin gezintileri, göz kırpmanın rahatlatıcı etkisini hatırlatır tarzda düşünce melekesini dinlendiriyor ve onarıyor. Gün ortasına ansızın iniveren alçak bulutların, uzakları görünmez kılarak yakındaki objeleri olduğundan daha farklı bir çehreye dönüştürmesini hatırlayınız; o esnada yakınımızda bulunan her şey, her an yeniden çerçevelenerek bizlere kendi anlamının değişkenliği üzerine cazip ipuçları sunar; mana çoğu kere bir bakış açısından ibarettir ve her bakış açısı yeni bir çerçeve demektir. Ufuk çizgisinin tepesinde bütün ayrıntıları çiğ bir stüdyo projektörü gibi en müdafaasız halleriyle çırılçıplak gösteren güneşin parlaklığı, mücerret derbederliklere tahammül göstermez. Bir anlamda eşyanın, "nasılsa öyle" suretine mıhlar dikkatimizi. Halbuki yalınlık ve anlaşılabilirlik, her zaman yalın ve anlaşılabilir değildir; fark etmek için bazen çerçevenin boyutlarıyla oynamak, bazı objeleri ihmal etmek ve ona farklı ışıklar altında bir kere daha bakmayı gerektirebilir. Mücerredi aramak, hakikatten kaçınmak olarak yorumlanmamalı, sis dağılır, kar erir ve her gece sabaha erişir; biz bu esnada gerçeğin farklı tezahürleri hakkında yeni kanaatler ediniriz. Aslolan ne gecedir ne de gün ışığı. Hazreti İbrahim'in tecrübesinde olduğu gibi beş duyuyla idrak edebildiğimiz her şey biçim değiştirir ve geçicidir; ne var ki geçici olan, ezeli ve ebedi olana dair haberler ihtiva ettiği için izafi bir kıymete sahiptir.

Türkiye'nin gündemi, günün her saatinde güneşin çiğ ışığı altında imiş gibi sağduyu eksikliğinin biteviyeleştirdiği bir görüntü arz ediyor. Aynı aktörler yıllardır aynı saiklerle aynı replikleri tekrarlayarak sağduyu krizinin kabuğunu katmerleştiriyorlar; bu gündemin üstüne ne kar düşüyor, ne de sis iniyor. Aynı vakıalara bu defa farklı bir yerden, farklı bir perspektifle bakabilmek fırsatı bulsak, vakıanın görünmeyen boyutlarını fark etmek imkanına da kavuşacağız; ne var ki gündeme kar yağmıyor. Türkiye'nin gündemi, günün her saatinde sahte "sahne ışıkları" ile aydınlatıldığı için hakikatinden haber vermeyen bir sahne eseri gibi. Hünerin müşahhaslaştırdığı abeslerin, zoraki ayakta tutulan saçmalıkların, çiğ ışıkla gizlenen gözbağcılıkların tahakkümündeyiz.

Penceremden görebildiğim kadarıyla kar tutmaya başladı; toprağın yüzü hayli ağardı; gökyüzü, derununda pembe kızartılar gizleyen bir matlığın grilerini büründü. Tabiat, "hükm"e boyun eğmekte bizden daha itaatkar; biz ise itaatkar olmayabilmenin ezeli tereddüdündeyiz.

"Gönül kışı" sizlerden ırak olsun!

"GAK!"

"Mikrofon esrikliği" diye keyif verici bir alışkanlık türü var ki, ona ne Yeşilay karışıyor ne de Narkotik polisi. Önceden ne söyleyeceğinizi iyice ölçüp biçmiş olsanız bile sizi dinlemeye hazır kalabalıktan yüksekçe bir yerde duran mikrofonun önüne geçip monoloğa başladığınızda, ses yükselticinin trafosundan sinsice yayılan "mikrofon esrikliği" virüsü, evvela kana daha sonra beyin hücrelerine sızarak kontrol altında tutmaya çalıştığınız itidal hissini devreden çıkarıveriyor; sanki hipnoz esnasında şuuraltının ifrazata geçmesi gibi denetim dışına çıkmış sözler bir bir dökülüveriyor ağzınızdan; tam bir "kendi kendini dolduruşa getirme hali"; özellikle siyasetçiler ve entelektüelleri tehdit eden modern bir epidemi türü bu.

Ne var ki son günlerde sıkça tekrarlandığına şahit olduğumuz sözün önünü ardını düşünmeden konuşma hadiselerini sadece "mikrofon esrikliği" ile izah etmek mümkün olmuyor. Sanki yeni bir "siyasi yıpratma" taktiği ile karşı karşıya gibiyiz; bu taktikle aslında kimin kimi yıprattığı hayli su götürür bir mesele; fakat doğurduğu sonuçların herkese zarar verdiği açık. Halbuki klasik kültürümüzde sözün yerinde ve dengeli tasarruf edilmesine dair bir yığın öğüt ve darb-ı mesel var ki tamamını şöyle hülasa etmek mümkün: "Söylediğin sözün ardında duramayacaksan hiç söyleme!"

Hayır! Bu ikaz, "bir kısım siyaset erbabını" katiyyen bağlamıyor; onlar, her zamandan daha ziyade söyledikleri sözü tartarak tasarruf etmeleri gereken bir "arakesit imtihanı"ndan geçtiklerini pekala bilmelerine rağmen, adeta bu kabil sözlerle suyun derinliğini iskandil edercesine konuşup duruyorlar. "Ne çıkar canım, isteyen istediği kadar konuşsun; netice itibariyle kem söz sahibine aittir." deyip çıkamıyoruz; çünkü onların tartmadan sarf ettikleri bu gibi lakırdıları ciddiye alarak kuyumcu terazilerinde ölçüp biçenlerin -haklı veya haksız- tepkisi hepimizi yaralıyor. En azından zamanı, mekanı ve muhatabı açısından sarfında mahzur gördüğümüz; ama teorik olarak can-ı gönülden paylaştığımız sözleri, panayırda mantar tabancasıyla çat-pat sesi çıkaran bir çocuk safiyetiyle tekrarlayanlar, en azından "düşüncesizlik"lerinin vebalini bize de bulaştırıyorlar. Onlar en şedid dille azarlanıp tahkire uğradıklarında -işte hiç dahlimiz olmadığı halde- biz inciniyoruz ve öyle zannediyorum ki biz "daha ziyade" inciniyoruz.

Neredeyse otuz seneden beri teorik olarak doğruluğuna, sahihliğine ve ulviyyetine ömrümüzün manasını adadığımız fikirlerin, sözlerin ve davranışların bu makule tarafından -en azından "düşüncesizce"- sağda-solda sarf edilmesinden duyduğumuz acıyla muzdaribiz. Biz bu tarzı benimsemiyoruz, bu laubaliliğe katılmıyoruz, ezeli ve ebedi hakikatlerin siyaset meydanlarında taraf haline getirilerek saygısızlığa maruz bırakılmasından yana değiliz; ama onlar teorik planda uğruna baş koyduğumuz hakikatleri kaldırımlara dökerek kendilerine

siyasi menfezler açmaya çalışıyorlar. Bu iki menzil arasında kalmaktan artık bunaldık; "susun, konuşmayı beceremiyorsanız bari en azından susun" ricalalarımız, onlara zaaf gibi görünüyor. Gündelik başarılarla, mevzii zaferlerle kibirlenip kendilerini avutuyorlar.

Tuhaf ki aldıkları her darbe, "su içsem yarıyor" mantığını hatırlatırcasına gövdelerini büyütüyor; çünkü bu makulenin diskurunu ciddiye alıp, "aman bunlar memleketin dibine dinamit koyacaklar" endişesiyle uykularını kaçıranlar aslında bu diskurun alfabesi ve lisanından bihaber oldukları için aldıkları her tedbir rakiplerine "su gibi yarıyor".

Öteden beri bu makulede "recüliyet" eksikliği vehmederdim, artık eminim; recüliyet dediğimiz şey, cinsiyet farkı belirtmeksizin "erkeklik" diye isimlendirebileceğimiz bir şey: Vekar, heybet, cesaret, mehabet, metanet, sadakat ve emanet gibi kavramların bir araya gelerek insan haysiyetinin omurgasını dik tutmaya yarayan bir kimya. Recüliyet olmayınca, ağzınızda gezdirdiğiniz ezeli ve ebedi hakikatleri omuzlamak için ehliyetiniz de kalmıyor; alayla, hakaretle, istihkarla karşılaştıkça üzülmek yerine, "su içsem yarıyor" pişkinliğine sığınıyorsunuz. Recüliyet fıkdanından ötürü ne hale geldiğinizin farkında değilsiniz; ama müşterek değerlerimizin günaşırı hakarete uğratılmasından ötürü memleketin ne hale geldiğini de fark etmiyorsunuz.

Bari La Fontaine'nin kargasından ibret alın!

"El çek tabib el çek yaram üstünden..."

14 Mayıs 1950 seçimlerini Demokrat Parti'nin seçim beyannamesi veya partinin ilk yüz gün içinde yapmayı tasarladığı icraat programı kazanmadı; Demokrat Parti bir fikir partisi de değildi: CHP karşısında DP'yi açık farkla iktidara taşıyan temel saik, o an içinde yaşanılan "durum"du. Bir başka ifadeyle seçimi DP kazanmadı, CHP kaybetti. O günden bu yana DP ile başlayan muhafazakar sağ kitle partisi vakıası, zaman zaman kesintiye uğratılsa bile her seferinde "durum" avantajı ile seçim kazandı ve bu seçimler aslında hep CHP'nin kaybettiği oylamalardı. Bu çerçevede DP, AP, ANAP ve DYP'nin temsil ettiği siyaset çizgisinin başarısını, CHP ve onun sürdüre geldiği siyasetin başarısızlığı tayin etmiştir. Belki de bu yüzden muhafazakar sağ çizgi, varlık sebebini bizatihi kendisinde değil, muhalif tavır takındığı geleneksel CHP siyasetinde bulmuştur; başarıyı sürdürmek için pragmatik davranmaya, icraata ağırlık vermeye ve sessiz kitlelere ümit ve hizmet götürmeye mecburdular ve bunu yapabildikleri sürece başarılarını sürdürdüler. Bu vakıa Türk sağının en güçlü ve en zayıf tarafını teşkil ediyor.

Gözlemlerimin doğruluğu hakkında teminat veremem; ama görebildiğim ve hissedebildiğim kadarıyla muhafazakar sağın seçmen kitlesi şu günlerde, -belki de tabii bir insiyakle- siyasi hayatla ilgisini, diplomatik bir tabirle "maslahatgüzarlık seviyesi"ne indirmiş durumda; isteksizlik, ilgisizlik, soğukluk, belki biraz da küskünlük. Maşeri şuur, bir kere daha şöyle

veya böyle siyasi hayat dışına itilmiş olmanın verdiği incinme haleti ile bir suskunluk ve durgunluk periyoduna girmiş gibi görünüyor; bunun sebebi 28 Şubat sürecinden ibaret değil; galiba iyi, doğru ve yeterli temsil edilememiş olmanın yarattığı bedbinliğin de etkisi büyük.

Yeni hükümeti kurma çalışmalarının kamuoyunda büyük bir ilgi ve merakla izlenmekte olduğunu söyleyebilir miyiz? Sair memleketlerde büyük sosyal patlamalara yol açmasından endişe edilen iktisadi kriz bile bu manidar sessizliği kımıldatmıyor. Diğer yandan 18 nisan tarihinde yapılması yolunda kanun çıkarılmış olmasına rağmen, genel seçimlerin mutlaka erteleneceği yolundaki güçlü söylentiler de siyasete duyulan ilgiyi zayıflatıyor. Böyle bir durgunluğun, vadesi dolduğunda nasıl bir hareketliliğe dönüşebileceğini kestirmek de mümkün görünmüyor; çünkü Türkiye galiba artık günü birlik yaşamaya başladı. Muhtemel bir seçimin sonuçlarını şimdiden kestirebilmekten geçtik, Türkiye'de rasyonalitenin en ziyade kesifleştiğini zannettiğimiz işveren camiası bile bir aylık tutarlı projeksiyon yapabilecek görüş netliğinden mahrum gibi. İktisadi kriz ister Rus piyasalarından, ister içteki yapı bozukluğundan kaynaklanmış olsun fark etmez; işten atılmalarla yaygınlaşan hoşnutsuzluk yoğunlaştıkça, siyasetten ümidini kesmiş kitleler, bugünlerde öngörülemeyen bir sosyal travmaya sebep olabilirler.

"Süreç"i planlayanlar ve koordine edenler, bugüne kadar görülmedik çapta tahribata yol açabilecek böyle bir iktisadi krizi hangi politikalarla zararsız hale getireceklerini de hesaplamış olmalıdırlar veya en azından böyle olmasını temenni etmeliyiz. "Doktorculuk" oynamak bizde devlet seçkinlerinin en vazgeçilmez iptilalarından birisi; ama doktorculuk oyununun mantığı oyun içinde geçerli olsa gerek; bir bardak suda çalkalanan siyasi krizi anladık; ama eğer ilk ciddi sadmelerine maruz kaldığımız iktisadi kriz de doktorculuk oyununun bir parçası ise hünerin bu derecesine ancak şapka çıkarabiliriz; iyi de, bu hesapta öngörülmeyen bir kriz ise ne olacak?

1950 seçimlerinde seçmen, en azından kime karşı olması gerektiğini açıklıkla sezmişti; bugünkü manzara vuzuhtan uzak. Siyasi hayatın görünür ve gerçek aktörleri belirsizlikler içinde; ilk seçimde zuhur etmesi beklenen tepkinin adresi belli değil. Oyunun ipleri insanı ümitsizliğe sevk edecek derecede karmaşık hale geldi. Siyasete ilginin bu derece zayıfladığı devirler, yeni siyasi aksiyonların da fideliğidir aslında.

Garip bir tablo bu; hayr olur inşallah!

Modern teknolojinin taş devrinde miyiz?

Modernizme karşı tepkimizi hiç bir zaman teknolojiyi reddetmek suretiyle ifade etmeyi düşünmedik;

hattâ Çanakkale'de "garbın cebîn—i zâlimi" ile dişdişe geldiğimiz o kanlı boğazlaşmada bile çelik kalelerini deryâda yüzdürerek siperlerimize ölüm yağdıran "tek dişi kalmış canavar"a

karşı Krupp çeliğinden dökülmüş cehennem toplarıyla karşılık vermiştik. Teknoloji üretme yarışında havlu attığımız XVI. yüzyıldan beri transfer, iktibas, taklit, adı ne olursa olsun yaşadığımız zamanın gündelik ihtiyaçlarını göğüslemek için hep ümitsizce teknolojiye sarıldık.

Çağdaşlıkla modern teknoloji tüketimini bir tutan anlayışın tutarlılığı bir yana özellikle 80'li yıllardan sonra en azından haberleşme, ulaşım, bilgisayar ve ev avadanlıkları gibi gündelik hayata dönük sektörlerde "muasır medeniyet" seviyesine erişmek için hayli döviz harcadığımızı kabul etmeliyiz. Batı metropollerinde vitrinlere çıkan teknoloji harikalarını birkaç hafta gecikmeyle de olsa izleyebilmek hoşumuza gidiyor ve en azından "dünyalılık" bilincimizi keskinleştiriyor; hele "know—how" satın almak suretiyle o teknoloji harikasını kendi ülkemizde üretebilmekten enikonu gurur duyuyoruz. Neredeyse üç aylık periyodlarla kendini tazeleyen modern teknoloji ürünlerinin başdöndürücü câzibesi hepimizi mest ediyor; teknolojinin mütemadiyen kendini yenilemesi, hepimizde iyimser beklentiler uyandırıyor; daha iyilerine lâyık olduğumuz konusunda hiç şüphemiz yok; hep, "daha" diyoruz, "daha fazla teknolojik ürün" ama daha fazlasını hayâl etmekte zorlandığımız da bir gerçek; "daha iyisi ne olabilir ki?" sualini, genellikle dudak bükerek cevapsız bırakıyoruz. Daha fazlasını havsalaya sığdıramamak bazen "âhir zaman"a kalmışız gibi bir his uyandırıyor bizde.

Bir dakika; üretimine katılmadığımız teknoloji birikimini kutsamakta biraz acele etmiyor muyuz? Şöyle düşünelim: Hâlâ fosil yakıtları yakarak ısınabiliyoruz; hâlâ dört tekerlekli ve benzin motoruyla çalışırken atmosfere zehirli gazlar saçan otomobillere biniyoruz. Evleri kibrit kutusu gibi üstüste koymak çaresizliğinden henüz kurtulamadık. Hâlâ jet motoruyla çalışan ve kanatlarıyla havada tutunabilen ve arızalandığında bütün yolcularının hayatını tehlikeye atan uçaklarla uçuyor, nezle virüsüne bile boyun eğiyor, depremler karşısında çaresiz kalıyoruz. Modern tüketim tarzının çöp boyutunu bile henüz halledebilmiş sayılmayız.

Dahası var: Üretim ve tüketim tarzımız aslında o kadar demode ki, tabii kaynaklarımız daha XX. yüzyılın sonuna gelmeden tehlike sinyalleri vermeğe başladı bile. Tabiatın ve çevrenin dengelerini bozmadan üretmek ve tüketmekte hâlâ başarısız kalışımız, tek kelimeyle teknolojik bir kabalık değil midir? Modern hayat tarzı şaşırtıcı bir tesadüfle yakın çevremizi kanserojen maddelerle kuşattı. Dünyanın tarım toprakları, o kaba ve düşüncesiz "tarım mekanizasyonu" yüzünden çoraklaşmakta.

Evlerimiz gereğinden fazla iri ve maliyetinden daha pahalı "beyaz eşya" egemenliğinin zulmüne mâruz durumda. Gündelik hayatın âhengi, ikame edilemez bir bağımlılığın tehdidi altında; elektrik kesilmeleri artık insan hayatını tehdid ediyor; havagazı, elektrik ve su dağıtımında meydana gelen aksamalar hiçbir yolla telafi edilemiyor. Ekonominin ve gündelik hayatın sürdürülmesi, hâlâ boru hatları ve kamyonların sırtına yüklenmiş hantal yakıt tanklarının ârızasız işlemesine bağımlı. Benzinin ikame edilemezliği, XIX. yüzyıldan bu yana

hiç değişmedi. Şehiriçinde ve şehirlerarasında elektrik dağıtan şebekenin hâlâ kaba—saba "yüksek gerilim telleri"ne yaslanması garip.

Galiba modern teknolojinin "cilalı taş" devrinde yaşıyoruz; kullandığımız teknoloji, bugünün bilgisiyle kullanılır hale getirilebilecek teknolojiye oranla hayli geri, hantal ve masraflı. Halbuki teknoloji üretiminin doğru planlanması yoluyla şu anda tüketmekte olduğumuz teknolojiden çok daha verimli, zararsız, ucuz ve sağlıklı bir teknoloji birikimine erişmek mümkün ama teknolojinin ticâri boyutu, pek çok sektörde hâlâ, 50'li yılların teknolojisi ile yetinmemize yol açıyor. Meselâ petrol türevi yakıtla çalışan motorlu araçları pekâlâ seksenli yıllarda terkedip, bünyesinde yanıcı ve yakıcı iki elementi barındıran su ile işleyen bir teknolojiye terfî edebilirdik; meselâ küçük teknolojik tedbirlerle (otomobil radarı, fotosel teknolojisi ile işleyen sinyal noktaları, otomatik sürücü donanımları) gelişmiş ülkelerde bile büyük can ve mal kaybına yol açan trafik kazalarının asgariye indirilmesi mümkün olabilirdi. İnsanları teneke bir kavanoza doldurarak şehirlerarası yollarda bir şoförün insaf ve inisiyatifine terkeden "çağdaş" otobüsçülük anlayışı, en azından yirmi sene önce terkedilmeli değil miydi? En azından karayollarında seyahat eden insanların muhtemel kazalardan korunabilmesi için darbeye ve ısıya dayanıklı plastik kabinler çoktandır uygulamaya konulamaz mıydı? Her türlü temizlik işi için çok değerli su kaynaklarını kullanmak yerine dalga ve titreşim teknolojisinden istifade ederek daha ucuz ve sağlıklı çözümler üretilemez miydi? Tarama teknolojisi yardımıyla sağlık hizmetlerinde büyük tasarruf sağlayabilecek pratik teşhis ve tedavi otomatları inşa etmek, şimdi itibar edilen sağlık hizmetleri tarzından daha verimli ve ucuz sonuçlar vermez miydi?

Hemen belirtmeliyim ki ben ne bir fütürolog ne de bir teknoloji düşkünüyüm; gelecek hakkında ne iyimserim, ne de kötümser. Zihnime takılan bu gibi sualler, sadece gazete ve dergi yazılarından edindiğim herkese açık bilgi ve haberlere dayanıyor ve sadece yüksek sesle düşündüğüm şeyleri sizlerle paylaşmak istiyorum. Hepimiz farkındayız ki yüksek teknoloji ürünlerinin gündelik hayata uygulanması safhasında devletler ve hükümetler hiç de diğerkâm davranmıyorlar. Hâl—i hâzırda işgören, para kazandıran ve stratejik üstünlük sağlayan teknolojileri yenilemek hususunda fevkalâde tutucu ve ketum davrandıklarını kestirmek için üstün zekâlı olmaya gerek yok. Teknolojik avantajları ile diğer devletlere üstünlük sağlayan devletler ve kurumlar ürettikleri teknolojiyi, ticari paketleme tarzında bir kademelendirmeye tabi tutarak pazar paylarını artırıyorlar. Biz ise sadece onların kullanmamıza izin verdikleri teknolojiyi tüketebilen çaresiz alıcılarız.

Bundan yirmi—otuz sene sonraki nesiller, bugünün teknolojisini herhalde gülümseyerek hatırlayacaklar: Kocaman tüpleriyle televizyon ve bilgisayar ekranlarını, çeyiz sandığına benzer irilikte hard disk kasalarını, dört tekerlekli otomobilleri, hâlâ selüloz hammaddesi tüketen yayın sektörünü, internet şebekesinin iptidai kapasitesini ve lagarlığını belirgin bir küçümseme ve alayla yâdedip kendi zamanlarının ürünlerine duydukları saygı ve hayranlığı

bir kere daha tazeleyecekler; hep öyle olacak; biz bugün nasıl at arabası, lambalı radyo, manyetolu telefon ve gazocağı ile dalga geçiyorsak, gelecek zamanın çaresiz tüketicileri de başkalarının biçimlendirdiği bir dünyada, başkalarının teknolojisi ile böbürlenerek miatlarını dolduracaklar.

Daha üst seviyede talep ederek sızlanmaya hakkımız yok; tüketici taleplerinin ciddiye alınmadığı tek piyasa belki de bu. "Daha fazlası" için ya aklımızın üstünü örtüp sabretmek ya da daha iyisi için bizzat kolları sıvamak zorundayız.

"Haçan pu herkese pir ters olsun!"

Telefon dinlemenin, özel hayatın mahremiyet sınırlarını ihlal etmenin, haberleşme hürriyetinin çiğnenmesinin anayasa tarafından teminat altına alınmış bir temel hak olduğunu epeydir unutmuştuk; birdenbire hatırlayıverdik; iyi oldu.

Telefon görüşmesini ihtiva eden kasetteki kişiler bir medya yöneticisi ile bir bakan yerine başka kişiler olsaydı bu derece hassasiyet yaratır mıydı? Türkiye aylardan beri kanun dışı yollarla kaydedilmiş kasetleri, bu kasetlerde ortaya çıkan illegal menfaat ilişkilerini konuşuyor; işin "haberleşme etiği" cihetine bu derece ehemmiyet verildiğine yeni şahit oluyoruz. Bu gelişmeyi hayra yorsak gerektir.

Hadisenin mağdurlarına geçmiş olsun demeliyiz; bugünlerde zeminine "yüzde elli" tram verilip kutu içine alınarak dikkat çekilmeye çalışılan bazı anayasa maddelerinin yeniden hatırlatılmasına ihtiyacımız vardı. Ne var ki anayasamızda çerçeve içine yüzde elli tram verilerek vurgulanması gereken başka maddeler de var; üstelik bu maddeler anayasa tekniği gereğince sadece elitlerin değil, bütün vatandaşların temel haklarını teminat altına almayı vaat eden maddeler; ve maalesef çiğnenmesi neredeyse artık "vak'a-i adiye"den sayılan maddeler... Biz, medya yöneticileri ile siyasiler arasındaki görüşmelerin kanuna aykırı şekilde kaydedilmesindeki yanlışlığın üstüne giderken, diğer anayasa ve kanun ihlallerinin de aynı tarzda hassasiyete konu olmasını beklerdik ve bekliyoruz. Anayasamız, kaşıkla verdiğini sapıyla çıkaran bir mantıkla kaleme alınmış olsa bile adil tarzda ve bir bütün halinde uygulandığında yine de kahrı çekilir bir anayasa. Ne var ki dünyanın en iyi anayasasını bile "kısmen" tatbike kalktığınızda, sadece elitlerin ve nüfuzluların kişilik hakları saldırıya uğradığında anayasaya işlerlik kazandırmaya kalkıştığınızda o anayasanın güvenilirliğini ve kapsayıcılığını riske sokuyorsunuz demektir. Uzun söze gerek yok; anayasanın "haklar" manzumesini şöylece bir okuyup daha sonra bu maddelerin temel hakları garanti altına almakta fiilen ne kadar işe yaradığını düşünmek kafi.

Bugüne kadar gaipten haber verircesine, ruhlar dünyasındaki yakın akrabalarından ilham alırcasına, ancak çok mahdut sayıda kişinin bilgisi altında cereyan eden şeyleri sanki oradaymış gibi ballandıra ballandıra anlatanların habercilik yaparken bırakalım anayasayı,

basın ahlak kurallarını bile kaale almadan tek başına polislik, müfettişlik, savcılık ve hakimlik yapmasına neredeyse alışmıştık. Gizli kamera çekimi ile şahsi hakları vahşice çiğnenen onca mağdurun da vaktiyle bu haklardan istifade etmesi gerekmez miydi? En azından Türkiye'de kanca taktığı kişinin hayatını söndürecek tarzda "araştırmacı gazetecilik" yaparak kamerasını ve mikrofonunu tehdiş aracı olarak kullanan bazı gazetecilerin, Amerika'da alışkanlık eseriyle Türkiye'de yaptıklarının onda birini yapmaya kalkışınca polis tarafından tutuklanmasından ibret almalıydık.

"Haçan pu herkese pir ters olsun!"

Tebrik ve tespit: Ramazan, kendine mahsus iklimi ve bereketi ile birlikte geldi; yeniden bu mübarek aya vasıl olduğumuz için hamd ederiz. Bu öyle mübarek ve bereketli bir ay ki, yılın on bir ayında bildikleri gibi yaşayanlar bile Ramazan'ın bereketinden istifade edebiliyorlar. Ramazan'da itaat ettikleri temel değerlere on bir ay müddetince ilgisiz kalanların bile "Ramazan sektörü"nden istifade etmelerinden hoşnutluk duyuyorum. Gazoz firmalarından süpermarketlere, Ramazan sayfası editörlerinden Clinton'a kadar birbiriyle ilgisiz gibi görünen pek çok farklı unsurun Ramazan vakasının farkına varması hoşuma gidiyor.

Ey sarıbenizliler; Ramazan-ı şerifiniz mübarek olsun; ey pembe benizliler, sizin de Ramazan'ınız kutlu ve bereketli olsun. Bu ay rahmet ayı ve "rahmet"e hepimizin ihtiyacı var; benzimizin rengi oruçlu saatlerde ne olursa olsun, bu ay "vasi rahmet"e vesile olduğu için çok güzel.

Hayır, huzur, saadet ve barış dolu nice Ramazanlara erişmek temennisiyle!

Bağımsız Türkiye!

Cumhurbaşkanı Sayın Demirel'in büyük ızdıraplar pahasına Olemp'ten ateşi çalarak insanlığa sunan Prometheus'u hatırlatırcasına demokrasi ve amme menfaati uğruna büyük çileler çekiyormuş intibaı vermesini bir türlü makul bulamıyorum. Hükümeti kuracak imkanları ararken "mümkün" yerine "muhal"i zorlamasını anlamakta da mazurum ve hükümet işlerinden söz ederken yüz hatlarına çöken kaygılı çizgilerle sayın devlet başkanımızın takdir hakkını kullanırken yaptığı işe esoterik bir fluluk vermeye çalıştığını düşünüyorum. Onun reel"politikle demokrasi teorisi arasında bir regülatör görevi yerine getirmeye çalıştığını biliyorum; ne var ki son tahlilde takdir hakkını hep reel"politikten yana kullanmasını da yadırgıyorum.

Demokrasi, hikmetinden sual olunmayan faktörlerin işe karıştığı, künhüne akıl sır erdirilemeyen ve orta zekalılar tarafından behemahal saygıyla karışık bir ürperti ile izlenmesi gereken bir süreç değildir; onun bütün çekiciliği anlaşılabilir, saydam, berrak ve adil süreçlerde cereyan edebilmesidir. Nüfusumuzun çoğunluğu itibariyle gerçek anlamda vergi mükellefi olamadıksa bile en azından artık "kul" değiliz. Oylarımızla parlamentonun

aritmetiğini tayin edebilme hakkımız henüz elimizden alınmadığına göre "hiç değilse kağıt üzerinde" birer vatandaşız. Terencen'in, "Ben insanım ve insani olan hiçbir şey bana yabancı değildir" sözünü demokratik yönetimler için, "Ben vatandaşım ve demokrasilerde benim anlayamayacağım hiçbir şey cereyan etmemelidir" şeklinde tahvil etmeye hakkımız var.

Bundan bir süre önce tam seksen küsur "devlet sanatçısı"nın ismi açıklandığında buna benzer bir algılama bozukluğu yaşadığımızı hatırlayacaksınız; devlet sanatçısı olmanın kanuni kriterleri hala açıklanamadığı için hepimiz "haklı olarak" sözü edilen seksen beş kişinin hangi özelliklerinden ötürü tercih edildiğini kavrayamadığımız gibi, benzer özellikler taşıyan en az 300"400 kişilik sanatçı topluluğunun niçin "taltif"i şahane"den cüda bırakıldığına aklen nüfuz edememiştik. Aradan geçen on beş günden sonra aynı "esoterik takdir hakkı" ile hükümeti kurmak için bir başbakan adayı atandığına şahit olduk da ayaklarımız suya erdi sayılır. Şimdi aynı mantık muvacehesinde mecliste milletvekilliği sıfatı taşıyan en az üç yüz kişinin niçin tercih edilmediğini anlamak için fetanet yetmezliği çekiyoruz.

Doğrusu bu ya bizler orta zekalı insanlarız; hadiseler her zaman fehamet derecemiz civarında seyretmeyebilir; o zaman birilerinin ortaya çıkıp olup"bitenleri orta zekalı insanların anlayabileceği tarzda şerhetmesi gerekir. "Gözüme bakın ne demek istediğimi anlarsınız" usulünün burada işe yarayabileceğini sanmıyorum. Kaygılı yüz ifadelerinin ardına çekilerek vaziyete dramatik boyutlar kazandırma gayretlerinin de cehaletimizi teskin noktasında işe yaramadığı aşikar. Orkestra, tango melodileri çalmakta iken biz hala "Silifke'nin yoğurdu" havası eşliğinde kaşık takırdatarak dönüp duruyorsak işte o birileri, ayaklarıyla tango ritmine uygun adımlar atarken elleriyle kaşık dövüştürerek bize kaş"göz işareti yapmayı bırakıp duruma açıklık kazandırmak zorunda. Ve onun yapmak zorunda olduğu bir şey daha var; teoriye göre biz nerede isek o da orada olmaya mecbur. Eğer gül gibi sistemi oylarımızla berbat hale getiriyorsak bilmeliyiz; bizim oyumuzun pul etmediği yerde ise bizim oyumuzla bir yerlere gelenlerin bizim yanımızda olmasını beklemek hakkımız.

"Devlet başbakanı" uygulamasına daha önce de şahit olmuştuk: Nasreddin Hoca'nın "kar helvası"na benzer bir tadı vardı. Ne garip değil mi? Seçim sath"ı mailine girdiğimizi sandığımız günlerde anayasa gereğince içişleri, adalet ve ulaştırma bakanları apar"topar istifa ettirilmiş ve yerine bağımsız üyeler atandıktan on beş gün sonra seçim tarihinin uygunsuzluğu hakkında kulisler başlatılmıştı. Şimdi bağımsız başbakanın kuracağı bağımsız bir bakanlar kurulunun tatlı heyecanı içindeyiz. Meğer işin kolayı ve püf noktası bağımsızlıkta imiş; vaktiyle solcu arkadaşların dağa"taşa yazmaktan usanmadığı "Bağımsız Türkiye" böyle bir şey miydi yoksa?

"Ağlasam sesimi duyar mısınız mısralarımda?"

Gazete manşetlerinden tarih kayıtlarına

Yeni başbakan namzedimiz Yalım Erez Bey, "Uzlaşma arıyorum" cümlesi ile manşetlere geçti. Bu söz, sıradan lafların sıra dışı dönemlerde oldukça garip anlamlar omuzlayabildiğine güzel bir örnek teşkil ediyor. Sadece koalisyon değil büyük bir ulusal uzlaşma aradığını ifade eden başbakan namzedimiz, parlamentonun yanı sıra "işçisi, işvereni, çiftçisi, köylüsü, emeklisi ve memuru ile" büyük bir uzlaşma aradığını ileri sürmüş. Bu ülkede çok kullanıldığı için gerçek anlamını kaybeden bu gibi yığınla hoş ve beylik diskurlar yıllardır siyasi iklimimizde gezinir durur. Bu gibi sözler aşırı tedavülden ötürü lügatteki ilk ve çıplak anlamlarından gayrı her manaya delalet edebildiği için ben bu "uzlaşma" tabirine takılıp kalıverdim.

Meclis'te birbiri ile uzlaşmaya ve hatta hükümet kuracak ekseriyeti sağlamaya amade onca parti dururken Sayın Erez, kimleri kimlerle, neyi nelerle uzlaştırma niyetiyle yola koyulmuş olabilir? Tabii uzlaşma platformlarını fiilen işe yaramaz kılıp atla arpayı karşı karşıya getirdikten sonra uzlaşma ihtiyacına dikkat çekmek, olsa olsa postmodern üsluplu yeni bir siyasi manevra tarzı olsa gerek. Bu gibi zamanlarda duymaya alışık olduğumuz "milli birlik ve beraberliğe her zamankinden daha ziyade ihtiyaç duyduğumuz şu günlerde..." sözlerinin yeniden tedavüle konulmasına gerek var mı? Demokratik teamüllere riayet etmek niçin yeterli olmuyor da, -hafazanallah- kitlevi bir felaketle karşı karşıya kalmışız gibi uzlaşma nutukları ile havayı ısıtmaya çalışıyoruz?

Eğer Sayın Erez, "uzlaşma" kavramının muhataplarını benim düşündüğüm gibi adreslendiriyorsa bu temennisine can ü yürekten iştirak ederiz: Bugünlerde Türkiye için görülebilecek en iyi hizmet "devlet" ile "millet"i uzlaştırmaktır ve bu uzlaşma ihtiyacı sanıldığından daha ziyade derinlere nüfuz etmiş bulunmaktadır. Ne var ki Sayın Erez'in kariyerinin şaşırtıcı yükselme çizgisi itibariyle bu ihtiyacın derinliğini hissedebileceğine ve dolayısıyla "uzlaşma arıyorum" derken devletle millet arasındaki sancılı ilişkinin tansiyonunu düşürmeye talip olabileceğine ihtimal vermiyorum. Devletin yüksek katlarında manzaranın, benim gördüğümden daha farklı olduğunu tahmin edebiliyorum. Sayın Erez'in uzlaşmadan kastı, bütün siyasi partilerin, sivil inisiyatif kuruluşlarının, iş çevrelerinin ve devletin seçimle iş başına gelmeyen anayasal uzuvlarının desteğini kazanarak gerektiğinde 2000'li yıllara bile sarkması muhtemel genel seçim gününe kadar güçlü bir restorasyon kabinesi teşkil edebilme arzusundan ibaret görünüyor.

Satır aralarında ima edilen maksat, aslında bir kalıp halinde birbiri ardına sıralanan esnafın, işçinin, işverenin, memurun, köylünün, şehirlinin, emekli ve dar gelirlinin yani bütün milletin bir küll halinde devletin kendini va'zediş tarzına itaat etmesi değil midir? "Uzlaşalım" çağrısı aslında, "ince eleyip sık dokumadan sadık ve uysal tebaalar gibi itaat ediniz" manasına gelmiyor mu? Milletin devlete kayıtsız şartsız itaat edişi dışardan bakıldığında "bir büyük

uzlaşma" gibi okunabilir elbette; mektepler olmaksızın maarifi, takımlar olmaksızın futbolu, araçlar olmaksızın trafiği idare etmek arzusuyla farkı yok bunun.

Hükümet krizi buradan bakılınca kayıkçı dövüşü gibi görünüyor; elli beşinci hükümetin nasıl kurulduğunu, niçin yıkıldığını hatırlayan kaç kişi var bugün; milli iradeyi yalama ederek kurulan ve kurulacak olan hükümetlerin millet nezdinde ne kadar itibar kaybına uğradığını kim biliyor? Mesele hükümetin teşkili değil, daha derindeki kriz, devletle milletin uzlaşmasında mündemiç. Birkaç küçük adımla, birkaç küçük kararla Türkiye'nin derinden "oh" çekeceğini devletten ziyade millete yakın duran herkes farkında. Sayın Erez, böyle bir uzlaşma arayışına girseydi, günlük gazete manşetleri yerine tarihin kayıtlarına bir başka türlü geçerdi.